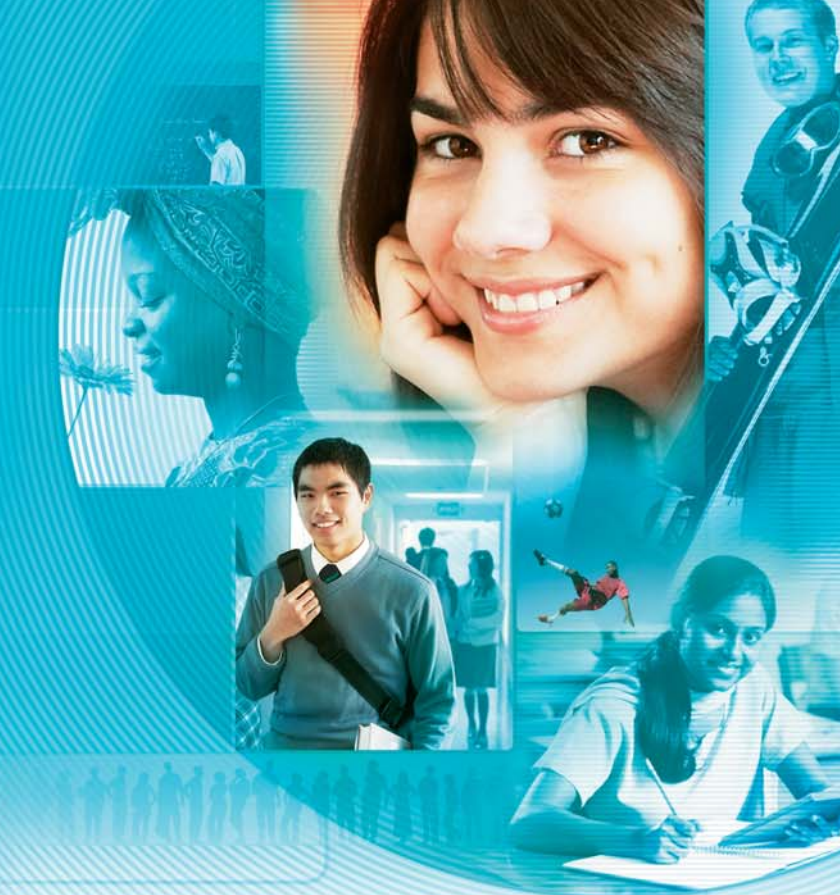

Mituna
oyo bilenge batunaka
biyano oyo ebongi

VOLIMI 2

Buku oyo ekosalisa yo
oyanola na mituna oyo etali

**MWANA MWASI NÁ
MWANA MOBALI**

MBONGWANA YA NZOTO

MAKAMBO ETALI BONINGA

KELASI MPE BANINGA

MAKAMBO ETALI MBONGO

BABOTI NA YO

NDENGE OMIYOKAKA

KOMINANOLA

**KOLISÁ BOYOKANI NA YO
NÁ NZAMBE**

**Osengeli mpenza na toli
oyo ebongi!** Buku *Mituna
oyo bilenge batunaka*
—biyano oyo ebongi,
Volimi 2, ezali mpenza na
toli yango. Ndenge moko
na volimi 1, buku oyo ezali
na makambo oyo ebele ya
bilenge na mokili mobimba
balobi. Toli ya Biblia
esalisaki bango. Yo mpe,
luká koyeba ndenge ekoki
kosalisa yo.

**“Zwá bwanya,
zwá mayele.”**

—Masese 4:5.

Ndeko motángi:

Salomo, mokonzi ya bwanya akomaki ete:
“Elenge, sepelá na bolenge na yo, mpe motema na yo esala yo malamú na mikolo ya bolenge na yo, mpe tambolá na banzela ya motema na yo mpe na makambo oyo miso na yo emoni.” (Mosakoli 11:9)
Ntango moto azali elenge, bomoi ezalaka na makambo ya kitoko mpe ya esengo mpenza, mpe tolingi ete osepelela na yango. Kasi, tozali kolendisa yo ete osalela bolenge na yo na ndenge oyo ekosepelisa Yehova Nzambe. Kobosana te ete azali komona makambo oyo ozali kosala na bomoi na yo mpe akosambisa yo mpo na yango. Na yango, ekozala mpenza malamú soki olandi toli mosusu oyo Salomo apesaki: ‘Kanísá Mozalisi na yo Monene na mikolo ya bolenge na yo.’
—Mosakoli 12:1.

Mposa na biso ezali ete makambo oyo ezali na buku oyo esalisa yo olonga botemeli ya baninga mpe komekama oyo bilenge bazali kokutana na yango, mpe esalisa yo oyeba kozwa bikateli oyo eyokani na mokano ya Nzambe. Soki osali bongo, okosepelisa mpenza motema ya Yehova. —Masese 27:11.

*Lisangani ya Mikóló-Bakambi
ya Batatoli ya Yehova*

Index ya bandakisa ya kolanda

Moshulame **33**

Mwasi mobola oyo
mobali akufá **166**

Yozefe **50**

Hizikiya **193**

Lidia **97**

Paulo **227**

Baebre misato
134

Davidi **257**

Asafe **287**

**Ozali na makambo
ya koloba mpo na
komonisa ndenge
buku oyo esalisi
yo? Komelá babi-
misi na yango na
adresi oyo ebongi
na yo.**

Mituna oyo bilenge batunaka biyano oyo ebongi

VOLIMI 2

buku oyo ezali ya

© 2012

WATCH TOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA

Mituna oyo bilenge batunaka—Biyano oyo ebongi, Volimi 2

Babimisi

PRINTED BY WATCH TOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY
OF SOUTH AFRICA NPC

1 Robert Broom Drive East, Rangeview, Krugersdorp, 1739, R.S.A.
Enyatami na 05/2013

Buku oyo ezali ya koteka te. Ebimisami mpo na koteya bato Biblia na mokili mobimba, mpe mbongo mpo na kosala mosala yango eutaka na makabo oyo bato bapesaka na bolingo na bango moko.

Soki liyebisi ezali te, mikapo ya Makomami euti na
Biblia—Libongoli ya Mokili ya Sika.

Bankombo ya bilenge mosusu oyo ezali na buku oyo ezali ya bango te.

Eutelo ya bafoto: Lokasa 165: Mwasi moko amemi nkoni na motó: Godo-Foto;
Engumba moko na Mpoto: © 2003 BiblePlaces.com

Questions Young People Ask—Answers That Work, Volume 2
Made in the Republic of South Africa
Enyatami na Afrika ya Sudi

Lingala (yp2-LI)

■ Liyebisi epai ya baboti

Ntango moto azali elenge, azali lokola moto oyo azali kotambola likoló ya nsinga mpo na kokatisa mai. Ntango nyonso oyo azali kobwaka lokolo, ebangisaka. Ntango mosusu yo moboti okoki kosepela te ete mwana na yo akatisa likoló ya nsinga ya ndenge wana. Kasi lokola mwana asengeli kaka koleka na nzela yango, *okoki* kosalisa mwana mpo akwea te. Baboti nde bakoki mpenza kosalisa bana na bango mpo bálekisa malamubolenge na bango mpe bákóma mikóló oyo babongi.

Kasi okoki kokanisa ete koloba ezali petée, kosala nde mama ya likambo! Ezali mpenza bongo. Mbala mosusu ntango mwana na yo ya mobali azalaki mwana moke, azalaki mobulumobulu mpe azalaki kolobaloba mingi, kasi sikoyo akómi malilimalili mpe alingi lisusu kosolola na yo te. Na mwa mikolo oyo eleki, mwana na yo ya mwasi azalaki ná yo lokola pantaló ná mokaba, kasi sikoyo akómi koyoka nsóni bámona ye ná yo!

Ata bongo, ntango bana na bino bakómi ndenge wana, bókánisa te ete bokokoka te kosalisa bango. Mokanda moko ezali oyo ekoki kopesa bino mpe bana na bino bwanya mpo bómitambwisa malamumu. Mokanda yango nde Biblia, Liloba ya Nzambe.

Buku *Mituna oyo bilenge batunaka—Biyano oyo ebongi*, Volimi 2, ebongisami mpo na kopesa mwana na yo batoli ya malamumu oyo euti na Makomami. Soki otali na nkasa 4 mpe 5 okomona masolo ndenge na ndenge oyo ezali na buku oyo. Longola yango, buku oyo ezali mpe na makambo oyo elandi:

(1) Ezali na makambo oyo mwana ye moko asengeli kosala. Na bisika mingi ya buku oyo, ekosenga mwana na yo akoma biyano to makanisi na ye na mituna mpe makambo mosusu oyo balobeli. Na ndakisa bitanda oyo ezali na nkasa 132 mpe 133, oyo ezali na motó ya likambo “ndenge ya komibongisa liboso,” ekosalisa mwana na yo akanisa mikakatano oyo akutanaka na yango mpe ndenge oyo akoki kolonga yango. Lisusu, buku oyo ezali na biteni libwa, mpe na nsuka ya eteni mokomoko, okomona etanda oyo elobi “makambo oyo nakosalela.” Na lokasa

yango akoki kokoma makanisi na ye mpe ndenge oyo ayoki nsi-
ma ya kotángá eteni yango.

(2) Ezali kolendisa bana básololaka ná baboti na bango. Na ndakisa, nkasa 63 mpe 64 ezali na etanda oyo elobi “ndenge nini nakoki kosolola na papa to mama likambo etali kosangisa nzoto?” Lisusu, na nsuka ya mokapo mokomoko, ezali na etanda oyo elobi “okanisi nini?” Bana bakoki kosalela etanda yango mpo na bozongeli mpe baboti bakoki kosalela yango mpo na losambo na libota. Lisusu, mokapo mokomoko ezali mpe na etanda oyo elobi “makambo oyo nakosala” mpe fraze ya nsuka ya etanda yango elobi: “Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye: . . .” Yango ekosalisa bana báluka toli oyo ebongi epai ya baboti na bango ntango bazali kobundana na mikakatano ya bolenge.

Toli: Soki olingi ete bana na yo bákoma na buku na bango makambo oyo ezali mpenza na mitema na bango, tikeláká bango mpe bonsomi ya kobomba makambo oyo bakomi. Mbala mosusu na nsima, bango moko bakoyebisa yo makambo oyo bakomaki.

Zalá na buku na yo moko mpe tángá yango malamumalamu. Ntango ozali kotángá yango, meká kokanisa mikakatano mpe mitungisi ndenge na ndenge oyo okutanaki na yango, ezala mpe makanisi kilikili oyo ozalaki kobundana na yango ntango ozalaki naino elenge. Soki libaku emonani, sololá makambo yango ná mwana na yo. Yango ekosalisa mwana afungolela yo motema na ye. Ntango azali koyebisa yo likambo, yoká ye! Mpe ata soki ozali kosala nyonso mpo asolola ná yo, kasi ye azali kaka kolinga te, kolemba te. Ata soki ezali komonana lokola bazali koyoka toli na yo te, kasi yebá ete bana bayokelaka mingi baboti na bango koleka baninga na bango.

Tozali na esengo mingi ya kopesa bino ná bana na bino buku oyo ezali na batoli oyo euti na Biblia, mpe tozali kobondela ete buku oyo esalisa mpenza mabota na bino.

Babimisi

makambo oyo ezali na kati

Maloba ya ebandeli: Epai wapi nakoki kozwa toli oyo ebongi? **6**

1 MWANA MWASI NÁ MWANA MOBALI

- 1** Nakoki kobanda kolinga? **14**
- 2** Mabe ezali wapi soki tolingani na kobatama? **21**
- 3** Moto oyo abongi mpenza mpo na ngai? **28**
- 4** Makambo nini ebongi te tósala? **42**
- 5** Mabe ezali wapi soki nasangisi nzoto liboso nabala? **48**

2 MBONGWANA YA NZOTO

- 6** Mpo na nini nzoto na ngai ekómi boye? **58**
- 7** Nakosala nini soki nazosepela na nzoto na ngai te? **67**
- 8** Mpo na nini nasengeli kobela boye? **74**

3 MAKAMBO ETALI BONINGA

- 9** Nasala nini soki namiyoki lokola mwana etike? **86**
- 10** Mpo na nini moninga na ngai ayokisi ngai mpasi? **92**
- 11** Koluka baninga na Internet ezali mabe? **99**
- 12** Kotonga ezali mpenza mabe? **105**

4 KELASI MPE BANINGA

- 13** Nasala nini mpo nazala mayele mingi na kelasí? **114**
- 14** Ndenge nini nakoki komibatela na eteyelo? **121**
- 15** Nakosala nini mpo naboya makanisi mabe ya baninga? **128**
- 16** Nasengeli koloba makambo oyo nasalaka na kobombana? **136**
- 17** Oyo nasengeli koyeba na ntina etali kosala boninga na kelasí **142**

5 MAKAMBO ETALI MBONGO

- 18** Ndenge nini nakoki kozwa mwa mbongo? **150**
- 19** Ndenge nakoki kosalela mbongo malamumu **156**
- 20** Bongo soki nazali na libota ya babola? **165**

6 BABOTI NA YO

- 21** Nakosala nini soki bapameli ngai? **174**
- 22** Mpo na nini mibeko ebeleebele boye? **181**
- 23** Nakosala nini soki papa to mama amelaka bangi to alangwaka masanga? **190**
- 24** Nakosala nini soki baboti na ngai baswanaka? **199**
- 25** Nakoki kozala na esengo ata soki nazali na moboti kaka moko? **208**

7 NDENGE OMIYOKAKA

- 26** Nakosala nini mpo nalekisa ndelo te ntango nayoki nkanda to mawa? **218**
- 27** Nakosala nini soki nalingaka kozala moto ya kokoka? **225**
- 28** Kosangisa te nzoto ná mobali to mwasi lokola yo **231**
- 29** Ndenge nini nakoki kobengana makanisi ya kosangisa nzoto? **237**

8 KOMINANOLA

- 30** Nasengeli kobeta masano ya video? **246**
- 31** Nakoki kosala nini mpo nakóma te moombo ya miziki? **253**
- 32** Ndenge nini nakoki komisepelisa mwa moke? **263**
- 33** Mpo na nini koboya pornografi? **273**

9 KOLISÁ BOYOKANI NAYO NÁ NZAMBE

- 34** Mpo na nini kolanda makambo oyo Biblia elobaka? **282**
- 35** Ndenge nini nakoki kokóma moninga ya Nzambe? **289**
- 36** Ndenge ya kolimbwela basusu ete Nzambe azali **297**
- 37** Nasengeli kozwa batisimo? **304**
- 38** Nakosala nini na bomoi na ngai? **311**

 MALOBA YA EBANDELI

Epai wapi nakoki kozwa

toli oyo ebongi?

mpo na bana basi

Butu moi ozali kokanisa mwana mobali moko kitoko oyo ayei sika na kelasi na bino. Okanisi boye: 'Kutu ayebi na ye ata ngai te; sikoyo mabe ezali wapi soki nazali kokanisakanisa ye?' Ezali yo moko te nde okanisaka mwana mobali yango. Bana basi nyonso balebale ye. Oyebi yango mpo oyokaka ndenge bana basi mosusu babetaka masolo na ye ntango nyonso.

Otala boye, ye wana azali kotala yo. Miso na bino eku-tani mpe asekiyo yo mwa moke. Yo mpe osekiyo ye. Apusani pene na yo.

Atuni na mwa nsani: "Ndenge nini?"

Ozongiseli ye: "Malamu."

Alobi na yo: "Nkombo na ngai Eric."

mpo na bana mibali

Bananga na yo mibale ya kelasi bazali koya esika ozali. Mbala moko motema na yo ebebi, mpo mbala mibale na poso, bana yango balukaki komelisa yo likaya. Oyo ekozala mbala na bango ya misato ya komeka yo.

Oyo ya liboso alobi boye: "Ozali lisusu kaka yo moko? Nalingi nalakisa yo moninga moko." Mpe ntango alobi liloba moninga, abeti yo mwa moke na lipeka, abimisi eloko moko na poshe na ye mpe atandeli yo loboko.

Omoni eloko moko na kati ya misapi na ye lokola likaya. Oyebi mbala moko ke eza likaya, mpe motema na yo ebebi lisusu makasi.

❖ **Mbala moko oyebisi ye: “Namoni oyei sika na eteyelo oyo?”**

Azongisi boye: “Eε, tokoti na kartye oyo kala mingi te.”

Elekeli yo komona ete Eric azali mpenza kosolisa yo!

Eric alobi lisusu boye: “Oyebi, lelo na mpokwa nakosala mwa feti epai na biso. Okoya?”

Afini yo mwa liso mpe ayebisi yo makambo na litoi.

Abakisi boye: “Kobanga te, baboti na ngai bakozala te, mpe masanga ekozala. Olobi nini kasi, okoya?”

Eric aozela opesa ye reponse. Mwana mwasi nyonso ya eteyelo alingaki kondima mbala moko!

Okoloba nini?

❖ **Olobi boye: “Pardɔ, nasi naye bisá bino ke namelaka te . . .”**

Mwana mobali ya mibale akati yo maloba: “Ezali nde mpo na lingomba na bino wana? Bapekisaka bino nde komise pelisa?”

Oyo ya liboso abakisi boye mpo na kotumola yo: “To ozali nde yuma?”

Na mpiko nyonso oyebisi ye ete: “Te, naza yuma te.”

Sikoyo, oyo ya mibale atye loboko na ye na lipeka na yo, mpe alobi na yo na malembe: “Aa masta zwá!”

Oyo ya liboso atye likaya yango pene mpenza ya zolo na yo mpe alobi na mongongo ya nse ete: “Tokoyebisa moto te. Moto akoyeba te.”

Okosala nini?

MOKOLO na mokolo, makambo ya ndenge wana ezali kokómela bilenge na mokili mobimba. Atako bongo, bilenge mosusu bayebi malamumalamu liboso oyo basengeli kosala soki makambo ya ndenge wana ekómeli bango, kasi mosusu bayebi te. Na ndakisa, mwana mobali oyo bazali kotya ye mbamba mpo amela likaya akoki mbala mosusu kokanisa boye: ‘Nalingi te kosala likambo oyo balingi nasala, kasi mitungisi eleki. Mpo na nini te nalakisa mpe baninga na ngai ya kelasi ke ngai mpe naza?’ To mwana mwasi oyo mwana mobali moko asengi bábima na ye akoki kokanisa boye: ‘Aza na ye mabe te. Mpo na nini *naboya ye?*’ Nandima ata mpo na mbala oyo!

Nzokande, baboti mingi bateyá bana na bango ndenge bakoki kokotela na mpiko nyonso mateya ya Biblia. Na ndenge yango, ezalaka mpasi mpo básala mabe. Okosepela kozala eleonge ya ndenge wana? Likambo ya esengo ezali ete yo mpe *okoki* kozala bongo! Nini ekoki kosalisa yo?

Biblia ekoki kosalisa yo olonga na ndenge ebongi mikakatano oyo bilenge bakutanaka na yango. Ezali na batoli oyo eleki batoli nyonso mpo ezali Liloba ya Nzambe. (2 Timote 3:16, 17) Biblia ekoki kosalisa yo olonga mikakatano nini? Talá liste oyo ezali awa na nse, mpe tyá elembo ✓ na masolo oyo esepelisi yo mingi.

- ☐ **Boyokani na ngai ná bana basi to bana mibali**
- ☐ **Ndenge ya komesana na bambongwana oyo ezali kosalema na nzoto na ngai**
- ☐ **Ndenge ya kozwa baninga**
- ☐ **Ndenge ya kolonga mikakatano na kelasi**
- ☐ **Ndenge ya kosalela mbongo**
- ☐ **Ndenge ya kosolola na baboti**
- ☐ **Ndenge ya kobatela makanisi**
- ☐ **Ndenge ya kopona masano ya malamumu**
- ☐ **Ndenge ya kokóma na boyokani makasi ná Nzambe**

Ndenge tozali komona yango na nkasa 4 mpe 5, masolo oyo ezali na liste oyo, eyokani na biteni libwa ya buku oyo. Otye elembo na oyo wapi? Mbala mosusu yango nde okosepela

kotángá liboso. Batoli ya Biblia ekoki kosalisa yo na likambo wana mokomoko. Buku oyo ozali kotángá sikoyo ekolakisa yo ndenge okoki kosalela batoli yango.*

Buku oyo ezali mpe na bisika oyo ekosenga obimisa makanisi na yo. Na ndakisa, pene na nsuka ya mokapo mokomoko, okokuta etanda oyo elobi “makambo oyo nakosala” Ekosenga okoma na etanda yango ndenge oyo okosalela makambo oyo otángi. Bisika mosusu ezali lokola badevuare mpo na kosalisa yo okanisa; na ndakisa na nkasa 132 mpe 133 ezali na devuare oyo elobi “ndenge ya komibongisa liboso.” Yango ekosalisa yo otalela mikakatano oyo ozali kokutana na yango, okanisa mpe okoma mayele oyo okosalela mpo olonga. Lisusu, eteni mokomoko ya buku oyo esuki na etanda oyo elobi “makambo oyo nakosalela,” esika oyo okoki kokoma ndenge oyo likambo moko ya eteni oyo outi kotángá etaleli yo mpenza. Buku oyo ezali mpe na nkasa libwa oyo mokomoko ezali na motó ya likambo “bandakisa ya kolanda.” Na esika yango, okokuta bato ndenge na ndenge oyo Biblia elobeli, oyo ebongi kolanda ndakisa na bango.

Biblia esengi yo ete: “Zwá bwanya, zwá mayele.” (Masese 4:5) Maloba “bwanya” mpe “mayele” elimboli kaka te *koyeba* kokesenisa malamu ná mabe. Esengeli mpe koyeba mozindo ya likambo. Na ndakisa, soki oyebi makama oyo ezaleli mabe ekoki komemela yo mpe bolamu oyo okozwa soki ozali na bizaleli ya malamu, yango ekosalisa yo ozala mpenza na mpiko ya kobo ya makanisi mabe ya baninga.

Yebá likambo oyo: Ata soki okoki kokanisa ete mikakatano na yo eleki ndelo, yebá ete mbala mosusu bilenge mosusu mpe bakutaná na mikakatano ya ndenge yango. Bilenge mosusu bakutanaki mpe na mikakatano lokola oyo ya yo mpe balongaki yango. Yo mpe okoki kolonga! Salelá malamu buku *Mituna oyo bilenge batunaka—Biyano oyo ebongi*, Volimi 2. Ekosalisa yo omona ete Biblia ezali na batoli ya *malamu mpenza* oyo okoki kozwa esika mosusu te na mokili!

* Masolo mingi ya buku oyo euti na masolo “Mituna oyo bilenge batunaka,” oyo ebimaka na zulunalo *Lamuká!* zulunalo yango ebimisami na Batatoli ya Yehova.

buku oyo ezali na ...

baverse oyo ebendi likebi
na makanisi ya ntina ya
mokapo mokomoko

TOLI

makanisi oyo ekosalisa
yo olonga

OYEBAKI YANGO ...

makambo oyo
ekotinda yo
okanisa

makambo oyo nakosala

bisika oyo ozali kokana kosalela
makambo oyo otángi

OKANISI NINI?

- mituna oyo ekosalisa
yo okanisa malamumalamu
makambo oyo otángi

ezali mpe na ...

makambo oyo nakosalela

eteni mokomoko
ya buku oyo esuki na
lokasa moko esika
okoki kokoma
makambo oyo
okosalela

BANDAKISA YA KOLANDA

toponi mwa ndambo ya
bato ya ndakisa malamumu
oyo Biblia elobeli, oyo
okoki komekola

MWANA MWASI NÁ MWANA MOBALI

1

***Soki omoni mwana mobali
ná mwana mwasi basimbani
na loboko mpe bazali
kotambola na kati ya eteyelo.
Okoyoka ndenge nini?***

- ☐ Elobelaka ngai eloko te
- ☐ Nayokaka mwa zuwa
- ☐ Nayokaka mposa makasi
ya kosala lokola bango

***Okei kotala filme ná
baninga mpe omoni
ete moto na moto azali ná
mwa moto na ye. Kaka yo
nde ozangi mwa moto!
Okoyoka ndenge nini?***

- ☐ Ekolobela ngai eloko te
- ☐ Nakoyoka mwa mabe
- ☐ Nakoyoka zuwa makasi

***Moninga na yo moko
ya motema akómi
kosepela na mwana mobali
(to mwana mwasi) moko
mpe bakómi kobima.
Okoyoka ndenge nini?***

- ☐ Nakosepela
- ☐ Nakoyoka mwa zuwa
- ☐ Nakoyoka nkanda

Na kelasi, na nzela, na vile: bipai nyonso oyo okoki kobwaka liso, okomona bana basi ná bana mibali bazali kotambola, basimbani na loboko. Soki omoni bongo, mbala mosusu yo mpe oyokaka mposa makasi ya kosala mwa mabala wana ya balabala. Kasi, okoki mpenza mpo na kobanda kobima na mwana mwasi (to mwana mobali)? Soki *ezali bongo*, nini ekosalisa yo opona moto oyo abongi na yo? Soki mpe omoni moto yango, ndenge nini bokoki komibatela peto ntango bozali kokutana? **Mikapo 1-5** ekosalisa yo ozwa biyano na mituna yango.

1

Nakoki kobanda kolinga?

“Baninga bazali kotya ngai mosukusuku mpo kaka nalinga. Epai mosusu mpe bilenge mibali ya kitoko bazali bebo.”—Sarah.

“Bana basi mosusu batyaka bana mibali mbamba kaka mpo bábanda kobima na bango; motema mosusu etindaka ngai nandima. Kasi nayebe ete soki natuni baboti na ngai, bakoboya.”—Philippe.

MPOSA ya kozala na moto moko oyo abetisaka yo motema —mpe oyo yo obetisaka motema—ekoki kozala makasi, ata ntango ozali naino elenge mpenza. Jenifer alobi boye: “Nakómaki ko-yoka mposa ya kolinga ntango nazalaki na mbula 11.” Esther alobi boye: “Na kelasi, soki ozali na mwa moto na yo te, ata soki ozali nani, okoyoka lokola nde eloko moko ezali kozanga yo!”

Bongo yo, okanisaka nini? *Okoki* mpo na kobanda kolinga? Libo-so ya koyanola, tóluka naino eyano na motuna oyo ya ntina mingi:

“Kolinga mwana mobali to mwana mwasi” elimboli nini?

Tyá mwa elembo na eyano oyo okoki kopesa na mituna oyo:

***Ozali elenge mwasi mpe mbala mingi
obimaka ná elenge mobali moko.
Okoloba ete bolingani?*** ☐ Eε ☐ Te

***Yó ná elenge mwasi moko bólelana.
Okomelaka ye mbala ebele na telefone
na mokolo to obengaka ye mingi na
telefone. Okoloba ete bolingani?*** ☐ Eε ☐ Te

***Ntango nyonso oyo bokutani ná baninga,
olingaka kaka kozala ná elenge
mobali to elenge mwasi moko
boyé. Okoloba ete bolingani?*** ☐ Eε ☐ Te

Mbala mosusu ezalaki mpasi te mpo opesa eyano na motuna ya liboso. Kasi, ekoki kozala ete okanisaki mwa moke liboso opesa eyano na motuna ya mibale mpe ya misato. “Kolinga mwana mobali to mwana mwasi” *ezali* mpenza nini? Na mokuse, kolinga elimboli kolekisa ntango ná moto oyo osepelaka na ye mpe ye asepelaka na yo, kobeta na ye masolo ya bolingo, to kosala na ye makambo mosusu. Yango wana, na mituna nyonso misato oyo touti kotuna, eyano ezali εε. Ezala bosololaka na telefone to bokutanaka, na miso ya bato nyonso to na ndenge ya kobatama, soki yo ná moninga na yo, ya mobali to mwasi, bóbetaka masolo ya bolingo mpe bosololaka mingi, tokoloba ete likambo ezali. Okanisi ete okoki mpo obanda kolinga? Mituna misato oyo ezali awa na nse ekosalisa yo oyeba soki okoki to te.

Mpo na nini olingi obanda kolinga?

Na mikili mingi, bato bamonaka mabe te soki elenge mwasi ná elenge mobali bakutanaka mbala na mbala mpo báyezana mamlamu. Kasi, kokutana ya ndenge wana esengeli kozala na ntina moko boyé: kosalisa elenge mobali ná elenge mwasi bátalesa soki bakobalana.

Ya solo, bilenge mosusu bamonaka te ete kokutana ndenge wana ezali mabe. Mbala mosusu basepelaka kaka kokutana na

Soki ozali seresere na moto na likanisi ya kobalana na ye te, ozali kosala lokola mwana moke oyo azali kosakana na mwana-popi ya sika mpe na nsima abwaki yango

moninga moko, ya mwasi to ya mobali, ata soki bazali kokana kobalana te. Bamosusu bakanisaka ete soki bato mosusu bazali komona bango ná moninga wana ya mwasi to ya mobali, ematisaka mwa ngenge to epesaka bango mwa lokumu. Nzokande, mbala mingi bolingo ya ndenge wana eumelaka te. Elenge mwasi moko na nkombo Adrienne alobi boye: “Bilenge mingi oyo balinganaka ndenge wana, babebanaka kaka nsima ya poso moko to mibale. Bakómaka kotalela bolingo lokola likambo ya ntango mokuse, oyo ebongisaka bango mpo na kokabwana na esika ya kobalana.”

Ntango olingani na moto moko, okómaka mokemoke kozwa esika na motema na ye. Yango wana, kolinga te osakana na motema ya moninga. Kanisá naino: Okosepela ete moto moko asakana na motema na yo ndenge mwana moke asakanaka na mwana-popi? Asepela na yo lelo mpe lobilobi abwakisa yo? Elenge mwasi moko na nkombo Ledy alobi boye: “Ntango mosusu nakanisaka ke kolinga moto eza n’ango kaka mpo na komisepelisa, nzokande ezalaka kitoko te soki moko aotalela yango lokola likambo ya solo kasi mosusu aozwa yango na maseki.”

Ozali na mbula boni?

Mpo na yo, elenge asengeli kobanda kolinga na mbula nini?

Sikoyo, tuná moboti to baboti na yo motuna yango mpe komá eyano oyo bakopesa awa.

Ekoki mpenza kozala ete mbula oyo okomaki na esika ya liboso ezali moke koleka oyo baboti na yo bayebisi yo. Mbala mosusu mpe bongo te! Ntango mosusu ozali na kati ya bilenge mingi ya

mayele oyo bazelaka bákola naino mpe bámiyeba malamumu liboso bákóma na makanisi ya kolinga. Yango nde likambo Danielle, elenge mwasi moko ya mbula 17 asalaki. Alobi boye: “Soki nazongisi makanisi mbula mibale na nsima, nayebaka ete makambo oyo nazalaki koluka epai ya mobali oyo akobala ngai, ekeseni mpenza na oyo nazali kokanisa lelo oyo. Kutu, ata tii lelo, namonaka ete nakoki naino te mpo nazwa ekateli ya ndenge wana. Soki namoni mpenza ete nakomeli, mbala mosusu nsima ya mbula mibale to misato, na ntango wana nde nakoki kobanda kolinga.”

Ezali na ntina mosusu oyo emonisi ete kozela ezali likambo ya mayele. Biblia elobeli “ebandeli ya bolenge,” elingi koloba mbula oyo mposa ya kosangisa nzoto mpe mposa ya kolinga ekómaka makasi. (1 Bakorinti 7:36) Kozala seresere ná mwana mwasi to ná mwana mobali na ntango oyo ozali naino na ebandeli ya bolenge, ekoki kolamusa bamposa ya nzoto mpe kotinda yo osala likambo moko ya mabe. Na ntembe te, baninga na yo mosusu bakoki komona yango likambo moke. Mingi na bango bazali na mposa bámeke kosangisa nzoto mpo báyebe soki ezalaka ndenge nini. Kasi yo okoki kobengana makanisi wana! (Baroma 12:2) Kutu, Biblia ezali kolendisa yo ‘okima pite.’ (1 Bakorinti 6:18) Soki ozeli tii oleka ebandeli ya bolenge, okomibatela mpe okozwa “mpasi” te.—Mosakoli 11:10.

OYEBAKI YANGO ...

Baankete mingi emonisi ete soki bilenge babalani liboso bákókisa mbula 20, mbala mingi, mabala na bango ekufaka liboso ekókisa mbula mitano.

Okoki mpo na kobala?

Mpo na kosalisa yo ozwa eyano na motuna yango, omitalela naino yo moko malamumalamu. Talelá makambo oyo:

Boyokani na yo ná bato mosusu. Ndenge nini ofandaka ná baboti na yo mpe bandeko na yo? Soki olingi koloba, osilikelaka bango mpambampamba, mbala mosusu mpe okatelaka bango

“Nakanisi esengeli kolinga moto oyo omoni ete bizaleli na ye esepelisi yo mpe oyo omoni ete bokofanda malamumu. Balingaka nde moto, kasi balingaka kaka bilingela te.” —Angèle

mangala to otyolaka bango? Soki batuni bango ndenge oyo ozalaka na likambo yango, bakoloba nini? Makambo oyo osalaka epai ya baboti ná bandeko na yo emonisaka ndenge oyo okofanda ná mwasi to mobali na yo. —Tángá Baefese 4:31.

Ndenge bato batalelaka yo. Ozalaka moto ya esengo to omilelalelaka mingi? Ozalaka makambo makasimakasi te to olingaka kosala makambo kaka ndenge *olingi*? Oyebaka kokanga motema ntango likambo moko ezali kotungisa yo? Ozalaka motema molai? Soki ozali komonisa mbuma ya elimo santu ya Nzambe sikoyo, yango ekosalisa yo ntango okobala, ozala mobali to mwasi ya malamumu. —Tángá Bagalatia 5:22, 23.

Mbongo. Oyebaka kosalela mbongo malamumu? Okotaka nyongo mpambampamba? Oyebi kobatela mosala? Soki te, mpo na nini? Ezali mpo na mosala yango moko to mpo na nkolo-mosala? To ezali nde mpo na likambo moko to ezaleli moko ya mabe oyo ozalaka na yango? Soki oyebaka kosalela mbongo malamumu te, ndenge nini okoyeba kosalela mbongo ya libota mobimba? —Tángá 1 Timote 5:8.

Boyokani na yo ná Nzambe.

Soki ozali Motatoli to Témoins, ozali na boyokani ya ndenge nini ná Nzambe? Ozalaka na programme malamumu ya kotángá Liloba ya Nzambe, kosakola mpe kopesa biyano na makita? Moto oyo okobala, akosepela kozala na mwasi to mobali oyo alingaka mpenza Nzambe. —Tángá Mosakoli 4:9, 10.

TOLI

Soki olingi kobanda kolingana ná mwana mobali to mwasi, tángá 2 Petro 1:5-7 mpe poná ezaleli moko oyo olingi kosala makasi ozala na yango. Nsima ya sanza moko, talá makambo oyo oyekoli mpe ndenge okolisi ezaleli yango.

**“Moto ya ekenge atyaka likebi na matambe
na ye.” —Masese 14:15.**

Oyo okoki kosala

Soki baninga bakómi kotya yo mbamba mpo olinga moto ntango omibongisi naino te, ezali lokola nde bazali kosenga yo osala ekzame ya liteya oyo obandi koyekola kaka sikoyo. Ezali polele ete okozwa na ekzame yango te. Osengeli kozwa ntango ya koyekola liteya yango mpo oyeba mikakatano oyo okokutana na yango ntango okosala ekzame.

Ezali mpe bongo na likambo etali kolina. Ndenge tomoni yango, kolina ezali likambo ya liseki te. Yango wana, liboso obanda kokutana na moto moko, osengeli koyekola “likambo” moko ya ntina mingi: ndenge ya kosala boninga ya malamau. Na nsima, ntango okokutana na moto oyo abongi na yo, okoyeba ndenge ya kofanda ná ye malamau. Kutu, na libala ya malamau, mwasi ná mobali bazalaka baninga ya solosolo.

makambo oyo nakosala

*Mpo nabanda komibongisa mpo na libala,
esengeli nakolisa bizaleli oyo:*

Nakokóma na bizaleli yango soki nazali

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

Kozela liboso ete obanda kolingana na moto ekozala boloko te. Kutu, ekopesa yo ntango *mingi* mpo ‘osepela na bolenge na yo.’ (Mosakoli 11:9) Ekopesa yo mpe ntango ya komibongisa, mpe okokóma na bizaleli ya malamumu, mpe lisusu okokóma na boyokani makasi na Nzambe. —Bileli 3:27.

Kasi, ata sikoyo, *okoki* kozala na baninga ya mibali soki ozali mwasi, to baninga ya basi soki ozali mobali. Wapi lolenge eleki malamumu oyo okoki kosala yango? Bósanganaka ná bato ya lolenge nyonso, basi, mibali ata mpe mikóló oyo bakotambwisa makambo. Elenge mwasi moko na nkombo Mamie alobi boye: “Nakanisi ete kosala bongo nde likambo eleki malamumu. Eleki malamumu kozala na baninga ebele.” Monica mpe alobi kaka bongo. Alobi boye: “Kozala bato ebele ezali mpenza likanisi ya malamumu, mpamba te ekosalisa yo omona bizaleli ya bato ndenge na ndenge.”

Nzokande, soki okei mbangu mpe okangami kaka na moto moko, okomilukela makambo. Yangu wana, kowela te. Salelá ntango oyo mpo na koyekola ndenge ya kokóma na baninga mpe kobatela boninga yango. Na nsima, soki okómi na mposa ya kolinga, okomiyeba malamumu mpe okoyeba bizaleli nini osengeli koluka epai ya moto oyo okobala.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Ozali na mposa ya kozala na mwa moto, kozanga ete baboti na yo báyebe? Kosala bongo, ezali na makama mingi, oyo mbala mosusu okoki koyeba te.*

OKANISI NINI?

- Wapi bisika ya malamumu oyo okoki kolekisa ntango elongo na bana basi soki ozali mwana mobali, to na bana mibali soki ozali mwana mwasi?
- Ndenge nini okoki kosalisa ndeko na yo oyo azali naino mwana moke, kasi akómi na mposa ya kolinga?
- Soki olingani ná mwana mobali to mwana mwasi, kasi ozali na makanisi ya kobala te, yango ekoki kosala nini epai na ye?

Mabe ezali wapi soki tolingani na kobatama?

Jessica akómaki na mokakatano moko monene. Makambo nyonso ebandaki ntango Jeremy, moninga na ye moko ya kelasi, akómaki kolula ye. Jessica alobi boye: “Azalaki mobali kitoko, baninga na ngai bazalaki koloba na ngai ke nakozwa te mobali mosusu ya bizaleli malamu lokola ye. Bana basi mingi bazalaki na mposa alinga bango, kasi azalaki kosepela na bango te. Alelaki kaka ngai.”

Mwa moke na nsima, Jeremy asengaki Jessica bábimaka ná ye. Jessica alobaki na ye ete lokola azali Motatoli ya Yéhova, akoki te kolingana na moto oyo azali Motatoli te. Jessica alobi boye: “Kasi Jeremy apesaki ngai likanisi moko: ‘Ekosala nini soki tolingani ata soki baboti na yo bayebi te?’”

OKOSALA nini soki moto moko oyo ozali kosepela na ye alobi na yo bongo? Mbala mosusu okokamwa soki oyoki ete Jessica andimaki likanisi ya Jeremy. Jessica alobi boye: “Nakani-saki ke soki ngai ná ye tolingani, nakosalisa ye alinga Yehova.” Kasi, esukaki ndenge nini? Tokoyeba yango nsima. Sikoyo, tótalela naino ndenge bilenge mosusu bakweaka na motambo ya kolingana na kobatama.

Ntina oyo bilenge mingi balinganaka na kobatama

Mpo na nini bilenge mosusu balinganaka na *kobatama*? Elenge mobali moko na nkombo

David, alobi boye: “Baboyaka koloba mpo bayebaka malamumu ete baboti na bango bakoki kondima likambo yango te.” Harlette, alobeli ntina mosusu. Alobi boye: “Kolingana na kobatama ezali ezaleli ya botomboki. Soki ozali komimona ete okoli, kasi ozali kokanisa ete baboti na yo bazali komona yo kaka mwana moke, okoluka osala makambo oyo motema na yo elingi, mpe okobombela yango baboti na yo.”

Okoki koyeba makambo mosusu oyo etindaka bilenge mosusu bálingana na kobatama? Soki ezali, komá yango awa.

Na ntembe te, oyebi malamumu ete Biblia esengi otosa baboti na yo. (Baefese 6:1) Soki baboti na yo baboyaka olingana na mwana mobali to mwana mwasi, ntina ezali. Atako bongo, kokamwa te soki mokolo mosusu okómi na makanisi oyo:

● ***Nazali komiyoka lokola nazangi eloko mpo baninga nyonso baza' na mwa bato na bango, kaka ngai nde nazangi mwa moto.***

● ***Nazali kosepela na moto oyo azali Motatoli te.***

● ***Nazali na mposa nabima na ndeko moko Motatoli, atako nakokisi naino te mbula ya kobala.***

Ekoki kozala oyebi oyo baboti na yo bakoki koloba na makambo yango. Mpe na nse ya motema, oyebi ete bazali na makanisi ya malamumu. Atako bongo, ekoki kozala ete ozali koyoka lokola

elenge mwasi Manami, oyo alobaki boye: “Lokola baninga banyaka ngai mbamba mingi ete nalinga, ntango mosusu nakóma-ka na mitema mibale. Lelo oyo, bilenge mingi bakanisaka ete ekoki kosalema *te* ete moto azanga mwa moto na ye. Epai mosusu, ezali malamumu te nazalaka kaka ngai moko!” Bilenge mosusu oyo bazalaki kokanisa bongo, babandaki kobima mpe babombelaki baboti na bango. Basalaki ndenge nini?

“Bayebisaki biso tóbomba”

“Kolingana na kobombana” esengaka kosalela mwa lokuta. Mpo bato báyebe te, bilenge mosusu basololaka mingimungi na telefone to na Internet. Na miso ya bato basalaka lokola nde bazali kaka bakamarade, kasi makambo oyo bakomelanaka na Internet mpe na telefone, mpe masolo oyo basololaka na telefone emonisaka mpenza ete balinganá.

Mayele mosusu ya mabe oyo bilenge basalelaka ezali ya kokutana na baninga ebele, nzokande basalaka nyonso wana kaka mpo bákutana mibalemibale. James, alobi boye: “Mokolo moko, baninga babengisaki biso tókutana esika moko boye; kasi na nsima, toyaki koyeba ete babongisaki yango kaka mpo bilenge mibale bákutana. Bayebisaki biso tóbomba.”

Ndenge James amonisi yango, mbala mingi baninga ya bilinge oyo balingani na kobombana nde bapesaka bango maboko mpo sekele eyebana te. Carol alobi boye: “Mbala mingi, ezalaka na moninga ata moko oyo aye-baka likambo yango kasi abombaka sekele mpo bayokanaka ete bábomba likambo yango.” Ntango mosusu, bilenge oyo basalaka bongo babukaka mpenza lokuta. Beth, elenge moko ya mbula 17 alobi boye: “Mpo makambo oyo bazali kosala na kobatama eyebana te, bilenge mingi bakosaka baboti na bango epai bazali kokende.” Misaki, elenge moko ya mbula 19, asalaki bongo. Alobi

OYEBAKI YANGO ...

Kotyelana motema nde eloko esimbaka boyokani ya solosolo na kati ya bato. Soki ozali kokutana ná mwana mwasi to mwana mobali moko na kobatama, ekoki kosala ete baboti na yo bátika kotyela yo motema mpe ekokitisa boyokani na yo ná moto oyo olingani na ye.

“Tolingi kozala sembo na makambo nyonso.”—Baebre 13:18.

• • • • •

boye: “Nazalaki kokanisa malamumalamu ndenge nakokosa. Mpo baboti na ngai bákoba kotyela ngai motema, nazalaki kosala nyonso nakosaka te na makambo mosusu; kasi nazalaki kokosa bango ete nalingaka makambo ya bolingo te.”

Makama ya kolinga na kobatama

Soki makanisi ezali koyela yo olinga na kobatama, to soki osalaka yango, osengeli komituna mituna mibale oyo:

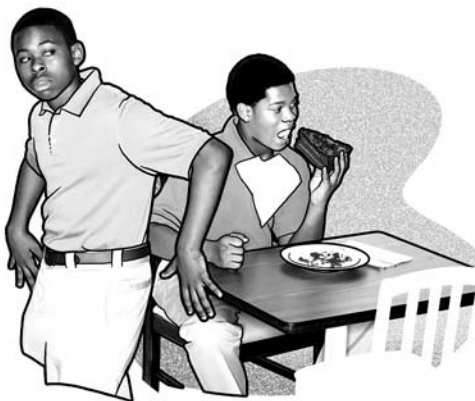
Ezaleli oyo ekosukela ngai ndenge nini? Ozali na makanisi ya kobalana na moto yango nsima ya mikolo moke? Evan, elenge moko ya mbula 20, alobi boye: “Kolingana na moto oyo bokobalana na ye te, ezali lokola kosala piblisite ya eloko oyo ozali koteka te.” Ekoki kosukela yo ndenge nini? Masese 13:12 elobi boye: “Eloko ya kozelisazelisa ebelisaka motema.” Okolinga mpenza ete moto oyo olingaka abela motema? Toli mosusu yango oyo: Soki olingani na moto na kobombana, yo ná ye bokozanga batoli ya baboti na bino mpe ya mikóló mosusu. Na ndenge yango, likama ezali monene ete bókwea na pite.—Bagalatia 6:7.

Ndenge nini Yehova Nzambe atalelaka likambo oyo nazali kosala? Biblia elobi ete: “Biloko nyonso ezali bolumbu mpe ezali komonana polele na miso ya moto oyo tokozongisa monoko epai na ye.” (Baebre 4:13) Yango wana, soki bolingani na kobatama to soki moninga na yo moko nde asalaka yango, kobosana te ete Yehova ayebi yango malamumu. Mpe soki obukaka lokuta, osengeli kokanisa malamumu. Yehova Nzambe ayini mpenza lokuta. Biblia etángi “lolemo ya lokuta” na kati ya makambo ya liboso oyo Yehova ayinaka!—Masese 6:16-19.

Bimisá sekele

Soki bolingana na kobatama, ekozala malamumu oyebisa baboti na yo to mokristo moko oyo akomeli. Mpe soki moninga na yo moko abimaka na moto na kobatama, kobomba ye

Kobomba sekele ya moninga oyo alingani na mwana mobali to mwana mwasi na kobatama ezali lokola kobomba moto oyo abelaka diabeti kasi azali kolya na lokoso biloko ya sukali

te, noki te osangana na mabe na ye. (1 Timote 5:22) Kanisá naino, oko-yoka ndenge nini soki likambo moko ya mabe esalemi? Omoni te ete yo mpe okoki kozala na mwa foti?

Tópesa ndakisa: Kanisá ete moninga na yo moko abelaka diabeti, kasi alyaka mingi biloko ya sukali na kobatama. Okosala nini soki okuti ye azali kolya biloko yango, mpe abondeli yo oloba te? Okosala nini? Okobomba sekele to okosala likambo oyo ekoki kobikisa ye?

Ezali mpe ndenge moko soki oyebi moninga moko oyo akutanaka ná mwana mobali to mwasi na kobatama. Kokanisa te ete boninga na bino ekobeba mpo na libela! Nsima ya mikolo, soki azali moninga ya solo, akoyeba ete osalaki yango mpo na bolamu na ye.—Nzembo 141:5.

Sekele to kaka likambo ya bato mibale?

Nzokande, tokoloba ntango nyonso te ete soki bato mibale balingani, kasi balingi naino te eyebana, bazali kokosa. Na ndakisa, elenge mwasi ná elenge mobali oyo babandi kokutana mpo báyezana malamumu bakoki komona malamumu ete likambo na

TOLI

Esengi te ete obelela mpo mokili mobimba eyeba ete ozali na mwa moto na yo. Kasi, osengeli koyebisa bato oyo bazali na lotomo ya koyeba likambo yango. Mingimangi baboti na yo mpe baboti ya moto oyo bolingani.

bango eyebana naino te. Ndenge elenge mobali moko na nkombo Thomas alobaki, ntango mosusu “balingi te ete bato bábanda kotunatuna bango, ‘Bokobalana mokolo nini?’”

Ekoki kozala mabe soki bato bazali kotya bilenge mbamba ete bábalana. (Loyembo ya Salomo 2:7) Yango wana, ntango balingani sika, bilenge mosusu bamonaka malamu báloba te. (Masese 10:19) Anna, elenge moko ya mbula 20, alobi boye: “Yango esalisaka mwana mobali ná mwana mwasi báyebe soki bakoki kobalana. Soki bamoni ete bakoki kobalana, *na ntango wana nde bakoki koyebisa bato.*”

Nzokande, ekozala malamu te kobombela bato oyo ebongi báyebe likambo yango, na ndakisa baboti na yo to baboti ya moto oyo olingani na ye. Soki olingi te ete bato báyebe ete olingani ná mwana mobali to mwana mwasi, osengeli komituna *mpo na nini*. Na motema na yo oyebi ete baboti na yo bakozala na bantina oyo bakoki koboya likambo yango?

“Nayebaki oyo nasengelaki kosala”

Jessica oyo tolobelaki na ebandeli ya lisolo oyo abongolaki makanisi na ye ntango ayokaki lisolo ya mokristo mosusu ya

makambo oyo nakosala

Soki nabimaka ná ndeko mokristo moko na kobatama, nako . . .

Soki moninga moko akómi kobima na mwa moto na kobatama, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

“Nakabwanaki na elenge oyo nazalaki kobima ná ye na kobatama. Ya solo, nazalaki koyoka mpasi mikolo nyonso soki namoni ye na kelasi. Kasi, Yehova Nzambe ayebi makambo nyonso, nzokande biso tomonaka mosika te. Tosengeli kaka kotyela ye motema.” —Jessica

mwasi oyo alinganaki na mwana mobali moko na kobatama. Jessica alobi boye: “Ntango nayokaki ete akabwani na mwana mobali yango, nayebaki oyo nasengelaki kosala.” Ezalaki petee mpo aboyana ná mwana mobali yango? Te! Jessica alobi boye: “Azalaki mwana mobali kaka moko oyo nalingaki mpenza. Nazalaki kolela mikolo nyonso mpe eumelaki baposo mingi.”

Jessica ayebaki ete alingaka Yehova. Atako abungaki nzela mpo na mwa ntango, azalaki na mposa ya kosala oyo ezali malamumu. Nsukansuka, mpasi na ye ekitaki. Jessica alobi boye: “Si-koyo, nakómi na boyokani ya malamumu koleka ná Yehova. Nazali kopesa ye mersi mingi ndenge alakisaka biso nzela malamumu na ntango oyo ebongi!”

NA MOKAPO OYO ELANDI Okoki mpo na kobanda kolinga, ozwi moto oyo osepeli na ye. Ndenge nini oyebi soki moto yango abongi na yo?

OKANISI NINI?

- Talelá lisusu makambo misato oyo ezali na makomi ya moindo makasi na lokasa 22. Wapi oyo ezali komonisa ndenge oyo ntango mosusu yo mpe oyokaka?
- Okoki kosala nini mpo olonga mokakatano yango kozanga ete olingana na moto na kobatama?
- Soki oyebi ete moninga na yo moko abimaka ná moto na kobatama, okosala nini, mpe mpo na nini okosala bongo?

3

Moto
oyo
abongi
mpenza
mpo na
ngai?

Kanisá naino mwa moke mpe yanolá na mituna oyo:

Bizaleli nini okanisaka ete ezali na ntina mingi moto oyo okolinga kobalana na ye azala na yango? Na bizaleli oyo ezali awa, tyá elembo ✓ pembeni ya makambo mi-nei oyo omonaka ete eleki ntina.

☒ Azala kitoko	☐ Alinga makambo ya Nzambe
☐ Azala boboto	☐ Azala moto oyo bakoki kotyela motema
☐ Ayebana mingi	☐ Azala moto ya bizaleli malamumu
☐ Moto oyo ayebi kosekisa	☐ Moto oyo amityelaka mikano

Ntango ozalaki mwana moke, ekómelaki yo olula moto moko? Kati na makambo oyo totandi likoló, tyá elembo ✗ pembeni ya likambo oyo ezalaki kosepelisa yo mingi epai ya moto yango.

NA KATI ya makambo nyonso oyo totángi, *moko te* ezali mabe. Mokomoko ezali malamumu na ndenge na yango. Kasi, omoni te ete soki olingi mwana mobali to mwasi ntango ozali naino ele-nge, makanisi na yo ekokende mingimungi na makambo oyo ezali komonana na miso, na ndakisa oyo ezali na loboko ya mwasi awa na likoló?

Nzokande, ntango obandi kokola, mpe obandi kosalela liko-ki na yo ya kososola, okotalela nde bizaleli oyo ezali na ntina mi-angi, na ndakisa oyo ezali na loboko ya mobali. Na ndakisa, oko-banda komona ete mwana mwasi oyo aleki kitoko na kartye na bino, ntango mosusu azali te moto oyo bakoki kotyela motema, to mpe elenge mobali oyo azali vedeti na kelasi na bino, ntango mosusu azali na bizaleli ya malamumu te. Na ntembe te, soki oleki “eleko ya ebandeli ya bolenge,” okolanda te kaka makambo oyo ezali komonana na miso mpo na kopesa eyano na motuna oyo: “Moto oyo abongi mpenza mpo na ngai?”

Luká naino komiyeba

Liboso oluka mobali to mwasi oyo abongi na yo, esengeli naino yo moko omiyeba malamumu. Mpo na yango, pesá biyano na mituna oyo:

Nazalaka makasi na makambo nini?

Nazalaka na bolembu to makasi te na makambo nini?

Nalingaka moto oyo tokobalana asalelaka ngai makambo ndenge nini mpe boyokani ya ndenge nini nalingi kozala na yango ná Nzambe?

Komiyeba yo moko ezali likambo ya petee te; kasi komituna mituna lokola oyo, ekoki kosalisa yo. Soki obandi komiyeba malamumu, ekozala mpasi te ozwa mwasi to mobali oyo akosalisa yo okolisa bizaleli na yo ya malamumu, kasi bizaleli na yo ya mabe te.* Sikoyo, okosala nini soki ozwi moto oyo abongi na yo?

Nakoki kolingana na *moto nyonso*?

“Tokoki kosala boninga?” Motuna yango ekoki kopesa yo nkanda to kosepelisa yo, na kotalela moto oyo atuni yo yango. Sikoyo, kanisá ete ondimi. Nsima ya mwa ntango, ndenge nini okoki koyeba soki mwana mobali to mwasi oyo bolingani na ye azali moto oyo abongi mpenza mpo na yo?

* Okoki komiyeba lisusu malamumu koleka soki otaleli mituna oyo ezali na mokapo ya liboso ya buku oyo, na motó ya likambo ya moke oyo elobi ete: “Okoki mpo na kobala?”

Sapato nyonso te nde ekokoka yo; ndenge moko mpe, moto nyonso te nde akoki kozala mobali to mwasi oyo abongi mpo na yo

Tózwa ndakisa ete olingi kosomba sapato ya sika. Okei na zando mpe omoni sapato moko oyo esepelisi yo. Kasi, likambo ya mawa, ntango omeki yango, omoni ete ekoki yo te. Okosala nini? Okosomba yango kaka? To okoluka nde sapato mosusu? Ekozala malamu kotika sapato yango mpe koluka mosusu. Ekozala bozoba kotambola na sapato oyo ezali kokoka yo te!

Ezali mpe bongo na likambo ya kopona moto oyo bokobalana. Nsima ya mikolo, okobanda komona bilongi mosusu oyo ekosepelisa yo. Kasi, moto nyonso te nde akozala moto oyo abongi mpenza mpo na yo. Kutu, okolinga nde kozwa moto oyo okofanda na ye malamu, moto oyo bizaleli mpe mikano na ye ekoyokana ná oyo ya yo. (Ebandeli 2:18; Matai 19:4-6) Osili komona moto yango? Soki ezali bongo, ndenge nini okoki koyeba soki azali moto oyo abongi mpenza mpo na yo?

Luká koyeba moto yango malamu

Mpo ozwa eyano na motuna yango, talelá malamu moto wana oyo azali kobetisa yo motema. Kasi, kebá! Miso na yo ekoiki kotalaka mingi kaka makambo oyo *olingi* komona. Yango wana, kowela te. Luká koyeba bizaleli ya moto yango malamu. Yango ekosenga ete osala milende mpe esengeli mpenza kosala yango. Tópesa ndakisa: Kanisá ete olingi kosomba motuka. Okotala yango malamumalamu, boye te? Okotala kaka libándá?

Ekosenga ete otala yango malamumalamu tii

Okanisi ete liboso ya kosomba motuka esengeli kotala yango malamu, na esika ya kotala kaka kitoko na yango? Mpo na kopona moto bokobalana, esengeli kotala malamu mpenza!

na kati, mbala mosusu oluka koyeba soki motere na yango eza-li malam, boye te?

Kopona moto oyo bokobalana ezali ekateli monene koleka kopona motuka ya kosomba. Kasi, bilenge mingi bamonaka mosika te. Likebi na bango ekendaka nokinoki na makambo oyo esepelisaka bango nyonso mibale. Na ndakisa, balobaka: ‘Tolingaka miziki ya ndenge moko.’ ‘Tosepelaka na masano ya ndenge moko.’ ‘Toyokanaka na *makambo nyonso*!’ Kasi, ndenge tolobaki yango liboso, soki oleki ebandeli ya bolenge, okotika kotalela kaka makambo oyo emonanaka na miso. Okomona ete osengeli mpe kotalela “bomoto oyo ebombaná, oyo ya motema.”—1 Petro 3:4; Baefese 3:16.

Na ndakisa, na esika otalela kaka makambo oyo yo ná ye *boyokanaka*, okoki koyeba ye soki oluki koyeba ndenge azalaka ntango *boyokani te* na likambo moko. Na maloba mosusu, asalaka nini soki bozali na matata? Atingamaka ete makambo esalema ndenge ye alingi mpe ntango mosusu akómaka na “nkanda makasimakasi” to abimisaka “maloba ya kofinga”? (Bagalatia 5:19, 20; Bakolose 3:8) To amonisaka ete azali makambo makasi te, elingi koloba ete mpo na kobatela kimya, andimaka mpe bósalela makani-si oyo opesi?—Yakobo 3:17.

TOLI

Bósalaka makambo oyo ekomonisa polele bizaleli ya moto na moto:

● **Bóyekolaka Liloba ya Nzambe elongo.**

● **Moto na moto atalaka malam ndenge oyo moninga apesaka biyano to asalaka masolo na makita mpe ndenge oyo asakolaka.**

● **Bópesaka maboko na misala lokola kotonga to kotya bopeto na Ndako ya Bokonzi.**

Likambo mosusu ya kotalela yango oyo: Asalelaka mayele mabe mpo na kondimisa yo osala oyo ye alingi, alingaka te osolola na bato mosusu, to asalelaka yo zuwa ezangá ntina? Alingaka oyebisa ye likambo nyonso oyo ozali kosala? Elenge moko na nkombo Nicole alobi boye: “Nayokaka bafianse babebanaka mpo moko asepelaka te soki moninga ayebisi ye te esika oyo azali. Nakanisi ete wana ezali elembo ya mabe.”—1 Bakorinti 13:4.

BANDAKISA YA KOLANDA

Moshulame

Elenge mwasi **Moshulame** ayebaki malamumu ete asenge-laki kotika te ete lolango **etambwisa ye motó**. Alobaki na baninga na ye boye: “Nalapisi bino ndai, ete bómeka te kolumwisa to kotumola bolingo kati na ngai tii ntango yango moko ekolinga.” Moshulame ayebaki ete **lolango** ekoki kokanga moto miso. Na ndakisa, ayebaki ete bato mosusu bakoki kotya ye mbamba mpo andima ata moto oyo abongi na ye te. Ata mpe motema na ye moko ekokaki **kokosa ye**. Yango wana, Moshulame atikalaki makasi lokola “**efelo**.”
—Loyembo ya Salomo 8:4, 10.

Moshulame azalaki moto oyo akómeli, yango wana azalaki kotalela bolingo ya mwasi ná mobali na ndenge ebongi; yo mpe ozali lokola ye? Okokoka kosalela **bóngó na yo** na esika olanda kaka motema na yo? (Masese 2:10, 11) Bato mosusu bakoki **kotya yo mbamba** mpo olingana na moto na ntango oyo okoki naino te. Mbala mosusu, yo moko okoki kokóma na makanisi ya ndenge wana. Na ndakisa, ntango omoni mwana mwasi ná mwana mobali na balabala basimbani na loboko, **oyokaka mposa** ya kosala lokola bango? **Okondima** moto oyo azali te Motatoli ya Yehova lokola yo? Elenge Moshulame azalaki kotalela makambo etali bolingo ya mwasi ná mobali lokola moto oyo **akómeli**. Yo mpe okoki kosala lokola ye!

“bókangana te na ekanganeli ya mabe”

“Bókangana te na ekanganeli ya mabe esika moko na bato oyo bazali bandimi te.” Na ntembe te, omonaka ete toli wana oyo ezali na 2 Bakorinti 6:14 ebongi mpe mpo na yo. Atako bongo, ekoki kokómela yo osepela na moto moko oyo azali motatoli te. Mpo na nini? Ntango mosusu kitoko na ye ekoki kobenda yo. Elenge mobali moko na nkombo Marc alobaki boye: “Nazalaki ntango nyonso komona elenge mwasi wana na ntango ya kosala ngalasisi na kelasi. Azalaki kosala nyonso mpo na koya kosolola na ngai. Eumelaki te, tokómaki baninga.”

Soki omiyebi malamumu mpe oyebi ete mitinda oyo olamuka ezali na ntina mingi; lisusu, soki ozali moto oyo akomeli mpe ezali mpasi motema na yo ekosa yo, okoyeba oyo osengeli kosala. Ata soki moto yango azali mpenza kitoko, to azali komonana ete azali na bizaleli malamumu, akosalisa yo te okolisa boninga na yo na Nzambe.—Yakobo 4:4.

Nzokande, soki lolango ekoli makasi, ezalaka mpasi kokata yango; yango nde likambo elenge mwasi moko na nkombo Cindy amonaki. Alobi boye: “Nazalaki kolela mokolo na mokolo. Nazalaki ntango nyonso kokanisa mwana mobali yango, ata na makita. Nalingaki ye mingi mpe nazalaki komona malamumu kutu nakufa, na esika nazanga ye.” Kasi, eumelaki te, Cindy amonaki ntina oyo mama na ye apesaki ye toli ete alingana te na moto oyo azali motatoli te. Alobi boye: “Nasalaki malamumu ndenge nakabwanaki na ye. Natye mpenza motema ete Yehova akokokisa bamposa na ngai.”

Yo mpe okutani na likambo oyo Cindy akutanaki na yango? Soki ezali bongo, kobundana na yango yo moko te! Okoki kosolola na baboti na yo. Yango nde Julien asalaki ntango akómaki kosepela na elenge mwasi moko na kelasi. Alobi boye: “Nsukansuka, nasengaki baboti na ngai básalisa ngai. Yango nde esalisaki ngai nalonga.” Bankulutu ya lisanga mpe bakoki kosalisa yo. Mpo na nini te koyebisa moko na bango mokakatano oyo ozali na yango?—Yisaya 32:1, 2.

Makambo oyo touti kolobela etaleli mingimungi bomoto mpe bizaleli. Nzokande, ezali mpe na ntina oyeba ndenge bato mosusu batalelaka moto oyo olingani na ye. Ekoki kosenga mbala mosusu osolola na bato oyo bayebi ye banda kala, na ndakisa bakristo oyo bakomeli oyo bazali na ye lisangá moko. Yango ekosalisa yo oyeba soki bato ‘balobaka malamumu mpo na ye.’ —Misala 16:1, 2.

Ekoki mpe kozala malamumu okoma oyo omoni epai ya moto oyo ozali kosepela na ye na makambo oyo touti kolobela mpo na kotalela soki abongi mpo na yo.

Bomoto

Bizaleli

Ndenge bato batalelaka ye

Ezali malamumu otalela mpe etanda oyo elobi “Akozala mobali ya malamumu mpo na ngai?” na lokasa 39 to “Akozala mwasi ya malamumu mpo na ngai?” na lokasa 40. Mituna oyo ezali na bitanda yango ekosalisa yo oyeba soki moto oyo ozali kosepela na ye akozala mobali to mwasi oyo abongi mpo na yo.

Kasi, okosala nini soki, nsima ya kotalela makambo yango, omoni ete moto yango abongi na yo *te*? Na ntango yango, ekosenga na yo oyanola na motuna oyo ya ntina mingi:

Tosengeli kokabwana?

Ntango mosusu kokabwana ezalaka malamumu. Tótalela likambo oyo ekómelaki Julie. Alobi boye: “Na ebandeli, nazalaki kosepela ndenge elenge mobali oyo nalingaki azalaki ntango nyonso koluka koyeba soki naza wapi, nazosala nini, mpe soki naza ná nani. Kasi, na nsima, nakokaki lisusu kozala na moto mosusu te,

OYEBAKI YANGO ...

Mbala mingi baankete emonisaka ete soki bato oyo bazali na lingomba moko te babalani, libala na bango ekufaka.

**“Ata na misala na ye mwana mobali
asalaka ete bato báyebe ye, soki mosala
na ye ezali pɛto mpe elongobani.”**

—Masese 20:11.

kaka ná ye. Akómaki kutu kosalela ngai zuwa ata soki naza ná bato ya libota na ngai—mingimingi soki naza ná tata na ngai. Ntango tokabwanaki, nayokaki neti balongoli ngai kilo moko boye na mapeka!”

Sarah mpe akutanaki na likambo ya ndenge wana. Akómaki komona ete John, elenge mobali oyo alingana naki na ye, azalaki moto ya kotyola, ya makambo makasimakasi, mpe azangá botosi. Sarah alobi boye: “Mokolo moko oyo esengelaki ngai

ná ye tóbima, akómaki epai na biso na retare ya ngonga misato! Ntango abetaki porte, mama afungolaki; kasi, apesaki ye ata mbote te mpe alobaki na ngai mbala moko ete: ‘Tókende! Toza na retare.’ Na esika aloba ‘Naza na retare,’ ekómaki ‘Toza na retare.’ Esengelaki nde asenga bolimbisi to aye bisa ngai ntina oyo akómaki na retare. Lisusu, esengelaki azala ata na mwa limemya epai ya mama!” Ya solo, yango elingi koloba te ete soki moto asali mabe mbala moko to amonisi ezaleli oyo ebongi te mbala moko, esengeli kokabwana na ye. (Nzembo 130:3) Kasi,

ntango Sarah amonaki ete kozanga botosi ya John ezali nde ndenge na ye, azwaki ekateli bákabwana.

Na ndakisa ya Julie ná Sarah, okosala nini soki omoni ete moto oyo olingani na ye akozala te mobali to mwasi ya malamumu? Soki ezali bongo, *kokanga miso te na makambo oyo ezali kosepelisa yo te!* Atako ezali mpasi, ekoleka malamumu bókata. Masese 22:3 elobi boye: “Moto ya ekenge nde moto oyo amoni likama mpe amibombi.” Na ndakisa, soki omoni likambo moko to makambo mingi ya mabe oyo elobelami na lokasa 39 mpe 40

“Makambo oyo moto oyo olingani na ye azali kosala epai ya bandeko na ye, akosala yango mpe epai na yo.” — Tony

epai ya moto oyo olingani na ye, ekoleka malamu okata bo-yokani yango—ntango mosusu tii akobongisa likambo yango. Ya solo, kokabwana ezalaka petee te. Kasi, libala ezali likambo ya bomoi mobimba. Eleki malamu koyoka mpasi mpo na mwa ntango moke na esika ya kozala na basusi bomoi na yo mobimba!

Ndenge ya koyebisa ye ekateli na yo

Ndenge nini okoki koyebisa moto yango ete omoni malamu bókata? Ya liboso, luká esika ya malamu mpo na kosolola. Yango elingi koloba nini? Kanisá naino ndenge oyo okolinga báye-bisa yo likambo ya ndenge wana. (Matai 7:12) Okolinga báye-bisa yo yango na miso ya bato? Te. Lobá soki ndenge mosusu ya kosala ezali te, ezali malamu te kotikela moto maloba na telefone, kokomela ye na telefone, to na ordinatere ete olingi ye lisusu te. Na esika ya kosala bongo, ekozala malamu opona ngonga mpe esika moko oyo okoki kosolola na ye na motema mpio.

Soki ntango oyo bosengeli kosolola ekoki, okoloba nini? Ntoma Paulo alendisaki bakristo ete ‘bálobanaka solo.’ (Baefese 4:25) Yango wana, ekozala malamu oloba na boboto, kasi mpe komonisa ye ekateli na yo polele. Lobá na ye polele mpo na nini yo omoni ete bokoki kobalana te. Ezali na ntina te otandela ye mabunga to mabe oyo omonaka epai na ye. Kutu, na esika oloba, “Osalaka boye te” to “Ata mballa moko te osalá boye,” ekoleka malamu osalela maloba oyo ekomonisa ndenge oyo yo oyokaka—“Ngai nalingaka moto oyo . . .” to “Ngai namoni malamu tókata mpo . . .”

Na ntango yango, esengeli te kozala bongolabongola to kotika ye andimisa yo makanisi na ye. Kobosana te ete ozwi ekateli ya kokabwana na ye mpo na likambo ya ntina mpenza. Yango wana, osengeli kokeba soki abandi koloba na yo maloba ya sukali to kosalela mayele mosusu ya mabe mpo ozongisa motema nsima. Elenge mwasi moko na nkombo Lori alobi boye: “Nsima ya kokabwana ná mwana mobali moko oyo tozalaki na ye, akómaki mawamawa. Nakanisi azalaki kosala bongo mpo nayokela ye mawa. Nayokelaki ye mpe mawa. Kasi, nabongolaki ekateli na ngai te mpo ye azalaki kosala bongo.” Na ndakisa ya Lori, osengeli koyeba soki olingi nini. Kangamá na ekateli na yo. Tiká te na yo ezala te.—Yakobo 5:12.

Nsima ya kokabwana

Osengeli kokamwa te soki okómi koyoka motema mpasi nsima ya kokabwana na moto oyo olinganaki na ye. Kutu, okoki koyoka lokola mokomi ya nzembo oyo alobaki boye: “Nabulungani, nagumbami koleka ndelo; mokolo mobimba natamboli epai na epai na mawa.” (Nzembo 38:6) Banninga na yo mosusu bakoki kobondela yo mpo ozongela moto oyo okabwani na ye.

makambo oyo nakosala

Soki nakómi kosepela na moto oyo azali mondimi te, nako . . .

Mpo nayeza ndenge bato mosusu batalelaka moto oyo nalingani na ye, nakoki

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

akozala mobali ya malamu mpo na ngai?

makambo ya ntina mingi

- ☐ *Soki azali na bokonzi, ndenge nini asalelaka yango?—Matai 20:25, 26.*
- ☐ *Mikano na ye ezali nini?—1 Timote 4:15.*
- ☐ *Azali **sikoyo** kosala makasi mpo akokisa mikano yango?—1 Bakorinti 9:26, 27.*
- ☐ *Ndenge nini atalelaka bato ya libota na ye?—Kobima 20:12.*
- ☐ *Banani bazali baninga na ye?—Masese 13:20.*
- ☐ *Abetaka masolo ya ndenge nini?—Luka 6:45.*
- ☐ *Ndenge nini atalelaka mbongo?—Baebre 13:5, 6.*
- ☐ *Alingaka masano ya ndenge nini?—Nzembo 97:10.*
- ☐ *Ndenge nini amonisaka ete alingaka Yehova?—1 Yoane 5:3.*

makambo na ye ya malamu

- ☐ *Azali makasi na mosala?—Masese 6:9-11.*
- ☐ *Ayebe kosalela mbongo?—Luka 14:28.*
- ☐ *Bato balobaka malamu mpo na ye?—Misala 16:1, 2.*
- ☐ *Amibanzabanzaka mpo na basusu?—Bafilipi 2:4.*

makambo ya kokeba na yango

- ☐ *Asilikaka noki?—Masese 22:24.*
- ☐ *Alukaka bókóma na etamboli ya nsóni?—Bagalatia 5:19.*
- ☐ *Abetaka na nzoto to azokisaka basusu na maloba?—Baefese 4:31.*
- ☐ *Alingaka komela masanga mpo na komisepelisa?—Masese 20:1.*
- ☐ *Azalaka moto ya zuwa mpe akanisaka kaka makambo na ye?—1 Bakorinti 13:4, 5.*

akozala mwasi ya malamu mpo na ngai?

makambo ya ntina mingi

- ☐ Amonisaka mpenza botosi na libota na bango mpe na lisangá?
—Baefese 5:21, 22.
- ☐ Ndenge nini atalelaka bato ya libota na ye?
—Kobima 20:12.
- ☐ Banani bazali baninga na ye?—Masese 13:20.
- ☐ Abetaka masolo ya ndenge nini?—Luka 6:45.
- ☐ Ndenge nini atalelaka mbongo?—1 Yoane 2:15-17.
- ☐ Mikano na ye ezali nini?—1 Timote 4:15.
- ☐ Azali **sikoyo** kosala makasi mpo akokisa mikano yango?
—1 Bakorinti 9:26, 27.
- ☐ Alingaka masano ya ndenge nini?—Nzembo 97:10.
- ☐ Ndenge nini amonisaka ete alingaka Yehova?
—1 Yoane 5:3.

makambo na ye ya malamumu

- ☐ Azali makasi na mosala?—Masese 31:17, 19, 21, 22, 27.
- ☐ Ayebe kosalela mbongo?—Masese 31:16, 18.
- ☐ Bato balobaka malamumu mpo na ye?—Ruta 3:11.
- ☐ Amibanzabanzaka mpo na basusu?—Masese 31:20.

makambo ya kokeba na yango

- ☐ Azalaka matata?—Masese 21:19.
- ☐ Alukaka bókóma na etamboli ya nsóni?—Bagalatia 5:19.
- ☐ Abetaka na nzoto to azokisaka basusu na maloba?
—Baefese 4:31.
- ☐ Alingaka komela masanga mpo na komisepelisa?
—Masese 20:1.
- ☐ Azalaka moto ya zuwa mpe akanisaka kaka makambo na ye?—1 Bakorinti 13:4, 5.

Kebá! Moto oyo akomona mabe ná malamumu ya ekateli wana, ezali nde yo, kasi baninga na yo te. Yango wana, kangamá na ekateli na yo, ata soki likambo yango ekoki kopesa yo mawa.

Yebá ete nsukansuka, mpasi yango ekosila. Mpo na nini te kosala makambo oyo elandi mpo olonga na ntango wana ya mpasi?

Yebisá moninga na yo ya motema ndenge ozali koyoka.* (Masese 15:22) Yebisá Yehova likambo yango na libondeli. (Nzembo 55:22) Mipesá na mosala ya Yehova. (1 Bakorinti 15:58) Kozalaka kaka yo moko te! (Masese 18:1) Zongelá noki-noki baninga oyo bakolendisa yo. Salá makasi okanisaka makambo ya malamumu.—Bafilipi 4:8.

Ntango mosusu, nsima ya mikolo, okoki kozwa moto mosusu. Na ntango yango, okoyeba kotalela makambo na ndenge ebongi mpo makambo oyo ekómelaki yo liboso ekoteya yo. Ekoki kozala ete na ntango wana, eyano na yo ekozala *εε* na motuna oyo: “Moto oyo abongi mpenza mpo na ngai?”

* Baboti na yo mpe mikóló mosusu, na ndakisa bankulutu, bakoki kosalisa. Kutu, mballa mosusu okomona ete bango mpe bakutaná na likambo yango ntango bazalaki bilenge.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Ntango bozali kokutana ná moto na yo, mpo na nini esengeli bóyokana makambo oyo bosengeli kosala ná oyo bokosala te?*

OKANISI NINI?

- Bizaleli nini ya malamumu okoya na yango na libala?
- Bizaleli nini ya ntina mingi okolinga ete moto oyo bokobalana azala na yango?
- Mikakatano nini ya minene ekoki kobima soki obalani na moto ya lingomba mosusu?
- Ndenge nini okoki koyeba bomoto, bizaleli, mpe ndenge bato balobaka mpo na moto oyo bolingani?

4

Makambo nini ebongi te tósala?

Solo to lokuta . . .

Bato oyo balingani bakoki kosimbana na loboko te, ata ndenge nini.

☐ Solo

☐ Lokuta

Bato bakoki kosala pite ata soki basangisi nzoto te.

☐ Solo

☐ Lokuta

Bolingo ekokola te soki bato oyo balingani bapesanaka babizi te to basimbanasimbanaka na nzoto te.

☐ Solo

☐ Lokuta

EKOKI kozala ete omituná mituna mingi na likambo yango. Kutu, soki olingani na mwana mobali to mwana mwasi, mbala mosusu ekoki kozala mpasi oyeba makambo oyo bokoki kosala te ntango bozali kokutana. Tótalela biyano na mituna misato oyo touti kotuna mpe tótala ndenge Liloba ya Nzambe ekosalisa

biso tózwa eyano na motuna oyo: “Makambo nini ebongi te tósala?”

● ***Bato oyo balingani bakoki kosimbana na loboko te, ata ndenge nini.***

Lokuta. Biblia epekisi te koloba to kosala makambo oyo ezali mabe te mpo na kolakisa moninga ete olingi ye. Na ndakisa, Biblia elobeli ndenge elenge mwasi Moshulame ná elenge mobali moko oyo azalaki mobateli ya mpate balinganaki. Basalaki likambo moko te ya mabe ntango bazalaki kokutana. Kasi, ata liboso bábalana, bazalaki mpe kosimbana na ndenge ebongi. (Loyembo ya Salomo 1:2; 2:6; 8:5) Lelo oyo mpe, bilenge mosusu oyo balingi mpenza kobalana, bakoki komona malamumu kosimbana to kopesana bizi na ndenge ebongi.*

Kasi, bato mibale oyo balingani, basengeli kokeba mpenza. Kopesana babizi, koyambana to kosala makambo mosusu oyo elamusaka mposa ya nzoto ekoki kotinda bango na etamboli ya mbindo. Ezali mpasi te ete bato oyo balingani, ata soki na ebandedeli bazalaki na makanisi ya mabe te, bákende mosika mpe bá-kwea na pite. —Bakolose 3:5.

● ***Bato bakoki kosala pite ata soki basangisi nzoto te.***

Solo. Liloba ya Gréki oyo ebongolami na “pite” (*pornéia*) esangisi makambo mingi. Lolenge nyonso ya kosangisa nzoto liboso ya kobala mpe kosalela binama ya kobotela na lolenge ya mabe. Na yango, pite elimboli kaka te kosangisa nzoto, elimboli mpe kosakana na enama ya moto mosusu, kofiba yango to kokotisa yango na monoko, ata mpe kosangisa nzoto na nsima.

Longola yango, Biblia epekisi

* Na mikili mosusu, bato bamonaka mabe soki bato oyo babalani te basimbani ntango bazali kotambola. Bakristo balingaka te kosala makambo oyo ekoki kobetisa basusu libaku. —2 Bakorinti 6:3.

OYEBAKI YANGO ...

Ntango bolingani, bosengeli kolobela makambo mosusu oyo etali kosangisa nzoto. Kasi tokoki koloba ete bato bakómi na ezaleli ya mbindo, soki bakómi kolobela makambo ya kosangisa nzoto na ndenge oyo ekolamwisa bamposa ya mabe, ata soki basololi na telephone to batindelani bamesaje.

bongo soki tokendaki mosika?

Osengeli kosala nini soki bosalaki makambo ya mbindo? Kokanisa te ete okoki kobongisa makambo yo moko. Elenge moko alobi boye: “Nazalaki kobondela Nzambe ete, ‘Salisá biso tózongela lisusu te likambo yango. Ntango mosusu ezalaki kosimba; kasi, ntango mosusu ezalaki kosimba te.’” Soki ezali bongo, sololá na baboti na yo. Biblia epesi mpe toli oyo ya malamumu: ‘Bengá bankulutu ya lisangá.’ (Yakobo 5:14) Babateli yango ya mpate bakoki kopesa yo toli, makanisi, mpe mpamela oyo ekosalisa yo ozongisa boyokani na yo ná Nzambe.

kaka pite te. Ntoma Paulo akomaki boye: “Misala ya nzoto ezali komonana polele, mpe ezali pite, mbindo, etamboli ya nsóni.” Abakisaki boye: “Baoyo basalaka makambo ya ndenge wana bakoza libula ya bokonzi ya Nzambe te.”—Bagalatia 5:19-21.

“Mbindo” ezali nini? Liloba ya Greki oyo ebongolami na “mbindo” elimbolaka bosoto ya ndenge nyonso, ezala na maloba to na misala. Na ntembe te, ekozala mpenza mbindo soki mwana mobali to mwasi atiki moto mosusu akotisa maboko na ye na nse ya elamba na ye, alongola ye bilamba, to asimbasimba ye na bisika lokola mabele. Biblia etángi kosimbasimba mabele na kati ya makambo oyo kaka bato oyo babalá nde bakoki kosala mpo na koyoka bilengi.—Masese 5:18, 19.

Bilenge mosusu bayokaka ata nsóni te kobuka mibeko ya Nzambe. Bakendaka mosika na nko nyonso, to mpe basalaka na lokoso makambo ya nsóni ná bato ndenge na ndenge. Bilenge yango bakoki kokóma na ezaleli oyo ntoma Paulo abengaki “etamboli ya nsóni.” Liloba ya Greki oyo ebongolami na “etamboli ya nsóni” elimboli ‘oyo ezangi komipekisa mpo na kosala mabe, kolekisa ndelo, kosala makambo na nko, mposa makasi.’ Na ntembe te, okosepela te okóma moto oyo ‘abungisá bizaleli nyonso ya malamumu’ mpo omipesi na “etamboli ya nsóni mpo na kosala mbindo ya ndenge nyonso na lokoso.”—Baefese 4:17-19.

“Bolingó . . . esalaka makambo ya nsóni te.”—1 Bakorinti 13:4, 5.

• • • • •

● *Bolingó ekokola te soki bato oyo balingani bapesanaka babizi te to basimbanasimbanaka na nzoto te.*

Lokuta. Bato mingi bakanisaka ete bolingo ekómaka makasi soki mwana mobali ná mwasi bazali kosala makambo ya nsóni; nzokande ezali bongo te. Kutu, kosala bongo, esalaka ete bato bábangana te mpe bátyelana lisusu motema te. Tótalele likambo oyo ekómelaki Laura. Alobi boye: “Mokolo moko, mwana mobali oyo nalinganaki na ye ayaki na ndako ntango mama azalaki te; alobaki ete ayei kaka kotala televizyo. Na nsima, abandaki kosimba ngai na loboko. Na nsima, akómaki mbala moko kosimbasimba ngai na biteni mosusu ya nzoto. Nabangaki kopekisa ye mpo nakanisaki ete akosilika mpe akokende.”

Okanisi mpenza ete mwana mobali wana azalaki kokanisa bolamu ya Laura to azalaki kaka na mposa ya komisepelisa? Soki moto azali kosenga ete yo ná ye bósala likambo ya mabe, okoki mpenza koloba ete alingaka yo?

Soki elenge mobali moko azali kotya mwana mwasi mba-mba ete asala ná ye likambo oyo ekotungisa makanisi na ye, azali kobuka mobeko ya Nzambe mpe azali kolakisa polele ete azali na bolingo ya solo te. Lisusu, elenge mwasi oyo andimi básala ye likambo ya ndenge wana, amítiki ete básambwisa ye. Mpe oyo eleki mabe, asali likambo ya mbindo; mbala mosusu mpe akwei na pite.*—1 Bakorinti 6:9, 10.

* Makambo oyo ezali na paragafe oyo etaleleli kaka mibali te, etali mpe basi.

TOLI

Esengeli kokutanaka ná fianse na yo na esika oyo bato bazali ebele; to kosala makasi ete bózala na *chaperon*. Kebá na bisika oyo bokoki komekama, na ndakisa kozala kaka bino moko na kati ya motuka oyo eteleli, na kati ya ndako to apartema.

“*Ngai ná fianse na ngai tozalaki kotánga masolo oyo elobeli ndenge ya kotikala peto. Tomonaka ete esalisaki biso mpenza tóbatela lisosoli ya malamú.*” —*Lætitia*

Bóyokana makambo oyo bosengeli kosala te

Ntango ozali kokutana na moto oyo olingani na ye, okoki kosala nini mpo bókwea te na makambo ya mabe? Likambo ya malamú ezali *koyokana makambo oyo bosengeli kosala te*. Masese 13:10 elobi boye: “Bwanya ezali epai ya baoyo bapesanaka makanisi.” Yango wana, yo ná moto oyo bolakani libala, bosengeli koyokana mpo na koyeba makambo ya malamú oyo boko-banda kosala. Soki bozeli naino bókóma na esika oyo lolango ekokosa bino bongo bómityela mibeko, ekozala lokola koluka koboma moto ya makasi oyo ezali kozikisa ndako.

Ya solo, ekoki kozala mpasi, mbala mosusu nsóni mpo bósolola likambo ya ndenge wana, mingimingi soki bolingani sika. Kasi, koyokana liboso mpo na makambo oyo bokosala ná oyo bokosala te, ekoki mpenza kobatela bino mpo makama minene

makambo oyo nakosala

Nakoki kokwea te na makambo ya mbindo soki nazali

Soki fianse na ngai alingi kondimisa ngai na makasi ete tósala na ye makambo ya mabe, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

Okozela tii ntango moto ekokóma makasi mpo obanda koboma yango? Yango wana, bózela te tii ntango oyo lolango ekokóma makasi mpo bómityela mibeko na makambo oyo bokosala mpe oyo bokosala te

ebima na nsima te. Koyokana liboso ezali lokola koboma moto liboso ekóma makasi. Lisusu, kosolola malamú na likambo yango, ekoki komonisa ete libala na bino ekozala malamú. Kutu, bizaleli lokola komipekisa, motema molai, mpe koluka bolamu ya moninga nde esalisaka mpo mwasi ná mobali oyo babalani báyoka esengo ya kosangisa nzoto. — 1 Bakorinti 7:3, 4.

Ya solo, kotosa mibeko ya Nzambe ezali petée te. Kasi, ose ngeli kotosa batoli ya Yehova. Kutu, na Yisaya 48:17, Yehova alobi ete azali “Moto oyo azali koteya yo mpo na litomba na yo moko, Moto oyo azali kotambwisa yo na nzela oyo osengeli kotambola.” Yehova alingaka ozala malamú!

NA MOKAPO OYO ELANDI Osengeli komitungisa te soki oyebi naino mibali (to basi) te. Kutu, yango nde likambo ya malamú. Luká koyeba ntina.

OKANISI NINI?

- **Makambo nini okolinga te mwana mwasi to mwana mobali asala na nzoto na yo?**
- **Monisá bokeseni oyo ezali kati na pite, mbindo, mpe etamboli ya nsani.**

5

Mabe ezali wapi soki nasangisi nzoto liboso nabala?

***“Nayokaka mposa ya komeka soki kosangisa
nzoto ezalaka ndenge nini.”—Karine.***

***“Namimonaka nsuka ya yuma mpo nayebe naino
nzoto ya mwasi te.”—Arnaud.***

“OSANGISÁ naino nzoto te?” Motuna ya boye ekoki kosala malili na nzoto! Na bisika mingi, bato bakamwaka soki bayebi ete ele-nge songolo asangisá naino nzoto te, bamonaka ete azali moto te! Yango wana, tokoki kokamwa te soki bilenge mingi basangisaka nzoto ntango bazali naino mike.

nini mpenza esalemaka na nsima?

Mbala mingi, bakamarade balobaka te polele maka-mbo mabe oyo ekómelaka bilenge oyo basangisaka nzoto liboso ya kobala; ata mpe bafilme emonisaka yango polele te. Talá makambo misato oyo elandi. Makambo nini okanisi ete ekokómela *mpenza* bilenge yango?

● Moninga moko ya kelasi azali komikumisa ete asangisá nzoto ná bana basi ebele. Alobi ete kosangisa nzoto ezali elengi mpe esalaka moto moko te mabe. Nini *mpenza* esalemaka na nsima, epai na ye *mpe* epai ya bilenge basi wana?

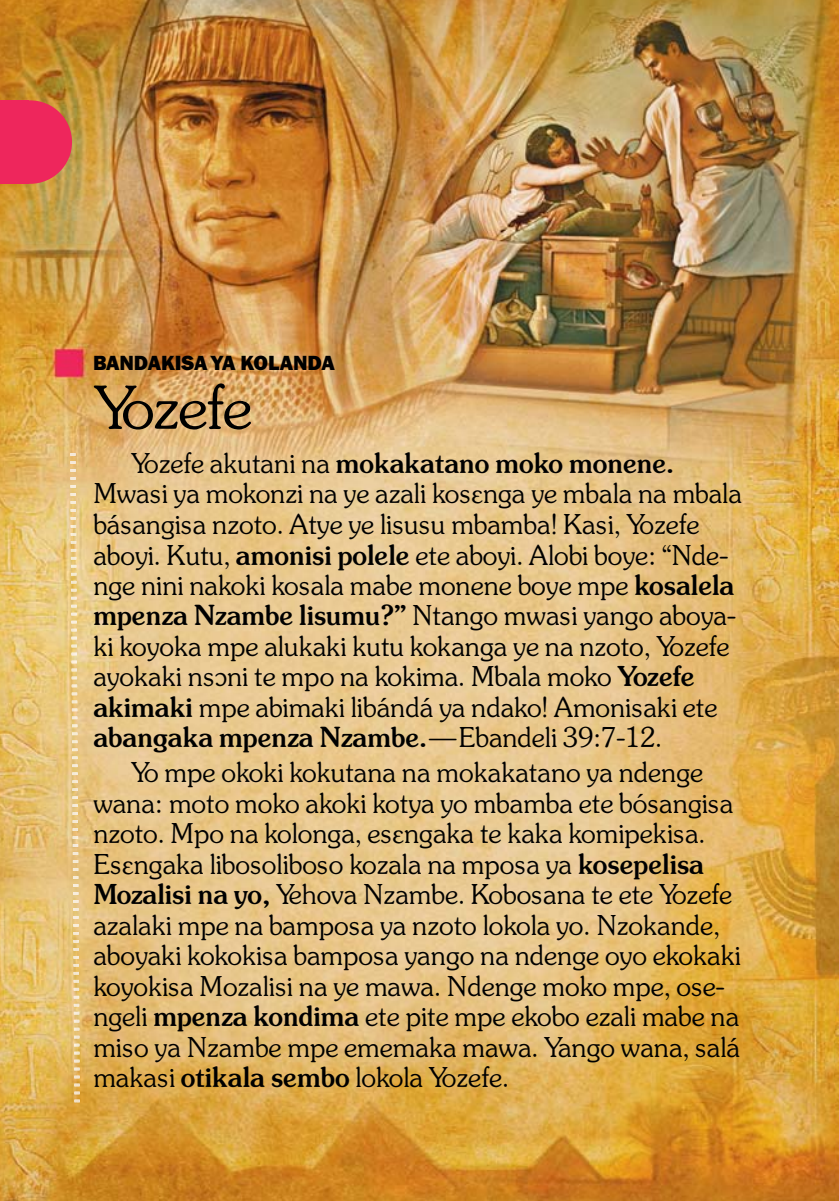
● Na nsuka ya filme moko, bilenge mibale oyo babalaná te basangisi nzoto mpo na kolakisa ete balingani. Soki eza-laki likambo ya solo, elingaki kosuka ndenge nini?

● Okutani na mwana mobali moko kitoko oyo asengi yo bósangisa nzoto. Alobi ete moto moko te akoyeba. Soki ondimi mpe obombi sekéle, nini ekosalema *mpenza* na nsima?

Epai mposa ya nzoto, epai mosusu baninga bazali kotya mbamba!

Soki ozali mokristo, oyebi malamu ete Biblia elobi ‘oboya pite.’ (1 Batesaloniki 4:3) Atako bongo, mbala mosusu omonaka ete kopekisa bamposa ya nzoto ezali mpasi. Elenge moko na nkombo Paul alobi boye: “Ntango mosusu makanisi ya kosangisa nzoto eyelaka ngai yango moko; eyaka kaka boye.” Soki likambo yango ekómelaka mpe yo, yebá ete ekómelaka mpe bato mosusu.

Kasi, esalaka mpasi soki baninga bazali koseka to kotumola yo mpo osangisá naino nzoto te! Na ndakisa, okoyoka ndenge nini soki baninga na yo balobi na yo ete soki osangisá naino nzoto

BANDAKISA YA KOLANDA

Yozefe

Yozefe akutani na **mokakatano moko monene**. Mwasi ya mokonzi na ye azali kosenga ye mbala na mbala básangisa nzoto. Atye ye lisusu mbamba! Kasi, Yozefe aboyi. Kutu, **amonisi polele** ete aboyi. Alobi boye: “Ndenge nini nakoki kosala mabe monene boye mpe **kosalela mpenza Nzambe lisumu?**” Ntango mwasi yango aboyaki koyoka mpe alukaki kutu kokanga ye na nzoto, Yozefe ayokaki nsoni te mpo na kokima. Mbala moko **Yozefe akimaki** mpe abimaki libándá ya ndako! Amonisaki ete **abangaka mpenza Nzambe**. —Ebandeli 39:7-12.

Yo mpe okoki kokutana na mokakatano ya ndenge wana: moto moko akoki kotya yo mbamba ete bósangisa nzoto. Mpo na kolonga, esengaka te kaka komipekisa. Esengaka libosoliboso kozala na mposa ya **kosepelisa Mozalisi na yo**, Yehova Nzambe. Kobosana te ete Yozefe azalaki mpe na bamposa ya nzoto lokola yo. Nzokande, aboyaki kokokisa bamposa yango na ndenge oyo ekokaki koyokisa Mozalisi na ye mawa. Ndenge moko mpe, osengeli **mpenza kondima** ete pite mpe ekobo ezali mabe na miso ya Nzambe mpe ememaka mawa. Yango wana, salá makasi **otikala sembo** lokola Yozefe.

“Koyeba ete ‘moto moko te ya pite to moto ya mbindo azali na libula na bokonzi ya Nzambe esalisaka ngai nalonga mposa ya kosangisa nzoto.’” (Baefese 5:5)—Lydia

te okómi naino mwasi to mobali ya solosolo te? Ellen alobi boye: “Baninga bamonisaka ete kosangisa nzoto ezalaka elengi mpe ezali likambo oyo moto nyonso asengeli kosala. Soki ozwaka mibali to basi te, oza’ mpenza yuma.”

Nzokande, ezali na likambo moko ekómelaka bilenge oyo basangisaka nzoto atako babalani naino te, oyo ntango mosusu baninga na yo balobelaka te. Na ndakisa, Maria, elenge moko oyo asangisaki nzoto ná mwana mobali moko, alobi boye: “Na nsima nayokaki mabe mpe nsóni. Namiyokaki mabe mpe nayinaki mwana mobali yango.” Bilenge mingi bayebaka te ete bato ebele bayokaka ndenge wana. Na ntembe te, soki bato basangisi nzoto liboso bábalana, mbala mingi batungisamaka na makanisi, na ndakisa bayokaka nsóni, mawa mpe batyelanaka motema te!

Kasi, elenge moko na nkombo Sandra atunaki boye: “Mpo na nini Nzambe akelá bilenge na mposa ya kosangisa nzoto, nzokande ayebi ete basengeli kokokisa yango kaka soki babali?” Ezali mpenza motuna ya malamau. Kasi, kanisá naino makambo oyo:

Longola mposa ya kosangisa nzoto, oyokaka mpe mposa mosusu? Eé, oyokaka mpe bamposa mosusu. Yehova Nzambe akelá yo na likoki ya koyoka bamposa ndenge na ndenge.

Soki oyoki mposa moko boye, esengeli kaka okokisa yango? Te, mpamba te Nzambe akelá yo mpe na likoki ya komipekisa.

Yango eteyi biso nini? Okoki te kopekisa bamposa mosusu eyela yo, kasi okoki komipekisa. Ezali mabe mpe bozoba, koluka

OYEBAKI YANGO ...

Mbala mingi, bilenge oyo bazalaka na mobulu ya basi to ya mibali, batikaka ezaleli yango te ata soki babali. Nzokande, bilenge oyo batosaka mibeko ya Nzambe oyo epekisi kosangisa nzoto liboso ya kobala, batikalaka sembo epai ya mibali to basi na bango soki babali.

ntango nyonso kokokisa mposa ya kosangisa nzoto; kosala bongo ekozala lokola kobeta moto mbala nyonso oyo osiliki.

Nzambe akanaki te ete tósalelaka binama na biso ya kobotela na ndenge ya mabe. Biblia elobi boye: “Moko na moko na bino ayeba kokanga mbeki [nzoto] na ye moko malamumu na kati ya kosantisama mpe lokumu.” (1 Batesaloniki 4:4) Kaka ndenge “ntango ya kolinga mpe ntango ya koyina” ezali, ezali mpe na ntango ya kokokisa mposa ya kosangisa nzoto mpe ntango ya kosala yango te. (Mosakoli 3:1-8) Na mokuse, yo nde osengeli kopekisa bamposa na yo ya nzoto!

Kasi, okosala nini soki moto moko atuni yo na lityo nyonso ete, “Tii lelo oyo, osangisá naino nzoto te?” Kobanga te.

Soki moto alobi bongo kaka mpo na kotyola yo, okoki koloba na ye boye: “Eé, nasangisá naino nzoto te mpe oyebi ko, nasepelaka ndenge naza bongo!” To okoki koloba boye: “Etali ngai moko, eza likambo na yo te.”* (Masese 26:4; Bakolose 4:6) Kasi, ntango mosusu okoki komona ete moto oyo atuni yo, azali mpenza na mposa

ya koyeba ntina. Soki ezali bongo, ntango mosusu okosepela komonisa ye batoli ya Biblia oyo olandaka mpo na likambo yango.

Oyebi biyano mosusu oyo okoki kopesa soki moto atuni yo na ndenge ya kotyola ete “Tii lelo oyo, osangisá naino nzoto te?” Soki ozwi, komá yango awa na nse.

TOLI

Kozala te moninga ya bato oyo baboyaka kotosa mibeko ya Nzambe, ata soki balobi ete bandimaka mateya ya Nzambe oyo olandaka.

Likabo ya valere mingi

Nzambe ayokaka ndenge nini ntango bato basangisi nzoto liboso bábalana? Kanisá ete osombeli moninga na yo kado. Kasi li-

* Kutu Yésu amonaki malamumu afanda nyee ntango Erode azalaki kotuna ye mituna. (Luka 23:8, 9) Mbala mingi, kofanda nyee ezalaka lolenge malamumu ya kosukisa mituna oyo ezangi ntina.

**“Soki moto . . . azwi ekateli yango
na motema na ye moko, ya kobatela
bongondo na ye mpenza, akosala
malamu.”—1 Bakorinti 7:37.**

boso opesa ye yango, okuti ye afungoli yango mpo alingi kaka ayeba nini ezali na kati. Okoyoka mawa te? Kanisá sikoyo ndenge oyo Nzambe akoyoka soki osangisi nzoto liboso obala! Alingi ozali tii ntango okobala, bongo osepela na likabo ya kosangisa nzoto.—Ebandeli 1:28.

Osengeli kosala nini ntango nyonso oyo oyoki mposa ya kosangisa nzoto? Na mokuse, yekolá ndenge ya kopekisa yango. Ozali na makoki ya kosala yango! Bondeláká Yehova asalisa yo. Elimo na ye ekoki kopesa yo makasi ya komipekisa. (Bagalatia 5:22, 23) Kobosana te ete Yehova “akoboya te kopesa eloko moko ya malamumu na baoyo bazali kotambola na bosembo.” (Nzembo 84:11) Elenge moko na nkombo Matthieu alobi

makambo oyo nakosala

*Soki nakosangisa nzoto kaka ntango nakobala,
nakosala boye:*

*Soki baninga bazali kobimisela ngai mikakatano mpo
natika ekateli na ngai, nakosala boye:*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**Kosangisa nzoto liboso
ya kobala ezali lokola
kofungola kado oyo
bapesi yo naino te**

boye: “Soki nakómi na makanisi ete kosangisa nzoto liboso ya kobala ezali mabe te, nakanisaka ete kosala bongo ekobebisa *boyokani* na ngai ná Yehova mpe namonaka ete lisumu nyonso ekoki kobebisa boyokani na ngai ná ye.”

Koboya kosangisa nzoto liboso ya kobala ezali likambo oyo esilá ngala *te*. Kutu, kosala pite nde esambwisaka moto, ekitisaka ye mpe ezali likama. Bato ya mokili balobaka ete ezali mabe soki moto azali kolanda makambo oyo Biblia elobaka; na yango, kotika te ete makanisi ya bongo etinda yo okanisa ete ozali bolole. Soki oboyi kosangisa nzoto liboso ya kobala, okobatela nzoto na yo, okozala na kimya ya makanisi, mpe na koleka, okobatela boyokani na yo ná Nzambe.

OKANISI NINI?

- **Na makanisi na yo, mpo na nini bilenge mosusu batyolaka baninga na bango oyo basangisá naino nzoto te?**
- **Mpo na nini ekoki kozala mpasi mpo moto azela tii ntango akobala mpo na kosangisa nzoto?**
- **Matomba nini elenge akoki kozwa soki asangisi nzoto kaka na libala?**
- **Ndenge nini okoki kosalisa leki na yo amona matomba oyo akozwa soki aboyi kosangisa nzoto liboso abala?**

1 MWANA MWASI NÁ MWANA MOBALI

makambo oyo nakosalela

Soki ozalaka na makanisi ya kobala, komá bizaleli mibale ya ntina mingi oyo okoluka epai ya moto oyo okobalana na ye mpe limbolá mpo na nini omonaka ete bizaleli yango ezali na ntina mingi mpo na yo. Soki osepeli kozala monzemba, ata mpo na mwa ntango, komá matomba mibale ya kozala monzemba.

MBONGWANA YA NZOTO

2

*Ozali kosepela te ndenge
nzoto na yo ezali kokola?* ☐ Eε ☐ Te

*Mbongwana oyo ezali kosalema na nzoto
na yo ezali kotinda yo omiyoka yo moko,
ezali kolekela yo, mpe kobangisa yo?* ☐ Eε ☐ Te

*Okanisaka mbala mingi
makambo ya basi ná mibali?* ☐ Eε ☐ Te

Soki oyanoli “εε” na moko na mituna wana, kobanga te—elakisi te ete ozali na likambo moko ya mabe! Ya solo, mbongwana ya nzoto mpe ya makanisi oyo eyaka na ntango ozali elenge, eko-ki kokómisa yo esengoesengo to mpe mawama-wa. Na ntembe te, olingaka kokóma mokóló, kasi soki makambo oyo esalemaka tii moto akóma mokóló ebandi, yango ekoki kobangisa yo. **Mika-po 6-8** ekosalisa yo oyeba oyo okoki kosala na ntango ya bambongwana wana.

Mpo na nini nzoto na ngai ekómi boye?

“Nakolaki maimai. Nazalaki koyoka nzoto mpasi. Nazalaki kosepela ndenge nazalaki kokola, kasi nazalaki koyoka mpasi na makolo. Ezalaki kosepelisa ngai te!”—Paul.

“Oyebi ete nzoto na yo ezali kobongwana, mpe okanisi ete moto moko te ayebi. Kasi, na nsima okoyoka moto moko, na makanisi ya mabe te, alobi na yo ete ‘sikoyo okoki kobota e’—mpe oyoki mposa olimwa!”—Chanelle.

YO NÁ libota na yo bosilá kokende kofanda na mboka mosusu? Komesana ezalaki mpasi, boye te? Ya solo, otikaki biloko nyonso oyo omesanaki na yango—ndako na bino, eteyelo na bino, mpe baninga na yo. Ekoki kozala ete ezwaki yo mwa ntango mpo omesana na mboka wana ya sika.

Ntango moto abandi kokóma elenge,

ezalaka ntango oyo nzoto na ye ebandaka kokomela—bambongwana ya minene esalemaka na bomoi na ye. Ezali loko la ozali kokende kofanda na “mboka” moko ya sika mpenza. Ezali esengo? Eε, esengo mpenza! Kasi, kokóma mokóló eko ki kopesa yo esengo mpe mbala mosusu mitungisi, mpe eko ki kozala mpasi mpo omesana. Nini esalemaka na ntango yango ya esengo mpe ya mpasi?

Epai ya bana basi

Bolenge ezali eleko oyo bambongwana minene esalemaka. Bambongwana mosusu ekomonana polele. Na ndakisa, ba-*hormone* ekokolisa nsuki na nzoto na yo ya mwasi. Okomona mpe mabele na yo, loketo na yo, bibelo, mpe nsima ebandi kokola. Mokemoke, nzoto na yo ya mwana moke ezali kokóma ya bamama. Ezali likambo ya komitungisa te—ezalaka kaka bongo. Emonisi nde polele ete nzoto na yo ezali kobongwana mpo okóma mpenza mama!

Mbala mingi, soki eleko ya bolenge ebandi, okoki kobanda komona sanza. Soki omilengeli malamau te, likambo yango eko ki kobangisa yo mingi. Samantha alobi boye: “Nazalaki mpenza kidiba ntango nabandaki komona sanza. Namimona ki salite. Nazalaki kominika ntango nazalaki kosukola mpe nazalaki koloba na nse ya motema ete ‘nazali mpenza na bosoto.’ Koyeba ete basanza nyonso nakobanda komona sanza, ezalaki kobangisa ngai!”

Kasi, kobosana te ete komona sanza ezali komonisa ete makoki na yo ya kobota ezali kokola. Ata soki ekoleka

**Kolongwa na
eleko ya bolenge
ezali lokola kokende
kofanda esika mosusu
—kasi ekosenga omesana
na makambo mosusu**

bambula liboso okoka kobota, kasi sikoyo obandi kokóma mwasi mpenza. Atako bongo, komona sanza mbala ya liboso ekoki kotungisa yo. Kelli alobi boye: “Eloko ya mabe oyo eza-laki kotungisa ngai mingi ezalaki ndenge makambo mingi eza-laki kobongwana na nzoto na ngai. Ezalaki mpenza mpasi ko-yeba ntina oyo nazalaki esengoesengo mokolo mobimba, kasi na butu ya mokolo yango kaka nabandaki kolela mingi.”

Soki yo mpe ozali koyoka ndenge wana sikoyo, ki-

tisá motema. Nsima ya miko-lo, makambo ekobonga. An-nette, oyo azali na mbula 20 alobi boye: “Nazali koyeba lisusu ntango nayaki kondima ete ya-ngo nde ekokómisa ngai mwasi mpe ete ezali kosalema mpo Ye-hova apesá ngai likabo ya kobo-ta. Esengaka mwa ntango mpo na kondima yango, mpe ezalaka

mpenza mpasi mpo na bana basi mosusu; kasi, nsukansuka okondima yango.”

Obandi komona na nzoto na yo bambongwana mosusu oyo touti kolobela? Na mikoloto oyo elandi, komá mituna nyo-nso oyo ozali na yango mpo na bambongwana oyo ozali ko-mona. ✍

Epai ya bana mibali

Soki ozali mwana mobali, bolenge ekomema bambongwa-na minene na nzoto na yo. Na ndakisa, babuto mpe matono ya moindo ekoki ntango mosusu kobima na elongi.* Matthieu, elenge moko ya mbula 18 alobi boye: “Epesaka nkanda mpe-nza komona ebele ya babuto wana ezali kobima yo. Ezali mpe-

* Bana basi mpe babimaka babuto. Bankisi to savon oyo ebongi mpo na loposo eko-ki kosalisa.

“Bolenge ezali na makambo mingi oyo ebangisaka, mpe oyebi te soki bambongwana nini nzoto na yo ekosala na nsima. Kasi, lokola ozali kokola, osengeli kondima bambongwana oyo ezali kosalema epai na yo ata mpe kosepela na yango.” —Annette

nza etumba—esengeli koboma yango. Oyebi te soki ekosila to ekotika yo bilembo na loposo to soki bato bakozwa yo na valere te mpo ozali na babuto.”

Mbala mosusu okomona ete obandi kokóma monene, maki mingi mpe ete mapeka na yo ebandi kofungwama. Kaka na ntango ya bolenge, nsuki ekoki kobima na makolo, na ntolo, na nse ya mapeka mpe mandefu ekoki kobima. Kasi, ezali te nsuki oyo ozali na yango nde emonisi ete ozali mobali; yango elandaka mingimingi ndenge baboti bazali.

Lokola binama nyonso ya nzoto ekolaka ndenge moko te na mbala moko, ekoki kosalema ete biloko ekima na maboko na yo. Okoki mbala mosusu koyoka lokola ozali na mikuwa te. Elenge mobali moko na nkombo Dally alobaki ete ezalaki lokola bongo na ye ezalaki koloba likambo mosusu mpe maboko na ye ezalaki kosala likambo mosusu.

Ntango okokóma na mbula soki 15 mongongo na yo ekobanda kokóma monene, kasi esalemaka malembemalembe. Nsima ya mwa ntango, okoki kobanda koloba na mongongo ya monene lokola mikóló, kasi na mbala moko mongongo na yo ekoki kokóma moke mpe koyokisa yo nsani. Kasi, komitungisa te. Nsukansuka mongongo na yo ekobonga. Na ntango wana, soki ozwi yango na ndenge ya liseki, nsani ekozala mingi te.

TOLI

Lokola nzoto na yo ezali kofungwama, kebá na bilamba oyo ekoki kolamwisa bato mposa. Latáká na ndenge oyo ‘ekolekisa ndelo te mpe zaláká na makanisi malamu.’—1 Timote 2:9.

“Nakokumisa yo mpo nasalami na ndenge moko ya kokamwa, na ndenge moko ya nsomɔ.”—Nzembo 139:14.

• • • • •

Wana makoki na yo ya kobota ezali kokomela, binama na yo ya kobotela ekokoma minene mpe nsuki ekobima pembenipembeni na yango. Ekobanda mpe kobimisa mai ya mibali. Mai yango ezalaka na bamilio ya biloko mikemike (spermatozoïde), oyo ebimaka na ntango ya kosangisa nzoto. Mai ya mobali ekoki kosangana na likei ya mwasi (ovule) mpe kobimisa mwana.

Mai ya mibali esalemaka na nzoto. Mosusu elimwaka na kati ya nzoto, kasi mosusu ekoki kobima na butu ntango olali. Soki mai ya mibali ezali kobima bongo, ezali mabe te. Ata Biblia mpe elobeli yango. (Balevi 15:16, 17) Elakisi ete binama na yo ya kobotela ezali kosala malamumu mpe ete olingi kokoma mobali mpenza.

Obandi komona na nzoto na yo bambongwana mosusu oyo touti kolobela? Na mikoloto oyo elandi komami tuta oyo ozali komituna mpo na bambongwana oyo ozali komona. 📝

.....
.....

Oyo okoki kosala ntango bambongwana ezali kosalema

Wana binama na bango ya kobotela ezali kokomela, bana mibali ná bana basi bakómaka kotyelana likebi mingi. Matthieu alobi boye: “Ntango nabandaki kokoma elenge, nakomaki komona ete bana basi mingi bazali kitoko. Ezalaki mpenza mawa mpo namonaki ete nakoki kosala eloko moko te liboso nakoma mokóló.” Mokapo 29 ya buku oyo ekolobela likambo yango na mozindo. Kasi, mpo na sikoyo, ezali na ntina mingi oyeba kopekisa bamposa na yo ya kosangisa nzoto. (Bakolose 3:5) Atako yango ezali mpasi, *okoki* koboya kola-nda yango!

ndenge nini nakoki kosolola na papa to mama likambo etali kosangisa nzoto?

***“Soki nazali na motuna
oyo etali kosangisa nzoto,
nakotuna baboti na ngai te.”***

—Beth.

***“Nakozala na
makasi te ya
kolobela yango.”***

—Dennis.

Soki ozali lokola Beth to Dennis, ozali mpenza na mpasi. Oli-
ngi koyeba makambo etali kosangisa nzoto, ntango mosusu ozali
kolinga te kotuna baboti na yo, bato oyo bazali na biyano ya mala-
mu! Ozali komitungisa mpo na makambo mingi:

Bakokanisela ngai nini?

“Naboyi bákanisela ngai mabe mpo nazali kotuna mituna.”
—Jessica.

*“Balingi otikala kaka mwana mpe moto oyo ayebi likambo
te, kasi mokolo oyo okobanda kosolola makambo etali kosa-
ngisa nzoto, bakoki komona lokola oyebi makambo.”—Beth.*

Bakosala nini?

*“Nabangi baboti na ngai bákanisela ngai makambo liboso
kutu nasilisa koloba mpe bábanda kosalela ngai badiskur mi-
laimilai.”—Gloria.*

*“Baboti na ngai bamonisaka mbala moko soki basepeli to te
na likambo moko, na yango nalingi te komona bango na bilongi
ya bato oyo basepeli te. Na ntembe te, papa akobanda kobongi-
sa diskur oyo akosalela ngai liboso nasilisa koloba.”—Pamela.*

Bakomona te ete natuni mituna yango na makanisi mabe?

*“Makanisi na bango ekoki kokende mosika mpe bakoki koba-
nda kotuna na ndakisa, ‘Olingaki kosangisa nzoto na moto?’ to
‘Bakamarade na yo bazali kotya yo mbamba?’ Kasi ntango mo-
susu olingi nde kaka koyeba.”—Lisa.*

*“Elongi ya papa ebebaka soki kaka natángi nkombo ya mwa-
na mobali. Mbala moko abandaka kopesa ngai toli na maka-
mbo etali kosangisa nzoto. Bongo na nse ya motema nalobaka
boye: ‘Papa, nalobi kaka ke azali kitoko. Nalobi ata likambo
moko te oyo etali libala to kosangisa nzoto!’ ”—Vanessa.*

Koyeba ete ntango mosusu baboti na yo bakoki mpe koyoka nsɔni mpo na kosolola na yo makambo etali kosangisa nzoto, ndenge yo moko mpe okoki koyoka nsɔni kosolola na *bango*, ekoki kolendisa yo! Mbala mosusu yango wana nde ankete moko emonisaki ete na baboti mingi (65 %) oyo balobaki ete basolola na bana na bango makambo etali kosangisa nzoto, kaka ndambo ya bana (41 %) nde bazalaki koyeba lisusu ete basolola likambo yango ná baboti na bango.

Yebá ete baboti na yo bakoki kokakatana kosolola makambo etali kosangisa nzoto. Mbala mingi ezalaka mpo baboti na bango basololaki na bango likambo yango te! Ezala ndenge nini, mityá na esika na bango. Mbala mosusu, soki okangi motema mpe obimisi likambo yango, ekosalisa yo ná baboti na yo. Ndenge nini?

Ndenge ya kobanda lisolo yango

Baboti na yo bazali na bwanya mingi mpe batoli mingi na makambo etali kosangisa nzoto. Osengeli nde koyeba ndenge ya kobanda lisolo. Meká boye:

- 1** Yebisá baboti na yo ete atako ezali mpasi; kasi ozali na mposa ya kosolola na bango.

“Nazali kokakatana mwa moke kosolola na yo likambo oyo mpo nazali kobanga okanisa ete . . .”

- 2** Yebisá moboti na yo ntina oyo oyei epai na ye.

“Nazali na motuna, mpe nalingi ete yo nde opesa ngai eyano kasi moto mosusu te.”

- 3** Na nsima lobá likambo na yo. *“Motuna na ngai ezali . . .”*

- 4** Na nsuka ya lisolo, osengeli komindimisa ete soki likambo mosusu ebimi, bokosolola lisusu. *“Soki nazali na mituna mosusu, nakoki kozonga mpo na kosolola na yo?”*

Ata soki oyebi ete akondima, kasi soki oyoki moboti na yo *alobi* yango, ekotika nzela polele mpe ekobangisa yo te mpo na kosolola na bango mbala ya nsima soki esengeli. Meká kosalela makanisi yango! Mbala mosusu okondima makanisi ya Trina. Sikoyo azali na mbula 24; alobi boye: *“Ntango nazalaki kosolola na mama, nazalaki kokanisa ete esengelaki kutu tósolola ata te. Kasi sikoyo nazali na esengo ndenge mama azalaki koloba polele mpe azalaki kobombela ngai likambo te. Ebatelaki ngai mpenza!”*

Ezali na makambo mosusu oyo osengeli kobundana na yango ntango ozali elenge. Na ndakisa, okoki komimona lokola ozali na ntina te. Bilenge mingi bamonaka ete bazali kaka bango moko, na ntango mosusu mpe banyokwamaka na makanisi. Na ntango wana, ezali malamumu kosolola na moboti to na mokóló mosusu oyo otyelaka motema. Komá nkombo ya mokóló oyo *okoki* koyebisa ye ndenge ozali koyoka.

Kokola oyo eleki ntina

Elongi, molai mpe monene ekoki komonisa ete moto akoli, kasi kokola oyo eleki ntina ezali kokola na makanisi, mpe na koleka mpenza koyeba kosalela mateya ya Nzambe. Ntoma Paulo alobaki boye: “Ntango nazalaki mwana moke, nazalaki koloba lokola mwana moke, kokanisa lokola mwana moke, kotalela makambo lokola mwana moke; kasi sikoyo lokola nakómi mobali, nalongoli bizaleli ya mwana moke.” (1 Bakorinti 13:11) Liteya yango oyo: komonana lokola mokóló te nde ezali nsuka ya makambo. Osengeli koyekola kosala makambo, koloba, mpe kokanisa lokola mokóló.

makambo oyo nakosala

Lokola nazokoma mokóló, nazali na mposa ya kokolisa mingimingi ezaleli oyo

Mpo na kobatela boyokani na ngai na Yéhova, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

Komitungisa mingi te mpo na makambo oyo ezali kokómela nzoto na yo kino obosana kobongisa bomoto na yo ya kati!

Kobosana mpe te ete Nzambe “amonaka ndenge motema ezali.” (1 Samwele 16:7) Biblia elobi ete Mokonzi Saulo azalaki molai mpe kitoko, azalaki mokonzi mpe mobali oyo azalaki te kokokisa mikumba na ye. (1 Samwele 9:2) Nzokande Zakai, atako azalaki “mokuse,” kasi, azalaki mpenza na makasi ya kotika bizaleli na ye mpo na kokóma moyekoli ya Yesu. (Luka 19:2-10) Emonani polele ete bomoto na biso ya *kati* nde ezali na ntina mingi.

Likambo ya solo ezali ete tozali na likoki te ya kokolisa nzoto na biso mbangumbangu to ya kosala ete ekola nokinoki te. Na yango, na esika ya kosilika to kobanga ntango bambongwana wana ezali kosalema, osengeli nde kondima yango na motema ya kokita mpe na esengo. Bolenge ezali maladi te, ozali mpe te moto ya liboso ya kokóma elenge. Tyá motema ete okolonga. Ntango mopepe wana ya bolenge ekoleka, okokóma mokóló ya solosolo!

NA MOKAPO OYO ELANDI *Tokolobela nini osengeli kosala soki osepeli te na ndenge elongi na yo ezali komonana na talatala. Ndenge nini okoki kotalela nzoto na yo kozanga kolekisa ndelo?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini bambongwana ya nzoto mpe ya makanisi oyo eyaka na bolenge ezalaka mpasi mingi mpo na komesana na yango?**
- **Likambo nini omoni ete ezali mpasi mingi na eleko yango?**
- **Mpo na nini bolingo na yo mpo na Nzambe ekoki kosala lokola ekita na eleko ya bolenge, kasi ndenge nini okoki kopekisa yango esalema?**

7

Nakosala
nini soki
nazosepela
na nzoto
na ngai te?

***Osepelaka te ndenge
nzoto na yo ezali?***

☐ Éé

☐ Te

***Ekómelá yo oboya
kolya mingi mpo okónda?***

☐ Éé

☐ Te

***Likambo to makambo nini
ya nzoto na yo okolinga
kobongola soki ozwi likoki?
(Týá elembo na makambo yango.)***

Bolai

Bonene

Loposo

Kilo

Nsuki

Mongongo

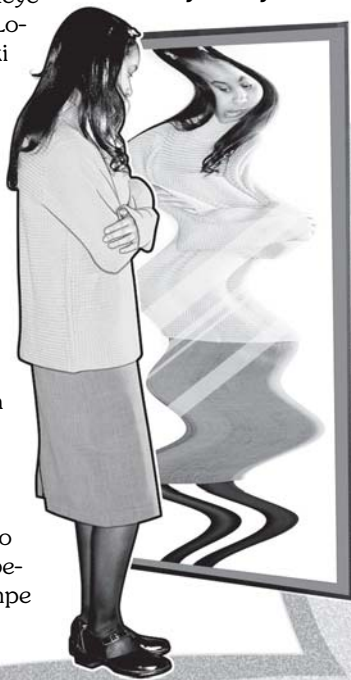
SOKI oyanoli ɛɛ na mituna mibale ya liboso mpe oponi makambo misato to koleka na motuna ya misato, talelá likambo yango na ndenge ya malamumu: Mbala mosusu bato batalelaka yo te ndenge yo moko omitalelaka. Ezalaka mpasi te moto amitungisa koleka ndelo mpo na nzoto na ye. Kutu, ankete moko emonisaki ete mbala mingi bilenge basi babangaka kokóma na kilo mingi koleka ndenge babangaka etumba ya nikleere, maladi ya kanser, ata mpe liwa ya baboti na bango!

Ezali solo ete ndenge nzoto na yo ezali, ekoki kotinda yo omitalela boye to boye, yango ekoki kotinda basusu bátalela yo mpe bongo. Marina, elenge mwasi moko ya mbula 19 alobi boye: “Ntango tozalaki kokola, bayaya na ngai mibale ya basi bazalaki kitoko mingi, kasi ngai nazalaki monene. Na eteyelo, bazalaki koseka ngai mingi. Longola yango, mama leki abandaki kobenga ngai (*Chubby*), nkombó ya mbwa na ye oyo ezalaki mokuse mpe monene!” Julie, oyo azali na mbula 16 akutana ki mpe na likambo yango. Alobi boye: “Mwana mwasi moko na eteyelo azalaki koseka ngai mpe azalaki koloba ete mino na ngai ezali lokola ya *lapin*. Atako ezalaki na yango likambo ya monene te, ezalaki kosala ngai mabe, mpe ata lelo, nayokaka nsoni mpo na mino na ngai!”

***Ndenge omimonaka
ekoki kozala lokola
komitala na talatala
ya monyato***

Esengeli komitungisa mingi mpo na yango?

Ezali mabe te kokanisa mpo na nzoto na yo. Kutu, Biblia elobelili na ndenge ya malamumu basi mpe

“**Na boumeli ya ntango molai, bazalaki koseka ngai ete nazali na miso minene. Nayekolaki ndenge ya kolekisa yango na maseki mpe ya kosepela na bomoto mpe na bizaleli na ngai ya malamumu. Nayekolaki kondima nzoto na ngai ndenge ezali.**”
—Angèle

mibali mingi ya kitoko, na ndakisa Sara, Rashele, Yozefe, Davidi, mpe Abigaile. Biblia elobi ete mwasi moko na nko-mbo Abishage azalaki “kitoko mingi mpenza.”—1 Bakonzi 1:4.

Kasi, bilenge mingi bamitungisaka mpo na nzoto na bango. Na ndakisa, bana basi mosusu bakanisaka ete kozala kitoko elimboli kozala *nzoto mike*, mpe bato mingi bandimaka likanisi yango. Emonani ete bazulunalo oyo ezalaka na bafoto kitoko ya ba-*mannequin* ya nzoto mike mpo na kosala piblisi-te ezali mpenza kolendisa likanisi yango. Babosanaka ete bafoto yango ebongisamaka na ordinatere mpo ebima kitoko mingi mpe ete ba-*mannequin* yango bamibomaka nzala mpo bátikala nzoto mike! Atako bongo, komikokanisa na bato oyo ozali komona na bazulunalo yango ekoki kaka kosala yo mpasi. Okosala nini soki osepelaka mpenza na nzoto na yo te? Ya liboso, osengeli komitala na ndenge ebongi.

Omimonaka ete ozali kitoko te?

Osilá komitala na talatala oyo ebimisaka bato mabe? Eko-ki kobimisa yo monene to moke koleka ndenge ozalaka mpenza, nzokande ozalaka bongo te.

Ndenge moko mpe, bilenge mingi bamimonaka ete bazali kitoko te. Na ndakisa: Na ankete

OYEBAKI YANGO ...

Minganga balobaka ete soki ozali komiboma nzala mpo okonda, nzoto na yo ekoki kobanda kosala lokola nde “ezangi bilei,” estoma ekobanda konika bilei malamumu te, mpe okozongela nokinoki bakilo oyo okitisaki!

moko, bana basi 58 kati na bana basi 100 balobaki ete baza-
li minene mingi, nzokande kaka 17 nde bazalaki bongo. Na
ankete mosusu, basi 45 kati na basi 100 oyo bazalaki na *kilo*
moke bazalaki kokanisa ete bazali na kilo mingi!

Minganga mosusu balobi ete bilenge basi mingi oyo bami-
tungisaka mpo na kilo na bango basengeli mpenza komitungi-
sa te. Mbala mosusu likambo yango ekoki kotungisa yo, mi-
ngimingi soki ozali mpenza monene. Soki ezali mpe bongo
mpo na yo, ekoki kozala mpo na nini?

Ekoki kozala likambo ya libota. Bato mosusu bayaka mi-
nene te mpe bazali nzoto mike ya kobotama. Kasi, soki ba-
gènes na yo ebongisa yo mpo ozala na elongi etondá mpe
ozala monene, okelamá mpenza te mpo ozala nzoto mike.

Ata soki minganga bandimi ete
ozali na kilo ya malamú, mba-
la mosusu okoki kozala na kilo
mingi koleka oyo olingaka. Nga-
lasisi mpe koboya kolya biloko
mosusu ekoki kosalisa, atako
bongo okoki mpenza te kobo-
ngola nzoto oyo obotamá na ya-
ngo.

Likambo mosusu ekoki ko-
zala bambongwana oyo eya-
ka na bolenge. Ntango mwana
mwasi abandi kokóma elenge,
mafuta oyo ezali na nzoto na
ye ebakisamaka, elongwaka na
8 % mpe ekómaka soki 22 %.

Mbala mingi, likambo yango ebongwanaka na nsima ya mwa
bambula, mpe mwana mwasi ya mbula 11 to 12 oyo azalaki
monene mingi, akoki kokóma na monene ya kitoko soki akó-
mi elenge. Kasi, okosala nini soki nzoto na yo ezali bongo
mpo olyaka malamú te to mpo osalaka ngalasisi te? Okosala
boni soki esengeli mpenza kokitisa kilo mpo obatela nzoto na
yo kolóngono?

TOLI

**Soki olingi okitisa
bakilo ...**

● **Koboya te komela ti na
ntango. Soki olekisi yango,
nzala ekokanga yo mpe
ekoki kotinda yo olya *mingi*
koleka ndenge olingaki
kolya.**

● **Melá mai mingi liboso
ya kolya. Yango ekokitisa
mposa na yo ya kolya mpe
ekosalisa yo olya mingi te.**

**“Moto amonaka oyo emonanaka na miso;
kasi Yehova, amonaka ndenge
motema ezali.”—1 Samwele 16:7.**

Zalá na bokatikati

Biblia elendisi biso ‘tólekisaka ndelo te na bizaleli na biso.’ (1 Timote 3:11) Na yango, komiboma nzala te to kosala ba-*régime* ya makasimakasi te. Mbala mosusu, ndenge oyo eleki malamumu mpo na kokitisa kilo ezali nde kosala programe malamumu ya kolya mpe kosalaka mwa ngalasisi.

Ezali na ntina te kolanda *régime* oyo bato bazali kokumisa. Na ndakisa, bankisi ya kokondisa nzoto ekoki kokitisa mposa na yo ya kolya mpo na mwa ntango; kasi nzoto ekoumela te komesana na yango, mpe mposa na yo ya kolya ekozonga. To estoma na yo ekobanda konika bilei malembemalembe, mpe okozongela bakilo oyo obungisaki—kobosana mpe te bampasi oyo bato mosusu bamonaka, na ndakisa, kizunguzungu, tansio komata, kobangabanga, mpe ata kokóma moo-mbo ya bankisi yango. Ezali mpe ndenge moko mpo na bankisi oyo esubisaka mingi to oyo esalaka ete estoma enika bilei mbangumbangu.

Nzokande, programe malamumu ya kolya, mpe kosala mwa ngalasisi mbala na mbala ekosalisa yo ozala malamumu mpe omiyoka malamumu. Kosala ngalasisi mbala mingi na pɔsɔ ekosalisa yo mpo ozala nzoto kolongono. Okoki na ndakisa, kotambolaka mbangumbangu to komataka eskalye.

Kebá na motambo ya koboya kolya!

Kaka mpo na koluka kokonda, bilenge mosusu bakweaki na motambo ya koboya kolya to *anorexie*—mpe yango etindaka moto akóma komiboma nzala. Sanza soki minei nsima ya kozwa lisalisi mpo na maladi ya *anorexie*, Masami alobaki boye: “Soki moto alobi na ngai ‘okómi kitoko,’ na nse ya mote-ma nalobaka ete, ‘Ezali kaka mpo naye monene.’ Na ntango

wana, nazalaki kolela na motema mpe kokanisa ete, ‘Soki nazonzelaka ata kilo oyo nazalaki na yango liboso—kilo oyo nazalaki na yango na sanza minei oyo euti koleka!’

Anorexie ekoki koya kozanga ete moto ayeba. Elenge mwasi akoki kobanda kosala mwa *régime* oyo emonani ete ekosala ye mabe te, mbala mosusu mpo na kolongola kaka mwa bakilo. Kasi, ntango alongoli bakilo yango, asepeleli kaka te. Ntango amitali na talatala, amimoni mabe mpe alobi: “Nazali kaka monene!” Na yango, alingi kolongola lisusu mwa bakilo. Na nsima, kaka mwa moke lisusu nde ekiti. Mpe mwa moke lisusu. Na ndenge yango nde *anorexie* ebاندaka.

Soki omoni bilembo ya *anorexie* to soki okómi kolya na ndenge ebongi te, *osengeli koluka lisalisi*. Sololá na moboti na yo to na mokóló moko oyo otyelaka motema. Lisese moko ya Biblia elobi boye: “Moninga ya solosolo alingaka ntango nyonso, mpe azali ndeko oyo abotami mpo na ntango ya mpasi.” —Masese 17:17.

❖❖❖ **makambo oyo nakosala**

*Nakoki kobatela nzoto na ngai malamumu koleka
soki nasali boye*

*Mpo na ngai, programe malamumu ya ngalasisi
esengeli kozala na*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

Kitoko ya solosolo ezali nini?

Biblia epesaka motuya mingi te na kitoko to bonene ya nzoto ya moto. Kasi, bomoto ya kati nde esalaka ete moto azala kitoko to te na miso ya Nzambe.—Masese 11:20, 22.

Tózwa ndakisa ya Abisalome, mwana ya Mokonzi Davidi. Biblia elobi boye: “Na Yisraele mobimba, ezalaki na mobali moko te oyo akokanaki na Abisalome na kitoko, oyo bazalaki kokumisa mingi. Banda na lokolo na ye tii na motó azalaki ata na mbeba moko te.” (2 Samwele 14:25) Kasi, elenge mobali yango azalaki mokosi. Lolendo mpe mposa ya lokumu etindaki ye aluka kobotola kiti ya bokonzi ya mokonzi oyo Yehova atyaki. Na yango, Biblia ekumisi Abisalome te, kasi emonisi ete azalaki moto ya kozanga bosembo, moto asilá nsoni mpe oyo mpo na likunya abomaki bato.

Likambo eleki ntina ezali ete “Yehova amekamekaka mitema mpo na koyeba ndenge ezali”—kasi te mpo mwana mwasi azali monene to mpo elenge mobali azali na bapake. (Masese 21:2) Na yango, atako ezali mabe te koluka komonana kitoko, bizaleli na yo ezali na ntina mingi koleka kitoko ya nzoto. Nsukansuka, kotosa toli ya Nzambe nde ekokómisa yo kitoko na miso ya bato koleka kozala bapake to monene!

NA MOKAPO OYO ELANDI *Bilenge mingi bazali kotungisama na maladi oyo esilaka te to bazali bibosono. Soki ezali bongó mpo na yo, okosala ndenge nini?*

OKANISI NINI?

- **Omonaka ete nzoto na yo ezali ndenge nini?**
- **Wapi mwa makambo ya malamú oyo okoki kosala mpo na kobongisa nzoto na yo?**
- **Okoloba nini na moninga oyo akómi kolya na ndenge ebongi te?**
- **Ndenge nini okoki kosalisa leki na yo ayeba kotalela nzoto na ye na bokatikati?**

Mpo na nini nasengeli kobela boye?

“Ntango ozali elenge, okoki komona lokola okoki kobela te. Kasi soki maladi moko ebeti yo na mbalakaka, ntango wana okomona ete ozali ebende te. Omiyoki mbala moko okómi mobange.”—Jason.

NTANGO Jason akómaki na mbula 18, ayebaki ete azali na *maladie de Crohn*, elingi koloba maladi ya misopo oyo elembisaka mingi mpe epesaka mpasi mingi. Mbala mosusu yo mpe ozali na maladi oyo ezali kosila te to mokakatano moko na nzoto. Makambo oyo bato mingi bamonaka ete ezali mpasi te—na ndakisa kolata bilamba, kolya, to kokende kelasi—ekoki kosenga mpenza kosala makasi.

Maladi oyo esilaka te ekoki kotinda yo omiyoka lokola okangami na boloko, to bapekisi yo kosala makambo mosusu. Okoki mpe komiyoka ete ozali kaka yo moko. Okoki kutu kobanda komituna soki osali likambo moko oyo esilikisi Nzambe to soki Nzambe azali mpenza komeka bosembo na yo. Kutu, Biblia elobi boye:

(Ekobi na lokasa 79)

Maladi oyo esilaka te ekoki kotinda yo omiyoka lokola okangami na boloko—kasi Biblia epesi elikya ya kosikolama

DUSTIN, azali na mbula 22 “**Nakanisaka lisusu ndenge nalelaki na maboko ya mama na ngai ntango naye baki ete nakobanda kotambola kaka na velo ya bibwano. Nazalaki kaka na mbula 8.**

Nazali na maladi oyo ekondisaka misisa (dystrophie musculaire). Esengaka basalisa ngai mpo na kolata, kosukola, mpe kolya. Nakokaka te kotambola maboko. Atako bongo, nazali na mingi ya kosala na bomoi, nazali na esengo mpe ezali na makambo mingi oyo nazali na botondi mpo na yango. Nabimaka mbala mingi na mosala ya kosakola mpe nazali mosaleli na misala na lisanga. Nabosanaka kutu ete bomoi ezali ‘etumba.’ Na mosala ya Yehova, nazalaka ntango nyonso na likambo ya kosala mpe ya kozela na motema moko. Nazelaka mpenzampenza nde mokili ya sika ya Nzambe, epai ‘nakopu-mbwa lokola serfe.’ ” — Yisaya 35:6.

TOMOKO, azali na mbula 21 “**Ntango nazalaki kaka na mbula 4, monganga aye bisaki ngai ete: ‘okobanda kozwa ntonga ya insuline bomoi na yo mobimba.’**

Ezalaka mpasi mingi mpo na moto oyo abelaka maladi ya diabete aye ba sukali oyo esengeli mpenza na kati ya nzoto. Mbala mingi, esengaka te ete nalya ntango nazali na mposa ya kolya, mpe ntango nazali na mposa ya kolya te, nde ntango nasengeli kolya. Tii lelo, nasili kozwa bantonga soki 25 000; mpo na yango maboko mpe bibelo na ngai ekoma makasi. Kasi baboti na ngai basalisaki ngai namitungisaka mingi te mpo na maladi na ngai. Bazalaki ntango nyonso na esengo mpe na makanisi ya malamumu, mpe basalisaki ngai napesaka motuya na makambo ya Nzambe. Yehova asalisaka ngai mingi. Ntango nzoto na ngai epesaki nzela, nazwaki ekateli ya kokoma mosakoli ya ntango nyonso mpo na komonisa botondi na ngai.”

JAMES, azali na mbula 18 *“Bato bayebaka likambo ya kosala te liboso ya moto oyo akeseni mpenza na bango, lokola ngai.*

Nabelá nanisme, maladi oyo ekómisaka bato mokuse mingi. Bato batyaka likebi mingi na ndenge moto azali komonana na miso; na yango ntango nyonso namekaka komonisa ete nazali mwana moke te oyo azali na mongongo monene. Na esika namilelaleka mpo na nzoto na ngai, nasalaka makasi nandima ndenge nazali. Nasepelaka na bomoi oyo nazali na yango. Nayekolaka Biblia mpe nabondelaka Yehova asunga ngai. Libota na ngai elendisaka ngai ntango nyonso. Nazelaka ntango oyo Nzambe akolongola maladi nyonso. Liboso ntango yango ekóma, nasalá makasi namesana na maladi na ngai, kasi natikaka te ete maladi yango etungisaka ngai koleka ndelo.”

DANITRIA, azali na mbula 16 *“Nayebaki ete nakoki kozala maladi ntango namonaki ete ata kosimba kopo ya mai ezalaki kosala ngai maboko mpasi.*

Kozala na maladi babengi fibromyalgie ezali mpasi mingi. Lokola nazali elenge, nalingaka kozala lokola baninga na ngai, kasi sikoyo makambo nyonso ezali mpasi mpo na ngai. Ata mpo nazwa mpongi, naumelaka mingi! Atako bongo, naye komona ete na lisalisi ya Yehova, nakoki komesana na mokakatano na ngai. Nalongaki kutu kolekisa ngonga mingi na mosala ya kosakola ntango nakómaki mobongisi-nzela mosungi. Atako ezalaki mpasi, nasalaki yango. Namekaka kosala nyonso oyo nakoki. Nasengeli ‘koyokela’ nzoto na ngai mpe koyeba esika makasi na ngai esuki. Soki nabosani, mama ayebisaka ngai yango ntango nyonso!”

■ ELYSIA, azali na mbula 20 ***“Kala, nazalaki mwana mayele na kelasi. Sikoyo kotánga ata fraze moko ezali mpasi, mpe ntango mosusu yango epesaka ngai mawa.***

Kozala na maladi oyo elembisaka nzoto (syndrome de fatigue chronique) ekómisaka ata misala mikemike mpasi. Mbala mingi ata kokita na mbeto ezalaki likambo mone-ne. Kasi, natiká ata mokolo moko te maladi na ngai etambwisa bomoi na ngai. Natángaka Biblia mokolo na mokolo, atako yango esengaka kotánga kaka mwa baverse moke to kosenga moto moko ya libota atángela ngai. Nazali na botóndi mingi mpo na libota na ngai. Papa andimaki kutu koboya mokumba moko na liyangani ya etúka mpo akoka kosalisa ngai nazala na liyangani yango. Amiléla ata mokolo moko te. Alobaki ete mokumba monene koleka oyo akoki kozwa ezali ya kobatela libota na ye.”

■ KATSUTOSHI, azali na mbula 20 ***“Na mbala moko, makanisi na ngai ebulunganaka, nabandaka koganga mpe kolenga makasi, ata mpe kobwakabwaka biloko oyo ezali pembeni mpe kobuka yango.***

Nabelaka maladi ya ndeke banda ntango nazalaki na mbula 5. Maladi yango ekweisaka ngai mbala 7 sanza nyonso. Nasengeli komela nkisi mikolo nyonso, mpe yango elembisaka ngai. Nzokande, nasalaka makasi nakanisaka basusu, na esika ya kokanisa kaka makambo na ngai moko. Na lisangá na biso, ezali na basakoli mibale ya ntango nyonso ya mbula na ngai, oyo basalisaka ngai mingi. Ntango nasilisaki kelasi, namipesaki lisusu mingi na mosala ya kosakola. Maladi ya ndeke ezali etumba ya mokolo na mokolo. Kasi, soki nayoki malamumu te, nakendaka kopema. Mokolo oyo ekolanda, nayokaka malamumu.”

■ **MATTHIEU, azali na mbula 19** *“Eza mpasi mpo baninga na yo bápesa yo limemya soki oza te ndenge bango bamonaka ete ‘moto asengeli kozala.’*

Nalingaka kosala masano, kasi nakokaka te. Nazali na maladi moko ya bɔɔngɔ, mpe ata kotambola ya mpamba ezalaka mpasi. Atako bongo, naboyaka kokanisa kaka makambo oyo nakoki kosala te. Namipesaka na makambo oyo nakoki kosala, na ndakisa kotánga. Ndako ya Bokonzi ezali esika oyo nakoki kozala na kimya kozanga namitungisa ete bato bakoloba mabe mpo na ngai. Koyeba mpe ete Yehova alingaka ngai mpo na bomoto na ngai ya kati, ebɔndisaka ngai. Kutu, namimonaka te ete nazali moto ya maladi. Namonaka ete nazali moto oyo azali na mokakatano moko ya ndenge mosusu oyo nasengeli kosilisa.”

■ **MIKI, azali na mbula 25** *“Kala, nazalaki kosala masano. Kasi na nsima, wana nazalaki naino elenge, nakómaki mbala moko lokola mobange.*

Nabotamá na maladi moko na motema. Bilembo ya maladi yango ebandaki komonana ntango nakómaki elenge. Basalaki ngai lipaso, kasi lelo—mbula 6 na nsima—nalembaka mpambampamba mpe nayokaka ntango nyonso motó mpasi. Na yango, namityelaka mikano oyo nakoki kokokisa nsima ya mwa ntango mokuse. Na ndakisa, nakómaki mosakoli ya ntango nyonso, mpe nakokisaki mosala yango mingimingi na nzela ya kokoma mikanda mpe ya kosolola na bato na telefone. Longola yango, maladi na ngai esalisi ngai nakóma na bizaleli oyo nazalaki na yango te, na ndakisa motema molai mpe koyeba esika makoki na ngai esuki.”

**“Na ntango yango . . . moto moko te . . .
akoloba: ‘Nazali na maladi.’”**

—Yisaya 33:23, 24.

(Euti na lokasa 74)

“Nzambe akoki komekama na makambo ya mabe te mpe ye moko akoki komeka moto na ndenge wana te.” (Yakobo 1: 13) Maladi ezali kaka likambo oyo ekómelaka bato nyonso mpe “ntango ná makambo oyo ekanami te” ekoki kokómela biso nyonso.—Mosakoli 9:11.

Likambo ya esengo, Yehova Nzambe alaki mokili ya sika oyo kati na yango “moto moko te oyo [akofanda] kuna akoloba: ‘Nazali na maladi.’” (Yisaya 33:24) Ata baoyo bakufá bakosekwa, mpo bákoka kozwa libaku ya kofanda na mokili yango ya sika. (Yoane 5:28, 29) Liboso ntango yango ekoka, okoki kosala nini mpo mpasi na yo elembisa yo te?

Kobungisa elikya te. Biblia elobi boye: “Motema oyo ezali na esengo esalaka malamu lokola eloko oyo ebikisaka.” (Masese 17:22) Bato mosusu bakoki kokanisa ete moto akoki te kozala na esengo to koseka soki azali kobela makasi. Nzokande, kozala na esengo mpe kozala elongo na baninga ya malamu ekoki kokitisa motema mpe kobakise-la yo mposa ya bomoi. Na yango, kanisá oyo okoki kosala mpo okóma na esengo mingi. Kobosana te ete esengo ezali ezaleli oyo euti na Nzambe, eteni ya mbuma ya elimo ya Nzambe. (Bagalatia 5:22) Elimo yango ekoki kosalisa yo oyike-la maladi na yo mpiko na mwa esengo.—Nzembo 41:3.

Omityela mikano oyo okokoka. Biblia elobi ete “bwanya ezali elongo na bato ya bopolo.” (Masese 11:2) Bopolo ekosalisa yo okóma mafumafu te to

OYEBAKI YANGO . . .

**Maladi to mokakatano na yo ezali etumbu ya Nzambe te. Kasi, euti nde na ezaleli ya kozanga kokoka oyo Adama atikelá biso nyonso.
—Baroma 5:12.**

omibatela te koleka ndelo. Na ndakisa, soki likoki ezali, kosa-la mwa ngalasisi ekoki kosalisa yo omiyoka malamumu. Yango wana mbala mingi, balopitalo mingi esalisaka bilenge oyo bazali kobela, *massage kinésithérapie*. Mbala mingi ngalasisi ya malamumu esalisaka kaka nzoto te, kasi esalisaka mpe moto azala na makanisi ya malamumu. Likambo oyo osengeli kosala ezali nde kotalela na bosembo bomoi na yo mpe komityela mikano oyo okokoka.

Yebá kofanda na bato. Okosala nini soki bato bazali koloba makambo ya kozokisa mpo na maladi na yo? Biblia elobi boye: “Kotya motema na yo te na maloba nyo-nso oyo bato bakoki koloba.” (Mosakoli 7:21) Mbala mosusu,

TOLI

Soki oyebi likambo moko, okobanga yango mingi te. Na yango, luká koyeba makambo nyonso oyo okoki koyeba mpo na maladi na yo. Tuná monganga na yo mituna polele na makambo oyo okangi ntina malamumu te.

lolenge malamumu ya kosala, ezali ya kokipe likambo yango te. To mbala mosusu okoki kobanda koloba liboso bango bátuna yo. Na ndakisa, soki omoni lolola bato bazali koyoka mpasi mpo ofandaka na velo ya bibosono, luká kokitisa bango motema. Okoki koloba boye: “Mbala mosusu bozali komituna mpo na nini nafandaka na velo ya bibosono. Bolingi boyeba ntina?”

Kotika te. Ntango azalaki na mpasi makasi, Yesu abondelaki Nzambe, atyelaki Ye motema, mpe atyaki makanisi na ye nyonso na esengo oyo ezalaki liboso na ye, kasi te na mpasi na ye. (Baebre 12:2) Mikakatano oyo akutanaki na yango eteyaki ye. (Baebre 4:15, 16; 5:7-9) Andimaki básalisa ye mpe bálendisa ye. (Luka 22:43) Atyaki makanisi na ye na bolamu ya basusu, kasi te kaka na mpasi na ye.—Luka 23:39-43; Yoane 19:26, 27.

Yehova ‘atyelaka yo likebi’

Ezala ozali kobela maladi ya ndenge nini, osengeli kokanisa te lokola Nzambe azali komona yo na ntina te. Kutu,

Yehova azwaka na motuya mpenza baoyo basalaka makasi mpo na kosepelisa ye. (Luka 12:7) ‘Atyelaka yo likebi’ mpenza, mpe azali kosepela kosalela yo na mosala na ye—atako ozali na maladi to na mokakatano.—1 Petro 5:7.

Na yango, kotika te kobanga epekisa yo kosala makambo oyo olingaka mpe oyo osengeli kosala. Taleláká Yehova mpo asalisa yo. Ayebi bamposa mpe makanisi na yo. Lisusu, akoki kopesa yo “nguya oyo eleki makasi” mpo na kosalisa yo oyika mpiko. (2 Bakorinti 4:7) Na nsima, mbala mosusu okókóma na makanisi malamú lokola oyo ya Timote, oyo bazwaki ye na maladi oyo elembisaka nzoto (*Syndrome de fatigue chronique*) ntango azalaki na mbula 17. Alobi boye: “Mokanda ya 1 Bakorinti 10:13 emonisi ete Yehova akotika

makambo oyo nakosala

Mpo nabatela esengo na ngai atako nazali kobela to konyokwama, nasengeli

Mokano moko oyo nakoki kokokisa ezali

Soki moto alobi na ngai makambo ya mabe mpo na maladi na ngai, mpo na kolekisa yango, nakosala boye:

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

biso te tómekama na likambo oyo tokokoka kokangela mote-ma te. Nakanisaka boye, soki Mozalisi na ngai ayebi ete na-koki koyikela mokakatano oyo mpiko, ngai nani mpo natya ntembe?”

Soki moto oyo oyebi azali kobela

Bongo soki yo ozali nzoto kolóngono, kasi oyebi moto moko oyo azali kobela to azali ebosono? Ndenge nini okoki kosalisa moto yango? Likambo ya ntina ezali ‘komitya na esika na ye’ mpe ‘koyokela ye mawa mpenza.’ (1 Petro 3:8) Luká koyeba mokakatano ya moto yango. Luká komona mokakatano na ye ndenge *ye moko* azali komona yango. Annie, oyo abotamá na maladi babengi *spina-bifida*, alobi boye: “Lokola nazali nzoto mike mpe nafandaka na velo ya bibosono, bato mosusu balobaka na ngai lokola nde bazali koloba na mwana moke, mpe ntango mosusu elembisaka ngai nzoto. Kasi, basusu basalaka makasi *báfanda* mpe básolola na ngai, na ndenge yango tokómaka molai ndenge moko. Nasepelaka mingi mpenza!”

Soki ozali kotala kaka maladi na bango te, okomona ete baoyo bazali kobela, bazali kaka bato lokola yo. Mpe kobosana te ete na maloba na yo, ozali na nguya ya ‘kokabela bango likabo ya elimo!’ Soki osali bongo, yo mpe okozwa lipamboli, mpo ‘bokolendisana.’—Baroma 1:11, 12.

OKANISI NINI?

- **Ndenge nini okoki kosalela makanisi ya mokapo oyo mpo osalisa moto oyo azali ebosono to azali na maladi oyo esilaka te?**
- **Soki ozali na maladi oyo esilaka te, makambo nini ya malamu okoki kokanisaka mpo obatela esengo na yo?**
- **Ndenge nini oyebi ete soki moto abeli, yango elakisi te ete Nzambe aboyi ye?**

2 MBONGWANAYANZOTO

makambo oyo nakosalela

Komá likambo moko oyo esepelisaka yo ata moke te na nzoto na yo mpe lobá mpo na nini.

Komá likambo moko oyo osepelaka na yango na nzoto na yo mpe lobá mpo na nini.

MAKAMBO ETALI BONINGA

3

***Mpo na yo, kozala na baninga
ezali mpenza na ntina?***

- ☐ Ezali na ntina te
- ☐ Ezali na mwa ntina
- ☐ Ezali mpenza na ntina mingi

***Omonaka ete
ezali petee kozwa
baninga?***

- ☐ Ee
- ☐ Te

***Ozalaka na
moninga ya
motema?***

- ☐ Ee
- ☐ Te

***Ezaleli nini okolinga
moninga na yo
azala na yango?***

.....

Biblia elobi ete “moninga ya solosolo alingaka ntango nyonso, mpe azali ndeko oyo abotami mpo na ntango ya mpasi.” (Masese 17:17) Moninga ya ndenge wana nde abongi na yo! Kasi kozwa baninga ekoki kozala mpasi, mpe kobatela boninga ekoki kutu kozala mpasi koleka. Ndenge nini okoki kosala boninga ya malamumu koleka mpe kobatela yango? Talá toli oyo epe-sami na **Mikapo 9-12.**

Nasala nini soki namiyoki lokola mwana etike?

Ezali mokolo moko kitoko, mpe okani kosala eloko moko te. Kasi, baninga na yo nyonso bazali na makambo ya kosala. Bakei komisepelisa. Mbala oyo mpe, batiki yo!

Esalaka mpasi soki babengisi yo te, kasi kokanisa ntina oyo batikaki yo esalaka mpasi koleka. Mbala mosusu okoki koloba na mote-ma ete, 'Ntango mosusu nasali mabe. Mpo na nini moto moko te alingaka kozala moninga na ngai?'

**Okoki kobongisa makambo
oyo esalaka ete baninga
bázala mosika na yo**

EKOKI kozala ete mbala mwa mingi okutaná na likambo oyo tolobeli na lokasa oyo ezali na loboko ya mwasi. Okoki koyoka lokola ntaka moko monene ekaboli yo ná baninga na yo. Soki kaka omeki kosolola na baninga, obandi likukuma. Ntango kaka ozwi libaku ya kosolola ná baninga, nsóni ekangi yo. Mpo na nini kosolola mpamba ná baninga ezali mpasi boye?

Na esika ozalaka kaka yo moko, okoki kobanda kosololisa bango mpe koluka kosala boninga. Tótala na ndenge nini.

● **Mokakatano 1: Komimona moto mpamba.** Bilenge mosusu basalaka mpenza makambo oyo ekitisaka bango kilo. Bakanisaka ete moto moko te akoki kolinga bango mpe ete bazali na eloko moko te ya malonga oyo bakoki kobakisa na lisolo. Omiyokaka mpe ndenge wana? Soki ezali bongo, okokóma lisusu mosika mpenza na baninga na yo.

Ndenge ya kolonga: Talá nde makoki na yo. (2 Bakorinti 11:6) Omituna boye: ‘Makoki nini nazalaka na yango?’ Kanisá mwa makoki to bizaleli ya malamú oyo ozali na yango mpe komá yango awa na nse. ✎

.....

.....

**“Ndeko mwasi moko mokristo azalaki koluka
kokóma moninga na ngai, kasi na boumeli ya
mwa ntango nazalaki kolinga te. Ntango
nandimaki, namonaki ete nasalaki nde bozoba!
Nsukansuka, akómaki kutu nde moninga ya
motema mpenza, atako azalaki mokóló na ngai
ya mbula 25!” —Marie**

Na ntembe te, ozali na mwa mabunga, mpe ezali mabe te oyeba yango. (1 Bakorinti 10:12) Kasi, ozali mpe na mingi ya kopesa. Koyeba makoki na yo ekosalisa yo otika komimona moto mpamba.

● **Mokakatano 2: Nsóni.** Okoki kozala na mposa ya kobanda lisolo, kasi ntango libaku ezwami, oyebi te eloko nini okoloba. Elizabeth, oyo azali na mbula 19, alobi na mawa nyonso ete: “Nazalaka moto ya nsóninsóni.

Ezalaka mpasi mpenza mpo na ngai kosolola na bato na makita ya lisangá, mpe nakumisaka bato oyo basalaka yango!” Soki ozali lokola Elizabeth, okoki komona lokola okolonga te mokakatano yango.

Ndenge ya kolonga: Sepe-láká na basusu. Komitungi-sa te—ekosenga te ete okóma

moto oyo alingá kosolola na moto nyonso oyo amoni. Bandá naino na kosepela na moto moko. Elenge moko na nkombo Georges alobi boye: “Soki obandi kaka kotuna basusu ndenge nini sante to mosala na yo ezotambola ndenge nini, yango ekosalisa yo oyeba bango malamu.”

Likanisi: Kokangama kaka te na bato ya mbula na yo. Biblia elobeli bato oyo bazalaki na bambula ndenge moko te, kasi basalaki boninga ya makasi mpenza. Tokoki kotá-

OYEBAKI YANGO ...

**Biblia emonisi ete ekoki
kozala ete Moize, Yirimia,
mpe Timote bazalaki
nsóninsóni.—Kobima
3:11, 13; 4:1, 10; Yirimia
1:6-8; 1 Timote 4:12;
2 Timote 1:6-8.**

nga Ruta ná Naomi, Davidi ná Yonatane, mpe Timote ná Paulo. (Ruta 1:16, 17; 1 Samwele 18:1; 1 Bakorinti 4:17) Lisusu, kobosana te ete kosolola ezali nde kopesana makanisi, kasi te kaka moto moko nde alobaka. Bato basepela-ka na baoyo batyaka mpenza likebi ntango moto mosusu azali koloba. Na yango, soki ozalaka nsoninso, kobosana te—esengi te ete olobaka ntango nyonso!

Komá bankombo ya mikóló mibale oyo okosepela koyeba malamumu.

Mpo na nini te kokutana na moko na bango mpe kobanda lisolo? Soki ozali koluka mabaku ya kosolola na “lisangá mobimba ya bandeko,” okoyoka mpenza te ete ozali yo moko.—1 Petro 2:17.

● **Mokakatano 3: Bizaleli mabe.** Moto oyo akanisaka ete ayebe nyonso, aumelaka te kobimisa maloba ya kofinga, ya kotyola mpe kokitisa baninga. Mpe bato mosusu balingaka ntembe mpe bátindaka basusu na makasi bándima makanisi na bango. Moto oyo azali “moyengebene koleka ndelo,” aumelaka te kokweisa moto nyonso oyo alandi te makanisi na ye. (Mosakoli 7:16) Na ntembe te, olingaka te kozala na bato ya ndenge wana! Kasi, mbala mosusu, basusu bazali kokima yo mpo yo nde osalaka bongo? Biblia elobi ete: “Zoba alobaka maloba mingi” mpe ebakisi ete: “Na ebele ya maloba, makambo ya kobuka mibeko ezangaka te.”—Mosakoli 10:14; Masese 10:19.

Ndenge ya kolonga: Luká ‘komitya na esika ya basusu.’
(1 Petro 3:8) Ata soki ondimi likanisi ya moto te, zalá na motema molai mpe tikelé ye ntango aloba. Luká makambo oyo bozali koyokana mpe bólobela

TOLI

Kobá na lisolo. Na ndakisa, soki moto atuni yo soki wikende elekaki malamumu, kosuka te kaka na koloba elekaki malamumu. Limbolá na nini ezalaki malamumu. Na nsima tuná ye ayebeba yo ndenge oyo ya ye elekaki.

**“Moto oyo amwangiselaka bato mosusu
mai mingi, ye mpe bakomwangisela
ye mai mingi.”—Masese 11:25.**

yango. Soki omoni ete ondimi likanisi moko boye te, lobá yango na boboto mpe na mayele.

Lobá na basusu na ndenge oyo okolinga báloba na yo. Biblia epesi toli ete: “Bókoba kosala makambo nyonso na koimaima te mpe na ntembe te.” (Bafilipi 2:14) Bantembe mpambampamba, koséka ná kofinga basusu, to mpe komonaka ntango nyonso ete bazali mabe, esalaka ete bato bákóma mosika na biso. Bakolinga yo mingi soki ‘maloba na yo ezali ntango nyonso kitoko.’—Bakolose. 4:6.

Kokóma na baninga esengaka milende

Nsima ya komitalela ndenge wana, mbala mosusu omoni oyo okoki kosala mpo obongisa makambo oyo esalaka ete basusu báza mosika na yo. Atako bongo, kokanisa te ete *moto nyonso* nde akolinga yo. Yesu alobaki ete basusu

makambo oyo nakosala

Mokakatano oyo nakutanaka na yango mingi ezali

Nakosilisa mokakatano yango soki

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**Mpo na koyeba makambo mosusu,
talá DVD “Les jeunes s’interrogent...
Comment se faire de vrais amis?”
Ebimá na minoko koleka 40**

bakoyina ata bato oyo bazali kosa-
la malamu. (Yoane 15:19) Na ya-
ngo, Koluka ata kosala makambo
ya mabe mpo kaka okóma na ba-
ninga, ezali na ntina moko te.

Kasi, kozanga kobuka miti-
nda ya Biblia, okoki kosala milende mpo basu-
su básepela na yo mpe bándima yo. Samwele oyo Bi-
blia elobeli, azalaki na ekateli makasi ya kosala makambo
oyo ekosepelisa Nzambe. Matomba nini emonanaki? Ako-
baki kokola mpe “kosepelisa mpenza Yehova ná bato.”
(1 Samwele 2:26) Soki osali mwa milende, yo mpe okokó-
ma bongo!

**NA MOKAPO OYO ELANDI Na mbala moko boye, moninga
na yo ya motema abandi kosala makambo lokola
monguna na yo mpenza. Okosala nini?**

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini bakristo mosusu bakoki koyoka ete bazali kaka bango moko?**
- **Nini ekoki kosalisa yo omitalela na bokatikati, na esika omimona ntango nyonso moto mpamba?**
- **Ndenge nini okoki kobondisa elenge mobali to mwasi oyo azali koyoka ete azali kaka ye moko?**

Mpo na nini moninga na ngai ayokisi ngai mpasi?

“Kerry azalaki moninga na ngai ya motema mpenza. Lokola azalaki na motuka te, nazalaki komema ye mikolo nyonso na motuka na ngai. Kasi, eumelaki te, nabandaki komona ete azalaki kaka koluka kolyela ngai.

“Soki kaka akoti na motuka, alingaka kaka kosololasolola na telefone to kokomakoma bamesaje. Apesá naino te ata mersi ya mpamba ndenge nazalaki kome-ma ye, mpe apesá ata mwa likabo te mpo na kosomba esansi. Mpe masolo na ye ezalaki ya koloba mabe mpo na basusu. Nakómaki koyoka mawa ndenge nalekisaki ntango mingi elongo na ye!

“Mokolo moko, naye bisaki Kerry na boboto nyonso ete nsima ya mosala, nakobanda komema ye lisusu te na motuka. Banda wana, alingaka lisusu te kozala na ngai —yango endimisaki ngai ete azalaki kosepela kozala moninga na ngai kaka mpo alyelaka ngai. Mpe likambo ya boye eswaka mpenza na motema!”—Nicole.

LIKAMBO yango ekoki kokómela baninga ya motema. Lelo, bango mibale bayokani malamú; lobi bazali kokoka ata kosolo-

la te. Ndenge nini boninga ya malamumu ekoki kobeba mbala moko boye?

● Mpo na Jeremy, makambo nyonso ebongwanaki ntango moninga na ye ya motema akendaki kofanda mosika, na kilometre soki 1600. Jeremy alobi boye: “Banda akendá kuna, abengá ngai ata mokolo moko te, mpe esalaka ngai mpasi mpenza.”

● Kerrin abandaki komona ete moninga ya motema oyo basali na ye mbula mitano, akómi na bizaleli mosusu. Kerrin alobi boye: “Bizaleli mpe maloba na ye etungisaki ngai mingi. Akómaki komona mabe mpe kotyola makambo oyo ezalaki na ntina mingi mpo na ngai. Ntango tomekaki kosolola likambo yango, alobaki na ngai ete namonaka ete kaka ngai nde nazali malamumu mpe ayebisaki ngai ete nazali sembo te, mpe boninga na biso ná ye ezali na litomba moko te mpo na ye!”

● Mpo na Gloria, boninga ya makasi esukaki na mbalakaka mpe kozanga koyeba ntina. Gloria alobi boye: “Na ebandeli, tozalaki koyokana malamumu mpenza, mpe ayebisaki ngai ete nazali lokola ndeko na ye ya mwasi. Na nsima, mbala moko atikaki kosala makambo ná ngai, mpe mpo na komilongisa, akómaki kokosakosa.”

● Matata ya Laura ná Daria ebandaki ntango Daria akóma-ki kobima ná makango ya Laura. Laura alobi boye: “Azalaki

**“Soki likoki ezali, soki etaleli kaka bino,
bózala na kimya na bato nyonso.”**

—Baroma 12:18.

kosolola na ye bangonga ebele na telefone, atako ngai ná mobali yango tozalaki kolingana. Moninga na ngai ya motema apesaki ngai mpasi mpe nabungisaki mobali oyo akokaki kobala ngai!”

Ezalaki likambo nini?

Moto nyonso asalaka mabunga. Na yango, tosengeli koyeba ete lelo to lobi moninga akoki kosala to koloba likambo moko oyo ekozokisa biso. Soki okanisi na bosembo nyonso makambo oyo osalá, okomona ete ozokisá mpe basusu. (Mosakoli 7:22) Elenge mwasi moko na nkombo Lisa alobi boye: “Biso nyonso tozali bato ya kozanga kokoka, mpe na ntango mosusu tozokisanaka.” Mbala mingi, mwa matata oyo ebimaka mpo mbala mosusu osimbi ntina te na likambo oyo moninga alobi to asali, ekoki kosila soki bosololi.

Kasi, na ntango mosusu, boninga ekatanaka te kaka mpo na likambo moko, kasi ezala-

ka nde ntango bino nyonso bokómi komona ete bokokani mpenza te ndenge bozalaki kokanisa na ebandeli. Kobosana te ete lokola ozali kokola, makambo oyo olingaka ekómi kobongwana; ezali mpe bongo mpo na moninga na yo. Okosala nini soki omoni ete yo ná moninga na yo bokómi kokabwana?

Ntango baninga mibale bakómi na matata, ezali lokola elamba oyo epasuki—kasi lokola bakoki kotonga elamba oyo epasuki, bakoki mpe kobongisa boninga oyo ebebaki

“Soki likoki ya kobandela ezalaka, mbele nalingaki koluka te ete moninga na ngai azala moto ya kokoka. Nalingaki koyoka ye lisusu mingi mpe nalingaki kosalisa ye; nalingaki te koyeisa mabunga na ye minene. Namoni sikoyo ete eloko oyo ebongisaka boninga ezali nde kosilisa matata mpe mikakatano.” —Keenon

Ndenge ya kobongisa boninga

Osilá kopasola elamba moko oyo olingaka mingi? Osalaki nini? Obwakaki yango? To obongisaki yango? Na ntembe te, ekateli ya kobongisa to te ekotalela ndenge oyo elamba yango ebebaki mpe ndenge oyo olingaka yango. Soki ozalaki mpenza kolinga elamba yango, mbala mosusu okoluka ndenge ya kobongisa yango. Mbala mingi, esengeli mpe kosala bongo soki boninga na bino ebebi. Ekateli ya kobongisa boninga na bino to te, ekotalela mabe oyo esalemaki mpe ndenge oyo olingaka moninga na yo.*

Na ndakisa, soki bazokisaki yo na liloba moko to na likambo moko boye, okoki kosilisa likambo yango soki olandi toli oyo ezali na Nzembo 4:4: “Bóloba na motema na bino, na mbe-to na bino, mpe bófanda nyee.” Na yango, liboso ya kokata boninga kanisá malamú mpenza. Asalaki likambo yango na nko? Soki oyebi malamú te ntina oyo moninga na yo asalaki likambo yango, mpo na nini te komona mbala mosusu ete asalaki yango na makanisi mabe te? Na makambo mingi, okoki mpe kotika ‘bolingo ezipa ebele ya masumu.’—1 Petro 4:8.

* Mbala mosusu okoki koboya ete bato mosusu bázala baninga na yo. Ezali mabe te kosala bongo mingimingi soki bazali kosala makambo oyo ebongi te mpo na bakristo.—1 Bakorinti 5:11; 15:33.

OYEBAKI YANGO ...

Bananga ya solosolo bayebaka mpe ete moto na moto azali na makambo na ye moko mpe batikelanaka ntango ya kozala mpe na baninga mosusu. (Masese 25:17) Kasi, kozwa moninga ntango mpe likebi na ye nyonso ekoki kobebisa boninga na bino.

Okoki mpe kotala soki yo mpe ozali na mwa mabe na likambo oyo esalemi. Na ndakisa, soki moninga abimisi sekele, ekoki kozala te mpo yo moko nde ozangaki mayele ndenge oyebisaki ye makambo yango? Motuna mosusu ya komituna ezali ya koyeba soki yo moko te nde osali ete baninga bábanda kotyola yo—mbala mosusu mpo ozali kolobaloba mingi to mpe kobimisa maloba ya bozoba. (Masese 15:2) Soki ezali bongo, mituná boye: ‘Nasengeli kosala mbongwana mpo moninga na ngai apesa ngai limemya mingi?’

“Tokoki kosolola likambo yango?”

Bongo soki omoni ete okoki kobosana likambo yango te? Soki ezali bongo, ekozala malamumu osolola na moninga na yo. Kasi kebá ete osala yango te ntango ozali na nkanda. Biblia elobi boye: “Moto oyo azali na nkanda makasi abimisaka kowelana, kasi ye oyo ayokaka nkanda noki te alembisaka koswana.” (Masese 15:18) Na yango, zelá tii nkanda ekokita naino, bongo oluka kosilisa likambo yango.

makambo oyo nakosala

Soki nalingi nasolola ná moninga mpo na likambo oyo asalaki oyo ezokisaki ngai

Ata soki likambo oyo moninga asali ezokisi ngai, nakoluka kobatela kimya soki nasali boye:

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

BANDAKISA YA KOLANDA

Lidia

Atako azalaki mondimi ya sika, Lidia **azwaki likanisi** ya koyamba Paulo ná baninga na ye na ndako. (Misala 16:14, 15) Mpo na yango, azwaki libaku ya kolekisa ntango ná bayekoli yango. Ntango babimisaki Paulo ná Silasi na bo-loko, bakendaki wapi? Bazongaki mbala moko epai ya Lidia! —Misala 16:40.

Na ndakisa ya Lidia, okoki kozwa likanisi ya koyebana na basusu? Ndenge nini okoki kosala yango? **Bandá na makambo ya mikemike**. Salá makasi osolola ata na moto moko. Okoki komityela mokano ya **kobanda kosolola** ata na moto moko ntango nyonso oyo okei na makita. Meká koseka mwa moke. Soki oyebi likambo ya koloba te, **tuná mituna** to yebisá basusu likambo moko oyo etali yo. Zalá **moyoki ya malamamu**. Nsukansuka, okobanda kobanga lisusu te kosolola na bato. Mbala mingi bato basepelaka koyoka maloba ya solo mpe ya boboto mpe ya bolingo. (Masese 16:24) Lokola Lidia azalaki na boboto mpe azalaki koyamba bapaya, akómaki na **baninga ya malamamu**. Soki olandi ndakisa na ye, yo mpe okokóma na baninga ya malamamu!

TOLI

Na esika ya kozwa ekateli mbangumbangu, yoká naino makanisi ya moninga na yo.—Masese 18:13.

Ntango ozali *mpenza* kosolola na moninga na yo, kobosana te ete mokano na yo ezali te ya ‘kozongisa mabe na mabe.’ (Baroma 12:17) Kasi, mokano na yo ezali ya kobongisa makamambo mpe kozongisa boninga. (Nzembo 34:14)

Na yango, monisá polele makamambo nini osepelaki na yango te. Okoki koloba boye: “Tozali baninga banda mwa mikolo. Tokoki kosolola likambo oyo elekaki?” Soki oyebi ntina oyo matata ebimaki, ekozala mpasi te mpo na kobongisa boninga na bino. Ata soki moninga na yo aboyi, motema na yo ekoki kokita mpo oyebi ete *omekaki* kozongisa kimya.

Na nsuka, yebá ete atako “Baninga mosusu balukaka kosalana mabe,” ezali mpe na “moninga mosusu [oyo] akangamaka makasi koleka ndeko.” (Masese 18:24) Ya solo, ata baninga oyo bayokanaka malamumu bakoki ntango mosusu kokutana na mwa matata. Ntango matata ebimi, salá nyonso oyo ekoki mpo na kozongisa boyokani na bino. Ya solo, soki ozali kondima kosilisa matata, yango ekomonisa ete ozali kokóma mokóló moko ya mayele.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Nini esalaka ete baninga na yo mosusu bálekisaka bangonga mingi na Internet?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini mbala mosusu baninga bakabwanaka?**
- **Matata nini okoki kosilisa yo moko, mpe oyo wapi ekosenga bósolola na moninga oyo ayokisi yo mpasi na motema?**
- **Makambo nini ya ntina okoki koyekola soki moninga moko azokisi yo na motema?**
- **Makambo nini okoki kosala mpo baninga bázokisaka yo na motema te?**

Koluka baninga na Internet ezali mabe?

Lolenge nini ya kosolola na bato esepelisaka yo mingi?

- ☐ Bozali kotalana boye na miso
- ☐ Na telefone
- ☐ Na nzela ya Internet

Omonaka ete ezali petee kosolola ná nani?

- ☐ Banninga ya kelasi
- ☐ Bandeko ya libota
- ☐ Bandeko ya lisangá

Esika nini omonaka ete osololaka malamumu?

- ☐ Na kelasi
- ☐ Na ndako
- ☐ Na makita ya lisangá

TALÁ eyano oyo opesi na motuna ya liboso. Olobi ete osepe-laka mingi kosolola ná moto na nzela ya Internet na esika ya kosolola wana bozali kotalana boye na miso? Soki ezali bo-ngo, yebá ete ozali yo moko te. Bilenge mingi basalelaka In-ternet mpo na kobanda mpe kobatela boninga. Elenge mwasi moko na nkombo Elaine alobi boye: “Koyeba ete okoki koso-lola na bato ya mokili mobimba—bato oyo mbala mosusu okokaki kokutana na bango ata mokolo moko te—epesaka mpenza esengo.” Tammy, oyo azali na mbula 19, alobeli lika-mbo mosusu ya kitoko. Alobi boye: “Okoki koyeba ndenge ba-kotalela yo. Soki bozali kotalana ná moto boye na miso mpe soki asepeleli na yo te, okokoka kosala eloko moko te.”

Sikoyo talá biyano oyo opesaki na motuna ya mibale mpe ya misato. Kokamwa te soki omoni ete kosolola na bani-nga ya kelasi ezali petee mingi koleka kosolola na bandeko bakristo na makita ya lisangá. Jasmine, oyo azali na mbula 18, alobi boye: “Na kelasi, okoki kokutana na bato mingi oyo

bakutanaka na makambo ndenge moko na oyo ya yo. Yango wana, ekoki kozala mpasi te mpo báyoka lisolo na yo.”

Nsima ya kotalela makambo oyo nyonso, ntango mosusu okomona ete ezali mabe te kosolola na baninga ya kelasi na nzela ya Internet. Tammy alobi ete asalaki yango na boumeli ya mwa ntango. Alobi boye: “Baninga nyonso ya kelasi bazalaki kosolola makambo na nzela ya Internet, mpe nalingaki kotikala nsima te.”* Natalie, oyo azali na mbula 20, afungolaki Site na ye moko mpo asololaka na baninga na ye. Alobi boye: “Teknoloji ezali kokende liboso. Tokómi na balolenge mingi ya kosolola ná bato. Internet ezali moko na yango, mpe nalelá yango.”

Luká koyeba makama

Ya solo, mpo na bato mosusu, kosala boninga na nzela ya Internet mpe kobatela yango ezalaka mpasi te. Natalie alobi boye: “Ntango ozali kosolola na moto bozali kotalana boye na elongi, ekoki kozala mpasi oyebisa ye makambo nyonso, kasi na Internet, okoki koloba makambo nyonso oyo ezali na motema na yo.” Tammy andimi mpe likanisi yango. Alobi boye: “Soki ozalaka nsoninso, kosolola na nzela ya Internet ekopesa yo libaku ya kobongisa malamumalamu makambo oyo okoloba.”

Kasi kosolola na nzela ya Internet ezali na makama mingi, mpe ekozala bozoba soki ozali kotyela yango likébi te. Tózwa ndakisa: Na balabala oyo makama eza-

laka mingi, okotambola miso ekangami? Soki okosala bongo te, okosepela nde kolekisa ntango mingi na Internet kozanga koyeba makama na yango?

Talá makama ya koluka kozwa baninga na nzela ya In-

* Na mokapo 17, tokolobela na mozindo ndenge ya kofanda ná baninga ya kelasi.

OYEBAKI YANGO ...

Esengaka kaka makambo moke—na ndakisa nkombo na yo ya mboka, nkombo ya eteyelo na bino, mpe nmero na yo ya telephone—mpo moto oyo azali na makanisi ya mabe azwa yo.

ternet. Elaine, oyo azalaki kosepela kosolola na bato oyo aye-bi te na nzela ya Internet, alobi boye: “Ezali mpasi te okwea na maboko ya bato mabe.” Abakisi boye: “Ntango mosusu, nsima kaka ya mwa ntango moke ya kosolola na moto na nzela ya Internet, okoki kobanda komona maloba ya bosoto to mi-tuna lokola oyo: ‘Oyebe naino mibali te? Osangisaka nzoto na monoko?’ Bamosusu kutu babandaka masolo mosusu oyo elamwisaka mposa ya kosangisa nzoto.”

Bongo soki ozali kosolola kaka na moninga moko oyo otyelaka motema? Atako bongo, osengeli kaka kokeba. Joan alobi boye: “Okoki kolekisa ntango mingi na kosolola na mwana mwasi to mwana mobali, ata soki moto yango aza-li ‘kaka moninga.’” “Ntango ozali kolekisa ntango mingi na kotindela moto yango bamesaje, bokolingana makasi, mpe na ntembe te masolo na bino ekoki kokoma ya bolingo.”

“Baoyo bazali kobomba ndenge bazali”

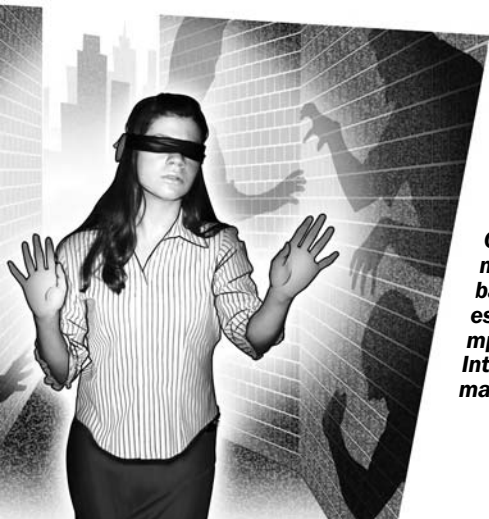
Mokonzi Davidi ayebaki malamuni ntina ya kokeba na bani-nga ya mabe. Akomaki boye: “Nafandi esika moko na bato ya lokuta te; mpe nakotaka te esika moko na baoyo bazali kobo-mba ndenge bazali.”—Nzembo 26:4.

Ntango osololaka na Internet, ekómelá yo osolola ná bato oyo Davidi alobeli?

Na Internet, ntango nini bato babombaka “ndenge bazali”? ✎

.....

Okosepela kotambola miso ekangami na babalabala oyo makama esalamaka mingi? Soki te, mpo na nini kosolola na Internet kozanga koyeba makama na yango?

**“Nafandi esika moko na bato ya lokuta te;
Mpe nakotaka te esika moko na baoyo
bazali kobomba ndenge bazali.”**

—Nzembo 26:4.

Epai mosusu, ekoki kosalema ete yo mpe obomba ndenge ozali ntango ozali kosolola na Internet? Abigail, oyo azalaká kosolola ná bato na Internet, alobi boye: “Nazalaki naino kobanda masolo na bato mpe na nsima nazalaki komonisa loko-la nde ngai mpe nasalaka makambo yango.”

Elenge mwasi moko na nkombo Leanne asalelaki lolenge mosusu ya kokosa. Alobi boye: “Nazalaki mbala na mbala kosolola na mwana mobali moko ya lisangá mosusu. Eumelaki te tokómaki kokomelana makambo ya ‘bolingo.’ Nazalaki kikitisa bamesaje yango soki baboti na ngai baleki wana, mpo

báyeba ata moke te nini nazali kosala. Nandimi te ete bakokaki kokanisa ete ekoki kosalema ete mwana na bango ya mbula 13 akomelaka mwana mobali ya mbula 14 maloba ya bolingo. Eyelá bango ata moke te na makanisi.”

TOLI

Ngonga ekendaka mbangu soki ozali na Internet! Na yango, omikatela ngonga boni okobanda kolekisa na Internet mpe tosá yango. Soki esengeli, saleláká eloko moko oyo ekosalisa yo oyeba ete ntango oyo otyaki ekoki.

Zalá ekenge

Ya solo, na ntango mosusu kosolola na Internet ezali mabe te. Na ndakisa, bato mingi—ata mpe mikóló—basalelaka Internet mpo na kosolola ná baninga na bango. Soki yo mpe osalelaka yango, okoki kosala nini mpo na kokima makama? Talá makambo oyo elandi.

● **Yebá ngonga boni olekisaka na Internet**, mpe kotikela yango te eyiba yo ntango ya kosala makambo oyo eleki ntina, ezala mpe kolala. Elenge moko na nkombo Brian alobi boye: “Na kelasi, bana mosusu balobaki ete basalelaki Internet tii na ngonga ya misato ya butu.”—Baefese 5:15, 16.

“***Na Internet, nasololaka te na bato oyo
nayebe te to baoyo nakoki kosolola na
bango te boye na miso.***” —Joanna

● **Sololáká kaka na bato oyo oyebi to baoyo okoki koyeba.** Bato mabe balukalukaka na Internet mpo na kobebisa bilenge oyo bayebi makambo te. —Baroma 16:18.

● **Ntango ozali kosomba to koteka biloko na Internet, zalá ekenge.** Zalá mpenza ekenge mpo na koyebisa makambo na yo. Soki te, bakoki kobuba yo—to mpe kosala yo mabe koleka. —Matai 10:16.

● **Ntango ozali kotindela baninga bafoto, omituna boye:** ‘Foto oyo ezali mpenza komonisa moto oyo asalelaka Nzambe?’ —Tito 2:7, 8.

● **Ndenge ezalaka na lisolo oyo bozali kotalana boye na miso,** soki lisolo na Internet ebandi kokotisa ‘makambo oyo ebongi te,’ katá yango. —Baefese 5:3, 4.

✦✦✦ ***makambo oyo nakosala***

*Nakosepela ete ntango oyo nakolekisa na Internet eleka
te na poso, mpe mpo na kosala yango nasengeli*

*Soki ekómeli ngai nasolola na Internet na moto
oyo nayebe te, nasengeli*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

● **Kokosaka bato te na Internet.** Soki obombelaka baboti na yo ndenge ozali, yebá ete likambo ya mabe ezali. Jacky, elenge moko ya mbula 16 alobi boye: “Nabombelaka mama makambo te. Nalakisaka ye makambo oyo nasalaka na Internet.” —Baebre 13:18.

“Kozela ezali na ntina!”

Kozala na mposa ya baninga ezali mabe te. Bato bakelamaki mpo bázalaka na baninga. (Ebandeli 2:18) Na yango, soki ozali na mposa ya kozala na baninga, *ezali mpo Nzambe akelá biso bongo!* Kasi osengeli kokeba na lolenge oyo ozali kopona bango.

Soki osaleli batoli ya Biblia, okopona baninga ya malamu. Elenge mwasi moko ya mbula 15 alobi boye: “Ezali mpasi kozwa baninga oyo balingaka Yehova mpe yo. Kasi soki ozwi bango, okomona ete kozela ezali na ntina!”

NA MOKAPO OYO ELANDI *Maloba mosusu oyo tobimisaka ekoki kopesa baninga mpasi na motema? Matongi ekoki kotobola moto lokola mopanga. Ndenge nini okoki kokima yango?*

OKANISI NINI?

- **Wapi malamu mpe mabe ya kosolola na Internet mpe ya kosolola na moto boye na miso?**
- **Mpo na nini ezalaka mpasi te komibimisa lokola moto mosusu ntango ozali kosolola na Internet?**
- **Ndenge nini okoki komityela ntango oyo okolekisa na Internet mpe kotosa yango?**
- **Na makambo nini kosolola na Internet ekoki kozala malamu?**

12

Kotonga ezali mpenza mabe?

“Mokolo moko nakendaki na feti moko, mpe mokolo oyo elandaki bapanzaki ngai nsango ete nasangisi nzoto na mwana mobali moko na feti yango. Ezalaki mpenza makambo ya lokuta.”—Linda.

“Ntango mosusu, nayokaka bato baz’oloba nakómi kobima na moto moko boye—moto oyo kutu nayebe ata te! Bato mingi oyo batóngaka basusu balukaka ata te koyeba soki makambo yango eza mpenza solo.”—Mike.

MATONGI ekoki kosala ete omimona lokola bomoi na yo eto-ndi na mikakatano mingi. Amber, oyo azali na mbula 19 alobi boye: “Bazalaki kotanga ngai *ntango nyonso*. Nsango epanzanaki ete nazalaki na zemi, ete nalongolaki bazemi, mpe ete nazalaki koteka, kosomba mpe komela bangi. Mpo na nini bato bazalaki koloba makambo ya ndenge wana mpo na ngai? Mpo na koloba solo, nayeibi ata eloko te!”

Na nzela ya bamesaje ya Internet to ya telefone, mwana mobali to mwana mwasi oyo azali na makanisi ya mabe akoki kobebisa lokumu na yo kozanga aloba ata liloba. Esengaka kaka moto akoma to abeta mwa mesaje ya matongi ya mabe mpo atindela yango bato ebele oyo bazalaka na mposa na yango! Ntango mosusu bato basalaka site mobimba ya Internet kaka mpo na kobebisa lokumu ya moto. Mbala mingi, na Internet, ezali na ba-blog, elingi koloba bisika oyo bato bako-maka makambo na bango, oyo ekoki kolobama na monoko te.

Kasi kolobela makambo ya bato mosusu ezalaka *ntango nyonso* mabe? Ekoki nde kozala na . . .

Kotanga ya malamumu?

Poná soki fraze oyo ezali solo to lokuta.

Kotanga ezalaka ntango nyonso mabe. Solo Lokuta

Eyano ya malamumu ezali nini? Eyano ekotalela ndenge oyebi liloba “matongi.” Soki na eyano na yo omonisi ete na ntango mosusu okoki kotanga nkombo ya basusu ata soki bazali te,

wana tokoloba ete kotanga ekoki kozala malamumu. Kutu, Biblia eye-bisi biso ‘tótyaka mpe likebi na makambo ya bamosusu.’ (Bafilipi 2:4) Kasi, yango elimboli te ete tosengeli komikotisaka na makambo oyo etali biso te. (1 Petro 4:15) Kasi masolo oyo bato balobelaka mingi, na ndakisa oyo etali libala to kobota, epesaka nzela ya koyeba bansango ya bato mo-

OYEBAKI YANGO . . .

Koyoka matongi ata moke kaka ekoki kosala ete ozala na mwa ngambo na likambo yango. Soki otiki moto ya matongi akoba koloba, ozali kopesa nzela mpo likambo yango epanzana mpenza nokinoki!

**“Nalapá mpenza ete nakotonga lisusu te ntango
moto oyo natongaki ayokaki likambo yango mpe
ayaki kokutana na ngai. Ndenge ya kowangana
ezalaki te! Nazwá liteya ete malamú koloba na
moto ntango azali na esika ya koloba na mokongo
na ye!” —Paula**

susu. Mpo na koloba solo, tokoki te koloba ete totyelaka basusu likebi soki tolobaka ata moke te makambo na bango!

Atako bongo, ezali mpasi te lisolo ya mpamba ekóma matongi ya mabe. Na ndakisa, soki kaka balobi: “Ekosimba soki Bob ná Suzanne babalani,” moto mosusu akoki kozongela yango ete “Bob ná Suzanne *balingi* kobalana”—ata soki Bob ná Suzanne bayebi eloko moko te na likambo yango. Mbala mosusu okoki koloba: ‘Ezali likambo ya monene te!’—okoloba bongo kaka soki ozali Bob to Suzanne te.

Bazalaki koloba makambo mingi ya ndenge wana mpo na Julie, oyo azali na mbula 18, mpe ezalaki kosala ye mpasi. Alobi boye: “Ezalaki kopesa ngai nkanda, mpe nazalaki komituna soki nasengeli mpenza kotyela basusu motema.” Likambo yango mpe ekómelaki Jane, oyo azali na mbula 19. Alobi boye: “Tii nakómaki kokima mwana mobali oyo bazalaki kokanisa ete nabimaka na ye”; abakisi boye: “Nazalaki komona likambo yango mabe mpo, lokola tozalaki baninga, nazalaki komona ete tosengeli kosolola kozanga ete bato bábanda kolobaloba!”

Salelá mayele mpo na koleka na lisolo mosusu

Ndenge nini okoki kopekisa lolemo na yo soki likanisi ya kotonga eyeli yo? Mpo na koyanola motuna yango, kanisá soki esengaka mayele nini mpo na kokumba motuka na nzela monene oyo ezali na mituka mingi. Likambo moko ekoki kobima na pwasa, oyo ekosenga okota na molongo mosusu ya mituka, olembisa mpo na kotikela basusu nzela, to otelema mpenza. Soki ozali ekenge, okomona makambo liboso mpe okosala ndenge esengeli.

**Matangi ya mabe ezali lokola
mondoki moko ya nsomo oyo
ekoki kobebisa lokumu
ya moto mosusu**

Kosolola ezali mpe ndenge wana. Okoki koyeba ntango lisolo ebandi kokota na matangi ya mabe. Soki esalemi bongo, na mayele nyonso okoki 'kokotisa lisolo mosusu.' Soki te, yebá ete matangi ekoki kobebisa mpenza makambo.

Mike alobi boye: “Nalobaki likambo moko ya mabe mpo na mwana mwasi moko—nalobaki ete alingá mibali lokola sukali—mpe ayokaki likambo yango. Nakobosana ata mokolo moko te ndenge mongongo na ye ezalaki koyokana ntango akutanaki na ngai, mpe ndenge ayokaki mpasi mpo na maloba mabe oyo nalobaki mpo na ye. Atako tobongisaki makambo, kasi koyeba ete maloba na ngai epesaki moto mpasi na motema, etungisaki ngai mingi!”

Ya solo maloba ekoki kopesa mpasi na motema. Kutu Biblia emonisi ete “moto mosusu alobaka kozanga kokanisa lokola

nde azali kozokisa na mopanga.” (Masese 12:18) Yango wana esengeli kokanisa malamuni liboso ya koloba! Ya solo, soki lisolo na nkombo ya moto mosusu ekómi elengi, esengaka komipekisa mpo na kokata yango. Kutu, yango nde, oyo Caroline, elenge moko ya mbula 17 alobi: “Ose ngeli kokeba na makambo oyo

TOLI

Soki oyoki moto azali kotanga, okoki koloba boye: “Kosolola likambo yango ezali kosepelisa ngai te. Kutu, moto yango azali awa te mpo aloba soki likambo yango ezali solo to lokuta.”

ozali koloba. Soki oyokaki yango epai ya moto oyo ayebi likambo yango malamumu te, okoki kopanza nsango ya lokuta.” Na yango, soki omoni ete lisolo ekoki kokoma matangi ya mabe, salela toli ya ntoma Paulo ya “komityela mokano ya kofanda na kimya mpe kokota na makambo ya bato te.”—1 Batesaloni-ki 4:11.

Ndenge nini okoki kotyela basusu likebi kozanga okota na makambo na bango? Liboso obanda koloba likambo ya moto moko, omituna boye: ‘Nayebi likambo yango malamumu mpenza? Mpo na nini mpenza nalingi koloba likambo yango? Matangi na ngai ekobebisa lokumu *na ngai te?*’ Motuna wana ya nsuka ezali na ntina mingi, mpo koyebana ete ozali motangi ekomonisa mingi nde ezaleli *na yo* koleka oyo ya moto oyo ozali kolobela.

Ntango batangi yo

Okoki kosala nini soki batangi yo? Mosakoli 7:9 epesi toli oyo: “Elimo na yo esilika nokinoki te.” Kasi, kolukaka te koyeisa makambo minene. Biblia elobi boye: “Kotya motema na yo te na maloba nyonso oyo bato bakoki koloba, . . . mpo motema

makambo oyo nakosala

Soki namekami mpo na kopanza nsango ya lokuta, nako . . .

*Soki bato balobi na ngai makambo ya mabe,
mpo nakosilisa yango, nako . . .*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

“Ye oyo abatelaka monoko na ye azali kobatela molimo na ye. Ye oyo afungolaka mbebu na ye polele—akozwa libebi.”

—Masese 13:3.

na yo moko eyebi malamau ete mbala mingi yo moko mpe olakelaki bato mosusu mabe.”—Mosakoli 7:21, 22.

Atako bongo, eloko moko te epesi nzela na kotonga ya mabe. Kasi, koluka koyeisa likambo monene ekoki kobebisa lokumu na yo koleka kutu ndenge batongaki yo! Mpo na nini te kosalela makanisi oyo esalisaki Rébecca? Alobi boye: “Mbala mingi nayokaka mpasi soki moto alobi likambo moko ya mabe mpo na ngai, kasi namekaka kokitisa motema. Nakanisi na poso oyo ezoya, mbala mosusu bakolobela moto to likambo mosusu.”*

Na yango, zalá na bwanya mpo na koleka na lisolo mosusu ntango lisolo na bino ebandi kokóma matongi ya mabe. Mpe soki batongi yo, koyeisa likambo yango monene te, monisá ete okomeli. Tiká misala na yo ya malamau eloba na esika na yo. (1 Petro 2:12) Soki osali bongo, okozala na boyokani malamau ná basusu mpe ná Nzambe.

* Na ntango mosusu, ekoki kozala malamau koluka kosolola na mayele nyonso na moto oyo atongaki yo. Nzokande mbala mingi, ekoki kozala kutu na ntina te mpo “bolingo ezipaka ebele ya masumu.”—1 Petro 4:8.

OKANISI NINI?

- **Ntango nini ekoki kozala malamau koloba makambo ya basusu?**
- **Basilá kotonga yo, mpe soki ezali bongo, liteya nini ozwaki na likambo yango?**
- **Ndenge nini kopanza basusu nsango ekoki kobebisa lokumu na yo?**

3 MAKAMBO ETALI BONINGA

makambo oyo nakosalela

Komá mokakatano moko oyo outi kokutana na yango ná moninga na yo.

Na kotalela makambo oyo otáangi na eteni oyo, ndenge nini okoki kosala mpo na kosilisa mokakatano yango?

4

KELASI MPE BANINGA

***Ozalaka na mokakatano mpo ozwa
bapwe ya malamumu na mateya
mosusu oyo balakisaka bino?***

☐ Eε

☐ Te

***Mwana moko asilá kotumola to
koluka yo makango na kelasi?***

☐ Eε

☐ Te

***Oyokaka ntango mosusu mposa ya
kolanda etamboli mabe ya baninga?***

☐ Eε

☐ Te

Mbala mosusu okoki koloba ete, ‘Soki nasilisi kelasi koza-nga kosala likambo ya mabe, nakozala na likoki ya kolonga *mikakatano ya ndenge nyonso!*’ Likanisi yango ekoki mpe kozala solo. Makambo oyo okutanaka na yango na kelasi, ekoki kosalisa yo oyeba ndenge makanisi na yo ezalaka, ndenge okoki kosala soki likambo ebimi mpe oyeba soki osalelaka Nzambe na motema moko. Ndenge nini okoki kotánga kelasi malamumu mpe kosilisa kozanga ete olanda makanisi mabe ya baninga na yo ya kelasi oyo babangaka Nzambe te? **Mikapo 13-17** ekosalisa yo mingi.

13

Nasala nini
mpo nazala
mayele
mingi na
kelasi?

KANISÁ ete obungi na kati ya zamba moko monene. Zamba yango molili, ozali komona moi te mpo banzete milaimilai ebombi yango. Banzete ya mikemike ezingizingi yo, nzela ya koleka ezali te. Mpo na koleka, esengeli okata banzete yango na masheti.

Bilenge mosusu bamonaka makambo oyo bakutanaka na yango na kelasi ndenge moko na likambo oyo touti kolobela. Na kelasi, mokolo na mokolo ozalaka na makambo ebele ya kosala mpe na butu, esengaka olekisa bangonga ebele mpo na kosala badevuare oyo bapesaki. Yo mpe omonaka bongo? Komá awa na nse liteya oyo yo omonaka ete *eleki makasi*.

Ntango mosusu baboti ná balakisi na yo bayebisaka yo mbala na mbala ete osengeli kosala makasi na liteya yango. Soki ezali bongo, kokanisa te ete bazali kotungisa yo! Balukaka nde osala nyonso oyo okoki. Na yango, okosala nini soki likambo yango ebandi kolembisa yo? Ndenge kaka moto oyo azali na bisaleli oyo ebongi akoki kopasola nzela na kati ya zamba ya monene, ndenge moko mpe yo okoki kosala mwa makambo mosusu mpo na kolonga na kelasi. Makambo yango ezali nini?

● **Likambo ya liboso: Lingáká koyekola.** Ezali mpasi mpo olonga na kelasi soki olingaka koyekola te. Yango wana, esengeli obosana te ntina oyo okendaka kelasi. Ntoma Paulo akomaki boye: “Moto oyo azali kotimola elanga asengeli kotimola elanga na elikya mpe moto oyo azali kotuta mbuma asengeli kosala bongo na elikya ya kozwa oyo ya ye ndambo.” —1 Bakorinti 9:10.

Mbala mosusu omonaka te ntina ya “kotimola,” to ya koyekola mateya mosusu. Mpo na nini? Mpo ekoki kozala ete si-koyo ozali komona te ntina ya mateya mosusu oyo bapesaka bino na kelasi. Kasi, koyekola mateya ndenge na ndenge

OYEBAKI YANGO ...

Balakisi basepelaka te na bana-kelasi oyo bayibaka na ekzame mpe bana-kelasi oyo basalaka bongo, bazalaka mayele te. Likambo ya mabe koleka, kosala bongo ekoki kobebisa boyokani na bango ná Nzambe. —Masele 11:1.

***Kotángá kelasi tii kosilisa
ezali lokola kopasola
nzela na kati ya zamba
moko monene—yango
nyonso mibale esengaka
kozala na bisaleli
oyo ebongi***

ekosalisa yo oyeba makambo mingi na esika ofandi. Ekosalisa yo okóma “makambo nyonso epai ya bato ya ndenge nyonso,” mpe ekosalisa yo oyeba kosolola na bato ndenge na ndenge. (1 Bakorinti 9:22) Yango ekoki

kutu kokolisa likoki na yo ya kokanisa, mpe yango ekosalisa yo na nsima.

● **Likambo ya mibale: Talelá malamumu makoki na yo.** Kotángá ekoki kosalisa yo omona makoki na yo mosusu oyo oyebaka te. Paulo akomelaki Timote boye: “Opelisa lokola moto likabo ya Nzambe oyo ezali epai na yo.” (2 Timote 1:6) Emonani ete Timote azwaki mokumba moko monene na lisangá ya bokristo. Kasi, esengelaki akolisa “likabo” oyo Nzambe apesá ye mpo asala na yango mosala, kasi te mpo ebeba kaka boye. Na ntembe te, soki ozali mayele na kelasi, ezali te mpo Nzambe nde apesi yo yango na ndenge ya likamwisi. Kasi, yebá ete ozali na mayele ya kosala makambo mosusu oyo moto mosusu azali na yango te. Kelasi ekoki kosalisa yo okolisa mpe obatela makoki oyo oyebaka te ete ozali na yango.

Komimonaka te ete ozali na ntina moko te mpe okosala eloko ya malonga te ata soki obomi nzoto. Soki makanisi ya ndenge wana eyeli yo, benganá yango mpe kanisá nde maka-

“**Namonaka ezaleli yango epai ya bilenge mosusu ya mbula na ngai. Bizaleli oyo bazalaki na yango na likambo etali koyekola, emonanaka mpe na ndenge na bango ya kobongisa makita to kotángá Biblia. Baoyo bazalaki kolinga koyekola te na kelasi, balingaka mpe koyekola Biblia te.**”
—Sylvie

mbo ya malamumu. Na ndakisa, ntango bato mosusu balobaki ete Paulo ayebi koloba te—oyo ezalaki ntango mosusu bilobaloba ya mpamba—ye apesaki bango eyano oyo: “Ata soki nazali na makoki te na koloba, ya solo nazali bongo te na boyebi.” (2 Bakorinti 10:10; 11:6) Paulo ayebaki bolembu na ye. Kasi, ayebaki soki azalaki makasi na makambo nini.

Bongo yo? Ozalaka makasi na makambo nini? Soki oyebi yango te, mpo na nini te kotuna mokóló moko oyo osololaka na ye malamumu? Moninga ya boye akoki kosalisa yo oyeba soki ozali makasi na makambo nini mpe ndenge okoki kosalela yango na makambo mingi.

● **Likambo ya misato: Zaláká na momeseno ya koyekola.**

Okoki kosala malamumu na kelasi kaka soki ozali kosala makasi. Ata soki bobandi koyekola sikoyo te, okomona na nsima ete *koyekola* ezali na ntina. Ntango oyoki kaka liloba “koyekola,” oyokaka malili na nzoto. Nzokande, koyekola ezali na ntina. Kutu, soki osali mwa makasi, okosepela na yango.

Kasi, mpo okóma na momeseno malamumu ya koyekola, ose-ngeli kokabolaka ntango malamumu. Kobosana te ete ntango

TOLI

Ntango olingi koyekola, banda naino **kobwaka liso likolólíkoló** mpo na kozala na mwa makanisi na lisolo yango. Na nsima, komá mwa mituna oyo biyano na yango ekoki kouta na mwa motó ya likambo mokomoko. Soki osilisi, **tángá** lisolo yango mobimba mpo na koluka biyano. Na nsuka, zongelá mpo na kotala soki **osimbi** makambo oyo otángi.

“Ye oyo azali kotalatala mopepe akolona mboto te; mpe ye oyo azali kotala mapata akobuka mbuma te.”—Mosakoli 11:4.

• • • • •

ozali mwana-kelasi, koyekola esengeli kozala likambo na yo ya liboso. Biblia elobi ete “ntango ya koseka” ezali, “ntango ya kopumbwapumbwa” mpe ezali. (Mosakoli 3:1, 4; 11:9) Yango wana, lokola bilenge mingi, yo mpe osepelaka kobomba mwa ntango mpo na kosakana.* Kasi, Mosakoli 11:4 epesi likebisi oyo: “Ye oyo azali kotalatala mopepe akolona mboto te; mpe ye oyo azali kotala mapata akobuka mbuma te.” Liteya nini okoki kozwa? Esengeli kotya koyekola na esika ya liboso, kasi kosakana na nsima. Komitungisa te: *okozanga* ntango te mpo na koyekola mpe kosakana!

Ndenge ya kosalaka badevuare malamuni

Kasi, osengeli kosala nini soki ozali na badevuare ebele? Mbala mosusu oyokaka lokola Sandrine, elenge ya mbula 17, oyo alobaki boye: “Kobongisa badevuare ezwaka ngai ngonga mibale to misato na mpokwa, mpe nasalaka yango ata mokolo

* Mpo na koyeba makambo mingi na oyo etali masano, talá Eteni 8 ya buku oyo.

makambo oyo nakosala

*Na bilete na ngai, nakolinga ete nazwa bapwe _____
na liteya oyo:*

*Mpo nalonga na liteya yango,
nakosala boye:*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

✦ **Luká esika ya koyekola.** Esengeli kozala esika ya kimya. Soki likoki ezali, okoki kosalela mesa ná kiti. Kofungola TV te.

✦ **Omityela mikano.** Lokola kelasi ezali na ntina mingi, zwá ekateli ya kofungola TV kaka soki osilisi badevuare na yo.

✦ **Kozongisaka makambo nsima te.** Salá programme ya sikisiki mpo na kobongisaka badevuare na yo, mpe tosáká yango.

✦ **Zalá na programme.** Poná devuare oyo okobanda na yango, oyo ekolanda mpe bongobongo. Komá badevuare yango na papye, mpe kabolá ngonga oyo mokomoko na yango ekozwa. Tyá elembo ntango nyonso oyo osilisi devuare moko.

✦ **Pemáká mwa moke.** Soki omoni ete boongo ebandi kolemba, pemá moke. Kasi, soki ntango eleki kaka moke, zongelá devuare na yo.

✦ **Tyá motema ete okozala moyekoli malamumu.** Kobosana te ete eloko ekesenisaka moyekoli ya mayele ná oyo ya mayele te, ezali te mayele yango moko, kasi nde molende na koyekola. Okoki kolekisa kelasi na yo malamumu soki oyekolaka mingi. Salá mpenza molende mpe okozwa matomba.

ya poso mpe ya lomingo.” Osengeli kosala nini soki ozalaka na badevuare mingi ya kosala? Meká kosalela makanisi oyo ezali na lokasa 119.

Silisá mikakatano

Na likambo etali kokola na elimo, Paulo akomelaki Timote boye: “Okanisaka malamumu mpenza makambo yango; omipesa mobimba na yango, mpo bato nyonso bámona polele ete ozali kokende liboso.” (1 Timote 4:15) Soki yo mpe osali bongo na likambo etali kotánga kelasi, bato nyonso bakomona ete ozali mayele.

Kanisá lisusu ndakisa oyo topesaki na ebandeli. Soki obungi na kati ya zamba monene, okozala na mposa ya esaleli lokola masheti mpo na kopasola nzela. Ezali mpe bongo mpo na kotánga kelasi. Na esika omitungisa mpo na makambo oyo baboti mpe balakisi na yo basengaka yo, salelá nde makambo misato oyo tolobeli na mokapo oyo mpo osala malamumu na kelasi. Ntango okomona ete okómi mayele, okosepela ete osalelaki makanisi oyo!

NA MOKAPO OYO ELANDI *Longola mikakatano ya kelasi yango moko, bana mosusu bazali kotumola yo. Okoki kosala nini?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini osengeli komipesa na kelasi?**
- **Ntango nini omonaka ete ezali malamumu mpo na koyekola mpe kosala badevuare?**
- **Na ndako, esika nini omoni ete ezali malamumu mpo na kosala badevuare na yo mpe koyekola?**
- **Okoki kosala nini mpo kosakana epekisa yo te kozwa bapwε ya malamumu na kelasi?**

Ndenge nini nakoki komibatela na eteyelo?

Komá soki maloba oyo elandi ezali solo to lokuta:

- 1. Matumoli ezali kaka kosimba na nzoto.** ☐ Solo ☐ Lokuta
- 2. Matumoli ya kosangisa nzoto ezali kaka kosimba na nzoto.** ☐ Solo ☐ Lokuta
- 3. Bana basi bazalaka mpe na matumoli.** ☐ Solo ☐ Lokuta
- 4. Soki bazali kotumola yo to koluka yo makango, osengeli komitika.** ☐ Solo ☐ Lokuta

MOKOLO na mokolo, bilenge mingi babangaka mpo na matumoli ya bilenge mosusu na biteyelo. Elenge moko na nkombo Ryan alobi boye: “Miniti 15 oyo nazalaki kolekisa na bisi mpo na kokende na kelasi ekómaki lokola monyoko ya bangonga mingi mpo bana mosusu bazalaki kofinga ngai mpe na nsima bakómaki kobeta ngai.” Balukaka bilenge mosusu makango na makasi. Elenge moko na nkombo Anita alobi boye: “Elenge mobali moko oyo azalaki vedeti na kelasi akangaki ngai na kulware mpe abandaki kosimbamba ngai. Nayebisaki ye na boboto ete alongola maboko na ye na nzoto na ngai; kasi alingaki te. Andimaki te ete nazali koboya.”

Bana mosusu kutu bazwaka mitungisi ya baninga na bango ya kelasi na Internet. Yo mpe okutanaka na likambo yango? Soki ezali bongo, okoki kosala nini? Ezali na makambo mingi oyo okoki kosala! Mpo na kobanda, tótalela maloba oyo tolobelaki na ebandeli na mokapo oyo, mpo na kobimisa bokeseni oyo ezali kati na masapo mpamba mpe makambo ya solo.

1. Lokuta. Bilenge mingi batumolaka baninga na maloba, kasi kaka na makofi te. Kokanela, kofinga, koseka, to mpe kolya, ezali mpe lolenge mosusu ya matumoli.

2. Lokuta. Koloba na moto na makanisi ya mabe ete azali kitoko, kosala maseki ya nsani, to mpe kolalisela moto miso ezali mpe matumoli ya koluka kosa ngisa nzoto.

3. Solo. Ezala mwana mwasi to mwana mobali akoki kotumola moninga.

4. Lokuta. Ezali na makambo oyo okoki kosala mpo bátika kotumola to kotungisa yo. Tótalela ndenge okoki kosala.

Ndenge okoki kolonga matumoli kozanga ete obunda

Bana mosusu batumolaka baninga kaka mpo na kotala soki

OYEBAKI YANGO ...

Na bisika mosusu, okoki komibendela mindondo soki olati bilamba oyo ekokani na bilamba oyo bilenge ya mobulu balataka. Elenge moko oyo azalaká moto ya mobulu alobi boye: “Soki moto alati lokola biso, kasi azali moto ya etuluku na biso te, tozalaki kosala ye mabe. Asengelaki kopona kokóma na ngámbo na biso to kobetama.”

“Soki omoni ete bitumba elingi kobanda, kangá biloko na yo mpe zongá. Basusu batikalaka kaka wana mpe yango wana bakutanaka na mindondo.” —Jairo

bakoloba nini. Nzokande, Biblia epesi toli oyo: “Elimo na yo esilika nokinoki te.” (Mosakoli 7:9) Mpo ‘kozongisa mabe na mabe’ ezali lokola kosopa petrole na moto mpe ekobendela yo mikakatano mosusu. (Baroma 12:17) Kasi, ndenge nini okoki kosukisa moto oyo azali kotumola yo *kozanga* ete obunda na ye?

Moná yango mpamba. Soki moto atumoli yo mpo kaka ayeba soki okosala nini, na esika osilika, salá makasi okipe yango te. Elenge moko na nkombo Alain alobi boye: “Ntango mosusu esengaka kaka okipe te maloba mabe oyo babimiseli yo.” Soki moto amoni ete matumoli na ye ezali kosala yo eloko te, ntango mosusu akoki kotika yo nyee.

Yanolá na boboto. Biblia elobi boye: “Eyano, ntango ezali ya boboto, elongolaka nkele.” (Masese 15:1) Moto ya matumoli akanisaka te ete bakoki kozongisela ye maloba ya boboto, mpe kosala bongo ekoki koboma moto. Ya solo, kotikala kimya ntango bazali kotumola yo esengaka komipekisa. Kasi, kosala bongo ebotaka mbuma malamumu. Masese 29:11 elobi boye: “Zoba abimisaka elimo na ye nyonso, kasi ye oyo azali na bwanya abatelaka yango ezala kimya tii na nsuka.” Boboto ezali elembo ya moto oyo azali na motema molai. Moto ya boboto atombokaka noki te; nzokande, mbala mingi moto ya matumoli azalaka motema motomoto, asilikaka noki, mpe kutu aumelaka te mpo na komitungisa. Yango wana, Biblia elobi boye: “Ye oyo

TOLI

Soki moto atumoli yo, kolakisa te ete ozali kobanga ye, kasi koswanisa mpe ye te. Lobá na ye polele ete atika yo kimya. Longwá na malembe. Soki azali kotika te, kende koyebisa likambo yango.

ayokaka nkanda noki te azali malamu koleka moto ya nguya.”
—Masese 16:32.

Mibatelá. Soki omoni ete makambo ebandi kobeba, luká ‘nzela ya kokima.’ Masese 17:14 elobi boye: “Liboso koswana ebima, bendá nzoto.” Yango wana, ntango omoni lokola mobulu elingi ebima, longwá wana mpe kimá ata kokima. Soki mwaye ya kokima ezali te, salá oyo okoki mpo na komibatela.

Yebisá likambo yango. Baboti na yo basengeli koyeba likambo oyo ezali koleka. Bakoki mpe kopesa yo batoli oyo ekosalisa yo. Na ndakisa, bakoki koyebisa yo oyevisa molakisi to monzi mosusu ya eteyelo likambo yango. Yebá ete baboti na yo ná bakonzi ya eteyelo bakoki kosilisa likambo yango na boboto, mpo okutana lisusu te na mikakatano.

Likambo nini osengeli kosimba? Moto ya matumoli akolonga te soki osali makambo te ndenge ye akanisaki. Yango wana, kotika te nkanda na ye ebangisa yo. Salelá makanisi oyo touti kolobela mpo olonga.

Ndenge ya kokima motungisi ntango bazali koluka yo makango na makasi

Ezali mabe te oyoka nkanda soki bazali koluka yo makango na makasi! Kasi, Motuna yango oyo: Okoki kosala nini? Makambo ya kosala ezali mingi! Mwa makanisi oyo elandi, ekoki kosalisa.

Kosilika ntango moto azali kotumola yo ezali lokola kosopa petrole na moto

mpo bákómisa yo te makango na makasi

Kozalaka seresere na moto te. Yango ekotinda bilenge mosusu bábanda kotungisa yo. Biblia etuni boye: “Moto akoki nde kotya moto na ntolo na ye bongo bilamba na ye ezika te?” (Masese 6:27) Ezali polele ete kozala seresere ná moto ezali lokola kosakana na moto.

Kebá na baninga na yo. Bato mosusu bakokanisa mbala moko ete yo mpe osalaka makambo oyo baninga na yo basalaka. Elenge mwasi moko na nkombo Carla, alobi boye: “Soki olekisaka ntango na bana basi oyo balingaka mibali bálula bango to bátya bango litoi, bakobanda mpe kotungisa yo.”—1 Bakorinti 15:33.

Kebáká na bilamba oyo olataka. Ntango olati bilaamba oyo ebongi te, yango ekomonisa ete ozali kobenga mibali to basi—mpe soki bamoni, bakoya.—Bagalatia 6:7.

Monisáká ete ozali mokristo. Soki omibombi, moto moko te akoyeba ete ozali mokristo.—Matai 5:15, 16.

Soki moto abandi maloba neti ya makango, boyá na motema moko. Soki bato oyo balukaka baninga makango na makasi, bamoni ete ozali kokakatana, bakokoba kotya yo mbamba, mpo bakoki kokanisa ete ntango mosusu okondima, longolá kaka soki omonisi ekateli makasi. Yango wana, tiká ete “te” na yo emonana mpenza ete ezali “te.” (Matai 5:37) Soki ozali kolakisa moto oyo azali kotungisa yo mino to ozali nsɔ́ninsɔ́ni mpo na kobanga, ye akomona lokola ozali kosepela na likambo azali kosala. Zalá na mpiko mpe lobá na ye polele ete oboyi. *Yango nde mpenza lolenge malamú oyo ekoki kobatela yo!*

Monisá ete osiliki. Elenge Anita ayebisi ndenge oyo asalaki ntango mwana mobali moko azalaki kolandalanda ye: “Nayokisaki ye nsɔ́ni na miso ya baninga na ye, nalobaki na ye na mongongo makasi ete kosimba ngai TE!” Esukaki ndenge nini? “Baninga na ye nyonso basekaki ye. Akangelaki ngai nkanda,

“Soki likoki ezali, soki etaleli kaka bino, bózala na kimya na bato nyonso.”—Baroma 12:18.

kasi nsima ya mwa mikolo, asengaki ngai bolimbisi; kutu na nsima akotelaki ngai ntango elenge mosusu alukaki kotungisa ngai.”

Soki azali koyoka na maloba te, longwá wana. Ekoleka malamumu okima ata kokima. Soki mwaye ya kokima ezali te, ekozala mpe mabe te soki otindiki moto oyo alingi kosangisa na yo nzoto na makasi. (Kolimbola Mibeko 22:25-27) Elenge mwasi moko mokristo alobi boye, “Ntango elenge mobali moko alingaki kosimba ngai na nzoto, nabetaki ye likofi makasi mpe nakimaki!”

Yebisá moto mosusu. Adrienne, elenge moko ya mbula 16, alobi boye: “Yango nde nasalaki. Natunaki baboti na ngai toli ntango mwana mobali moko oyo nakanisaki ete azali moninga ya malamumu abandaki kobimisela ngai maloba ya bolingo. Ntango nazalaki koboya, ye azalaki nde kobakisa mitungisi; ekó-maki lokola teyatire.” Baboti ya Adrienne bapesaki ye toli oyo

makambo oyo nakosala

Soki moto moko afingi to atumoli ngai, nako . . .

Mpo namibendela mindondó te, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

***Yebisá moto oyo
azali koluka yo
makango: longwá!***

esalisaki ye mpenza. Na ntembe te, baboti na yo mpe bakoki kosalisa yo.

Kokima matumoli to motungisi ezalaka petee te. Kasi, kobosana likambo oyo te: Bilenge bakristo basengeli kokanisa te ete bakoki kolonga te bato oyo balingaka kokómisa bango makango na makasi, basengeli mpe te kondima to kobendama na maloba ya kolengola ya moto oyo alingi kosala bango mabe. Soki osaleli makambo oyo tolobeli na lisolo oyo, okolonga mikakatano yango.

NA MOKAPO OYO ELANDI Makanisi mabe ya baninga ezali moko ya makambo oyo osengeli kobunda na yango. Okomona ndenge oyo okoki kolonga makanisi yango kozanga kobanga.

OKANISI NINI?

- **Okoki kosala nini mpo ozala moto ya kimya mpe bápesa yo limemya mpe bábangá kotumola yo?**
- **Okoki kosala nini soki bazali koluka yo makango na makasi? (Kanisá makambo oyo okoki kokutana na yango mpe ndenge oyo okosala.)**
- **Mpo na nini osengeli kozwa na liseki te motungisi ya kokóma makango ya moto?**

15

Nakosala nini mpo naboya makanisi mabe ya baninga?

“Ntango mosusu, na kelasi baninga batindaka yo omela likaya, bangi, to osala pite. Oyebe ete kosala bongo eza bozoba. Kasi, ndenge ya koboya ezalaka te.”—Eve.

MOTO nyonso alingaka ete baninga bándima ye. Banninga basalelaka mposa yango. Na ndakisa, soki baboti na yo bazali bakristo, oyebe ete makambo lokola kosangisa nzoto liboso ya kobala to molangwa ezali mabe. (Bagalatia 5:19-21) Kasi, baninga na yo mingi batyaka yo mbamba mpo osala makambo oyo bango basalaka. Bilenge yango bakanisaki liboso ya kosala makambo yango mpe na nsima bazwaki ekateli wana? Te. Mingi na bango balandaki kaka makanisi mabe ya bani-

“Ye oyo atambolaka na bato ya bwanya akokóma na bwanya, kasi ye oyo azalaka na boyokani na bazoba akosuka mabe.”

—Masese 13:20.

nga. Balingaka baninga bándima bango; yango wana bapesa-ka nzela ete baninga bápona oyo ezali malamu. Yo mpe osalaka bongo? To ozalaka na mpiko mpo na koboya makambo oyo oyebi ete ezali mabe?

Arona, ndeko ya Moize, andimaki kosala likambo moko mpo batyaki ye mbamba. Ntango Bayisraele bazingaki ye mpe basengaki ye asalela bango nzambe, asalaki kaka ndenge bango basengaki! (Kobima 32:1-4) Kanisá naino! Mobali yango nde atelemaki liboso ya Farao mpe ayebisaki ye na mpi-ko nyonso makambo oyo Nzambe atindaki. (Kobima 7:1, 2, 16) Kasi, ntango Bayisraele mosusu batyaki ye mbamba, Aro-na andimaki. Na ntembe te, amonaki ete kotelema liboso ya mokonzi ya Ezipito ezali petee koleka kotemela liboso ya bato ya ekólo na ye!

Bongo yo? Oyokaka nsóni mpo na koboya makambo oyo oyebi ete ezali mabe? Okosepela kotemela makanisi mabe ya baninga kozanga ete obanga? *Okoki* koboya makanisi mabe ya baninga! Sekele ezali koyeba liboso makambo oyo baninga bakoki kosenga yo mpe koyeba ndenge oyo okosala soki ekómeli yo. Makambo minei oyo elandi ekosalisa yo.

1. Komibongisa liboso. (Masese 22:3) Mbala mingi okoki komona mokakatano na mosika. Na ndakisa, okoki komona

OYEBAKI YANGO ...

Mbula moko nsima ya kosilisa kelasi, okokutana lisusu te na bana-kelasi mingi oyo botángaki na bango. Mingi kutu bakoyeba lisusu ata nkombo na yo te. Kasi, libota na yo, mpe na koleka Yehova Nzambe, bakobanda ntango nyonso koluka bolamu na yo.
—Nzembo 37:23-25.

liboso na yo bana-kelasi na bino mosusu bazali komela likaya. Okanisi nini, bana yango bakoki kopesa yo mpe likaya? Soki oyebe liboso oyo okosala, okomibongisa mpo na koboya to kosilisa mokakatano yango.

2. Kanisá. (Baebre 5:14) Okoki komituna boye: ‘Soki nalandi baninga, ekosukela ngai ndenge nini?’ Ya solo, baninga na yo bakoki kosepela na yo mpo na mwa ntango. Kasi, okomiyoka ndenge nini na nsima ntango okozala ná baboti na yo mpe bakristo mosusu? Okondima ete obebisa boyokani na yo ná Nzambe kaka mpo osepelisa baninga ya kelasi?

3. Zwá ekateli. (Kolimbola Mibeko 30:19) Lelo to lobi, basaleli nyonso ya Nzambe basengeli *kopona* kotikala sembo mpo bázwá mapamboli to kotikala sembo te mpo bábuka mbuma mabe. Bato lokola Yozefe, Yobo, mpe Yesu baponaki nzela ya malamau; kasi Kaina, Esau, mpe Yudasi, baponaki nzela ya mabe. Sikoyo nde ngala na yo. *Okosala* nini?

4. Salá mwa likambo. Mbala mosusu, okoki kokanisa ete yango nde likambo eleki mpasi. Kasi, ezali bongo te! Soki otaleli liboso mbuma oyo okobuka mpe ozwi ekateli, okomona ete *komonisa* polele ekateli na yo ekozala petee mpe okozwa mbano. (Masese 15:23) Kobanga te; yango elingi koloba te ete ekosenga na yo olimbolela baninga na yo makambo ebelebele na Biblia. Mwa likanisi ya mokuse, kasi ya polele ekoki kosalisa. To mpe, mpo na komonisa makanisi na yo polele, okoki koloba boye:

“Bókótisa ngai na makambo na bino te!”

“Nasalaka makambo wana te!”

“Oh, boz’osala lokola boyebi ngai te?”

Likambo ya ntina ezali kopesa eyano mbala moko mpe na mpiko. Soki osali bongo, okokamwa ndenge baninga na yo bakotika yo mbala moko kimya! Kasi, okosala nini soki baseki yo? Na ndakisa, soki balobi

TOLI

Mpo okóma mpenza na mpiko, tángáká masolo ya bomoi ya basaleli ya Yehova ya ntango na biso oyo bakangamaki na makambo ya malamau.

“**Bilenge mingi bayebi ete nazali Motatoli, mpe bapesaka ngai limemya. Soki balingi kobeta masolo ya salite, balobaka na ngai: ‘Michaël, tolingi tóbeta masolo na biso, soki olingi kokende, kende na yo.’**” —Michaël

na yo ete: “Mpo na nini ozalaka bibangabanga boye?” Talelá matumoli yango lokola kaka makanisi mabe ya baninga. Ose-ngeli kosala nini? Okoki kosala makambo soki misato oyo:

- Okoki **kondima** ete ozali yuma. (“*Olobi solo, nabangaka makaya. Nalingi te bapumɔ na ngai ekóma na kanser.*” Na nsima, yebisá na mokuse ntina oyo oboyi.)

- Okoki **kokima likambo na mayele** mpe komonisa ekateli na yo, kozanga ete oswana.

- Okoki **kozongisela bango bale**. Yebisá ntina oyo oboyi mpe na nsima, salisá moninga na yo akanisa. (“*Nakanisaki ozalaka moto ya mayele, nzokande omelaka makaya!*”)

(Ekobi na lokasa 135)

makambo oyo nakosala

Mpo nalanda te makanisi mabe ya baninga, nako . . .

Soki baninga na ngai batye ngai mbamba mpo nasala likambo ya mabe, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

ndenge ya komibongisa liboso

Ndakisa

1

komibongisa liboso

Mokakatano ezali nini? Komela likaya.

Esika nini nakoki kokutana na mokakatano yango? Na esika ya kolata bilamba.

Ekosuka ndenge nini soki nalandi bango?

Nakoyokisa Yéhova ná baboti na ngai mpasi. Lisosoli na ngai ekotungisama. Ekokóma mpasi mpo naboya mbala ya nsima.

Soki nalandi bango, ekozala mpo

Namibongisaki malamú te mpo na kotemela bango. Nalukaki kondimama na baninga, na esika ete naluka kondimama na Yéhova.

2

kanisá

3

zwá ekateli

4

salá mwa likambo

Nini ekosalema soki nakangami na ekateli na ngai?

Bakoki koseka ngai to kobamba ngai bankombo nyonso. Bana mosusu ya kelasi bakoki kobanda kokima ngai. Kasi, nakosepelisa Yéhova, mpe nakobanga lisusu te.

Nakoboya mpo

Nayebi ete komela likaya esepelisaka Yéhova te mpe ebebisaka nzoto.

Nako

boya mpe nakolongwa wana.

Soki moninga alobi: “Yó, zwá likaya oyo. Oz’obanga?”

Mpo na koboya makanisi mabe ya baninga, nako

kondima

“Olobi solo, nabangaka makaya. Nalingi te bapumú na ngai ekóma na kanser.”

kokima likambo na mayele

“Kobebisa likaya na yo mpo na ngai te.”

kozongisela bango bale

“Ngai te. Nakanisaki ozalaka moto ya mayele, nzokande omelaka makaya!”

LIYEBISI: Soki baninga bazali kaka kotya yo mbamba, longwá wana mbala moko. Soki ozali kaka wana, bakokoba kaka kotungisa yo. Sikoyo, komá biyano na yo na bisika oyo etikali mpamba na lokasa oyo elandi.

matumoli ya baninga

ndenge ya komibongisa liboso

salá
fotokopi ya
lokasa oyo!

1

komibongisa liboso

Mokakatano ezali nini?

Esika nini nakoki kokutana na mokakatano yango?

Ekosuka ndenge nini soki
nalandi bango?

.....
.....
.....

Soki nalandi bango,
ekozala mpo

.....
.....
.....

.....
.....
.....

2

kanisá

3

zwá ekateli

4

salá mwa
likambo

Nini ekosalema soki
nakangami na ekateli na ngai?

.....
.....
.....

Nakoboya mpo

.....
.....
.....

Nako ...

.....
.....
.....

Soki moninga alobi:

Mpo na koboya makanisi mabe ya baninga, nako

kondima

kokima likambo
na mayele

kozongisela
bango bale

.....
.....
.....

Mekáká liboso ya baboti na yo to moninga moko ya mokóló
ndenge okoloba.

BANDAKISA YA KOLANDA

Baebre misato

Hanania, Mishaele, ná Azaria batelemi na mokili patatalu ya Dura, pembeni ya engumba Babilone. Bato nyonso oyo bazali na bango bafukami liboso ya ekeko moko molai. **Atako mbamba** oyo baninga batyaki bango mpe maloba ya kokanela ya mokonzi, bilenge yango babangaki te. Na limemya nyonso mpe na mpiko, bayebisi Nebukadenezare ete ekateli na bango ya kosalela Yehova ekoki **kokakolama te**.—Danye 1:6; 3:17, 18.

Mibali yango bazalaki bilenge ntango bamemaki bango na Babilone. **Bosembo oyo bamonisaki ntango bazalaki bilenge**, na ndenge baboyaki kolya bilei oyo mbala mosusu Mobeko ya Nzambe epekisaki, **ebongisaki bango** mpo bálonga mikakatano oyo bakutanaki na yango nsima. (Danye 1:6-20) Makambo oyo Yehova asalá kala, eteyaki bango ete kotosa ye, ezali likambo eleki malamumu. Yo mpe ozali na ekateli ya makasi ya kokangama na mibeko ya Nzambe ata soki baninga na yo batye yo mbamba? Soki oyekoli **kotosa Yehova** na makambo oyo ezali komonana mike ntango ozali naino elenge, yango ekosalisa yo otikala sembo ntango okokutana na **mikakatano minene** na bomoi na yo.—Masese 3:5, 6; Luka 16:10.

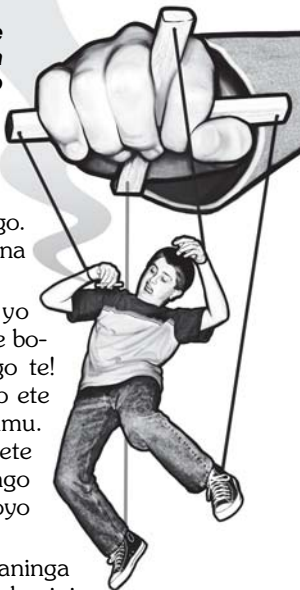
**Soki ondimi kosala makambo mabe
ya baninga na yo, okokóma lokola
eloko na bango ya lisano**

(Euti na lokasa 131)

Soki baninga na yo bazali kaka kotika yo te, *longwá wana!* Soki ozali kaka wana, bakotika te kotya yo mbamba. Ata soki okei, kobosana te ete: Yo nde olongi bango. Otikeli baninga na yo nzela te bákotisa yo na molongo na bango!

Bananga mosusu bakoki kotumola yo mpe bakoki koloba na yo ete okanisaka te bomoi na yo ya lobi. Nzokande ezali bongo te! Kutu, Yehova alingi *omindimisa* yo moko ete kosala mokano na ye nde nzela eleki malamumu. (Baroma 12:2) Mpo na nini okotika nzela ete baninga bákómisa yo lokola eloko na bango ya lisano! (Baroma 6:16) Kangamá na oyo oyebi ete ezali malamumu!

Mpo na koloba solo, motungisi ya baninga ekoki kozala kaka. Kasi, okoki koyeba nzela nini olingi kolanda, okoki komonisa bango makanisi na yo, mpe kokangama na ekateli na yo. Nsukansuka, yo nde osenge-li kopona!—Yosua 24:15.

**NA MOKAPO OYO ELANDI Kozala na bomoi ya lolenge mibale.
Ekozala mpenza malamumu soki baboti na yo bayebi yango?**

OKANISI NINI?

- **Ntango nini, makambo minei oyo mokapo oyo elobeli ekoki kosalisa yo?**
- **Nini ekoki kosalema soki olandi makanisi mabe ya baninga na yo?**
- **Makambo nini ekoki kosalisa yo olanda te makanisi mabe ya baninga?**

16

Nasengeli koloba makambo oyo nasalaka na kobombana?

- Komela masanga
- Kotambola na bilenge oyo baboti na yo bamonaka ete bazali baninga mabe
- Koyoka miziki ya mabe
- Kokende bafeti ya mabe
- Kolingana na moto na kobombana
- Kotala bafilme ya mobulu, ya makambo ya nsani to kobeta masano ya video ya mobulu
- Kolobaka lokola bato ya mobulu

TALÁ liste ya makambo oyo ezali na lokasa oyo ezali na lobo-ko ya mwasi. Osalaka makambo yango kozanga ete baboti na yo báyebe? Soki ezali bongo, ntango mosusu oyebi ete kosala boye ezali mabe. Kutu, mbala mosusu lisosoli na yo etungisamaka. (Baroma 2:15) Atako bongo, ezalaka mpasi koyebisa baboti na yo makambo mabe oyo osalaka. Soki okanisi ete baboti na yo bakosilika soki oyebisi bango, okoki kokanisa lokola bato mosusu oyo balobaka ete soki moto ayebi likambo te, esalaka ye mpasi te. Kasi, esi ekómelá yo okóma na bomoi ya lolenge mibale? Ekoki kozala ete nini etindaki yo mbala mosusu okóma kosala bongo?

Mposa ya kosala oyo olingi

Biblia elobaka ete “mobali akotika tata na ye ná mama na ye.” (Ebandeli 2:24) Kasi, tokoki mpe koloba bongo mpo na mwasi. Moto nyonso azalaka na mposa akola, akanisa ndenge bomoi na ye ekozala mpe azwaka bikateli ye moko. Nzokande, soki baboti bapekisi bango kosala likambo moko oyo bamoni ete ezali mabe, bilenge mosusu batombokaka.

Toboyi te, baboti mosusu bazalaka makambo makasi. Elenge mwasi moko na nkombo Catherine alobi boye: “Baboti na biso balingaka te tótala ata filme moko.” Abakisi boye: “Papa apekisá biso koyoka miziki nyonso!” Soki bamoni ete baboti bazali kotyela bango mibeko ya makasi, bilenge mosusu babandaka kolula baninga oyo baboti na bango batikelá bango bonsomi mingi.

Elenge mwasi mosusu na nkombo Patricia amonisaki likambo mosusu oyo etindaka bilenge mosusu basalaka makambo mabe na kobombana: mpo baninga ya kelasi bándima bango. Alobi boye: “Nabandaki na elobeli ya balabala na kelasi. Nazalaki komimona ete nakómi lokola bilenge mosusu. Na nsima, nakómaki komeka komela makaya. Nakómaki mpe komela masanga tii na mwa kwiti. Na nsima, nakómaki kobi-ma na bana mibali; kasi nazalaki kosala yango na kobombana mpo baboti na ngai bazalaki kolinga ata moke te nasala bongo.”

Elenge moko na nkombo Pierre akutanaki mpe na likambo ya ndenge wana: “Ntango nazokola, baboti na ngai bateyaki ngai mateya ya Batatoli ya Yehova. Kasi, nazalaki kobanga ete baninga báseka ngai.” Pierre asalaki nini mpo baninga báti-ka koseka ye? Alobi boye: “Nalingaki naye bana mingi. Naza-laki kopesa biyano ndenge na ndenge ya lokuta soki batuni ngai ntina oyo nazwaka bakado te na mikolo ya feti.” Pierre abandaki naino kobuka mibeko na makambo ya mikemike, mpe eumelaki te, akómaki mpenza kosala makambo ya mabe koleka.

Yehova amonaka makambo nyonso

Kosala mabe na kobombana ebandi lelo te. Bayisraele mo-susu balukaki kobomba mabe oyo bazalaki kosala mpe bakani-saki ete Nzambe akomona te. Kasi, mosakoli Yisaya akebisaki bango boye: “Mawa na baoyo bazali kozinda mpenza mosika mpo na kobombela Yehova ye moko mokano na bango, mpe baoyo makambo na bango esalemi na esika ya molili, wana ba-zali koloba: ‘Nani azali komona biso, mpe nani azali koyeba biso?’” (Yisaya 29:15) Bayisraele babosanaki ete Nzambe aza-laki komona nyonso oyo bazalaki kosala. Na ntango oyo abo-ngisaki, abengaki bango bázongisa monoko mpo na mabe oyo basalaki.

OYEBAKI YANGO . . .

Soki lisosoli ya moto ezali kotungisama, ekoki kozala malamumu; yango ekoki kotinda ye atika kosala mabe. Kasi, moto oyo atingamaka kaka kosala lisumu abebisaka lisosoli na ye. Lisosoli na ye ekotika kosala, ekokóma lokola mposo oyo eziki na moto mpe na nsima ekómi makasi. —1 Timote 4:2.

Ezali mpe bongo lelo oyo. Ata soki okoki kobombela baboti na yo mabe oyo osalaka, okoki te kobombela Yehova Nzambe. Mokanda ya Baebre 4:13 elobi ete: “Biloko nyonso ezali bolu-mbu mpe ezali komonana polele na miso ya moto oyo tokozongi-sa monoko epai na ye.” Yango wana, ntina ya kosala mabe na kobombana ezali te! Kobosana te ete Nzambe akosepela na yo te kaka mpo otutaka ntolo ete osambelaka mpo oyanganaka na

“Ye oyo azali kozipa makambo na ye oyo ebuki mibeko akolonga te, kasi ye oyo ayamboli mpe atiki yango akoyokelama mawa.”

—Masese 28:13.

makita. Yehova ayebaka ntango bato bazali ‘kokumisa ye na mbebu, kasi motema bango ezali mosika na ye.’—Marko 7:6.

Oyebaka ete bato oyo basalaka mabe na kobombana bayokisaka Yehova mawa? Ekoki nde kosalema? Eε, ekoki kosalema! Ntango Bayisraele batikaki Mobeko ya Nzambe, “bayokisaki Mosantu ya Yisraele motema mpasi.” (Nzembo 78:41) Ayokaka mpenza mpasi ntango bilenge oyo babɔkwami na “disiplini mpe na makebisi ya Yehova” bazali kosala mabe na kobombana!—Baefese 6:4.

Sembolá makambo

Ya solo, kaka yo nde osengeli koloba makambo ya mabe oyo osalaka na kobombana epai ya Nzambe mpe baboti na yo. Toyebi ete soki osali yango okoyoka nsɔni mpe mbala mosusu okoki kozwa etumbu. (Baebre 12:11) Na ndakisa, soki kokosa ekómaki momeseno na yo, ntango mosusu baboti na yo bakotyela yo lisusu mpenza motema te. Na yango, kokamwa te soki mpo na mwa ntango, bakómi kopekisa yo makambo mingi koleka ndenge ezalaki liboso. Atako bongo, koyebisa mabe na yo ezali likambo eleki malamau. Mpo na nini?

Tózwa ndakisa oyo: Kanisá ete libota na bino mobimba bokei kozwa mopepe. Ntango baboti na yo bazali kotala te, obuki mobeko oyo bapesaki ya kozala esika moko, mpe okómi mosika na bango mpe obungi. Mbala moko, epai okei omoni ete okɔti na pɔtɔpɔtɔ mpe obandi kózinda. Okoyoka nsɔni kobeleva

TOLI

Kozwa mabunga na yo na lisɛki te; kasi kebá okwea te na motambo ya kokanisa ete okobonga lisusu te. Kobosana te ete Yehova alimbisaka na motema moko.
—Nzembo 86:5.

“Nakanisi ete bilenge basengeli komimonisa ete bazali bakristo oyo batosaka makambo oyo Nzambe alobaka. Basengeli kosala yango nokinoki. Soki bazeli ntango molai, ekómaka mpasi.” —Linda

mpo báya kosalisa yo? Okobanga mpo baboti na yo bakopesa yo etumbu ndenge otosaki te? Te! Kutu, okobelesa na mongo-ngo makasi.

Ndenge moko mpe, soki ozali kosala mabe na kobombana, esengeli básalisa yo nokinoki. Kobosana te ete okoki te kozonga nsima mpe kolongola makambo mabe oyo osalá. Kasi, okoki kobongisa avenire. Ata soki ekosala yo mpasi ndenge nini, ezali mpenza na ntina oluka lisalisi ya baboti na yo liboso osala mabe moko oyo ekotungisa yo to libota na yo. Soki oyoki mpenza mawa mpo na bomoi ya mabe oyo ozalaki na yango, Yehova mpe akoyokela yo mawa.—Yisaya 1:18; Luka 6:36.

makambo oyo nakosala

*Soki nasalaka mabe na kobombana,
nakoyebisa*

Nakoki kondima disiplini nyonso oyo bakopesa ngai soki

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**Soki ozali kozinda
na kati ya poto-poto, elingi
koloba ezaleli ya kobombaka
makambo mabe oyo ozali kosala,
osengeli kosenga lisalisi**

Yango wana, kobombela baboti na yo te. Kokamwa te ete esala bango mpasi. Ndimá disiplini oyo bakopesa yo. Soki osali bongo, baboti na yo bakosepela, Yehova Nzambe mpe akosepela. Yo moko mpe okoyoka mpenza ete motema ekiti mpo lisosoli na yo ekómi lisusu peto.—Masese 27:11; 2 Bakorinti 4:2.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Yo ná baninga na yo ya kelasi bokokani na makambo ebele. Kasi, makambo nini osengeli koyeba na ntina etali kosala boninga na kelasi?*

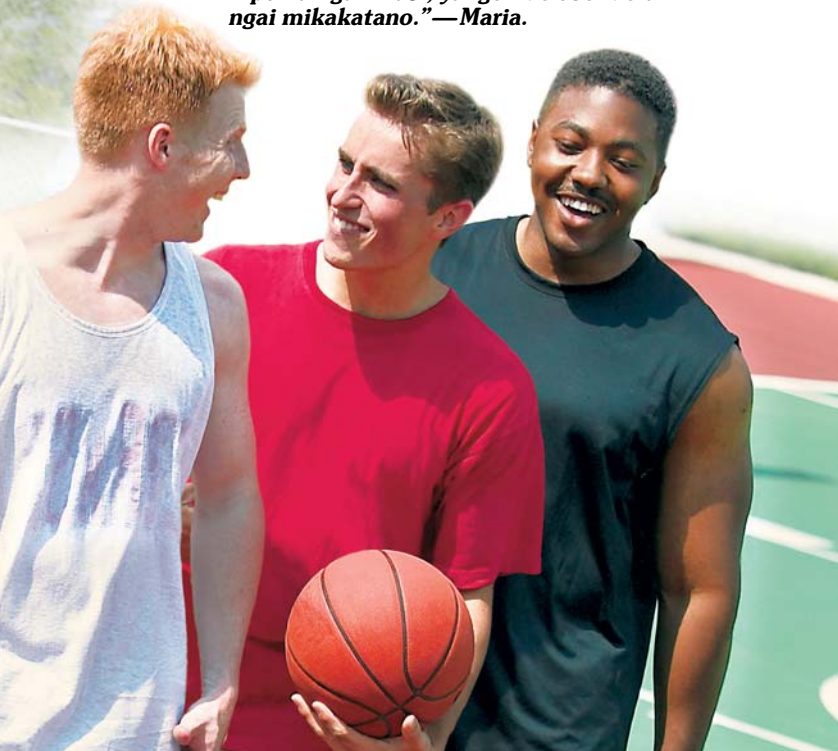
OKANISI NINI?

- **Nini etindaka bilenge mosusu básalaka mabe na kobombana?**
- **Wapi mwa makama ya kosala mabe na kobombana?**
- **Mpo na nini ezali na ntina kotika kosala mabe na kobombana?**

Oyo nasengeli koyeba na ntina etali kosala boninga na kelasi

“Soki namoni bilenge bazali kotambola elongo, na motema na ngai nalobaka boye: ‘Bazali mpenza baninga malamamu. Nazali na mposa ya baninga ya boye.’”—Joe.

“Kozwa baninga na kelasi ezalaki mpasi te mpo na ngai. Kasi, yango nde ebendelaki ngai mikakatano.”—Maria.

MOTO nyonso alingaka kozala na baninga, oyo akoki kosepelaka elongo na bango na ntango ya bisengo mpe akoki koyebisa bango makambo na ntango ya mpasi. Yesu azalaki na baninga, mpe azalaki kosepela kolekisa ntango ná bango. (Yoane 15:15) Na nsima, mwa moke liboso akufa likoló ya nzete ya mpasi, moninga na ye Yoane, “moyekoli oyo ye alingaki mingi,” azalaki pembeni na ye. (Yoane 19:25-27; 21:20) Osengeli mpenza na baninga ya ndenge wana, oyo bakozala na yo ntango nyonso, ezala na bisengo to na mpasi!

Mbala mosusu okanisaka ete omoni baninga ya ndenge wana na kelasi—mwana moko to bana mibale oyo oyokanaka na bango malamumu. Yo ná bango bozali na mikano ndenge moko mpe bobetelanaka masolo. Mpo na yo, omoni ete bazali te “baninga mabe.” (1 Bakorinti 15:33) Elenge mwasi moko na nkombo Anne alobi boye: “Omonaka bilenge yango miko-lo nyonso. Mpe soki okutani na bango, omiyokaka malamumu. Ezali te lokola ntango tozalaka ná bandeko ya lisangá, epai esengaka kokeba na makambo oyo ozali kosala. Na kelasi, okoki kosala makambo na motema mpio.” Lisusu, mbala mosusu mpe okoki kokanisa lokola Loïs, elenge moko oyo alobaki boye: “Nalingaki te baninga na ngai ya kelasi bámona ete Batatoli ya Yehova bazali ndenge bato mosusu bakanisaka; nalingaki bámona ete tozali bato lokola bato nyonso.” Makambo nyonso wana esengeli kotinda yo okóma mpenza na baninga na kelasi?

Mpo na nini esengeli kokeba?

Tótala likambo ekómelaki Maria, oyo tolobeli na ebandeli ya lisolo oyo. Lokola azalaki moto ya boboto, ezalaki mpasi

“Nazalaki kolanda kaka ndenge oyo bilenge mosusu bazalaki kosala na kelasi, yango wana ezalaki mpasi te mpo nazwa baninga. Kasi, mikakatano oyo ekómelaki ngai na nsima eteyaki ngai. Lelo oyo, nazali na baninga na lisangá, bato oyo nakoki kotyela motema.” —Daniel

“Nazali kosala makambo nyonso mpo na nsango malamumu, mpo nasakola yango elongo na bamosusu.”—1 Bakorinti 9:23.

te mpo azwa baninga; kasi azalaki na mokakatano ya koyeba banani bazali baninga ya mabe. Alobi boye: “Nazalaki kolinga moto nyonso asepele na ngai, ezala mwana mwasi to mwana mobali. Nsukansuka, nabendamaki mpenza na makambo mabe ya mokili oyo.” Loïs mpe akutanaki na likambo ya ndenge wana. Alobi boye: “Nakómaki mpenza na bizaleli ya baninga na ngai. Nabandaki kosala makambo lokola bango.”

Tokoki kokamwa te ete bilenge wana bakómaki bongo. Na ntembe te, mpo na kozala moninga ya motema ya moto moko, bosengeli kozala na mikano mpe bizaleli ndenge moko ná ye. Soki okómi moninga ya motema ya bato oyo bandimaka te mateya mpe mibeko ya Biblia oyo yo ondimaka, nsukansuka baninga yango bakobebisa bizaleli na yo. (Masese 13:20) Mpo na ntina yango nde ntoma Paulo akomaki ete: “Bókangana te na ekanganeli ya mabe esika moko na bato oyo bazali bandimi te.”—2 Bakorinti 6:14.

Oyo okoki kosala

Toli ya Paulo emonisi nde ete osengeli kokimaka banakelasi na bino mpe kofandaka kaka yo moko? Te! Mpo na ‘kokómisa bato bayekoli na bikólo nyonso,’ bakristo basengeli koyokana na bato nyonso: basi to mibali, bato ya mposononso, mangomba nyonso, mpe bikólo nyonso.—Mat 28:19.

Na likambo yango, ntoma Paulo apesaki ndakisa malamumu mpenza. Ayebaki kosolo-

TOLI

Soki baninga na yo mosusu basepeli koyeba mateya ya Biblia oyo ondimaka, osengeli kopesa bango ntango bámonisa makanisi na bango. Yokáká bango malamumalamu. Ntango ozali koloba, saláká yango “na boboto mpe na limemya makasi.” —1 Petro 3:15.

la na “bato ya ndenge nyonso,”
ata baoyo bazalaki bato ya ma-
ngomba mosusu. (1 Bakori-
nti 9:22, 23) Yo mpe okoki ko-
landa ndakisa na ye. Zaláká
na boboto epai ya baninga na
yo ya kelasi. Bósololaka mala-
mu. Kasi, kolinga te ete malo-
ba mpe ezaleli na yo ezala nde-
nge moko na oyo ya baninga na yo ya kelasi. Kasi, ntango
kaka bokutani, yebisá bango na limemya nyonso ntina oyo
otosaka mibeko ya Biblia. — 2 Timote 2:25.

Ya solo, bakomona ete okeseni na bango, mpe ezali pe-
tée te kozala bongo. (Yoane 15:19) Kasi, kanisá naino lika-
mbo oyo: Soki ozali na kati ya bwato, ozali komona bato
bazali kozinda, likambo nini ya malamumu okoki kosala mpo
na kosalisa bango? Okotika bwato mpo yo mpe omibwaka
na mai? Soki moke te!

OYEBAKI YANGO ...

**Bato mingi oyo bazali
lelo basaleli ya Yehova
bayekolaki Biblia epai ya
moninga moko ya kelasi
oyo abangaki te mpo na
kolobela bango mateya
ya Biblia oyo andimaka.**

makambo oyo nakosala

*Soki namoni ete boninga na ngai ná mwana-kelasi moko
ebandi kokóma makasi, nako . . .*

*Soki mwana-kelasi moko azali koseka lingomba na ngai,
nakosala boye:*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

***Mpo na kosalisa moto
oyo azali kozinda na mai,
ekosenga omibwaka na mai
to okobwakela ye eloko
oyo ekoki kosalisa ye?***

Ndenge moko mpe, na kelasi okutanaka na bilenge oyo Yehova abatelaka te mpo bazali te baninga na ye. (Nzembo 121:2-8) Soki otiki mibeko ya Yehova kaka mpo okóma moninga ya motema ya bana-kelasi na bino, okobebisa boninga na yo ná Nzambe. (Baefese 4:14, 15; Yakobo 4:4) Ekozala malamu soki omeki kosalisa baninga na yo ya kelasi báyeba ndenge oyo bakoki kosalela Yehova mpo bango mpe bákota na bwato ya elilingi mpe bábika. Na ndenge yango, okoki mpenza kozala moninga ya solo!

OKANISI NINI?

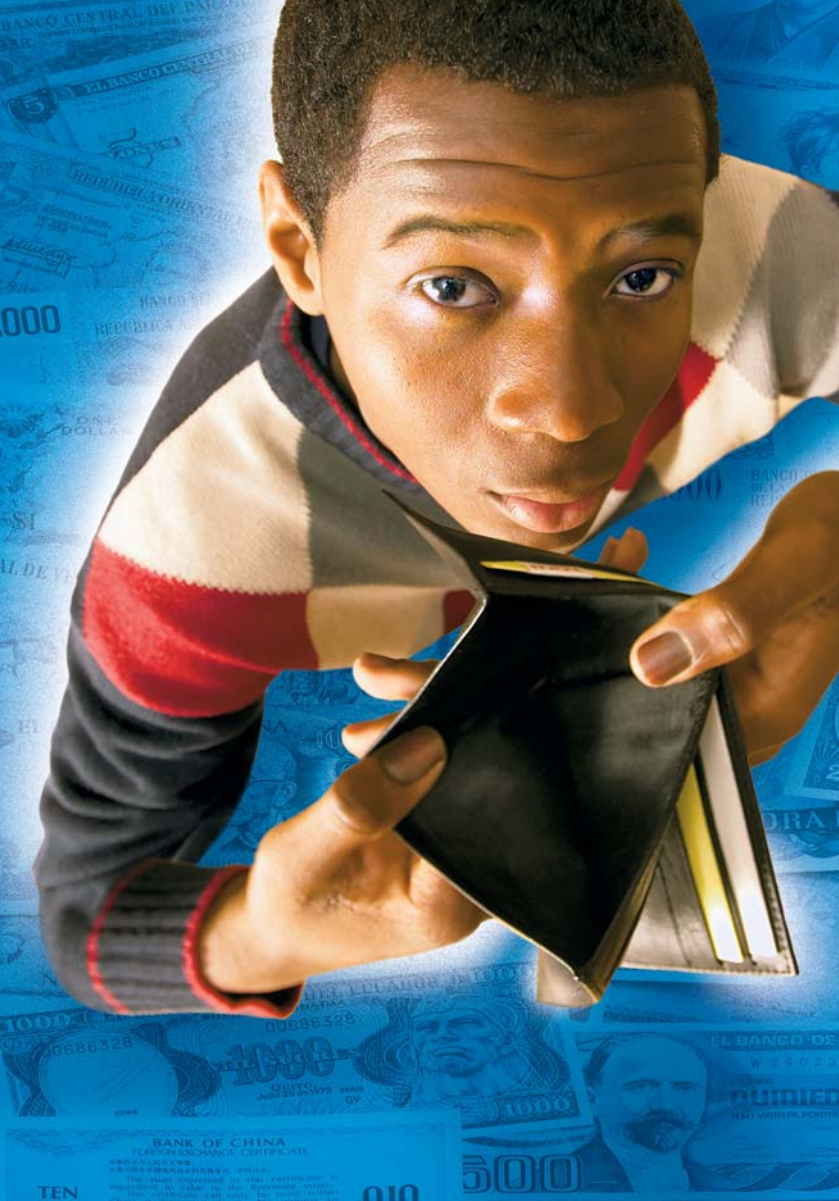
- **Mpo na nini okanisi ete emonanaka lokola kozwa baninga na kelasi ezali pɛtɛɛ koleka na lisangá?**
- **Makama nini ekoki kobima soki ozali kolekisa ntango ná moninga moko oyo azali Motatoli te nsima ya kelasi?**
- **Matomba nini okoki kozwa soki oyebisi baninga na yo ya kelasi ete ozali Motatoli ya Yehova?**

makambo oyo nakosalela

Likambo nini okutanaka na yango na kelasi oyo ezalaka mokakatano monene mpo na yo?

Komá makambo oyo ozali kokana kosala mpo na kosilisa mokakatano yango.

BANK OF CHINA
TAREN EXCHANGE CERTIFICATE

FOR EXCHANGE ONLY

FOR EXCHANGE ONLY

The sum expressed in this certificate is
intended to enter in the Remittance form.

This certificate can only be used within
the scope of the Remittance form.

TEN

010

500

MAKAMBO ETALI MBONGO 5

***Mbongo nde ekoki kopesa
yo esengo?***

- ☐ Ezali na ntina te
- ☐ Ezali na mwa ntina
- ☐ Ezali mpenza na ntina

***Mbala boni obetaka masolo ya
mbongo to biloko oyo okoki
kosomba soki ozali na mbongo?***

- ☐ Mpenza te
- ☐ Na bantango mosusu
- ☐ Mbala mingi

Ndenge mbala mosusu baboti na yo bayebisaka ya yo mbala na mbala, balokotaka mbongo te. Ezali solo. Yango wana, ezali na ntina olyaka mbongo te lokola nguba. Atako mbongo ekoki kosalisa mingi, ekoki mpe kobimisa mitungisi, kobebisa boninga, mpe kobebisa boyokani na yo ná Nzambe. Ya solo, ndenge oyo otalelaka mbongo ekoki kosala ete ozala na makanisi malamumu to te. **Mikapo 18-20** ekosalisa yo ozala na makanisi ebongi na likambo etali mbongo.

Ndenge nini nakoki kozwa mwa mbongo?

“Nazali na mposa ya mbongo mpo nasomba motuka.”
—Serge.

“Nalingaka kosombasomba biloko.”—Laurianne.

“Biloko mosusu ezali mpenza kitoko, mpe nakosepela nazala na yango; kasi baboti na ngai bazali na mbongo te ya kosomba yango.”—.Michaël.

MBALA mosusu mpo na bantina lokola oyo wana, yo mpe olingi kosimba mwa mbongo. To mpe olingi kozwa mwa mbongo mpo na kosalisa libota. Ata soki opesaka mbongo na ndako te, komisombela bilamba to biloko mosusu ekoki kolongolela baboti na yo mwa mitungisi na ntina etali mbongo.

Ezala ndenge nini, kozwa biloko mpo na yo moko to mpo na libota na yo esengaka mbongo. Atako Yesu alakaki ete Nzambe akokokisa bamposa ya baoyo ‘bazali koluka liboso bokonzi

“Moto ya goigoi alulaka eloko azali na yango posa, kasi azwaka yango té; nzokande moto ya molende azwaka eloko nyonso oyo azalaka na yango posa.”

—Masese 13:4, Bible na lingala ya lelo.

• • • • •

ya Nzambe,’ mokristo asengeli kosala mosala mpo na kokokisa bamposa na ye. (Matai 6:33; Misala 18:1-3; 2 Batesaloniki 3:10) Na yango, ndenge nini okoki kozwa mwa mbongo? Mpe likambo oyo eleki ntina, ndenge nini okoki kozala na bokatika-ti na oyo etali mbongo?

Ndenge ya kosala mpo na kozwa mosala

Soki ozali mpenza na mposa ya eloko moko boye oyo baboti na yo bazali na makoki te ya kosomba yango, okoki kosala mosala mpo na kozwa mbongo ya kosomba eloko yango. Yebisá baboti na yo likanisi yango. Ntango mosusu bakosepela na yango. Soki bandimi mpe soki mibeko epesi yo ndingisa ya kosala mosala, talá makanisi minei oyo ekosalisa yo ozwa mosala.

Yebisá bato. Yebisá baninga na yo, ezala ya mboka to karye, balakisi, mpe bandeko ya libota ete ozali koluka mosala. Soki oyoki nsani kotuna bango na mbala moko, okoki kaka kotuna soki basalaki mosala nini ntango bazalaki na mbula oyo ozali na yango. Soki bato mingi bayebi ete ozali koluka mosala, okozala na mabaku mingi ya koyoka nsango ya bisika oyo bazali koluka bato na mosala.

Kende bisika nyonso oyo basengeli na bato ya mosala. Komá mpo na kosenga mosala na bisika nyonso oyo bapesi piblisite na zulunalo to Internet, na bitanda oyo ezali na bamagazini, na eteyelo na yo, to na bisika mosusu. Elenge mobali moko na nkombo David alobi boye: “Ndenge wana nde nazwaki mosala. Natalaki na zulunalo, natindelaki

OYEBAKI YANGO ...

Na bisika mosusu, basalaka piblisite mingi te mpo na kolakisa bisika oyo misala ezali.

bango C.V. na Fax mpe nabengaki bango na telefone.” Soki esimbi te, okoki mbala mosusu kopesa patro makanisi mpo ayeba ete oyebi makambo mosusu oyo okoki kosala epai na ye.

Komá mpe kabolá ba-C.V. Mpo na kosalisa ndenge bakoki kobenga to kokutana na yo, komá na papye adresi, nímero na yo ya telefone mpe salá liste ya makambo oyo oyebi mpe misala oyo osalá. Okanisi ete ozali na eloko moko te ya kokoma? Kanisá lisusu. Osilá kobatela leki na yo ntango baboti na yo bazalaki te, to kobatela mwana ya bato mosusu? Yango emonisi ete ozali moto oyo bakoki kotyela motema. Osilá kosalisa tata na yo na mpo na kobongisa motuka? Mbala mosusu yango emonisi ete ozali na makoki ya kobongisa biloko. Oyebi kobeta masini to kosalela ordinatere? To ozwaki bapwe mingi na kelasi mpo osalaki eloko moko ya sika? Makambo wana ekoki kosepelisa bapatro mosusu mpo bázwá yo na mosala. Komá yango na C.V. na yo. Pesá yango epai ya bapatro oyo oyebi, mpe pesá baninga mpe bandeko na yo bakopi mosusu mpo bápesa yango na moto nyonso oyo bayebi ete azali kolu-ka basali.

Bimisá mwa mosala na yo moko. Talá ndenge makambo ezali na esika oyo ofandi. Bato bazali na mposa ya biloko to misala mosusu oyo moto moko te azali kosala yango? Na ndakisa soki olingaka banyama, okoki kosenga bato oyo bofandi na bango pembeni osukolaka banyama na bango to okataka yango nsuki mpo báfutaka yo mwa mbongo. To mbala mosusu oyebi kobeta miziki. Okoki koteya bato mosusu kobeta miziki? To mbala mosusu ekoki kozala na misala mosu-

su oyo bato mingi balingaka te, na ndakisa kosukola bavitre to kotya bopeto. Mokristo ayokaka nsoni te kosala misala na maboko na ye. (Baefese 4:28) Ya solo, kosala mosala na yo moko ekosenga ozala na molende, komipekisa mpe kolinga kolukaluka likambo ya kosala.

TOLI

Tindá C.V. na yo na bakompanyi; kozela kaka te ete bakompanyi yango esala piblisite ete bazali koluka bato na mosala.

**“Soki esengo na yo esengeli kouta kaka na
kozwa biloko, okozala na esengo ata moke te.
Biloko ya sika ekobanda kaka kobima oyo
okosepela na yango. Osengeli koyekola ndenge ya
kosepela na oyo ozali na yango.” — Jonathan**

Likebisi: Komikotisa mbangumbangu te na mosala moko kozanga ete oyeba mbongo boni mpe makambo mosusu oyo mosala yango ekosenga. (Luka 14:28-30) Ya liboso, sololá likambo yango ná baboti na yo. Sololá mpe na bato mosusu oyo basalá misala ya ndenge wana. Ekosenga ofutaka mpako? Ekosenga ozwa mikanda ya Leta? Sololá na bakonzi ya Leta ya mboka na bino mpo báyevisa yo makambo mosusu. —Baroma 13:1.

Zalá na bokatikati

Kanisá soki olingi kotambwisa velo mpe ozali koluka omema biloko ebele, na ndakisa sakosi na yo ya bakaye, bale, mpe basaki ya biloko ya kolya oyo outi kosomba. Soki oluki komema biloko mingi, ekozala mpasi mingi mpo otambola malamú! Ekozala mpe bongo soki ondimi mosala moko oyo eleki makoki na yo. Soki ozali kopesa ntango, makasi, mpe likebi na yo mingi na mosala oyo ozali kosala nsima ya kelasi, okoki kobela mpe mbala mosusu okotángá lisusu malamú te. Likambo ya mabe koleka, kosala mingi ekoiki kopesa yo mpasi ya koyangana na makita nyonso, koyekola Biblia, mpe kobima mosala ya kosakola. Elenge moko na nkombo Michèle alobi boye: “Mokolo moko, nsima ya

**Kozwa mikumba mingi koleka ekoki
kopesa yo mpasi mpo obatela bokatikati**

kelasi nasalaki mosala moko boye; kasi mosala yango elembisa-ki ngai mpe nakokaki lisusu te kokende makita.”

Kotika te mposa ya mbongo ekóma na esika ya liboso na bomoi na yo! Yesu alobaki ete “baoyo bayebi bobola na bango ya elimo” bazalaka na esengo ya solosolo. (Matai 5:3) Alobaki mpe ete: “Ata soki moto azali na biloko mingi, biloko na ye eko-pesa ye bomoi te.” (Luka 12:15) Elenge mokristo moko na nkombo Maureen ayokaki toli yango. Alobi boye: “Nalingi te komikotisa mobimba kaka na koluka biloko ya mokili. Nayebi ete boyokani na ngai na Nzambe ekobeba soki namipesi kaka na koluka mbongo.”

Ya solo, na mikili mosusu, bilenge basengeli kaka kosala mosala ntango molai mpo na kosunga mabota na bango. Kasi, soki ozali na mikili ya ndenge wana te, mpo na nini komipesa mobimba kaka na koluka mbongo? Bato mingi ya mayele balobaka ete kosala mosala ngonga koleka 20 na pɔɔɔ ntango ozali naino kokende kelasi eleki mingi mpe ekoki kobebisa moto. Bamosusu balobi ete esengeli te kosala mosala ngonga koleka mwambe to zomi na pɔɔɔ. Salomo, mokonzi ya bwanya alobaki boye: “Mwa kopema moke eleki ebele ya mosala makasi mpe kolanda mopepe.”—Mosakoli 4:6.

Kobosana te, “nguya ya bokosi ya bomengo” ekoki moke-moke kolongola likebi na yo na makambo ya elimo.

makambo oyo nakosala

Mpo nazwa mosala noki, nako . . .

*Nakobanda kosala kaka ngonga
..... na pɔɔɔ.*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

mbongo ezali na ntina, kasi kolinga yango mingi te

Molambi oyo ayebi mosala malamau, akoki kosalela mbeli oyo epeli na mayele. Kasi, soki moto oyo amesaná te to oyo atyaka likebi te asaleli mbeli yango, ekoki kosala ye mabe mpenza. Mbongo ezali lokola mbeli wana oyo epeli. Soki oyebi mpenza kosalela yango, ekozala eloko moko ya ntina mingi. Kasi soki osaleli yango malamau te, ekoki komemela yo mindondo! Na ndakisa, ntoma Paulo akebisaki bakristo na likambo etali ezaleli ya kolinga mbongo mingi. Bato mosusu babebisaka boyokani ná bani-nga mpe mabota na bango, ata mpe boyokani na bango ná Nzambe kaka mpo balingaka kokóma bazwi. Mpo na yango, “bamitobolitoboli na ebele ya bampasi.” (1 Timote 6:9, 10) Liteya nini tokoki kozwa? Yebá kosalela mbongo na yo na ndenge ebongi. Mbongo ezali na ntina, kasi kolinga yango mingi te!

(Marko 4:19) Soki ozwi mosala ya kosala nsima ya kelasi mpo na kozwa mwa mbongo, salá programe ya malamau mpo na kolya makambo ya elimo na esika ya liboso. Bondelá Yehova mpo na likambo yango. Akoki kopesa yo makasi ya kolonga mitungisi ya mosala yango mpe kosalisa yo obatela bokatikati na makambo ya elimo.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Ozali na bokonzi likoló na mbongo to yango nde etambwisaka yo? Okoyeba ndenge okoki kozala na bokonzi likoló na yango.*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini osengeli kozwa mwa mbongo?**
- **Mikakatano nini okozala na yango soki ozwi mosala?**
- **Ndenge nini okoki kozala na makanisi ebongi na likambo etali mbongo?**

Ndenge nakoki kosalela mbongo malamumu

Mbala boni omonaka ete ozali na mbongo mingi te mpo nakosomba eloko?

- ☐ Ata mbala moko te
- ☐ Ntango mosusu
- ☐ Mbala na mbala

Mbala boni osombá biloko oyo ozalaki mpenza na mposa na yango te?

- ☐ Ata mbala moko te
- ☐ Ntango mosusu
- ☐ Mbala na mbala

Mbala boni ekómelá yo osomba eloko moko kaka mpo bakitisi yango ntalo, nzokande ozali na mposa na yango te?

- ☐ Ata mbala moko te
- ☐ Ntango mosusu
- ☐ Mbala na mbala

OMONAKA ntango nyonso ete ozalaka na mbongo mingi te? Soki ozalaka na mwa mbongo mingi koleka, okokaki kosomba eloko wana oyo olingaka mpo na kosakana. Soki ozwaka mbongo mingi, olingaki kosomba basapato wana oyo omoni ete ozali na yango “mposa.” To

“Mbongo ebatelaka; kasi litomba ya boyebi ezali ete bwanya ebatelaka na bomoi baoyo bazali na yango.”—Mosakoli 7:12.

mbala mosusu ozali na mokakatano oyo ekómelaki Joan, oyo alobi boye: “Ntango mosusu baninga babengisaka ngai tósala makambo oyo esengaka mbongo mingi. Nalingaka kozwa mopepe ná baninga na ngai. Moto moko te alingaka koloba ete, ‘Bolimbisa ngai, nakokende te mpo nazali na mbongo mingi te.’”

Na esika oyoka mawa mpo na mbongo oyo ozali na yango te, mpo na nini te koyekola ndenge ya kosalela malamumu mbongo oyo ozali kozwa? Ya solo, mbala mosusu okoki komona ete esengeli kozela tii okolongwa na ndako ya baboti mpo oyekola ndenge ya kosalela mbongo malamumu. Kasi, kani-sá naino: Okoki komibwaka libándá ya mpepo kozanga ete oyekola liboso ndenge ya kosalela *parachute*? Toboyi te, moto mosusu *akoki* koyeba ndenge ya kosalela yango ntango azali kokita na mabele. Nzokande, elingaki kozala mpenza malamumu soki ayekolaki ndenge ya kosalela *parachute* liboso ami-bwaka!

Ndenge moko mpe, ntango oyo eleki malamumu mpo oyekola kosalela mbongo, ezali ntango ozali naino na ndako ya baboti, liboso obanda koluka mpo na komileisa. Mokonzi Salomo akomaki boye: “Mbongo ebatelaka.” (Mosakoli 7:12) Kasi, mbongo ekobatela yo kaka soki oyekoli ndenge ya kosalela yango. Soki osali bongo, okokóma na mayele mingi mpe baboti na yo bakomemya yo mingi.

Luká koyeba biloko ya ntina

Osilá kotuna baboti na yo báye-bisa yo soki kobatela ndako esengaka nini? Na ndakisa, oyebi mbongo boni babimisaka na sanza mpo na kofuta faktire ya kura, kotya molunge na ndako, mpe mai to

mbongo elobaka

Obimisaka mbongo mpo na kosala na yango nini? Soki obimisaka mbongo mbala na mbala mpo na kosalisa basusu, ekomonisa ete omibanzabanzaka mpo na bango kaka na maloba te kasi mpe na misala. (Yakobo 2:14-17) Soki ozali kopesa makabo ya mbongo mbala na mbala mpo na kosimba losambo ya solo, wana ozali ‘kokumisa Yehova na biloko na yo ya motuya.’ (Mase-se 3:9) Kasi, soki obimisaka mbongo na yo ntango nyonso kaka mpo na makambo na yo moko, ozali komonisa ete nini ezali na ntina mingi mpo na yo?

mbongo boni esengaka mpo na kosomba esansi ya motuka, kosomba bilei, kofuta nyongo oyo bodefaki? Kobosana te, bafutaka bafaktire yango mpe mpo na yo—mpe soki olongwe na ndako, yo mpe okobanda kofuta bafaktire. Na yango, ezali malamu oyeba mbongo boni oyo okobanda kofuta mpo na kokokisa bamposa na yo. Sengá baboti na yo bálakisa yo bafaktire mosusu, mpe yoká bango na likebi ntango bazali kolimbola ndenge basalaka mpo na kofuta yango.

Biblia elobi boye: “Moto ya bwanya akoyoka mpe akozwa lisusu mateya mingi, mpe moto ya mayele nde moto oyo akómaka na makoki ya koyeba kotambwisa makambo.” (Masese 1:5) Anna asengaki baboti na ye básalisa ye ayeba ndenge ya kosalela mbongo. Alobi boye: “Papa ateyaki ngai ndenge ya kobongisa mpe kosalela mbongo, mpe amonisaki ngai ete ezali mpenza na ntina koyeba kobongisa liboso ndenge ya kosalela mbongo na libota.”

Mama ya Anna ateyaki ye makamambo mosusu ya ntina. Anna alobi boye: “Amonisaki ngai ntina ya kokokanisa ntalo ya biloko liboso ya kosomba.” Abakisi boye: “Mama akoki kosala makamambo mingi na mbongo moke.” Anna azwaki matomba nini? Alobi boye: “Lelo, nayebi ndenge ya kosalela mbongo na ngai. Nalandelaka malamuni ndenge nazali kobimisa mbongo; na yango nazali na banyongo te mpe nayokaka ki-

mya ya motema mpo nakotaka te banyongo ya mpambampa-mba.”

Yebá mikakatano

Ya solo, ndenge ekoki komonana, ekoki kozala petee na koloba ete okoki kosalela malamú mbongo na yo, mingimíngi soki ofandaka epai na bino to soki bafutaka yo; kasi kosalela nde mama ya likambo. Mpo na nini? Mpo baboti na yo nde bafutaka bafaktire mingi. Na yango, okoki kosalela mbongo ndenge motema na yo elingi. Mpe moto akoki kobanda komona kobimisa mbongo lokola likambo ya liséki.

Kasi, mokakatano ekoki kobima soki baninga na yo bazali kotinda yo osalela mbongo lokola ligboma. Ellena, oyo azali na mbula 21, alobi boye: “Baninga na ngai bakómisá kokende kosomba biloko lokola lisano. Ntango nabimi ná bango, emonakana lokola nde mobeko ezali ete osengeli kobimisa mbongo soki olingi kosepela.”

Ezali mabe te koluka kozala lokola baninga na yo. Kasi, omituna boye: ‘Nazali kopanza mbongo ná baninga mpo kaka nakoki *kosala* yango to mpo *esengeli* mpenza nasala bongo?’ Bato mingi bapanzaka mbongo kaka mpo baninga na bango bákumisa bango. Balukaka kobenda likebi ya basusu na biloko oyo bazali na yango, kasi te na ndenge oyo bazali. Ezaleli ya boye ekoki kosilisa yo mbongo, mingimíngi soki ozali na karte mpo na kobimisa mbongo na yo na banki. Ndenge nini okoki komibatela na likambo yango?

Kobimisaka mbongo ngulungulu te

Na esika osilisa mbongo nyonso oyo ezali na konti na yo na banki to olya mbongo nyonso oyo bafutaki yo kaka na butu moko, mpo na nini te omeka kosalela mayele ya Ellena? Alobi boye: “Ntango nabimi ná baninga, nakataka liboso motángo ya mbongo oyo nakobimisa.

OYEBAKI YANGO ...

Soki odefi mbongo ya kozongisa na matabisi, mpe soki ozali kozongisa kaka mwa mbongo moke, ekosenga yo bambula mingi mpo osilisa nyongo yango nyonso.

Mbongo na ngai ya salere ekendaka mbala moko na banki, mpe nazwaka kaka mwa ndambo oyo nakosalela ntango tobi mi. Namonaka mpe ete ezali malamumu kokende kosomba biloko kaka ná baninga oyo babebisaka mbongo mpambampamba te mpe baoyo bakolendisaka ngai natambola naino liboso nasomba, mpe nasomba te eloko nyonso oyo ebetisi ngai motema.”

Soki olingi odefa mbongo, makanisi oyo elandi ekoki kosalisa yo:

- Komá banyongo nyonso oyo ozali na yango mpe talá soki eyokani na ndenge ezali na kaye ya moto oyo adefisaki yo.

- Futáká banyongo na yo ntango kaka ozwi mbongo. Soki likoki ezali, futá yango nyonso.

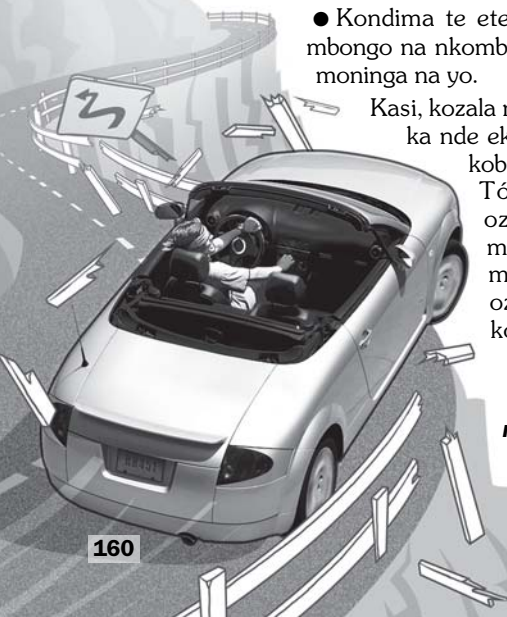
- Kebá na ndenge ozali kodefa mbongo. Kodefa epai ya moto nyonso te.

- Kodefa te mbongo ya kozongisa na matabisi. Kosala bongo, ekoki kotinda yo okóma motema likolólikoló.

- Kondima te ete moto mosusu adefa mbongo na nkombo na yo, ata soki azali moninga na yo.

Kasi, kozala na mbongo mingi koleka nde ekosilisa mikakatano ya kobimisaka mbongo? Te! Tópesa ndakisa: Soki ozali kokumba motuka mpe ozali kokoka kotambwisa yango te to soki ozali na momeseno ya kokumba motuka miso

***Kosalela mbongo
na ligboma, ezali lokola
kokumba motuka
miso ya kokanga***

ekangamá, kotya esansi mingi koleka na *réservoir* ekosalisa yo okóma malamau na esika oyo ozali kokende? Ndenge moko mpe, soki oyebi te ndenge ya kosalela mpenza mbongo, kozwa mbongo mingi koleka ekobongi-sa makambo te.

TOLI

Salá liste ya biloko oyo okosomba liboso okende na zando. Memá kaka mbongo oyo okosalela, mpe sombá kaka biloko oyo okomaki.

Mbala mosusu okanisaka ete oyebi kosalela mbongo na yo malamau. Kasi omituna boye: 'Mbongo boni nabimisaki na sanza oyo eleki? Nasalelaki yango na nini?' Oyebi lisusu te? Makanisi oyo elandi ekosalisa yo osalelaka mbongo na yo na mayele:

1. Komáká. Na boumeli ya sanza ata moko, komá motángo ya mbongo oyo ozwi mpe dati oyo ozwaki yango. Komá eloko nyonso oyo osombi mpe ntalo na yango. Na nsuka ya sanza, sangisá mitángo ya mbongo nyonso oyo ozwaki mpe oyo obimisaki.

2. Komá ndenge okosalela mbongo. Talá etanda na loka-sa 163. Na molongo ya liboso, komá mbongo oyo okanisi ete okozwa na sanza moko. Na molongo ya mibale, komá ndenge

makambo oyo nakosala

Mpo na koyeba mbongo oyo nabimisaka, nako . . .

Liboso nasomba eloko na carte de crédit, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

“Soki nasaleli mbongo na kolanda ndenge nakanaki, nabombaka mbongo mingi. Nasombaka te biloko oyo nasengeli na yango te.”
— Léa

okani kosalela mbongo na yo; makambo oyo okomaki likoló (eteni 1) eko-ki kosalisa yo. Ntango sanza ezali kokende, komá na molongo ya misato motángó mpenza oyo obimisi

mpo na likambo mokomoko oyo okanaki. Komá mpe mbongo oyo obimisi mpo na makambo oyo okanaki te.

3. Bongolá makambo mosusu. Soki obimisi mbongo mingi na biloko mosusu koleka oyo okanaki mpe okoti banyongo, bongolá makambo mosusu mpo obimisaka mbongo mingi te. Futáká banyongo na yo. Bongolá lolenge oyo osalelaka mbongo.

Mbongo ekoki kozala na ntina mingi soki tosaleli yango malamu. Kutu, mpo na bato mingi, kozwa mpe koyeba kosalela mbongo ezali na ntina mingi na bomoi. Kasi, taleláka mbongo na ndenge ebongi. Elenge moko na nkombo Matthieu alobi boye: “Mbongo ezali na ntina, kasi ezali finale ya makambo te. Tosengeli soki moke te kozwa yango na valere koleka libota na biso to Yehova.”

NA MOKAPO OYO ELANDI Ozali na libota ya babola? Soki ezali bongo, okoki kosala nini mpo ozala malamu?

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini osengeli koyekola kosalela mbongo ntango ozali naino na ndako ya baboti?**
- **Mpo na nini mbala mosusu okoki komona ete ezali mpasi kosalela mbongo na yo?**
- **Ndenge nini okoki kosalela mbongo na yo mpo na kosalisa basusu?**

Salá fotokopi ya lokasa oyo!

ndenge nakosalela mbongo na sanza

**mbongo
nakobimisa**

**mbongo nabimisi
mpenza**

KOLYA

BILAMBA

TELEPHONE

KOMISEPELISA

MAKABO

EKONZO

MAKAMBO MOSUSU

mbongo oyo nazwaka

EUTI NA BABOTI

NA MWA MOSALA

NA MAKAMBO MOSUSU

epesi

FCto

\$

epesi

FCto

\$

epesi

FCto

\$

nasengeli kokende na mboka mopaya?

Bilenge mosusu balingaka kokende na mboka mopaya mpo na koluka mbongo, ezala mpo na bango moko to mpo na kosunga mabota na bango. Ba-mosusu bakendaka mpo na koyekola monoko moko ya bapaya, kokoba kelasi, to mpo na kokima mikakatano ya ndako. Bilenge bakristo mosusu bakendaki na mikili mosusu epai mposa ya basakoli ezali mingi. Kokende na mboka mopaya ezali ekateli moko monene mpe esengeli kozwa yango na liseki te. Yango wana, soki ozali kokanisa kokende kofanda na mboka mopaya, tángá mpe kanisá malamumalamu baverse oyo ezali awa na nse. Omituna mituna mpe okoma biyano na yo na papye. Na nsima, bondelá mpo na kozwa ekateli.

- ☐ Makambo nini Leta asengaka?—Baroma 13:1.
- ☐ Ekosenga mbongo boni mpo na kokende na mboka mopaya?—Luka 14:28.
- ☐ Makambo nini nazali kosala sikoyo oyo emonisi ete na-kokoka kokokisa bamposa na ngai ya mosuni na mboka mopaya?—Masese 13:4.
- ☐ Toli nini nazwi epai ya bato oyo bakomeli oyo bafandá na mboka mopaya?—Masese 1:5.
- ☐ Baboti na ngai bakanisi nini na likambo yango?—Masese 23:22.
- ☐ Nini ezali kotinda ngai nakende na mboka mopaya?—Bagalatia 6:7, 8.
- ☐ Soki nakofanda ná bato mosusu, bakolendisa ngai nabatela bizaleli malamumu ya kokangama na Yehova?—Masese 13:20.
- ☐ Nakoki kokutana na makama nini na bizaleli, na nzoto mpe na elimo?—Masese 5:3, 4; 27:12; 1 Timote 6:9, 10.
- ☐ Matomba nini nazali mpenza kolikya kozwa soki nakei na mboka mopaya?—Masese 14:15.

Bongo soki nazali na libota ya babola?

Gregory, elenge moko na Mpoto ya Esi, akokaka te kosomba bilamba mpe baapareyi oyo bilenge mosusu ya mboka yango bazali kosomba. Lokola azalaki koyoka mawa mpenza, alingaki kokende kofanda na Autriche. Okanisi ete Gregory azali mobola?

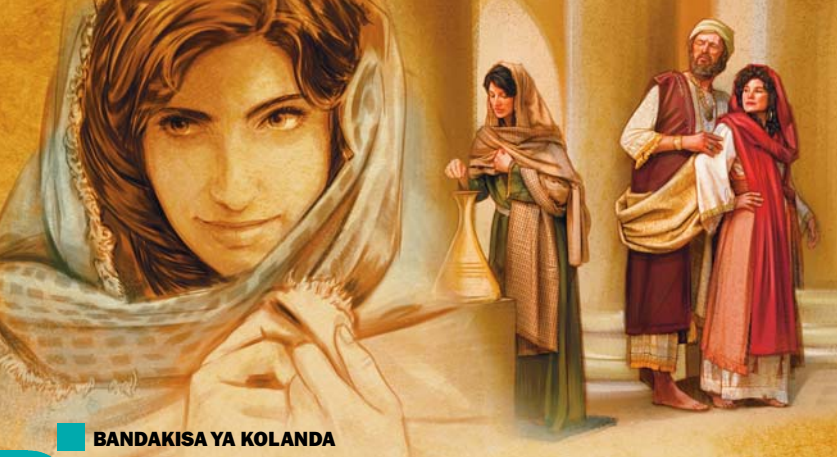
☐ Ee ☐ Te

Loyiso, azali elenge moko oyo afandaka na mboka moko oyo ezali na sudi ya Afrika. Lokola bafandaka na mwa ndako ya matiti, Loyiso alulaka bilenge ya engumba na bango, oyo bazali na “bomoi ya malamumu”—bazali na mai ná kura. Okoloba ete Loyiso azali mobola?

☐ Ee ☐ Te

MPO na koloba solo, mboka na mboka ezali na ndenge na yango ya kolimbola liloba “mobola.” Na ndakisa, Gregory akoki kokanisa ete azali mobola ya nsuka, kasi soki tokokanisi ye na Loyiso, tokomona ete ye azali na bomoi ya malamumu. Osenge-li koyeba ete ata soki ozali mobola ya ndenge nini, ezali na bato mosusu oyo bazali babola koleka yo. Nzokande, ntango ozali te na bilamba ya malamumu ya kolata na kelasi to ntango ozangi biloko ya ntina lokola mai ya pampy, motema na yo ekokita mpenza te soki bayebisi yo ete bato mosusu bazangi koleka.

Bilenge mosusu oyo bakolá na mabota ya bobola bamiyokaka ete bazangi ntina mpe bamonaka ete basusu baleki bango, mpe bamipesaka na masanga mpe bangi mpo na kobosana mpasi na bango. Nzokande, koluka kokima makambo

BANDAKISA YA KOLANDA

Mwasi mobola oyo mobali akufá

Yesu azalaki kotala ndenge bazwi bazali kotya makabo na kesi ya tempelo. Na kati ya ebele ya bato, amonaki mwasi mobola moko oyo mobali akufá azali kotya **“mbongo ya bi-bende mibale ya motuya** moke mpenza.” (Luka 21:2) Yesu akumisaki ye mpo na bokabi na ye. Mpo na nini? Mpo bato mosusu batyaki makabo “oyo balongolaki na biloko na bango oyo eleki ebele, kasi ye, na kokelela na ye, atyaki nyonso oyo azalaki na yango, **nyonso oyo azalaki na yango mpo na kobikela.**”—Marko 12:44.

Na ndakisa ya mwasi wana, yo mpe otyaka makambo ya ntina na esika ya liboso? Okondima kopesa ntango mpe mbongo na yo na mosala ya Nzambe? Ndenge moko na mwasi mobola wana oyo mobali akufá, okoki kopesa makambo mpo na **kobatela** bisika na biso ya losambo. Okoki mpe kopesa ntango mpe mbongo na yo **mpo na kosalisa basusu** báyebe Yehova Nzambe. Yehova amonaki mpe asepelaki na mwa likabo moke oyo mwasi wana apesaki mpo na mosala na ye. Nzambe akosepela mpe akosalisa yo soki ozali kotya mokano na ye **na esika ya liboso.**—Matai 6:33.

ndenge wana ebebisaka nde kobebisa. Baoyo bami-pesaka na masanga bamonaka ete “eswaka lokola nyoka, mpe ebimisaka ngenge lokola etupa.” (Masese 23:32) Maria, elenge mwasi moko ya Afrika ya Sudi, oyo abokwamá na moboti kaka moko ya mobola, alobi boye: “Koluka kokima makambo ya bomoi ebimisaka mikakatano mosusu na esika ebongisa makambo.”

Mbala mosusu, okomipesa na masanga to bangi te, kasi okoki komona ete ozali na elikya moke mpo bomoi na yo ebonga. Epai wapi okoki koluka toli? Batoli ya Biblia ezali lokola fungola oyo ekoki kofungola minyololo mpe kopesa yo elikya, ekoki kosalisa yo okóma na makanisi ya malamumu. Na ndenge nini?

Talelá biloko oyo ozali na yango

Likambo ya malamumu oyo okoki kosala ezali kotya makanisi te na biloko oyo ozangi, kasi nde na biloko oyo *ozali* na yango. Na ntembe te, biloko lokola ndako mpe libota ya esengo ezali na ntina mingi koleka mbongo! Lisese moko ya Biblia elobi boye: “Elubu ya ndunda, epai bolingo ezali, ezali malamumu koleka ngómbe-mobali ya mafutamafuta mpe koyina elongo na yango.” (Masese 15:17) Bilenge bakristo bazali na eloko moko ya motuya mingi—bazali na lisungi ya “lisangá mobimba ya bandeko.”—1 Petro 2:17.

Mbala mosusu, okoki mpe komeka kotalela biloko na yo ya mosuni na ndenge ya malamumu koleka. Ya solo, mbala mosusu ofandaka na ndako moko ya bongobongo kaka. Ozali na bilamba ya kala, oyo enzuluka, to ya bibamba. Mpe okoki kozala na mposa ya kolya bilei ndenge na ndenge. Kasi esengeli kaka ozala na bilamba soki ya modele nini to ndako ya kitoko mpo osepelisa Nzambe? Osengeli kaka kolyaka bilei ya malamumu ndenge na ndenge mpo ozala na bomoi mpe na nzoto kolongono? Mpenza te. Ntoma Paulo azwaki liteya kitoko na likambo

***Toli ya Biblia
ezali lokola
fungola oyo ekoki
kofungola
minyololo mpe
kopesa yo elikya***

“Atako nakokaki kokima bobola te, namonaki ete komikotisa na etuluku ya babandi to koyiba mpo na kobikela ekosalisa ata moke te. Lelo, baninga mingi ya mbula na ngai oyo basalaki makambo yango babebisá bomoi na bango, bakóma baombo ya masanga mpe bangi, to mpe bakotá boloko.”
—George

yango. Ntango moko azalaki na biloko mingi, ntango mosusu azangaki. (Bafilipi 4:12) Asukisaki ndenge nini? “Soki tozali na bilei pe bilamba, wana ekoki na biso.”—1 Timote 6:8, *Bible na lingala ya lelo oyo*.

Eldred, mobali moko ya Afrika ya Sudi oyo akolá na libota ya bozwi mingi te, alobi boye: “Tozalaki kaka kondima ete libota na biso ezali na mbongo mingi te mpe ete tokokaki te kozwa eloko nyonso oyo tolingi.” Eldred akanisi lisusu ntango azalaki kotánga, patalo na ye etobokaki, mpe mama na ye azalaki kobambabamba yango mbala na mbala! Eldred alobi boye: “Nasengelaki kokanga motema soki baseki ngai. Kasi, likambo eleki ntina ezali ete bilamba na biso ezalaki peto mpe ekokaki kolatama.”

Yekolá komipesa kilo

James, elenge ya mbula 11, afandaka ná mama na ye mpe leki na ye ya mwasi na mwa mboka moko ya bongobongo pene na Johannesburg, na Afrika ya Sudi. Bazalaki babola mpenza. Nzokande, James azalaki na biloko ya motuya—ntango mpe makasi na ye—mpe

azalaki kosalela yango mpo na kosalisa basusu. Na bawikende nyonso, James azalaki komipesa mpo na kosalisa na mosala ya kotonga Ndako ya Bokonzi ya Batatoli ya Yehova na mboaka na bango. Na mosala yango asalelaka ntango na ye malamu, oyo ekokaki koleka kaka mpa-

OYEBAKI YANGO ...

Kotosa mitinda ya Biblia ekoki kosalisa yo oyeba kosepela na oyo ozali na yango ata soki bomoi na yo ezali ndenge nini.—Bafilipi 4:12, 13; 1 Timote 6:8; Baebre 13:5.

mba kasi mpe esalisaka ye amona ete asali mosala ya ntina mpe ete ye moko mpe azali na ntina. Alobi boye: “Nsima ya kolekisa mokolo mobimba esika bazali kotonga Bandako ya Bokonzi, nayokaka esengo na motema!”

Likambo mosusu ya malamumu ya kosala ezali kosakola Biblia na ndako na ndako. (Matai 24:14) Bilenge Batatoli ya Yehova bami-

pesaka na mosala yango kozanga kotika. Na ndenge yango, bazali kopesa basusu elikya ya bomoi ya malamumu na mikolo oyo ezali koya, bazali mpe kopesa nzoto na bango kilo mpe kobatela lokumu na bango. Ya solo, bafutaka bango te mpo na mosala yango. Kasi, kobosana te maloba oyo Yesu atindelaki bakristo ya lisangá ya Simirna ya kala. Bazalaki babola makasi na mosuni. Atako bongo, lokola bazalaki kokangama makasi na Yehova, Yesu alobaki na bango boye: “Nayebi bolozhi na yo mpe bobola na yo—kasi ozali mozwi.” Nsukansuka, lokola misala na bango emonisaki ete bazalaki mpenza

TOLI

Kobeta te masano ya mbongo, komela likaya te, mpe komela masanga mingi te. Soki bato mosusu ya libota na yo basalaka bongo, ezaleli na yo ya malamumu ekoki koteya bango.

makambo oyo nakosala

Biloko oyo nazali na yango

Mpo nakosalela biloko yango mpo na kosalisa basusu, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

**“Ata soki moto azali na biloko mingi,
biloko na ye ekopesa ye bomoi te.”**

—Luka 12:15.

kondimela makila ya Yesu oyo esopanaki, bakokóma mpenza bazwi, bakozwa motole ya bomoi oyo ezangi kufa.—Emonise-li 2:9, 10.

Zalá na elikya

Moto nyonso, mobola to mozwi akoki kokóma na boyokani makasi ná Yehova. Biblia elobi boye: “Mozwi mpe moto oyo akelelá bakutani. Mokeli na bango nyonso ezali Yehova.” (Masese 22:2) Likambo yango esalisi bankóto ya bilenge Bata-toli ya Yehova bázala malamú atako bobola ezali. Bandimaka ete esengo eutaka, na kozala na biloko mingi ya mokili te, kasi na kokóma moninga ya Yehova Nzambe, oyo ayambaka bato nyonso oyo balingi kosalela ye. Nzambe apesi elikya ya kozala na bomoi na mokili ya sika oyo ezangi bobola.—2 Petro 3:13; Emoniseli 21:3, 4.

Liboso ntango yango ekóma, salelá na mayele biloko oyo ozali na yango. Zalá na elikya. Omibombela biloko ya motuya ya elimo. (Matai 6:19-21) Monáká bobola lokola mokakatano oyo *okoki* kolonga!

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini liloba “mobola” ezali na ndimbola ndenge moko te na mikili ndenge na ndenge?**
- **Mpo na nini ezali mabe komela bangi, masanga, to bilangwiseli mosusu mpo na kokima mikakatano ya bomoi?**
- **Makambo nini okoki kosala mpo ozala malamú atako bobola ezali?**

makambo oyo nakosalela

Komá mokakatano monene oyo ozalaka na yango na makambo etali mbongo.

Ndenge nini okoki kosalela makanisi ya eteni oyo mpo esalisa yo osilisa mokakatano yango na mikolo ezali koya?

BABOTI NA YO

6

Baboti na yo bakutaná na makambo mingi. Lokola baleká na bolenge, bakutaná na makambo ya mpasi mpe bamoná bambongwana oyo esalemaka ntango moto azali elenge. Mpo na koloba solo, bakoki mpenza kosalisa yo na eleko wana ya yikiyiki. Nzokande, ntango mosusu, okoki komona ete baboti na yo bazali nde kobimisela yo mikakatano, na esika básalisa yo. Na ndakisa, okoki kokutana na moko ya mikakatano oyo:

- ☐ Baboti na ngai bapamelaka ngai ntango nyonso.
- ☐ Papa to mama azali moombo ya bangi to masanga.
- ☐ Baboti na ngai baswanaka ntango nyonso.
- ☐ Baboti na ngai bakabwaná.

Mikapo 21-25 ekosalisa yo oyeba ndenge ya kosala liboso ya mikakatano yango mpe mikakatano mosusu.

21

Nakosala nini soki bapameli ngai?

Mama azalaki lokola polisi—azalaki koluka ntango nyonso bisika oyo nasalaki malamumu te. Liboso nasilisa misala ya ndako, akoya kotalatala mosala oyo nasali mpo aluka mabunga.”—Christian.

“Baboti na ngai bazalaki ntango nyonso kosilikela ngai. Bazalaki koloba ete nakokoka te kosala makambo na ngai na molongo. Bazalaki ntango nyonso kolobela ngai mabe mpo na makambo oyo nasalaki na kelasi, na ndako mpe na lisangá.”—Jacques.

EMONANAKA ete ata likambo moko te oyo osalaka ezalaka malamumu epai ya baboti na yo? Omonaka ete balandelaka makambo nyonso oyo osalaka ndenge bato batalaka na *microscope* mpo na komona ata biloko ya mikemike?

Na makambo oyo elandi, oyo wapi balobelaka yo mbala mingi?

- ☐ Shambre na yo ezalaka kaka mobulumobulu.
☐ Otalaka televizyo mingi.

- ☐ Olalaka retare mingi.
☐ Olamukaka noki te.

Komá awa na nse, likambo oyo esalaka yo mpasi oyo baboti na yo bazongelaka mbala mingi to bapamelaka yo mpo na yango.

Ya solo, mibeko mpe bampamela ekoki kopesa yo nkanda. Kasi, kanisá likambo oyo: Soki bapesaka yo toli to disiplini te, olingaki te komituna soki baboti na yo bakipaka yo? (Baebre 12:8) Ya solo, disiplini emonisaka ete baboti na yo balingi yo. Biblia elobi ete tata apamelaka “mwana oyo ye asepelaka na ye.”—Masese 3:12.

Na yango, okoki kozala na botondi ndenge baboti na yo bakipaka yo mpenza mpe basembolaka yo! Kutu, ozali elenge mpe okutaná na makambo mingi te lokola bango. Lelo to lobi, ekosenga básembola yo. Soki balakisi yo nzela te, ekoza la mpasi te mpo “bamposa ya bolenge” elonga yo.—2 Timote 2:22.

Kasi esalaka mpasi!

Ya solo, “disiplini moko te ezalaka likambo ya esengo na ntango oyo bapesi yango, kasi ezalaka nde mawa.” (Baebre 12:11) Ezalaka mingimungi bongo ntango ozali elenge. Mpe ezali likambo ya kokamwa te! Bomoto na yo ezali kobongwana. Ozali naino kokola mpe koluka komiyeba. Na yango mpamela, ata soki ebongisami malamumu mpe epesami na boboto, ekoki kopesa yo nkanda.

Kosilika ya ndenge wana ezali mabe te, mpo makambo oyo basusu balobaka mpo na yo, ekoki kobebisa lolenge oyo omitalelaka. Mpe mingimingi makambo oyo baboti na yo bazali koloba ekoki kobongola ndenge oyo omimona-ka. Na yango, ntango moboti asemboli yo to amonisi ete asepeteli te na ndenge oyo osali likambo moko, okoki koyoka mpasi.

Osengeli koloba ete osalaka ata *eloko moko te* ya malamu to ete ozali mpamba, kaka mpo baboti na yo bamonisi yo mwa mabunga na yo? Te. Bato nyonso basalaka mabunga mingi. (Mosakoli 7:20) Mpe kosala mabunga, ezali na kati ya makambo oyo moto ayekolaka ntango azali kokola. (Yobo 6:24) Bongo soki omoni ete baboti na yo balobaka mingi ntango osali likambo ya mabe, kasi balobaka mpenza te ntango osali likambo ya malamu? Ekoki kosala mpasi. Atako bongo, yango elingi koloba te ete okobonga lisusu te.

Ntina ya mpamela

Moboti akoki kopamela yo, ntango mosusu mpo osali likambo moko boye te, kasi nde mpo alamuki malamu te. Mokolo ya lelo elekaki malamu te mpo na mama na yo? Azali kobunda na maladi moko boye? Boye akoki kobanda kogangela yo mpambampamba soki shambre na yo ebongisami malamu te. Papa na yo azali nkandankanda mpe azali komitungisa mpo azangi mbongo ya kosalisa libota? Boye

akoki koloba kozanga kokanisa “lokola nde azali kozokisa na mopanga.” (Masese 12:18) Ya solo, kogangela yo kaka mpamba ndenge wana epesaka nkanda. Kasi, na esika obomba yango na motema, mpe epesa yo nkanda koleka, meká kobosana mabunga ya baboti na yo. Kobosana te: “Biso nyonso tobetaka

OYEBAKI YANGO ...

Baboti mosusu bakokaka te kosalela bana na bango makambo na bolingo mpo baboti na bango moko bazalaki komonisela bango bolingo mpenza te mpe bazalaki komitya na esika na bango te.

“**Mama na ngai azalaki kogangela ngai ntango nyonso mpe ngai nazalaki kozongisela ye. Kasi sikoyo nazali komeka kosalela makambo oyo Liloba ya Nzambe elobi. Ezali kosimba. Mama abandi kobongola ezaleli na ye. Kosalela toli ya Biblia, esalisi ngai nakóma koyeba ye malamumu koleka. Boyokani na biso ebongi.**” —Maryline.

mabaku mbala mingi. Soki moto abetaka libaku na maloba te, ye azali moto ya kokoka.” —Yakobo 3:2.

Lokola bazali bato ya kozanga kokoka, baboti na yo mpe bakoki komiyoka lokola bakokoka te kosala likambo ya malamumu. Kutu, soki yo olongi te, bakoki komona lokola bango nde balongi te. Na ndakisa, mama akoki kopamela mwana na ye ya mwasi soki auti kelasi na bileté moko oyo ezali na bapwe ya malamumu te. Mama akoki kokanisa boye: ‘Nazali kobanga nabima mama mabe mpo nazali kokoka te kosalisa mwana na ngai alonga na kelasi.’

Zalá kaka kimya

Ata soki bapameli yo mpo na ntina nini, motuna yango oyo: Ndenge nini okoki kosala? Ya liboso, kotomboka te. Masese 17:27 elobi boye: “Moto nyonso oyo apekisaka maloba na ye azali na boyebi, mpe moto ya bososoli azali na elimo ya kimya.” Ndenge nini okoki kozala na “elimo ya kimya” ntango bazali kogangela yo? Meká kosala boye:

Yoká. Na esika oluka nokinoki komilongisa to omonisa ete ozali na likambo te, salá makasi osilika te mpe yoká makambo oyo baboti na yo bazali koloba. Moyekoli Yakobo aye-bisaki bakristo ete ‘báyokaka noki, báwelaka koloba te, báyokaka nkanda noki te.’ (Yakobo 1:19) Soki ozali kokata baboti na yo maloba na nkanda nyonso ntango bazali koloba, bakanisa ete ozali koyoka te. Ekotungisa bango mpe ekozanga te mbala mosusu kotinda bango bápesa yo batoli *lisusu mingi*.

“Moto ya bwanya akoyoka mpe akozwa lisusu mateya mingi.”—Masese 1:5.

Tyá likebi. Na ntango mosusu, okoki komona ete toli ya baboti na yo epesamaki na boboto mpenza te. Na esika okanisa kaka *ndenge* toli yango epesamaki, tyá nde likebi na *makambo* oyo elobamaki. Omituna boye: ‘Na makambo oyo basemboli ngai, likambo nini namoni ete ezali solo? Nayokaki baboti na ngai bazali komilela liboso mpo na likambo yango? Ekosala nini soki nasali ndenge balingi?’ Kobosana te, ata soki okoki komona yango ndenge nini sikoyo, baboti na yo bazali komitungisa mpo balingi yo. Soki bayinaka yo, mbele balingaki kopesa yo disiplini ata moke te.—Masese 13:24.

Zongelá na maloba mosusu. Soki ozongeli makambo oyo baboti na yo balobi mpe oyebisi bango yango na lime-mya, bakomona mpenza ete oyoki makambo oyo balobi. Na ndakisa, moboti akoki koloba boye: “Otikaka shambre na yo ntango nyonso kaka mobulumobulu. Soki obongisi yango te, okobima tel!” Mbala mosusu yo moko okoki komona ete shambre na yo ezali malamumu. Kasi, soki olobi bongo, okobongisa makambo te. Meká kotalela makambo ndenge

baboti bazali kotalela yango. Na ndakisa, kozanga lityo, ekoza-la malamumu, oloba boye: “Ya solo. Shambre na ngai *ezali* mobulumobulu. Okolinga nabongisa yango kaka sikoyo to nsima ya kolya?” Soki ondimi makanisi ya baboti na yo na ndenge wana, moto ekopela te. Kobosana te, tokende epai tózonga, osengeli kosala oyo baboti na yo balobi osala.—Baefese 6:1.

TOLI

Mpo na kosalisa yo ondimaka disiplini ya baboti na yo:

- **Sepeláká soki bapesi yo longonya mpe soki bapameli yo.**
- **Tuná bálimbola yo soki oyoki malamumu te likambo oyo balobi ete osali to oyo basengi yo osala.**

Zelá. Salá naino nyonso oyo baboti na yo balingi osala, na nsima nde okoki kopesa makanisi na yo. Biblia elobi boye: “Ye oyo apekisaka mbebu na ye azali kosala na mayele.” (Masese 10:19) Soki baboti na yo bamoni ete ozali mpenza koyoka bango, bakobanda mpe koyoka yo.

Na makambo minei oyo touti kolobela, komá moko oyo omoni ete osengeli mpenza kobongisa. 📝

Ntina oyo osengeli kosala milende

Okondima komona mpasi mpo na nakozwa liboke ya wolo? Nzokande, Biblia elobi ete bwanya ezali na valere mingi koleka eloko nyonso ya motuya. (Masese 3:13, 14) Ndenge nini okoki kokóma na bwanya? Masese 19:20 elobi boye: “Yoká toli mpe ndimá disiplini, mpo ozala na bwanya na bomoi na yo na mikolo oyo ezali koya.” Ya solo, toli mpe disiplini ekoki kopesa mwa mpasi. Kasi soki ozali kozwa mwa bwanya na mpamela oyo bazali kopesa yo mpe ozali kosalela yango, okozwa eloko oyo eleki mosika wolo na motuya.

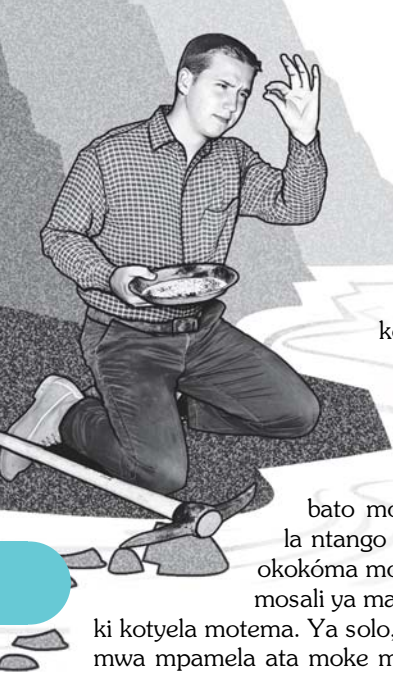
makambo oyo nakosala

Mbala ya nsima oyo baboti na ngai bakopamela ngai, nako . . .

Soki namoni ete baboti na ngai bazali kopamela ngai mingi, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

Soki ozali kozwa ata bwanya moke na mpamela nyonso oyo ozali kozwa, okozwa eloko oyo eleki mosika wolo na motuya

Tóndima yango: Na bomoi, bakoza te kopamela biso mpo na likambo moko ya mabe. Lelo oyo, ozali kozwa mpamela ya baboti mpe balakisi na yo. Na mikolo ezali koya, okozwa yango epai ya patro na yo mpe bato mosusu. Yekolá ndenge ya kosalantango bapameli banda na ndako, mpe okokóma moyekoli oyo azali kokende liboso, mosali ya malamú, mpe moto oyo bato bakoki kotyela motema. Ya solo, ezali mpenza na ntina kondima mwa mpamela ata moke mpo na kozwa matomba nyonso wana!

NA MOKAPO OYO ELANDI *Mibeko na ndako etyaka yo nkaka? Yebá kosepela na mwa bonsomi oyo ozali na yango, mpe ndenge okoki kozwa mingi koleka.*

OKANISI NINI?

- Mpo na nini ekoki kozala mpasi ondima mpamela?
- Nini ekoki kotinda baboti na yo bámpamela yo?
- Ndenge nini okoki mpenza kozwa litomba na toli nyonso oyo ozali kozwa?

Mpo na nini mibeko ebeleebele boye?

***Tángá mwa mibeko oyo
batyá na libota na bino.***

.....
.....

***Okanisi ete mibeko ya
libota ezalaka ntango
nyonso malamú?***

☐ Éé ☐ Te

***Mobeko nini omonaka ete
eleki mpasi kotosa?***

.....

MIBEKO YA NDAKO, ndenge ebengamaka mbala mosusu, ezali makambo oyo baboti na yo balobi osala to osala te. Mibeko yango ekoki kozala kosala badevuare ya kelasi, misala ya ndako mpe ngonga ya kozonga na ndako na butu, ata mpe ndenge ya kosalela telefone, televizyo, mpe ordinator. Mbala mosusu mibeko mosusu ekosuka kaka na ndako na bino te; ekoki kotalela ezaleli oyo osengeli kozala na yango na kelasi mpe baninga oyo ozali kopona.

Oyokaka ete mibeko yango etyaka yo nkaka? Mbala mosusu oyokaka lokola bilenge mosusu oyo:

“Ngonga ya kozonga na ndako na butu oyo batyelaki ngai ezalaki kopesa ngai nkanda! Ezalaki kosala ngai mabe komona ete baninga bazalaki na ndingisa ya kozonga ndako na butu makasi, kasi ngai te.”—Allen.

“Esalaka mpenza mpasi soki bazali koluka koyeba moto nyonso oyo obengaki na telefone to otindelaki mesaje. Namonaka ete bazwaka ngai lokola mwana moke!”—Elizabeth.

“Nazalaki koyoka neti baboti na ngai bazalaki koluka kobebisa bomoi na ngai, lokola nde balingi nazala na baninga te!”—Nicole.

Atako bilenge mosusu babukaka mibeko ya baboti na bango, mingi na bango bandimaka ete mpo libota etambola na molongo esengeli mibeko ezala. Kasi soki mibeko ya ndako ezali na ntina, mpo na nini mibeko mosusu etungisaka?

“Nazali mwana moke lisusu te!”

Mbala mosusu kotya mibeko ezali kosepelisa yo te mpo ozali komona ete bazali kotalela yo lokola mwana moke. Okoki komilela boye: “Nazali mwana moke lisusu te!” Kasi, ntango mosusu baboti na yo bazali komona ete mibeko oyo bazali kotyela yo, ezali na ntina mpo na kobatela yo mpe kobongisa yo mpo okokisa malamumu mikumba na yo ntango okokola.

Nzokande, ekoki kozala ete lokola mikolo ezali koleka, mbula na yo epusani, kasi mibeko ya ndako na bino etikali kaka ndenge ezalaki ntango ozalaki mwana moke, mpe

“Ntango ozali elenge, makanisi ekoki kozala ete oyebi makambo nyonso. Yango wana, soki baboti na yo bapekisi yo likambo, okoki kosilika noki. Kasi, mibeko na bango ezali mpenza mpo na bolamu na yo.” —Megan

na ndenge yango eyokani te na mbula na yo. Okoki koyoka ete ozali na nkaka, ndenge mwana mwasi moko na nkombo Brielle ayokaki, mpe alobaki mpo na baboti na ye boye: “Babosani mpenza ndenge moto oyo akómi na mbula na ngai ayokaka. Balingi te napesa likanisi, nazwa ekateli, to nakóma mokóló. Elenge mwasi moko na nkombo Allison ayokaka mpe ndenge wana. Alobi boye: “Baboti na ngai bamonaka lokola naza mwana ya mbula 10, kasi babosanaka ke naza na mbula 18. Basengeli kotyela ngai motema mingi koleka!”

Ekoki kozala mpasi kotosa mibeko ya ndako mingimungi soki ozali komona lokola mibeko oyo bapesá bandeko na yo ezali makasi mingi te. Na ndakisa, soki akanisi ntango azalaki na mbula zomi na ndambo, elenge mobali moko na nkombo Matthieu alobi mpo na bandeko na ye ya basi boye: “Bazalaki kopesa bana basi etumbu te, ata soki basali mabe!”

Makambo elingaki kozala ndenge nini soki mibeko ezalaka te?

Ezali likambo ya kokamwa te soki mbala mosusu ozali koyoka mposa makasi ya kolongwa na nse ya bokonzi ya baboti na yo. Okozala mpenza malamumu soki ozali na nse ya mibeko ya baboti te? Mbala mosusu oyebi bilenge ya mbula na yo oyo bazongaka ndako tii ntango oyo balingi, bakoki kolata nyonso oyo balingi, mpe bakoki kobima ná baninga

OYEBAKI YANGO ...

Bato ya mayele bamonisi ete mbala mingi, bilenge oyo baboti na bango batyelaka bango mibeko na bolingo bazalaka mayele mingi na kelasi, bayokanaka malamumu na basusu, mpe bazalaka na esengo.

na bango bisika nyonso oyo balingi. Mbala mosusu baboti na bango bazali na ntango te ya komona makambo oyo bana na bango bazali kosala. Ezala ndenge nini, Biblia emonisi ete kobokola bana ndenge wana ekolonga te. (Masese 29:15) Kozanga bolingo oyo tozali komona na mokili euti nde na bato oyo balukaka kaka matomba na bango moko, mingi na bango bakolá na bandako oyo ezangá mibeko.—2 Timote 3: 1-5.

Na esika ya kolula bilenge oyo batiká bango básalaka oyo balingi, talelá mibeko ya baboti na yo lokola ete balingaka yo mpe bamibanzabanzaka mpo na yo. Bapekisi makambo mosusu mpo bazali komekola Yehova oyo ayebisaki bato na ye ete: “Nakosala ete ozala na mayele ya kososola mpe nakoteya ya yo nzela oyo osengeli kokende. Nakopesa yo toli wana liso na ngai ezali kotala yo.”—Nzembo 32:8.

Kasi, na ntango mosusu okoki koyoka ete mibeko ya baboti na yo elekeli yo. Okosala ndenge nini mpo bálembisa yango mwa moke?

Yebá kosolola

Ezala olingi kozwa mwa bonsomi to kolembisa mibeko oyo baboti na yo batyeli yo, lolenge malamu ya kosala, ezali ya koyeba kosolola. Bamosusu bakoloba mbala mosusu ete: ‘Nameká kosolola na baboti na ngai, mpe esalaka eloko moko te!’ Soki yo mpe oyokaka ndenge wana, omituna boye: ‘Nakoki nde kobongisa ndenge na ngai ya kosolola?’

Kosolola ezali eloko moko ya nti na mingi mpo ekoki (1) kosalisa basusu báyebe makanisi na yo to (2) kosalisa yo oyeba mpo na nini baboyeli yo makambo oyo ozali kosenga. Ya solo, soki olingi básalela yo makambo lokola mokóló, osengeli koyeba ndenge ya kosolola lokola mokóló. Ndenge nini okoki kosala yango?

TOLI

Soki olingi baboti na yo bápesa yo bonsomi mingi, liboso tosáká mibeko nyonso oyo batyeli yo. Soki bamoni ete ozali kotosa, na ntembe te bakosepela kopesa yo makambo oyo ozali kosenga.

***Kotosa mibeko ya
baboti na yo ezali
lokola kofuta
nyongo na
banki—soki
ofutaka malamumu,
bakobanda
kotyela yo
motema
(to kopesa yo
nyongo
mosusu)***

Yebá kokanga motema. Kosolola malamumu esengaka koyeba komipekisa. Biblia elobi boye: “Zoba abimisaka elimo na ye nyonso, kasi ye oyo azali na bwanya abatelaka yango eza-la kimya tii na nsuka.” (Masese 29:11) Yango wana, tiká kolalalela, kovimbana mpe kosala bipale ya bomwana. Ya solo, okoki ntango mosusu kotutatuta baporte makasi to kobalukabaluka na ndako ntango baboti bapekisi yo likambo moko. Kasi, kosala ndenge wana ekoki kotinda bango bátyela yo mibeko mosusu—na esika bápesa yo bonsomi mingi.

Meká komitya na esika ya baboti na yo. Tracy, elenge mokristo moko oyo abokolamá kaka na mama na ye, alobi boye: “Namitunaka soki mama alingaka koteya ngai nini na mibeko atyaka?” Tracy asukisi boye: “Azali koluka kosalisa ngai nakóma moto malamumu.” (Masese 3:1, 2) Komitya na esika ya baboti ndenge wana ekosalisa yo bósololaka malamumu.

Na ndakisa, kanisá ete baboti na yo bazali kolinga te kopesa yo nzela ya kokende esika moko boye. Na esika ya kobendana ná bango, okoki kotuna boye: “Bokanisi boni soki moninga moko ya mokóló, oyo bato batyelaka motema akei na ngai?” Mbala mosusu baboti na yo bakoboya kaka. Kasi

ezali mpenza kopona bilongi?

Osilá komituna boye: ‘Mpo na nini baboti bakoki kosalela bana nyonso makambo ndenge moko te?’ Soki ezali bongo, yebá likambo oyo: Ekozala ntango nyonso malamumu te ete baboti na yo basalelaka yo ná bandeko na yo makambo ndenge moko. Motuna yango oyo: bakipaka mpenza te bamposa na yo? Na ndakisa, soki ozali na mposa baboti na yo bápesa yo toli to básalisa yo, basalaka yango? Soki basalaka yango, okoki mpenza koloba ete basalelaka yo makambo na bosembo te? Lokola yo ná bandeko na bozali na bamposa ndenge moko te, baboti na bino bakoki te kosalela bino ntango nyonso makambo ndenge moko. Yango nde likambo Beth ayaki koyeba na nsima. Lelo azali na mbula 18; alobi boye: “Ngai ná ndeko na ngai ya mobali tozali bato mibale bakeseni mpe esengeli básalela biso makambo ndenge moko te. Soki nazongisi makanisi na nsima, nandimaka te ete nakokaki koyeba likambo yango te ntango nazalaki mwana moke.”

soki oyebi makambo oyo ezali kotungisa bango, okoki kope-sa likanisi mosusu oyo bakondima.

Luká baboti na yo bátyela yo motema. Kanisá ete moto moko azali na nyongo ya banki moko. Soki afutaka nyongo na ye mbala na mbala, banki ekotyela ye motema mpe ekoki kutu kodefisa ye bambongo mosusu. Ezali mpe bongo na ndako. Yo ozali na nyongo ya kotosa baboti. Soki okómi moto oyo bakoki kotyela motema—ata na makambo mike-mike—mbala mosusu baboti na yo bakobanda kotyela yo motema na makambo mingi koleka. Kasi, soki ozali kaka kobuka mibeko ya baboti na yo, bakobanda kotyela yo motema mingi te to kutu bakotika mpenza kotyela yo motema.

Soki obuki mobeko

Mokolo mosusu, okoki kobuka mobeko moko—kozanga kosala misala ya ndako, kosolola ntango molai na telefone, to

kozonga ndako na retare. (Nzembo 130:3) Na ntango wana ekosenga oyebisa baboti na yo mpo na nini obuki mibeko na bango! Okosala ndenge nini mpo likambo yango ya mabe ekóma mabe koleka te?

Lobá solo. Kokosakosa te. Soki okosi, ekobebisa nde makambo, baboti na yo bakotyela yo motema lisusu te. Zálá sembo mpe lobá makambo nyonso ndenge ezali. (Masese 28:13) Tiká komilongisa to kozwa likambo oyo osali na liseki. Kobosana te ete “eyano, ntango ezali ya boboto, elongolaka nkele.”—Masese 15:1.

Sengá bolimbisi. Komonisa ete oyoki mawa ndenge otungisi baboti na yo, olembisi bango nzoto, to obakiseli bango mosala, ezali maulamu mpe ekoki kotinda bango bálembisa etumbu. Kasi, mawa na yo esengeli kouta na motema.

Ndimá mpasi oyo ekoyela yo. (Bagalatia 6:7) Na ebandeli okoki koluka

makambo oyo nakosala

Soki nabuki mobeko moko ya ndako, nakoloba

Mpo baboti na ngai batyela ngai motema, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

**“Kumisá tata na yo mpe mama na yo
... mpo makambo na yo etambola
malamu.”—Baefese 6:2, 3.**

koboya etumbu, mingimingi soki omoni ete ebongi te. Nzokande, kondima komona mpasi mpo na misala na yo, ekomonisa ete okoli. Likambo ya malamu oyo okoki kosala ezali nde ya kosala makasi mpo baboti na yo bázungisa konfianse oyo bazalaki na yango epai na yo.

Na makambo misato oyo touti kolobela, koma moko oyo omoni ete osengeli mpenza kobongisa. ✎.....

Kobosana te, baboti na yo bazali na mokumba ya koke-ngela makambo oyo ozali kosala. Yango wana, Biblia elobelili “mitindo ya tata na yo” mpe “mobeko ya mama na yo.” (Masese 6:20) Atako bongo, osengeli komona te ete mibeko ya ndako ekobebisa bomoi na yo. Kutu, soki otosi bokonzi ya baboti na yo, Yehova alaki ete, na nsima ‘makambo na yo ekotambola malamu’!—Baefese 6:1-3.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Ozali na moboti oyo azali moombo ya bangi to masanga? Talá ndenge okoki kosala.*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ekoki komonana ntango mosusu lokola baboti na yo bazali kolekisa ndelo mpo na kobatela yo?**
- **Mpo na nini ntango mosusu osilikaka soki batyeli yo mibeko?**
- **Ndenge nini okoki kobongisa lolenge ya kosolola ná baboti na yo?**

✦ sololá na baboti na yo!

Mikapo mibale oyo eleki elobeli ndenge okoki kosala soki baboti na yo bapameli yo mpe mpo na mibeko ya ndako. Okosala nini soki omoni ete baboti na yo balekisi ndelo na likambo moko to makambo yango nyonso mibale? Ndenge nini okoki kobanda kosolola na bango likambo yango?

- Poná ntango oyo makanisi na yo ezali ki-mya mpe baboti na yo bazali na misala mingi te.
- Lobá makambo oyo euti na motema, kasi yebá komipekisa. Sololá na baboti na yo na limemba nyonso.

Soki omoni ete baboti na yo bapamelaka yo mingi, okoki koloba boye: “Nazali kobunda mpo na kosala oyo ezali malamu, kasi ezali mpasi ntango nazali komona ete bapamelaka ngai ntango nyonso. Tokoki kolobela likambo yango?”

Komá awa na nse ndenge oyo okobanda lisolo yango na baboti na yo.

✓ **TOLI:** Salelá makanisi oyo ezali na mokapo 21 mpo na kobanda lisolo. Mbala mosusu baboti na yo bakondima kotalela makambo oyo ezali na mokapo yango ná yo.

Soki omoni ete baboti na yo bapesaka yo bonsomi mingi te, okoki koloba boye: “Nazali na mposa ya kosala makambo mingi oyo ekomonisa ete nazali mokóló, mpo bópezá ngai bonsomi mingi. Bokanisi ete nasengeli kosala makasi na likambo nini?”

Komá awa na nse ndenge oyo okoki kobanda lisolo yango na baboti na yo.

✓ **TOLI:** Zongelá mokapo 3 na volimi 1. Elobi “Ndenge nini nakoki kosala mpo baboti na ngai bópezá ngai bonsomi mingi?” Na nsima, komá mituna nyonso oyo ekoki koyela yo na makambo oyo okotángá.

Nakosala nini soki papa to mama amelaka bangi to alangwaka masanga?

“Papa alobaki ete akei kobongisa motuka, kasi tomonaki ye lisusu te mokolo mobimba. Mama amekaki kobenga ye na telefone kasi ayanolaki te. Mwa moke na nsima, namonaki mama na elongi ya mawa mpe azalaki komibongisa mpo abima. Ayebisaki ngai ete: ‘Nakei naino koluka papa na yo.’

“Na nsima, mama azongaki kaka ye moko. Natunaki ye boye: ‘Papa azali kuna te?’ Alobaki na ngai ete: ‘Te.’

“Na ntango yango nayebaki ete papa azongeli makambo na ye. Ezalaki kaka boye mikolo eleki. Oyebi, papa na ngai azali moombo ya bangi. Mpe tii ntango akómaki na ndako, ngai ná mama tozalaki mitema likoló mpenza. Na mokolo oyo elandaki nakipaki ye ata moke te, mpe ezali kosala ngai mpasi mingi.”

—Karen, azali na mbula 14.

BAMILIO ya bilenge bazali mokolo na mokolo komona mpasi mpo bafandi na moboti oyo azali moombo ya bangi to ya masanga. Soki moboti na yo azali na boombo ya ndenge wana, akoki koyokisa yo nsɔni, kolembisa yo nzoto to mpe kopesa yo nkanda.

Na ndakisa, Marie, abɔkwamaki na papa oyo azalaki komonana malamumu na miso ya bato. Kasi na nkuku azalaki moombo ya masanga mpe azalaki kosalela maloba ya kofinga mpe ya nsɔni na ndako. Marie akanisi na nkanda nyonso boye: “Bato bazalaki koya epai na biso bana mpe bazalaki koyebisa biso ete tozali na tata moko ya malamumu mpe ete tozali na esengo.”*

Okosala nini soki moboti na yo azali moombo ya masanga to bangi?

Yebá ntina nini akómá moombo

Ya liboso, ezalaka malamumu soki oyebi mokakatano ya moboti na yo. Masese 1:5 elobi boye: “Moto ya mayele nde moto oyo akómaka na makoki ya koyeba kotambwisa makambo.” Yango wana, ekozala malamumu oyeba mwa moke soki kokóma moombo ya masanga to ya bangi ezali nini, nani akómaka moombo ya ndenge wana, mpe mpo na nini?

Na ndakisa, moombo ya masanga azali te moto oyo amelaka masanga mingi na mbala moko. Kasi, azali nde moto oyo azali na momeseno ya komela mingi mpe akokaka kotika te.[#] Soki ameli te, ayokaka mabe—kutu akanisaka kaka masanga—mpe soki abandi komela ayebaka esika ya kosuka te. Komela ya ndenge wana ememaka mpasi na libota, na mosala, mpe na nzoto ya moto ye moko.

Atako nzoto ya bato mosusu ekoki nokinoki kokómisa bango baombo ya masanga, makanisi ya moto ekoki mpe

* Soki moboti oyo amelaka masanga mingi azali konyokola yo, ekozala malamumu oluka lisalisi. Yebisá mokóló moko oyo otyelaka motema. Soki ozali Motatoli ya Yehova, okoki kosolola na nkulutu moko ya lisangá to na mokristo mosusu oyo akomeli.

[#] Atako moombo ya masanga to bangi oyo tolobeli awa akoki kozala mobali, batoli oyo epesami na lisolo oyo etali mpe basi.

“Nayebi ete baboti na ngai bakoki koyokisa ngai lisusu nsoni na mikolo ezali koya, kasi nayebi mpe ete, soki natyeli Yehova motema, akopesa ngai makasi ya koyika mpiko.” — Marc

kokómisa ye bongo. Kutu, bato mingi oyo bazali baombo ya masanga bamimonaka na ntina te. (Masese 14:13) Bamosusu kati na bango bakolá na mabota oyo baboti bazalaki baombo ya masanga. Mpo na bato ya ndenge wana, komela ekitisaka mpasi ya mpota oyo bazoká na motema banda bomwana. Makambo ya ndenge wana ekoki mpe kosala ete moto akóma moombo ya bangi.

Ya solo, komela masanga to bangi ebakisaka kaka mikakatano ya moto; makanisi na ye ebebaka mpenza. Yango wana, mpo na kolongwa na boombo yango, moboti na yo akoki kozala na mposa ya lisalisi ya moto oyo ayekolá makambo yango.

Bongisá bilikya na yo

Ya solo, koyeba ntina oyo moboti na yo azali kosala makambo oyo epesi yo nsoni ekosilisa mokakatano yango te. Atako bongo, koyeba mokakatano na ye ekosalisa yo omitya mwa moke na esika na ye.

Na ndakisa, okoluka moboti na yo oyo abukani lokolo

abeta na yo bale? Ekozala boni soki oyebi ete moboti na yo abukanaki mpo asalaki ye moko makambo moko ya bozoba? Na ntembe te, ekopesa yo mawa mingi. Atako bongo, okomona ete tii ntango lokolo na ye ekobonga, moboti na yo akokoka mpenza te kobeta na yo bale. Koyeba likambo wana ekosalisa yo obongisa bilikya na yo.

OYEBAKI YANGO ...

Na Biblia, ‘kokumisa’ ekoki kolimbola kondima moto oyo batye mokonzi. (Baefese 6:1, 2) Kasi, kokumisa tata to mama na yo ezali kosenga te ete olandaka ezaleli nyonso oyo akomonisa.

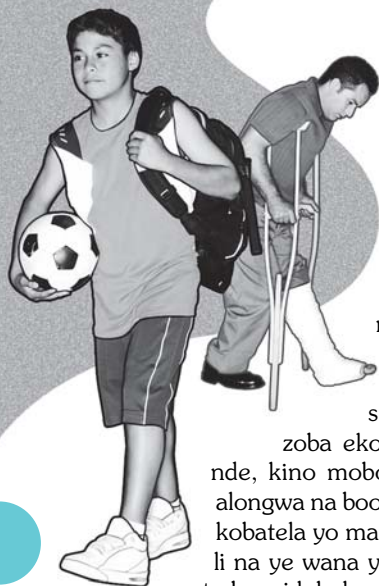

BANDAKISA YA KOLANDA

Hizikiya

Hizikiya akutani na **likambo moko mone** na bomoi na ye. Azali kaka na mbula 25, mpe akómi mokonzi ya Yuda. Akozala mokonzi ya ndenge nini? Akolanda nde **ndakisa mabe** ya tata na ye, Mokonzi Ahaze? Tii na liwa na ye, Ahaza azalaki **mopengwi oyo abongolaki motema te**. Alendisaki losambo ya lokuta mpe atumbaki kutu moko ya bandeko ya Hizikiya na etumbelo ya bapakanó. (2 Ntango 28:1-4) Nzokande, Hizikiya atikaki te ete ndakisa ya bokosi ya tata na ye etinda ye aboya losambo ya Yehova; amonaki mpe te ete ye mpe asengeli kozongela kaka mabunga oyo tata na ye asalaki. Kutu, Hizikiya “**akangamaki se na Yehova.**”—2 Bakonzi 18:6.

Moko na baboti na yo atyolaka losambo ya Yehova? Anyokolaka yo to azalaka na momeseno moko ya mabe? Soki ezali bongo, yo **osengeli kaka te kosala** mabunga ya moboti na yo! Hizikiya atikaki te ete ezaleli mabe ya libota na ye ebebisa ye. Kutu, akómaki mokonzi moko ya malamumu mpe “nsima na ye, moto moko te azalaki lokola ye kati na bakonzi nyonso ya Yuda.” (2 Bakonzi 18:5) Na ndakisa ya Hizikiya, yo mpe okoki **kolonga** na bomoi ata soki bato ya libota na yo bazali na bizaleli malamumu te. Ndenge nini? ‘Kangamá se na Yehova.’

**Soki ozali kotalela
ezaleli wana ya moboti ya
milangwa lokola mpota
oyo ekitisi makoki na ye,
ekosalisa yo obongisa
bilikya na yo**

Ndenge moko mpe, moboti oyo azali moombo ya bangi azali lisusu mobimba te na motema mpe na makanisi. Ya solo, ye moko nde “amizokisaki.” Mpe etamboli na ye ya bozoba ekoki kopesa yo nkanda. Nzokande, kino moboti na yo akoluka lisalisi mpo alongwa na boombo na ye, akokoka mpenza te kobatela yo malamau. Soki ozali komona ezaleli na ye wana ya kozala moombo ya masanga to bangi lokola mpota oyo ekitisi makoki na ye, ekosalisa yo obongisa bilikya na yo.

Oyo okoki kosala

Osengeli kondima ete kino moboti na yo akotika ezaleli wana, ekosenga ofanda na ye kaka ná bizaleli wana. Kasi liboso atika osengeli kosala nini?

Komema mokumba ya milangwa ya moboti na yo te. Moboti na yo moko nde asengeli komema mokumba ya milangwa na ye, kasi moto mosusu te. Bagalatia 6:5 elobi boye: “Moto na moto akomema mokumba na ye moko.” Na yango, yo te moto okoki kobongisa moboti na yo, to okoki kobatela ye mpo bampasi ya milangwa na ye ekómela ye te. Na ndakisa, osengeli te kokosa patro na ye mpo na kobomba ye to kolongola ye na veranda soki akwei kuna mpo na kwiti.

“Mayele ya kososola oyo moto azali na yango ekitisaka mpenza nkanda na ye.”—Masese 19:11.

• • • • •

Lendisá moboti aluka lisalisi. Mbala mosusu likambo monene ya moboti na yo ezali ya kondima ete *azali* na mokakatano. Ntango azali na kwiti te mpe azoyeba makambo malamu, mbala mosusu moboti oyo alangwaka te ná bana ya mikóló bakoki koyebisa ye ndenge ezaleli na ye ezali koyokisa libota mpasi mpe makambo oyo asengeli kosala mpo kotika ezaleli yango.

Lisusu, ekozala malamu moboti na yo oyo akómá moo-mbo ya masanga to ya bangi akoma biyano na mituna oyo elandi: *Nini ekokómela ngai mpe libota na ngai soki natiki te komela masanga to bangi? Matomba nini ekomonana soki natiki ezaleli na ngai oyo? Nasengeli kosala nini mpo na kozwa lisalisi?*

Soki omoni ete elingi eyinda, bendá nzoto. Masese 17:14 elobi boye: “Liboso koswana ebima, bendá nzoto.” Komitya na likama te na komikotísáká na matata. Soki likoki ezali, kotá na shambre na yo to kende epai ya moninga moko. Soki bazali koluka kaka kosala yo mabe, okoki kobenga bato mosusu mpo básalisa yo.

Ndimá ndenge ozali koyoka. Bilenge mosusu bamipe-saka foti mpo basilikelaki moboti na bango oyo azali moo-mbo ya masanga to ya bangi. Ezali mabe te koyoka mwa nkanda, mingimingi soki milangwa ya moboti na yo ezali kopekisa ye alinga yo mpe asalisaka yo na makambo oyo osengeli na yango. Ya solo, Biblia esengi yo okumisa moboti na yo. (Baefese 6:2, 3) Kasi ‘kokumisa’ elimboli nde komemya bokonzi na ye, ndenge

TOLI

Na esika oyina moboti na yo, luká nde koyina makasi mabe oyo moboti na yo asalaka.—Masese 8:13; Yuda 23.

kaka osengeli komemba bokonzi ya polisi to ya zuzi. Eli-
mboli te ete osepelaka na ezaleli ya milangwa ya moboti na
yo. (Baroma 12:9) Ozali mpe moto mabe te kaka mpo obo-
yi milangwa ya moboti na yo; tókende epai mpe tózonga,
milangwa ya masanga to ya bangi *ezali* mabe!—Masese 23:
29-35.

Luká baninga oyo bakoki kolendisa yo. Ntango bomoi
na ndako ekómi na yikiyiki, okoki kobosana makambo ya
malamu. Yango wana, ezali na ntina ozalaka esika moko ná
bato oyo bakangamaka na Yehova mpe bazali na makanisi
malamu. Bandeko ya lisangá bakoki kopesa bilendiseli mpe
lisungi oyo ebongi mpe na ntango mosusu, bakoki kokitisa
mitungisi oyo ozali kokutana na yango na ndako. (Masese
17:17) Kozala esika moko ná mabota ya bakristo ekoki ko-
salisa yo omona ndenge okoki kosala mpo olonga ezaleli
mabe oyo ozali komona na ndako na bino.

Luká lisalisi mpo na yo moko. Kozala na moto moko
ya mokóló, oyo otyelaka motema mpe okoki koyebisa ye
ndenge ozali koyoka, esalisaka mpenza. Bankulutu ya lisa-

makambo oyo nakosala

*Soki moboti na ngai akómi na maloba makasimakasi to
kosimba na nzoto, nako . . .*

Mpo na kolendisa moboti na ngai aluka lisalisi, nako . . .

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

ngá bazali wana mpo na kosalisa yo ntango ozali na bose-nga. Biblia elobi ete mibali yango bakoki kozala “lokola esika ya komibomba mpo na kokima mopepe mpe esika ya kobombana mpo na kokima mbula ya mopepe makasi, lokola mikeli ya mai na mokili oyo ezangá mai, lokola elili ya libanga monene na mokili oyo ekauká.” (Yisaya 32:2) Yango wana, kobangaka te to koyokaka nsoni te mpo na kokende epai na bango mpo na kosenga ete bálendisa mpe bápesa yo toli.

Na makambo 6 oyo touti kolobela, komá likambo moko oyo okomeka kosala liboso. .....

Mbala mosusu okokoka te kobongola makambo oyo ezali koleka na ndako na bino, kasi okoki kobongola ndenge oyo ozali koyoka mpo na makambo yango. Na esika oluka kopekisa moboti na yo, tyá makanisi na yo na moto oyo okoki kotambwisa: moto yango nde yo moko. Ntoma Paulo akomaki boye: “Bókoba kosala mpo na lobiko na bino moko.” (Bafilipi 2:12) Kosala bongo ekosalisa yo otalela makambo na ndenge ya malamu, mpe ekoki kutu kotinda moboti na yo báluka lisalisi.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Okosala nini soki baboti na yo baswanaka mingi? Ndenge nini okoki kosala mpo na kolonga mpasi oyo ozali na yango na motema?*

OKANISI NINI?

- **Nini ekómisaka bato mosusu baombo ya masanga to bangi?**
- **Mpo na nini ezali foti na yo te soki moboti na yo azali moto ya milangwa?**
- **Makambo nini okoki komipekisa, mpe ndenge nini okoki kosala yango?**

soki moboti moko atiki kosalela Yehova

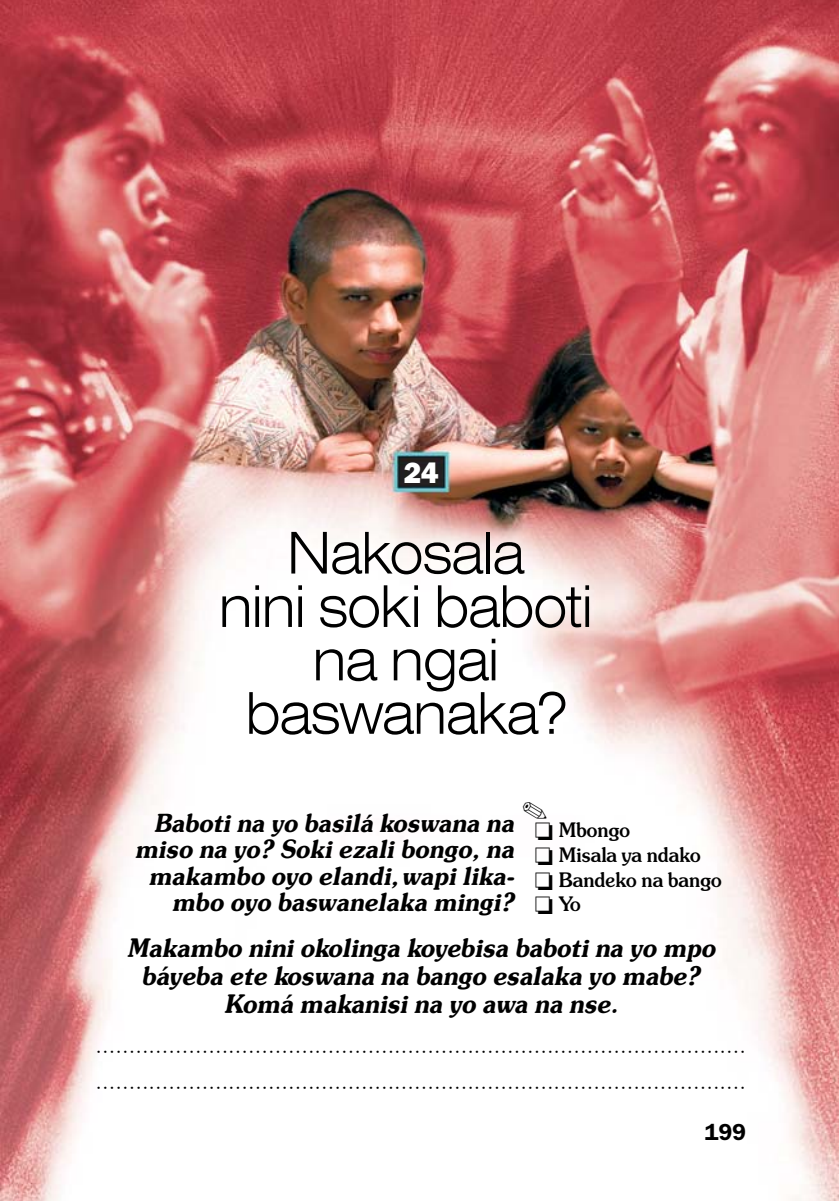
Soki moboti moko atiki kosalela mateya ya Biblia—mbala mosusu amonisi kutu ete alingi lisusu te kozala na kati ya lisangá ya bokristo—okosala nini?

● Yebá ete Yehova akopesa yo foti te mpo na makambo oyo moboti na yo azali kosala. Biblia elobi boye: “Mokomoko na biso akozongisa monoko epai ya Nzambe *mpo na ye moko*.”—Baroma 14:12.

● Tiká momesano ya komikokanisa na bilenge mosusu oyo makambo na bango ezali malamu koleka yo. (Bagalatia 5:26) Elenge mobali moko oyo tata na ye asundolaki libota na bango alobi boye: “Na esika ya kokangama na makanisi ya ndenge wana, ekozala malamu mingi kokanisa ndenge ya kosala mpo na kolo nga likambo yango.”

● Kobá komemya moboti oyo azali matata, mpe soki mitindo oyo apesi ebuki mibeko ya Nzambe te, tosá yango. Mobeko oyo Yehova apesi bana ete bákumisaka baboti na bango etali te kaka moboti oyo azali mondimi. (Baefese 6:1-3) Soki ozali kokumisa mpe kotosa baboti na yo atako bazali na mabunga, wana ezali nde komonisa ete olingaka Yehova.—1 Yoane 5:3.

● Kangamá makasi na lisangá ya bokristo. Kuna, ebele ya bandede bakristo bakolendisa yo mpe bakopesa yo makasi. (Marko 10:30) Elenge moko na nkombo David azalaki kobanga ete mbala mosusu bandede ya lisangá bakokima ye ná bato ya libota na ye mpo papa na ye atikaki kosalela Yehova. Kasi David amonaki ete abangaki kaka mpamba. Alobi boye: “Bazalaki komonisa te ete tobongi kozala ná bango te. Yango endimisaki biso ete lisangá ezalaki mpenza kokanisa biso.”

24

Nakosala nini soki baboti na ngai baswanaka?

***Baboti na yo basilá koswana na
miso na yo? Soki ezali bongo, na
makambo oyo elandi, wapi lika-
mbo oyo baswanelaka mingi?***

- ☐ Mbongo
- ☐ Misala ya ndako
- ☐ Bandeko na bango
- ☐ Yo

***Makambo nini okolinga koyebisa baboti na yo mpo
báyeba ete koswana na bango esalaka yo mabe?
Komá makanisi na yo awa na nse.***

.....

.....

KOSWANA ya baboti na yo esengeli kaka kopesa yo mpasi. Ezali bongo mpo olingaka bango, mpe ozelaka ete básalisa yo. Yango wana, okoki kosila mayele soki oyoki bango bazali koswana. Mbala mosusu okondima maloba ya elenge mwasi moko na nkombo Marie, oyo alobaki ete: “Ezali mpasi mpo napesa baboti na ngai limemya soki emonani ete bango moko bapesanaka limemya te.”

Komona baboti na yo bazali koswana ekotinda yo ondima likambo oyo okokaki kondima te: Baboti bazali malamumu te ndenge okanisaki. Koyeba likambo ya ndenge wana ekoki kotinda yo obanga makambo ndenge na ndenge. Soki bazali koswana mbala mingi mpe makasi, okoki kobanga ete libala na bango elingi kokufa. Marie alobi boye: “Ntango nayokaki baboti na ngai bazali kobunda, nakanisaki ete bakoboma libala mpe ete nasengeli naponi moboti oyo nakofanda na ye. Lisusu nabangaka ete nakokabwana na baleki na ngai.”

Baboti babundaka mpo na nini, mpe osengeli kosala nini ntango koswana ebimi na kati ya libota?

Ntina oyo baboti babundaka

Mbala mingi, baboti na yo ‘bakangaka motema moto na moto na makambo ya mosusu na bolingo.’ (Baefese 4:2) Kasi Biblia elobi boye: “Bato nyonso basali lisumu mpe bakómaka na nkembo ya Nzambe te.” (Baroma 3:23) Baboti na yo bazali bato ya kokoka te. Na yango, kokamwa te soki nkanda na bango emati mpe mbala mosusu bakómi koswana.

Lisusu, kobosana te ete tozali na “ntango moko ya mpasi mpenza mpe ya mikakatano.” (2 Timote 3:1) Mikakatano mpo na koleisa libota, kofuta banyongo, mikakatano na esi-

ka ya mosala—makambo wana nyonso ekotisaka mitungisi mosusu na libala. Mpe soki baboti nyonso bakendaka mosala, koyeba soki nani akosala misala ya ndako ekoki kobimisa kowelana.

OYEBAKI YANGO ...

Bato oyo balinganaka bakoki ntango mosusu koyokana te.

**“Koyeba ete baboti na ngai bazali bato ya kokoka
te mpe ete bazali na mikakatano lokola ngai
esalisaka ngai nalemba nzoto te ntango
bazali koswana.” —Kathy**

Yebá ete soki baboti na yo bazali na matata, yango elingi koloba te ete libala na bango elingi kaka kokufa. Mbala mosusu baboti na yo bazali naino kolingana mpenza—ata soki bayokani te na makambo mosusu.

Tozwá ndakisa: Osilá kotala filme moko ná baninga na yo ya motema mpe ekómelá yo omona ete makanisi na yo mpo na filme yango ekeseni na oyo ya bango? Ekoki kosalema. Ata bato oyo bazali na boyokani makasi bakoki kozala na makanisi ekeseni na makambo mosusu. Ekoki kozala mpe bongo mpo na baboti na yo. Mbala mosusu bango mibale bazali komitungisa mpo na mbongo ya libota, kasi mokomoko na bango azali na likanisi ekeseni mpo na ndenge ya kosalela mbongo yango; bango mibale balingi ete libota ekende na konje, kasi mokomoko na bango azali na ndenge na ye ya kotalela kominanola; to mpe balingi ete ozwa na kelasi, kasi mokomoko na bango azali na ndenge oyo amoni ete eleki malamumu mpo na kolendisa yo.

Likambo ya solo ezali ete kozala na bomoko elimboli te koyokana na makambo nyonso. Na ntango mosusu, bato mibale oyo balingani bakoki komona makambo ndenge ekeseni. Atako bongo, ekoki kozala mpasi mpo ondima matata ya baboti na yo. Okoki kosala to koloba nini mpo esalisa yo oyika mpiko?

Oyo osengeli kosala

Zalá na limemya. Ezalaka mpasi te okóma kosilikela baboti oyo baswanaka ntango nyonso. Mpo bango nde base ngeli kozala ndakisa malamumu mpo na yo—kasi yo te nde osengeli kozala ndakisa na bango. Atako bongo, soki ozali na limemya te epai ya moboti na yo, ekobakisa kaka matata

TOLI

Soki baboti na yo baswanaka mbala mingi mpe makasi, yebisá bango na limemya ete báluka lisalisi.

na libota. Longola yango, Yehova Nzambe apesi yo mobeko ya komemya mpe kotosa baboti na yo—ata ntango ezali petee te mpo osala yango.—Kobima 20:12; Masese 30:17.

Okosala nini soki bayokani te na likambo moko oyo etali nde yo? Na ndakisa, soki moboti na yo moko azali Motatoli mpe mosusu azali Motatoli te. Matata ekoki kobima soki yo ozwi ekateli ya kolanda moboti na yo oyo azali Motatoli. (Matai 10:34-37) Saláká yango ntango nyonso “na boboto mpe na limemya makasi.” Mokolo mosusu, ndakisa na yo ekoki kosalisa mpo na kolonga moboti na yo oyo azali mondimi te.—1 Petro 3:15.

Kokotela moboti moko te. Okosala nini soki baboti na yo bazali kotya yo mbamba omitya na ngámbo ya moko na bango na makambo oyo etali mpenzampenza yo te? Salá makasi okotela ata moboti moko te. Mbala mosusu okoki koboya na boboto, mpe koloba maloba lokola oyo: “Papa ná Mama, nalingaka bino nyonso mibale. Kasi, nabondeli bino, bósenga ngai te ete napona nakotela moko na bino. Wana ezali likambo oyo bosengeli kosilisa bino moko.”

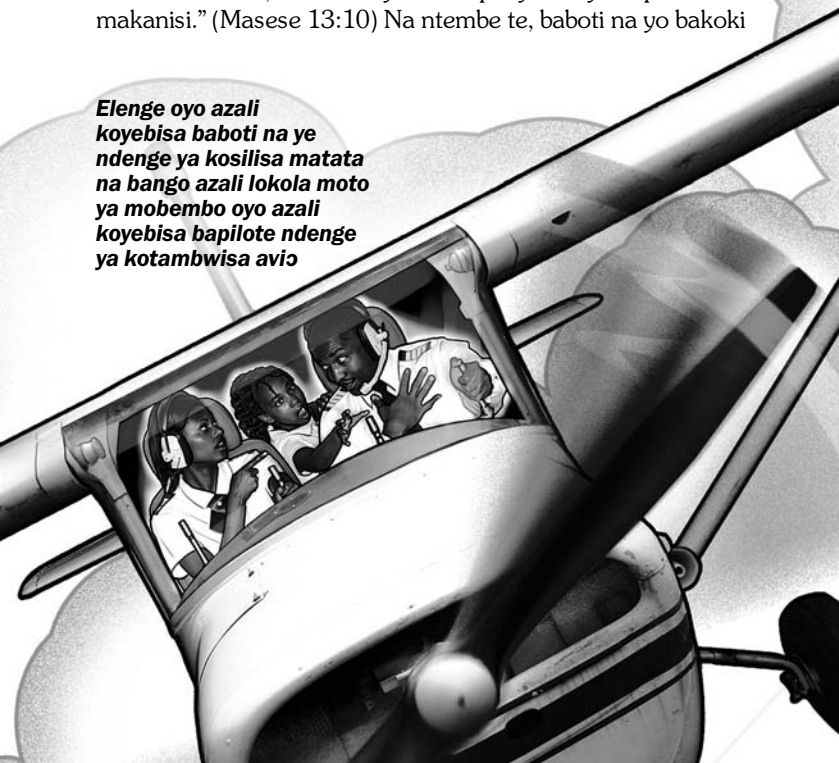
Sololá na bango. Yebisá baboti na yo ndenge koswana na bango esalaka yo. Poná ntango oyo okanisi ete bakoyoka yo malamumu mpe na limemya nyonso, yebisá bango ndenge kobunda, kosilika na bango epesaka yo mawa, to mpe kutu ebangisaka yo.—Masese 15:23; Bakolose 4:6.

Oyo osengeli kosala te

Komeka te kozala mopesi-toli na makambo ya libala. Lokola ozali elenge, okoki te kosilisa matata ya baboti na yo. Tópesa ndakisa: Kanisá ete ozali kosala mobembo na avio moko ya moke mpe oyoki ete pilote ná pilote mosungi bazali koswana. Na ntembe te, ekosala yo mawa. Kasi, ekozala ndenge nini soki okei koyebisa bapilote yango ndenge ya kotambwisa avio to kutu olingi omeka kotambwisa na esika na bango?

Ndenge moko mpe, koluka ‘kotambwisa,’ to komikotisa na matata oyo baboti na yo bazali na yango na libala ekoki nde kobebisa lisusu. Biblia elobi boye: “Na lofundo, moto abimiska kaka etumba, kasi bwanya ezali epai ya baoyo bapesanaka makanisi.” (Masese 13:10) Na ntembe te, baboti na yo bakoki

***Elenge oyo azali
koyebisa baboti na ye
ndenge ya kosilisa matata
na bango azali lokola moto
ya mobembo oyo azali
koyebisa bapilote ndenge
ya kotambwisa avio***

kosilisa malamulu matata na bango soki basololi bango moko.
—Masese 25:9.

Komikotisa na koswana te. Soki bato mibale bazali koswana, makelele ezalaka makasi. Sikoyo, ekozala boni soki yo moto ya misato okoti? Ata soki oyoki mposa makasi ya kokota na koswana yango, baboti na yo nde bazali na mokumba ya kosilisa matata bango, kasi yo te. Na yango, sala makasi olanda toli ya Biblia ya “kokota na makambo ya bato te,” ntango baboti na yo bazali na matata. (1 Batesaloniki 4:11) Komikotisa na koswana yango te.

Kopelisa moto te na kati ya baboti. Bilenge mosusu balendisaka mpenza baboti na bango baswana na ndenge babimisaka matata kati na bango. Ntango mama na bango aboyi likambo moko, bakei epai ya papa mpo na kolengola ye mpo andimela bango likambo oyo mama aboyi. Kosala na mayele ndenge wana ekoki kopesa mwa bonsomi, kasi nsukansuka, ebakisaka matata na libota.

Kotika te ete ezaleli na bango ebebisa ezaleli na yo. Eleonge moko na nkombo Peter ayaki komona ete azalaki na etamboli oyo ebongi na bakristo te mpo na kozongisa mabe oyo

makambo oyo nakosala

Soki baboti na ngai babandi koswana, nako . . .

Soki baboti na ngai basengi ngai nakotela moko na bango, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

**“Liloba na bino ezala ntango nyonso
kitoko.”—Bakolose 4:6.**

• • • • •

papa na ye asalaki. Alobi boye: “Nalingaki nayokisa ye mpasi. Nakangelaki ye nkanda makasi mpo na makambo oyo azalaki kosala ngai, mama mpe leki na ngai ya mwasi.” Kasi, eumelaki te, Peter abukaki mbuma ya mabe ya makambo azalaki kosala. Liteya nini tokoki kozwa? Ezaleli ya mabe ekobakisa nde mikakatano oyo ozali kokutana na yango na ndako.—Bagalattia 6:7.

Na makambo oyo tomoni na mokapo oyo, komá oyo ose ngeli mpenza kobongisa. ✎

Tomoni polele ete okoki te kopekisa baboti na yo koswana. Kasi, yebá mpenza ete Yehova akoki kosalisa yo oyika mpiko na mitungisi oyo koswana ya baboti na yo ezali kobimisela yo.—Bafilipi 4:6, 7; 1 Petro 5:7.

Salá makasi mpo osalela makanisi oyo tolobeli na likoló. Ntango mosusu, yango ekoki kotinda baboti na yo báluka mpenza ndenge ya kosilisa mikakatano na bango. Nani ayebi soki mbala mosusu bakoki ata kotika koswana.

NA MOKAPO ELANDI *Okoki kosala nini mpo olonga mikakatano oyo ekómelaka bana oyo bazali na moboti kaka moko?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini baboti mosusu baswanaka?**
- **Mpo na nini ozali na foti te mpo na makambo ya baboti na yo?**
- **Liteya nini okoki kozwa soki ozali kotala makambo oyo baboti na yo basalaka?**

➤ nakosala nini soki baboti na ngai bakabwani?

Soki baboti na yo bakabwani, ndenge nini okoki kosala na bwanya atako likambo yango ezali kosala yo mpasi na motema? Talá makanisi oyo elandi:

● **Kotya motema te na makambo oyo ekosalema te.** Likanisi na yo ya liboso ekoki kozala ya komeka kozongisa boyokani kati na baboti na yo. Anne azali kokanisa lisusu boye: “Nsima ya koka-bwana, baboti na ngai bazalaki naino na ntango mosusu komema biso libota mobimba tókende kotambola elongo. Ngai ná yaya na ngai ya mwasi tozalaki kolobana na mongongo ya nse boye: ‘Tókende liboso mpe tótika kaka bango mibale na nsima.’ Kasi nakanisi esimbaki te. Bazonganá te.”

Mokanda ya Masese 13:12 elobi boye: “Eloko ya kozeliszela ebélisaka motema.” Mpo omitungisa mingi te koleka, kobosana te ete okoki te kopekisa makambo oyo baboti na yo bazali kosala. Yo te moto okabolaki bango, mpe mbala mosusu okoki kosala eloko moko te mpo na kozongisa libala na bango.
—Masese 26:17.

● **Koyina bango te.** Kobomba nkanda mpe koyina moboti moko to bango mibale ekoki kosala yo mabe ntango molai. Tom akanisi ndenge ayokaki ntango azalaki na mbula 12 mpe alobi boye: “Nakómaki mpenza na nkanda ya papa. Nalingi kosalela liloba ‘koyina’ te, kasi nazalaki mpenza na nkanda na ye. Nakokaki kondima te ete akokipe biso soki atiki biso.”

Kasi, ezali mpasi mpo baboti bakabwana kaka mpo moboti moko azali mabe mpe moboti mosusu azali malamu. Ezali solo ete baboti na yo bayebisá yo te makambo nyonso oyo esali ete bakabwana; ekoki kozala mpe ete bango moko bayebi yango malamu te. Na yango, tiká kosambisa bango soki oyebi makambo nyonso te. (Masese 18:13) Ya solo, ezalaka mpasi te koyoka nkanda, mpe ezali mabe te soki na ntango mosusu otungisami. Kasi kobomba nkanda mpe ezaleli ya kozongisa mabe na mabe ekoki mokemoke kobebisa bomoto na yo. Yango wana Biblia eyebisi biso ete: “Tiká nkanda, mpe tiká kotomboka.”
—Nzembo 37:8.

● **Ndimá makambo ndenge ezali.** Na esika ya koyina moboti oyo atiká bango, bilenge mosusu bakómaka kosepela mingi na ye mpe kokumisa ye mingi. Na ndakisa, elenge moko azalaki na tata oyo azalaki kolangwa masanga mpe kolinga basi mosusu; mbala mingi azalaki kotika libota mpe nsukansuka abomaki libala. Kasi, elenge yango alobi ete mpo na makambo mosusu oyo ye moko ayebe, azalaki kaka kokumisa papa na ye!

Bilenge mingi bakumisaka baboti na lolenge wana ya mabe. Na mboka moko, bana mingi (90 %) oyo baboti na bango babomá libala bafandaka na bamama na bango mpe bakendaka kotala bapapa na bango. Na yango, mbala mingi mama nde azalaka na mokumba ya kobatela bana mokolo na mokolo—ata mpe kopesa bango disiplini. Mpe atako bapesaka ye mwa lisungi ya mbongo, mama akómaka na mikakatano ya mbongo nsima ya koboma libala. Kasi, tata akoki kokóma na mbongo ebele mpo azali lisusu te na mokumba ya libota. Yango wana: soki mwana akei kotala tata akozwa bakado mingi mpe akosepela! Kasi soki ozali ná mama, okoyoka kaka makambo lokola tóbatela mbongo, kosala likambo boye to te. Likambo ya mawa, bilenge mosusu batikaki moboti oyo azali Motatoli mpo na kokende epai ya moboti oyo azali Motatoli, kasi azali na mbongo mingi mpe oyo akotika bango básala nyonso balingi.—Masese 19:4.

Soki oyoki mposa ya kosala ndenge wana, talelá malamú makambo oyo esengeli kozala na esika ya liboso na bomoi na yo. Kobosana te ete ozali na mposa bátambwisa yo mpe bápesa yo disiplini. Kotambwisa mpe kopesa disiplini oyo baboti bakoki kopesa yo, ezali makambo ya ntina oyo ekoki kobongisa bomoi na yo, koleka eloko mosusu nyonso oyo bakoki kopesa yo.
—Masese 4:13.

25

Nakoki kozala na esengo ata soki nazali na moboti kaka moko?

“Na libota oyo tata ná mama bazali, mwana na mwana akoki kozala na shambre mpe bakoki kosomba bilamba ya sika. Kasi ngai nasengeli kozala na shambre moko ná basusu; nazwaka mpenza te bilamba oyo nalingi. Mama alobi ete azali na mbongo te ya kosomba yango. Lokola nasengeli kosala misala nyonso ya ndako soki mama akei mosala, namonaka lokola nde nazali mwana ya mosala—lokola nde bazali kopekisa ngai nasala te makambo oyo mwana nyonso asengeli kosala.”—Shalonda, azali na mbula 13.

EZALI solo ete kozala na ndako oyo tata ná mama bazali kolina yo eleki malamu. Papa ná mama oyo bazali elongo bakoiki ntango nyonso kopesa bana litambwisi, libateli mpe lisungi oyo esengeli. Biblia elobi boye: “Kozala bato mibale po na kosala mosala ezali malamu koleka kozala moto moko. Soki bazali mibale bakoki kolonga na mosala na bango.”—Mosakoli 4:9, *Bible na lingala ya lelo oyo*.

Atako bongo, soki tata ná mama oyo tolobeli bazalaki nyama, elingaki kozala na kati ya banyama oyo elingi kolimwa. Na ndakisa, bana mingi na États-Unis, liboso bákóma na mbula 18, bafandaki kaka na moboti moko (tata to mama).

Atako bongo, bilenge mosusu oyo bafandi na moboti kaka moko bayokaka nsɔni ndenge bazali ndenge wana. Bamosusu babulunganaka mingi na mitungisi mpe mikakatano oyo bomoi na bango ememelá bango. Soki ozali na kati ya libota oyo ezali na moboti kaka moko, okutanaka na mitungisi nini? Na mokoboto oyo elandi, komá likambo oyo etungisaka yo mingi.

Lokola ozali kozanga bolingo mpe likebi ya moko ya baboti na yo, yango esalaka yo mawa? Soki moke te. Koyoka mawa to te etaleli kaka ndenge oyo ozali komonela likambo. Masese 15:15 elobi boye: “Mikolo nyonso ya moto ya mpasi ezalaka mabe; kasi ye oyo azali na motema ya esengo azalaka na feti ntango nyonso.” Ndenge makanisi oyo emonisi yango, esengo to mawa ya moto eutaka mbala mingi na ezaleli na ye, kasi te na makambo oyo ekómeli ye. Okoki kosala nini mpo ozala na “motema ya esengo” atako makambo ya bomoi na yo ezali mpasi?

Oyo okoki kosala ntango mikakatano ezali kotungisa yo

Ya liboso, salá nyonso mpo makanisi mabe ya basusu elembisa yo te. Na ndakisa, balakisi mosusu bazalaka na mawa ata moke te epai ya bana-kelasi oyo bafandaka na moboti kaka moko. Bamosusu kutu bakanisaka ete ezala bana yango basali likambo nini ya mabe, ezali mpo babokwami na moboti

kaka moko. Kasi omituna boye: ‘Bato oyo bazali koloba ndenge wana bayebi mpenza ngai mpe libota na ngai? To bazali kaka kozongela makambo oyo bayokaki basusu bazali koloba mpo na bana oyo bazali na moboti kaka moko?’

Ndenge Makomami esaleli mbala mingi maloba “mwana mobali oyo tata akufá” esengeli kobenda likebi na biso. Maloba yango esalelamaka soki moke te na ndenge ya mabe. Kutu, na masolo pene na nyonso oyo elobeli likambo yango, Yehova amonisi ndenge atyelaka bana oyo bazali kobokwama kaka na moboti moko likebi.*

Epai mosusu, bato mosusu oyo bamonaka ete bazali na makanisi malamumu, bakoki kozala ekenge ntango bazali kosolola na yo. Na ndakisa, bakoki kokakatana mpo na kosalela maloba lokola “tata,” “libala,” “koboma libala,” to “liwa,” mpo bazali kobanga ete maloba yango ekozokisa to ekosala yo mabe. Makambo ya ndenge wana etungisaka yo? Soki ezali bongo, monisá bango na mayele ete basengeli kobangabanga te ntango bazali kosolola na yo. Tony, oyo azali na mbula 14 aye-baka te tata oyo abotá ye. Alobi ete bato mosusu bamelaka maloba mosusu. Kasi, Tony asalelaka mpenza maloba yango ntango azali kosolola na bango. Alobi boye: “Nalingaka báyebe ete nayokaka mabe te ndenge nazali na moboti kaka moko.”

Kolobaka te “soki ezalaka boye”

Ya solo, soki baboti babomi libala to soki moboti moko akufi, epesaka mawa mpe ebulunganisaka. Atako bongo, ose-

ngeli kondima likambo oyo ekó-meli yo. Biblia epesi toli oyo: “Koloba te ete: ‘Mpo na nini mikolo ya liboso elekaki mikolo oyo na malamumu?’” (Mosakoli 7:10) Na likambo yango, Sarah, elenge moko ya mbula 13, oyo baboti na ye babomaki libala ntango azala-

* Na ndakisa, talá Kolimbola Mibeko 24:19-21 mpe Nzembo 68:5.

OYEBAKI YANGO . . .

Kondima kokokisa mikumba ebele na ndako na bino ekoki kosalisa yo okola noki koleka bilenge oyo bazali na baboti nyonso mibale mpe oyo mbala mingi, bazalaka na mikumba mingi te ya kokokisa.

**“Banda baboti na ngai babomá libala, ngai ná
mama tokómá kosolola mpenza; tokómá na
boyokani makasi.” —Mélanie**

ki na mbula 10, apesi toli oyo: “Kokanisakanisa te likambo oyo ekómeli yo, mpe kolobáká maloba lokola ‘soki ezalaka boye’; komona mpe te ete ozali na mikakatano mpo ozali kobokwama kaka na moboti moko, to mpe ete bana oyo bazali kobokwama na tata mpe mama bazali na bomoi ya esengo koleka.” Ezali toli ya malamumu. Kutu, ata mabota oyo baboti nyonso mibale bazali, ezalaka mpe na mikakatano.

Mpo na nini te komona libota na bino lokola ekipi ya bato oyo bazali kobeta bale? Ekozala malamumu soki basani nyonso bazali kobeta elongo. Libota oyo ezali na moboti moko, ezali lokola ekipi oyo mosani moko azangi, mpe baoyo batikali basengeli kosala makasi mingi. Elingi nde koloba ete libota yango ekolonga te? Te! Soki basani oyo batikali bazali koyokana, bakokoba kobeta malamumu mpe bakolonga.

Ozali kokokisa mikumba na yo?

Yo ná basangani mosusu ya libota bosengeli mpenza kosala nini? Talá makanisi oyo misato:

**Libota oyo ezali na moboti kaka
moko ezali lokola ekipi ya bato oyo
basengeli kosala lisano ya bwato,
kasi moto moko azangi—bato oyo
batikali bakosala makasi
koleka, kasi bakoki kolonga
soki basali na bomoko**

Soki omoni ete moboti na yo apesi yo mikumba mingi oyo okokoka te, yebisá ye na mayele ete ameka kosala boye:

● **Asala liste ya misala nyonso oyo moto mokomoko na libota asengeli kosala.**

● **Soki esengeli, akabola misala na bato ya libota oyo bakokoka kosala yango.**

Yebá kobatela mbongo.

Mbongo ezalaka mokakata-no moko monene na mabota mingi oyo ezali na moboti moko. Nini ekoki kosalisa yo? Tony, oyo tolobelaki liboso, alobi boye: “Bana-kelasi na biso basengaka baboti na bango básombela bango basapato mpe bilamba ya ntalo. Baboyaka kokende na kelasi soki basombeli bango yango te. Nazali te na bilamba oyo ebimi sika, kasi bilamba na ngai ezalaka peto mpe ebongisami

malamu, mpe nabatelaka oyo nazali na yango. Mama asalaka nyonso oyo akoki; nalingi te nazala kilo mpo na ye.” Soki osali mwa milende, okoki komekola ntoma Paulo, oyo alobaki ete: “Nayekoli kosepela na oyo nazali na yango . . . mpo ete ezala epai wapi, na ntango nini, nazala na esengo.”—Bafilipi 4: 11, 12, *Biblia Today's English Version*.

Ndenge mosusu ya kobatela mbongo ezali ya kobebisa biloko te. (Yoane 6:12) Elenge moko na nkombo Rodney alobi boye: “Na ndako, nakebaka mpo nabuka biloko te to natya yango na esika ya mabe, mpo ekosenga mbongo ya kobongisa to kosomba mosusu soki ebebi. Nakataka kura to baapareyi oyo tozali kosalela te. Yango ekitisaka faktire ya kura.”

Zalá moto ya liboso. Baboti mingi oyo babokolaka bana bango moko bakakatanaka kotosisa mibeko ya ndako to kosenga bana na bango bápesa maboko na misala ya ndako. Mpo na nini? Bamosusu bamonaka ete lokola moboti mosusu azali te, malamu atika bana bázala na bomoi moko ya pepele. Bakoki koloba boye: ‘Nalingi te ete bana na ngai bázanga ntango ya kosepela.’

Ntango mosusu okoki kobanda kosalela kobanga wana ya moboti na yo mpo osalaka te misala na ndako. Kasi, soki osali bongo, okokitisela moboti na yo kilo te, kasi okobakisela nde

“Bótyaka likebi kaka na makambo na bino moko te, kasi bótyaka mpe likebi na makambo ya bamosusu.”—Bafilipi 2:4.

ye yango. Na esika osala bongo, mpo na nini te kopesa maboko na misala ya ndako kozanga bátinda yo? Talá oyo Tony andimaki kosala. Alobi boye: “Mama asalaka na lopitalo, mpe esengaka kongoma bilamba na ye ya mosala. Na yango nangomelaka ye yango.” Ezali nde mosala ya basi te? Tony ayanoli boye: “Bato mosusu bakoki kokanisa bongo. Kasi, esalisaka mama, yango wana nasalaka yango.”

Zalá na botondi. Longola kopesa maboko na misala ya ndako, okoki kosala mingi mpo na kolendisa moboti na yo soki ozali kopesa ye matondi. Mwasi moko oyo abokolaka bana ye moko akomaki boye: “Mbala mingi, namonaka ete mokolo oyo nalembi nzoto mpenza mpe nakómi nkandankanda mpo na makambo oyo nakutanaki na yango na mosala—mokolo yango nde mwana na ngai ya mwasi amonaka malamumu abongisa

makambo oyo nakosala

Mpo na kolongola makanisi ya mabe, nako . . .

Soki bato bazali komitungisa mingi koleka mpo na ngai, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

mesa mpe alambaka biloko ya mpokwa.” Abakisi boye: “Mwana na ngai ya mobali ayaka pembeni na ngai mpe ayambaka ngai.” Makambo wana ya malamumu esalaka mama yango ndenge nini? Alobi boye: “Nazongelaka esengo mpe nayokaka malamumu.”

Na makambo misato oyo touti kolobela, komá likambo moko oyo osengeli mpenza kobongisa. 📖

Kofanda na libota oyo moboti azali kaka moko epesi yozela ya kokolisa bizaleli lokola kozala na motema mawa, koboya moimi, mpe ezaleli ya bosembo. Lisusu, Yesu alobaki boye: “Esengo ya kopesa eleki oyo ya kozwa.” (Misala 20:35) Okoki koyoka esengo mingi soki ozali komipesa mpo na kosalisa moboti na yo.

Ya solo, na ntango mosusu, okobanda kozala na mposa ya kozala na baboti mibale. Kasi, *okoki* kosala nyonso mpo omezana na ndenge ozali. Yango nde elenge mwasi moko na nkombi Nia amonaki. Alobi boye: “Ntango papa akufaki, moto moko alobaki na ngai ete ‘bomoi na yo ekozala ndenge yo moko olingi ezala,’ mpe nabosanaka maloba yango te. Esalisaki ngai nayeba ete *nasengeli te* kozanga esengo mpo kaka nazali na moboti moko.” Yo mpe okoki kotalela makambo ndenge wana. Kobosana te, ezali te makambo oyo ekómeli yo nde ekosala ete ozala na esengo to te. Ezali nde ndenge oyo ozali kotalela yango—mpe ndenge oyo ozali kosala mpo na kolo nga yango.

OKANISI NINI?

- Mpo na nini bato mosusu bamonaka bana oyo bazali na moboti moko lokola eloko mpamba?
- Mpo na nini moboti na yo akoki kokakatana mpo na kosenga yo osalisa na misala ya ndako?
- Ndenge nini okoki komonisa botondi epai ya moboti na yo?

6

BABOTI NAYO

makambo oyo nakosalela

Komá likambo oyo omonaka mpasi mingi na ndako na bino mpe mpo na nini omonaka yango mpasi mingi.

Nsima ya kotanga eteni oyo, okani kosala ndenge nini mpo na kolonga likambo yango?

7 NDENGE OMIYOKAKA

*Na makambo oyo elandi,
wapi oyo etali yo mpenza?*

- ☐ Nakokaka komipekisa te.
- ☐ Nazali mpenza ntina te—Nakoki kosala eloko moko te ya malonga.
- ☐ Nazalaka ntango nyonso mawamawa. Nazalaka na esengo ata moke te.
- ☐ Makanisi na ngai ezalaka kaka likoló ya basi mpe mibali.
- ☐ Mbala mosusu nalulaka mibali lokola ngai (to basi lokola ngai).

Soki oponi likambo na kati ya makambo oyo elobelami na likoló, kobungisa elikya te! **Mikapo 26-29** ekosalisa yo oyeba ndenge ya kosala mpo makambo oyo ozali koyoka na motema etungisa yo mingi te.

26

Nakosala nini mpo
nalekisa ndelo te ntango
nayoki nkanda to mawa?

OKANISI nini, mōto ezalaka malamū to mabe? Mbala mosusu okoloba ete etali ndenge bazali kosalela yango na ntango wana. Na butu oyo malili ezali makasi, kopelisa mōto ekoki kosalisa mpo na kosilisa malili. Wana mōto ezali mabe te. Nzokande, soki batiki yango kaka boye, mōto ekoki kopanzana mpe kozikisa ndako mobimba. Na ntango wana mōto ekōmi mabe.

Ezali ndenge moko na makambo oyo toyokaka na motema. Soki opekisi yango, ekozala malamū, ekosalisa yo okōma na boyokani makasi ná basusu. Soki opekisi yango te, ekoki kosala yo mpe bato oyo ozalaka ná bango mabe.

Lokola ozali elenge, okoki na ntango mosusu komona ete okōmi nkandankanda to mawamawa. Okoki kosala ndenge nini mpo olonga makambo yango? Tōtalela mokomoko na yango.

Kitisá nkanda na yo

Ezalaka petee te kopekisa mpasi to nkanda oyo eyaka soki basali yo mabe. Na ntango wana bato mosusu bamipekisaka te. Kutu, Biblia elobeli bato oyo ‘balingá kosilika’ mpe oyo ‘balingá nkele.’ (Masese 22:24; 29:22) Ezali likambo ya liseki te. Soki opekisi yango te, nkanda makasi ekoki kotinda yo osala makambo oyo okoyoka mawa na nsima. Kasi, ndenge nini okoki kopekisa nkanda na yo ntango bazali kosala yo mabe?

Ya liboso, talelá likambo yango malamumalamu mpe talá soki okoki kolekisa yango to te.* (Nzembo 4:4) Kobosana te, ‘kozongisa mabe’ ekobebisa kaka makambo. (1 Batesaloniki 5:15) Nsima ya kotalela likambo yango malamumalamu mpe kobondela, okoki komona malamū obomba nkanda na motema te. Soki osali bongo, likambo yango ekotinda yo te na mabe.—Nzembo 37:8.

Kasi, okosala nini soki mpasi ezali kosila kaka te? Biblia

* Soki minyoko ekōmi tii na kobeta, talá Mokapo 14 ya buku oyo mpo na koyeba ndenge ya kosala na ntango wana. Lisusu, soki moninga moko asilikisi yo, Mokapo 10 ekoki kosalisa yo.

OYEBAKI YANGO ...

Soki moto azali kolala malamū te mpe azali kolya malamū te, akoyeba te ndenge ya kosala liboso ya mitungisi na ye.

**Moto oyo abombaka
nkanda azali lokola mbisi
oyo ekangami na ndobo
—bango nyonso mibale
bakangami na motambo**

elobi ete ezali na “ntango ya kofanda nyee mpe ntango ya koloba.” (Mosakoli 3:7) Okoki nde kosolola na moto oyo ayokisi yo mpasi na motema? Soki kosala bongo ezali malamumu te, ekoki kozala malamumu osolola na baboti na yo to na moninga moko oyo akomeli ndenge oyo ozali komiyoka. Soki moto moko azali koluka kaka kotungisa yo, salá makasi osalela ye makambo na boboto. Etanda oyo ezali na lokasa 221 ekoki kosalisa yo oyeba ndenge mosusu ya malamumu ya kosala na makambo oyo tii siko-yo, epesaka yo nkanda mbala moko.

Mingimingi, bondelá Yehova mpe sengá ye asalisa yo mpo obombela te moto oyo azokisi yo nkanda na motema. Kobosana te ete atako okoki te kobongola likambo oyo esalemaki, okoki kobongola ndenge na yo ya kotalela likambo yango. Soki otiki nkanda etonda na motema na yo, okosila makasi, ndenge mbisi oyo ekangami na ndobo esilaka makasi. Wana okómi kotika moto mosusu atambwisa makanisi mpe makambo oyo ezali kotungisa yo. Okolinga te kotambwisa makambo yo moko?—Baroma 12:19.

Ndenge ya kosala mpo na kosilisa mawa

Laura, elenge moko ya mbula 16, alobi boye: “Mikolo oyo nakómi mawamawa mpe nkandankanda mpe nazali komona makambo na ngai nyonso kaka mabe. Nazalaka na esengo ata

➤ pekisá nkanda na yo

Tondisá
tablo oyo

likambo

**kosilika
mbala moko**

**kokanga
motema**

*Moninga ya kelasi
atyoli ngai*

Nakofinga ye

*Nakokipe ye te, mpe
nakomonisa ye ete akoki
kosilikisa ngai te*

*Ndeko na ngai ya
mwasi “alati” sapato
na ngai oyo nalingaka
kozanga kosenga*

*Ngai mpe nakozwa
eloko na ye*

.....
.....

*Baboti na ngai bapekisi
ngai kobima*

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

moke te na bomoi. Nalelaka kaka kolela.” Na ndakisa ya Laura, bilenge mingi bayokaka ete mikakatano ya bomoi eleki bango kilo. Tokoloba nini mpo na yo? Makambo oyo baboti na yo, baninga na yo mpe balakisi na yo balingi osala, bambongwana ndenge na ndenge oyo ekómi kosalema na nzoto mpe na makanisi na yo lokola okómi elenge; to mpe makanisi ya kolemba nzoto mpo na mwa libunga oyo osalaki—nyonso wana ekoki kotinda yo oyoka mawa mingi.

Bilenge mosusu kutu bamizokisaka mpo na kosilisa mitungisi.* Soki okómi na momeseno wana, luká koyeba ntina. Na ndakisa, komizokisa ezali lolenge moko ya kolonga mitungisi. Ezali na likambo moko—mbala mosusu na libota na yo to epai ya baninga na yo—oyo ezali kotungisa yo na makanisi?

Lolenge moko ya malamu ya kolonga makanisi ya mabe ezali ya kosolola na moboti to ndeko moko ya lisangá oyo akomeli, oyo akoki kozala moninga oyo “abotami mpo na ntango ya mpasi.” (Masese 17:17) Liliane, elenge ya mbula 16, afungolaki motema na ye epai ya bakristo mosusu ya basi oyo bazalaki mikóló na ye. Alobi boye: “Lokola bazali mikóló na ngai, toli na bango esalisaki mpenza. Bakómi sikoyo baninga na ngai.”# Dana, elenge moko ya mbula 15 alobi ete ayokaki mwa malamu ntango amipesaki na mosala ya kosakola. Alobi boye: “Ezalaki eloko oyo eleki malamu oyo nakokaki kosala. Kutu ezalaki ntango ya esengo mpenza na bomoi na ngai!”

Likambo eleki ntina, soki ozali na mawa to otungisami na

makanisi, kobosana libondeli te. Davidi, moko ya bakomi ya nze-mbo, oyo akutanaki mpe na mikakatano, akomaki boye: “Bwa-

TOLI

Yebisáká baboti na yo mikolo nyonso likambo moko ya kosepelisa oyo ekómelaki yo—ata soki ezali kaka likambo ya moke. Boye soki likambo ya monene esalemi, ekozala petete mpo oyebisa bango. Mpe bakoyoka yo noki.

* Bato oyo bamizokisaka bamisalaka mabe na ndenge mingi, na ndakisa, komikata, komizikisa, komiswa to mpe komilongola mposi.

Soki okokoka kokutana na bango te mpo bósolola, meká kokomela bango mokanda to kobenga bango na telefone. Kotyela moto moko motema ezali likambo ya liboso oyo ekoki kosalisa yo omiyoka malamu.

“Likambo ya ntina ezalaki ya koyeba ete moto moko azali kotyela ngai likebi, ete ezalaki na moto oyo nakokaki kosolola na ye ntango nazali konyokwama na makanisi.” —Jennifer

kelá Yehova ye moko mokumba na yo ya kilo, mpe ye moko akosunga yo.” (Nzembo 55:22) Yehova ayebi mpasi na yo. Mpe likambo eleki ntina, “atyelaka bino likebi.” (1 Petro 5:7) Soki motema na yo ezali kokweisa yo, kobosana te ete “Nzambe azali monene koleka motema [na yo] mpe ayebi makambo nyonso.” (1 Yoane 3:20) Kutu, ayebi malamumu koleka yo moko *ntina* oyo ozali kotungisama na makanisi, mpe akoki kolongola mitungisi na yo.

Soki mawa ezali kaka kosila te, ekoki kozala ete ozali kobela maladi moko, mbala mosusu maladi ya konyokwama na makanisi to basusi.* Soki ezali bongo, ekozala malamumu okende komona monganga. Kokipe likambo yango te ezali lokola ko-

* Mpo na koyeba makambo mosusu na oyo etali maladi ya konyokwama na makanisi, talá Volimi 1, mokapo 13.

makambo oyo nakosala

Likambo ya mabe oyo nakokaka te kokanga motema ezali

Mpo na kolonga likambo yango, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

**“Kotika mabe elonga yo te, kasi saláká
malamu mpo na kolonga mabe.”**

—Baroma 12:21.

matisa mongongo ya radio ya motuka mpo oyoka te makelele oyo ezali kobima na motere. Ezali malamumu kosala makasi ya kosilisa likambo yango. Ya solo, ezali likambo te ya koyokela nsɔni. Bilenge mingi oyo bazalaki na maladi ya konyokwama na makanisi mpe bamaladi mosusu ya ndenge wana bazwaka lisalisi ya monganga.

Kobosana te, makambo oyo ezali kotungisa yo na motema ezali lokola moto. Soki opekisi yango, ekosalisa yo, kasi soki opekisi yango te ekosala yo mabe. Salá makasi olekisa ndelo te ntango oyoki nkanda to mawa. Ya solo, na ntango mosusu, okoki kosala to koloba likambo moko oyo na nsima okoyoka mawa. Kasi kangá motema. Malembemalembe, okotika te ete makambo yango ekóma kotambwisa yo, kasi yo nde okotambwisa yango.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Olukaka kosala makambo lokola moto ya kokoka? Soki ezali bongo, ndenge nini okoki koyeba ndenge ya kotalela mabunga na yo?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini Nzambe asepelaka te na moto oyo apekisaka nkanda na ye te?**
- **Ndenge nini kozanga kopekisa nkanda na yo ekoki kosala yo moko mabe?**
- **Makambo nini ekoki kosalisa yo oyoka mawa te koleka ndelo?**

27

Nakosala nini soki nalingaka kozala moto ya kokoka?

Osilikaka soki ozwi bapwe nyonso te na ekzame?

☐ Eε☐ Te

Omimonaka lokola nsuka ya zoba soki bayebisi yo likambo moko oyo osalaki malamumu te?

☐ Eε☐ Te

Omonaka ete ezali mpasi kozwa baninga mpe kobatela boninga yango mpo omonaka ete moko te azali kosala makambo oyo olingaka mpenza?

☐ Eε☐ Te

SOKI oyanoli “εε” na motuna moko to mibale, ekoki kozala ete olingaka kozala moto ya kokoka. Mbala mosusu, okomituna boye: ‘Bongo koluka kosala makambo na ndenge ya malamumu, eza mabe na nini?’ Mpo na kolo-ba solo, mabe ezali te. Kutu, Biblia ekumisi mobali oyo azali “mayele na mosala na ye.” (Masese 22:29) Kasi, moto oyo alingaka kozala moto ya kokoka, alekisaka ndelo.

Na ndakisa, Jason, oyo azali na mbula 19 alobi boye: “Na mbula na ngai ya nsuka ya kelasi, nalo-baki ete soki nazwi bapwe nyonso

OYEBAKI YANGO ...

Yehova azali moto ya kokoka, kasi asengaka te biso bato ya kozanga kokoka tósala makambo na ndenge ya kokoka. Ase-ngaka biso makambo oyo tokokoka mpe ayebaka ete tokokokisa yango.

“Kosala nyonso oyo okoki kosala ná kozala moto oyo alingaka makambo esalemaka na ndenge ya kokoka eza makambo mibale oyo ekeseni; oyo ya liboso elekisaka ndelo te mpe ya mibale elekisaka ndelo.” —Megan

te na baekzame, nakomimona mwana-kelasi ya mayele te. Naza-laki mpe kobeta piano, mpe nazalaki komona ete nasengeli kosa-la makasi mpo nakóma lokola bato oyo babetaka piano kitoko na ba-concert.”

Koluka kosala makambo na ndenge ya kokoka ekoki ata ko-pekisa moto asambela Nzambe. Tótala likambo oyo ekoki ko-kómela elenge mobali oyo bato bazwaka ntango nyonso lokola ndakisa mpo na basusu. Lokola batyelaka ye likebi mingi, akoki komiyoka lokola azali kotambola likoló ya nsinga, mpe bato nyo-nso bazali kotala makambo nyonso oyo azali kosala. Ya solo, na lisangá, bandeko balandaka bakristo nyonso, bilenge mpe mikóló oyo bazali ndakisa malamumu. Kasi, elenge oyo azali koluka komo-nana moto ya kokoka na makambo nyonso, akoki kosilisa ese-ngo na ye na mosala ya Nzambe. Soki ekómi bongo, elenge ya-ngo asengeli kozwa lisalisi. Kasi, mbala mosusu akoki kosenga lisalisi te, mpo azali kobanga ete akolembisa bato oyo bamonaka ye ete asalaka malamumu. Akoki kutu kolinga kotika kosala maka-mbo nyonso oyo azalaki kosala mpo azali kokanisa ete: ‘soki na-zali kokoka te kokokisa makambo nyonso, mpo na nini namona-ka mpasi ya mpamba?’

TOLI

Kanisá na likambo moko oyo oboyaki kosala na ntango wana, mpo kaka obangaki ete okosala yango te na ndenge ya kokoka. Na nsima tyá dati oyo okosilisa yango.

Koluka te kosalaka makambo na ndenge ya kokoka

Moto oyo alukaka kosala ma-kambo na ndenge ya kokoka amonaka ete esengeli soki moke te kosala libunga. Nzokande, ko-kanisa ndenge wana ezali loku-ta mpenza. Biblia elobi polele ete: “Bato nyonso basali lisumu mpe

BANDAKISA YA KOLANDA

Paulo

Ntoma Paulo azalaki kolobela mitungisi na ye **kozanga kolekisa ndelo**. Na bosembo nyonso, alobaki ete: “Ntango **nalingi kosala oyo ezali malam**u, oyo ezali mabe nde ezali epai na ngai.” Ntoma Paulo azalaki mpenza kolinga kosala oyo ezali malam. Akomaki boye: “Na motema na ngai, nasepelaka mpenza na mobeko ya Nzambe.” Kasi mokakatano ezalaki wapi? Paulo alobaki boye: “Nazali komona . . . **mobeko mosusu** oyo ezali kobunda etumba na mobeko ya makanisi na ngai mpe oyo **ezali komema ngai mokangami** epai ya mobeko ya lisumu oyo ezali na binama na ngai.” Paulo azalaki kosepela te na mabunga na ye. Alobaki boye: “Ngai moto ya **mawa!**” —Baroma 7:21-24.

Mabunga na yo etindaka yo oyoka mawa? Soki ezali bongo, kobosana te ete ata ntoma Paulo amiyokaki mpe ndenge wana na ntango mosusu. Kasi Paulo ayebaki mpe ete Kristo akufaki mpo na bato lokola ye, yango wana alobaki ete: “**Nzambe azwa matondi na nzela ya Yesu Kristo** Nkolo na biso!” (Baroma 7:25) Paulo azalaki kotalela lisiko lokola likabo oyo epesamá mpenza mpo na ye. Akomaki boye: “Mwana ya Nzambe . . . alingaki *ngai* mpe amikabaki mpo na *ngai*.” (Bagalatia 2:20) Soki olembi nzoto, **kanisá lisiko**. Mpe soki mabunga na yo elembisi yo, kobosana soki moke te ete Kristo akufaki mpo na basumuki, kasi mpo na bato ya kokoka te.

koluka makambo nyonso esalema na ndenge ya kokoka mpe boninga

Okatá boninga ná bato mosusu kaka mpo bakokisi te makambo oyo yo olingaka? To ezali na bato oyo baboyá kozala baninga na yo mpo bamoni ete makambo oyo olingaka básala eleki makasi? Biblia epesi biso toli oyo: “Kokóma moyengebene koleka ndelo te, to komimonisa na bwanya koleka ndelo te. Mpo na nini okomibebisa?” (Mosakoli 7:16) Moto oyo alukaka makambo esalema na ndenge ya kokoka amibebisaka na ndenge asalaka makambo oyo ekosala ete ata soki bato balingaki kokóma baninga na ye, bakokóma nde mosika na ye. Elenge mwasi moko na nkombo Amber alobi boye: “Moto moko te alingaka kozala ná bato oyo bamonaka ye lokola azali na nse na bango, mpe namoná ete bato oyo balingaka makambo nyonso esalema na ndenge ya kokoka babungisá baninga mpo na makambo mike mpenza.”

bakómaka na nkembo ya Nzambe te.” (Baroma 3:23) Na yango, ekoki kosalema te ete moto asalaka makambo nyonso kaka na ndenge ya kokoka. Kutu, kokanisa ete okoki kosala makambo na ndenge ya kokoka ezali bozoba; ezali lokola kokanisa ete mokolo mosusu okoki kozwa mapapu mpe epumbwa. Ata soki ondimi mpenza ete okoki kosala yango, yebá ete ekoki kosalema *te!*

Okoki kosala nini mpo ezaleli ya koluka kosala makambo na ndenge ya kokoka ekóma mokonzi na yo te? Meká kosala boye:

Bongolá lolenge ya kotalela liloba “kolonga.” Ozali koboma nzoto mpo oleka bato nyonso? Biblia elobi ete milende ya ndenge wana ezali lokola “kolanda mopepe.” (Mosakoli 4:4) Likambo ya solo ezali ete kaka bato moke nde *‘baleká bato mosusu.’* Mpe ata soki moto alongi ndenge wana, ezalaka kaka mpo na mwa ntango, mpo moto mosusu akozwa esika na ye. Kolonga elimboli kosala nyonso oyo *okoki*—kasi te koleka *basusu*.—Bagalatia 6:4.

Moná makambo ndenge ezali. Osengeli koluka kosala makambo oyo ekokani na makasi *mpe* makoki na yo. Koluka kosala makambo oyo eleki yo motó ekoki komonisa ete oyebe te esika

**Koluka kosala
makambo na ndenge
ya kokoka ezali lokola
koluka kozwa mapapu
mpo na kopumbwa, likambo
oyo ekoki kosalema te**

makoki na yo esuki—to kutu ozali koluka bolamu na yo moko. Ntoma Paulo apesaki toli ya malamumu ete: “Nazali koyebisa moto nyonso na kati na bino ete akanisa te ete azali koleka ndenge oyo ye azali mpenza.” (Baroma 12:3) Na yango, monáká makambo ndenge ezali. Talelá lisusu mikano oyo omityeli. Luká kosala oyo okoki, kasi te na ndenge ya kokoka.

Kozala makambo makasimakasi te! Luká kosala makambo oyo oyebaka malamumu te, na ndakisa koyekola ebeteli moko ya miziki. Na ntembe te, okosala bafoti ebele na ebandeli. Kasi mbala

makambo oyo nakosala

*Soki nakómi komipesa foti koleka ndelo,
nako . . .*

Soki nakómi kopesa basusu foti koleka ndelo, nako . . .

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

“Ezali na moto moko te oyo azali moyengebene na mabele oyo asalaka kaka malamumu mpe asalaka lisumu te.”—Mosakoli 7:20.

oyo, luká kotalela bafoti yango na ndenge mosusu. Biblia elobi ete ezali na “ntango ya koseka.” (Mosakoli 3:4) Na yango, mpo na nini te kozala na makanisi ya malamumu mpo na mabunga na yo? Soki osali bongo, ekosalisa yo omona ete moto nyonso oyo alingi koyekola likambo moko boye, azangaka te kosala bafoti. Kasi, ntango mosusu, ekoki kozala mpasi ondima ete osali malamumu te. Soki ezali bongo, salá makasi obengana makanisi wana ya mabele oyo ozali na yango.

Kobosana te ete Yehova asengaka biso te tósalaka makambo na ndenge ya kokoka; alukaka nde ete tózala sembo epai na ye. (1 Bakorinti 4:2) Soki ozali kosala makasi mpo na kozala sembo, okoki mpenza kosepela na ndenge ozali—ata soki ozali moto ya kokoka te.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Na mikili mingi, bazali kondima ete mibali na mibali bábalana mpe basi na basi bábalana. Ndenge nini okoki koboya makanisi yango? Bongo soki okómi mpe na bamposa ya ndenge wana?*

OKANISI NINI?

- **Na makambo nini olukaka komityela mibeko ya makasi koleka ndelo?**
- **Mikapo nini ya Biblia emonisi polele ete Yehova alukaka te ete basaleli na ye básala makambo nyonso na ndenge ya kokoka?**
- **Mpo na nini basusu bakokima yo soki olukaka ete makambo nyonso esalema na ndenge ya kokoka?**
- **Na mikolo ekoya, ndenge nini okotalela mabunga na yo?**

Kosangisa te nzoto ná mobali to mwasi lokola yo

“Na bolenge na ngai, nazalaki kobunda na mposa oyo nazalaki na yango ya kolula baninga na ngai mibali. Na nse ya motema, naye baki ete makanisi wana ezali malamumu te.”—Olef.

“Ngai ná moninga na ngai ya mwasi tozalaki kopesana bizi mbala moko to mibale. Kasi, lokola nazalaki mpe kolinga bana mibali, nazalaki komituna soki nakobanda kosangisa nzoto ná baninga na ngai basi mpe bana mibali.”—Sarah.

EMONANI polele ete lelo oyo, likambo ya kosangisa nzoto mibali ná mibali mpe basi ná basi, ezali lisusu te likambo ya nsani ndenge ezalaki na boumeli ya mbula 30 to 40 oyo eleki. Soki omeki kaka koloba ete olingaka yango te, na ntembe te, okomona ndenge bakowolola yo! Amy, elenge mwasi moko ya mbula 16 alobi boye: “Mwana mwasi moko ayebisaki ngai ete, lokola nasepelaka te na bato oyo basangisaka nzoto basi ná basi to mibali ná mibali, wana emonisi mpe ete nazali moto oyo ayinaka bato ya mposo mosusu. Nyonso mibale ezali kaka likambo moko: kokanisela basusu mabe!”

Mokili ya lelo oyo ezali kopesa nzela na makambo nyonso, etindi bilenge mingi bakóma kosangisa nzoto mibali ná mibali mpe basi ná basi. Becky, elenge mwasi moko ya mbula 15 alobi boye: “Bilenge basi mingi na eteyelo balobaka ete basangisaka nzoto ná baninga na bango basi, to mpe ná bana mibali, to mpe balingaka koyeba soki kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi ezalaka ndenge nini.” Christa, elenge mwasi moko oyo azali na mbula 18, amonaka mpe makambo ya ndenge wana na eteyelo na bango. Alobi boye: “Kutu, bana basi mibale ya kelasi na biso base-ngaki ngai tósangisa nzoto. Moko akomelaki ngai mwa mokanda

mpe atunaki ngai soki nakolinga koyeba soki kosangisa nzoto mwasi ná mwasi ezalaka ndenge nini.”

Lokola bato bazali kolobela polelepolele likambo ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to mpe basi ná basi, mbala mosusu okoki kobanda komituna boye: ‘Kosala bongo ezali mpenza mabe? Na-kosala nini soki nasepelaka mingi na moninga na ngai mobali, to moninga na ngai mwasi? Elingi nde koloba ete nakómi moto oyo asangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi?’

Ndenge nini Nzambe atalelaka kosangisa nzoto mibali ná mibali mpe basi ná basi?

Lelo oyo, bato mingi—ata mpe bakanzi mosusu ya mango-mba—bazali komona ete kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi ezali mabe te. Nzokande, Biblia, Liloba ya Nzambe elobeli yango polele. Elobi ete Yehova Nzambe asalaki mobali ná mwasi mpe akanaki ete mposa ya kosangisa nzoto ekokisama kaka kati na mwasi ná mobali oyo babalani. (Ebandeli 1:27, 28; 2:24) Na yango, tokokamwa te ete Biblia epekisi kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi.—Baroma 1:26, 27.

Bato mosusu bakoki koloba ete Biblia esilá ngala. Kasi, kani-sá naino: mpo na nini bato bawelaka koloba bongo? Eteki kozala mpo likanisi ya Biblia ekeseni ná oyo ya bango? Bato mingi babo-yaka Liloba ya Nzambe kaka mpo eteyaka likambo moko oyo eke-seni na oyo bango *balingi* kondima. Nzokande, likanisi wana eza-li solo te, mpe biso tosengeli koboya yango!

Kasi okosala nini soki omoni ete osepelaka mingi na moninga na yo mobali to mwasi? Yango elingi nde koloba mbala moko ete ozali moto oyo asangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi? Te. Kobosana te: ozali na “eleko ya ebandeli ya bolenge,”

eleko oyo bamposa ya nzoto elamukaka yango moko. (1 Bakorinti 7:36) Soki na ntango moko boye oyoki ete ozali kolula moninga na yo mobali to moninga mwasi, yebá ete yango elimboli te ete okobanda kosangisa nzoto na bango. Mbala mingi, makanisi ya ndenge wana elimwaka na yango nsima

OYEBAKI YANGO . . .

Atako okoki kopekisa mpenza bamposa na yo te, okoki koboya kosala makambo mosusu. Okoki koboya kolanda bamposa ya mabe.

***Bilenge nyonso basengeli kopona
—kolanda makanisi mabe ya mokili
na oyo etali kosangisa nzoto to
kolanda toli ya Liloba ya Nzambe***

ya mikolo. Kasi liboso makanisi yango elo-ngwa, osengeli koke-ba mpo omikotisa te na makambo ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi na basi. Nini ekosali-sa yo?

Bondelá mpo na lika-mbo yango. Sengá Yehova

ndenge Davidi asengaki ye ete:

“Ee Nzambe, talá ngai malamumalamu mpe yebá motema na ngai. Talá ngai malamumalamu mpe yebá makanisi oyo etungisaka ngai, mpe moná soki kati na ngai ezali na nzela moko oyo eyokisaka mpasi, mpe kambá ngai na nzela ya seko.” (Nzembo 139:23, 24) Mpo na kopesa yo makasi, Yehova akoki kopesa yo kimya oyo “eleki makanisi nyonso.” Yango ekoki ‘kobatela motema na yo mpe makanisi na yo’ mpe kopesa yo “nguya oyo eleki makasi” mpo oboya kokokisa bamposa ya mabe.—Bafilipi 4:6, 7; 2 Bakorinti 4:7.

Tondisá bɔɔngɔ na yo na makanisi ya malamumu. (Bafilipi 4:8) Tángáká Biblia mokolo na mokolo. Kobosana te ete nguya na yango ekoki kobongola makanisi mpe motema na yo. (Bae-bre 4:12) Elenge mobali moko na nkombo Jason alobi boye: “Biblia—na ndakisa baverse lokola 1 Bakorinti 6:9, 10 mpe Bae-fese 5:3—esalisá ngai mingi. Natángaka baverse yango ntango nyonso oyo bamposa ya mabe eyeli ngai.”

Boyá pornografi mpe eloko nyonso oyo elendisaka lika-mbo etali kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi. (Bakolose 3:5) Boyá eloko nyonso oyo ekolamwisa bamposa ya mbindo. Ekoki kozala pornografi, bafilme mpe baemisyo mosusu ya televizyo, mpe mbala mosusu bazulunalo ya midele ya bilamba to ya ba-mannequin oyo balakisaka bato balati bilamba oyo etiki

“Talá ngai malamumalamu mpe yebá makanisi oyo etungisaka ngai, mpe moná soki kati na ngai ezali na nzela moko oyo eyokisaka mpasi.”—Nzembo 139:23, 24.

nzoto libándá. Na esika ya makanisi ya mbindo, tyá makanisi ya peto. Elenge mobali moko alobi boye: “Soki nayoki mposa ya kosangisa nzoto ná moninga mobali, nakanisaka verse ya Biblia oyo nalingaka mingi.”

Ya solo, bato mosusu balobaka ete kosala nyonso wana ezali na ntina te, mpe balobaka ete osengeli kaka ‘kokoba kosangisa nzoto ndenge ozali kosala’ mpe ‘kondima ndenge ozali.’ Kasi, Biblia elobi ete okoki kolonga ezaleli wana ya mabe! Na ndakisa, elobi ete bakristo mosusu ya ebandeli oyo bazalaki mibali oyo bazalaki kosangisa nzoto ná mibali *babongwanaki*. (1 Bakorinti 6:9-11) Yo mpe okoki kolonga etumba yango—ata soki sikoyo ezali naino kaka na makanisi na yo.

Okosala nini soki mposa ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi ezali kosila te? Kolanda yango te! Yehova apekisi *makambo* ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi. Na yango, moto oyo azali kobunda na bamposa yango asengeli kopona likambo oyo: *koboya kokokisa bamposa yango*.

Tózwa ndakisa ya moto moko oyo “alingá nkele.” (Masese 29:22) Liboso, ezalaki soki asiliki, akosilika makasi. Kasi, nsima

ya koyekola Biblia, amonaki ete asengeli komipekisaka. Yango elingi nde koloba ete akobanda lisusu koyoka nkanda ata moke te? Te, akobanda koyoka. Kasi, loko la ayebi oyo Biblia elobi na oyo etali kosilika makasi, akosala makasi mpo asalaka makambo na nkanda te.

Ezali mpe bongo mpo na moto oyo ayokaka mposa ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi, kasi sikoyo ayekoli

TOLI

Soki yo elenge mobali, okómi kolula mibali, to soki yo elenge mwasi osepelaka na mibali te, koyekola ndakisa ya Yesu ekosalisa yo otalela mibali na ndenge ebongi. (1 Petro 2:21) Azali ndakisa malamumu mpenza ya mobali ya nguya mpe ya boboto.

oyo Biblia elobi mpo na likambo yango. Mikolo mosusu, mposa ya mabe ekoki lisusu koyela ye. Kasi, soki moto azali kotalela likambo ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi ndenge Yehova atalelaka yango, akoki kozwa makasi ya koboya kokokisa mposa yango.

Kolamba te!

Soki ozali kobunda na mposa ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi, okoki koyoka lokola elenge mobali moko oyo alobaki ete: “Nameki ndenge nyonso mpo bamposa oyo nayokaka esila. Nabondeli Yehova asalisa ngai. Natángi Biblia. Nayoki badiskur oyo elobeli likambo yango. Kasi, nayebi te soki nasala nini.”

Soki ezali bongo mpo na yo, osengeli mpenza kobunda etumba. Nkisi oyo ekosilisa yango na mbala moko ezali te. Atako bongo, moto nyonso oyo alingi kosepelisa Nzambe asengeli kozala na bizaleli oyo Yehova alingaka mpe asengeli koboya pite ya lokenge nyonso, ata soki kosala bongo ekoki kozala mpasi mpenza. Kobosana ata moke te ete Nzambe ayebi etumba oyo ozali

makambo oyo nakosala

Soki moto atuni ngai mpo na nini Biblia epekisi kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi, nakoloba boye:

Mpo na kosolola na moto oyo alobi ete makanisi ya Biblia esalisaka moto te afungwama, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

“Makanisi mabe ya bato ya mokili ekotelaki ngai mpe nakómaki komituna soki nazali na ngámbo nini: kosangisa nzoto ná baninga na ngai basi to te? Sikoyo, naboyaka eloko to moto nyonso oyo alendisaka likambo ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi.” —Anna

na yango na motema mpe ete ayokelaka basaleli na ye mawa.* (1 Yoane 3:19, 20) Soki otosi mibeko ya Nzambe, wana ozali kofungola nzela mpo apambola yo. Na yango, kobatela mibeko ya Nzambe, “ezali na litomba monene.” (Nzembo 19:11) Ata lelo, okozala na bomoi ya malamau mpenza na mokili oyo makambo ezali mabe.

Na yango, tyelá Nzambe motema, mpe benganá bamposa mabe. (Bagalatia 6:9) Salá makasi ‘oyina oyo ezali mabe’ mpe ‘okangama na oyo ezali malamau.’ (Baroma 12:9) Soki osali makasi, nsima ya mikolo, bamposa yango ekokita. Na nyonso, soki oboyi likambo etali kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi na basi, okozala na elikya ya kozala na bomoi libela na libela na mokili ya sika ya Nzambe, epai bosembo ekozala.

* Soki mokristo moko asali pite to makambo mosusu oyo etali kosangisa nzoto, asengeli koluka lisalisi ya bankulutu ya lisangá. — Yakobo 5:14, 15.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Ndenge nini okoki kobengana mposa ya kolula moto oyo azali mwasi to mobali na yo te?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini Nzambe apekisi kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi?**
- **Makambo nini okoki kosala mpo okwea te na motambo ya kosangisa nzoto mibali na mibali to basi ná basi?**
- **Kolanda likanisi ya Nzambe na oyo etali kosangisa nzoto mibali na mibali to basi ná basi elakisi nde ete okómi monguna ya bato oyo basalaka bongo?**

29

Ndenge
nini nakoki
kobengana
makanisi ya
kosangisa
nzoto?

ELENGE mobali moko na nkombo Michael alobi boye: “Nakanisaka bana basi ntango nyonso—ata soki bazali pene na ngai te. Ezali mawa mpenza. Na ntango mosusu, nakokaka ata kotya makanisi esika moko te!”

Na ndakisa ya Michael, ekómelaka mpe yo, obanda kokanisa basi to mibali ntango nyonso? Soki ezali bongo, mbala mosusu ozali kotungisama na makanisi. Mposa ya basi to ya mibali ekoki kotonda na makanisi na yo ndenge kaka mampinga ya basoda ya banguna bakotaka na esika moko boye. Michael alobi boye: “Makanisi wana ekoki kosala ete okanisaka makambo mosusu te. Ekoki kotinda yo otika nzela oyo ozalaki kokende mpe oleka na nzela mosusu kaka mpo omona mwana mwasi moko boye ya kitoko, to kotinda yo okota na magazini moko oyo okanaki kokota te kaka mpo omona mwana mwasi moko ya kitoko na pembeni.”

Kasi kobosana te ete bamposa ya kosangisa nzoto ezali na yango mabe te. Kutu, Nzambe nde moto asalá ete mwasi asepele na mobali mpe mobali asepele na mwasi, mpe kosangisa nzoto ezali mabe te mpo na bato oyo babalaná. Ntango ozali naino elenge, na ntango mosusu okoki koyoka mposa makasi ya kosangisa nzoto. Soki yango ekómeli yo, koloba mbala moko te ete ozali moto mabe mpenza to ete okokoka te kotikala peto na bizaleli. *Soki olingi, okoki kotikala peto na bizaleli!* Kasi mpo okoka kotikala peto, osengeli koyeba kopekisa makanisi ya kosangisa nzoto. Ndenge nini okoki kosala yango?

Talelá baninga na yo malamumalamu. Soki baninga na yo ya kelasi babandi masolo ya mbindo, mbala mosusu okoli-

nga kokota na masolo na bango, kaka mpo bámona te ete okeseni na bango. Kasi soki osali bongo, ekokóma nde mpasi koleka mpo obengana makanisi ya mbindo. Osengeli mpenza kotelema mbala moko mpe kokende; mpe osengeli koyokela yango nsóni

OYEBAKI YANGO ...

Makambo oyo otikaka ekota na makanisi na yo ekoki kobongola bomoto mpe bizaleli na yo.
—Yakobo 1:14, 15.

te! Mbala mingi, okoki koluka ndenge ya kokende kozanga ete omimonisa mosantu mpe yango ekosala ete bábanda kolyola yo te.

Boyá masano ya mbindo. Ya solo, bafilme mpe miziki nyonso ezalaka mabe te. Kasi, masano mingi ya mikolo oyo ebongisamaka mpo na kolamusa bamposa ya kosangisa nzoto. Biblia epesi toli nini na likambo yango? Elobi boye: “Tómi-petola na mbindo nyonso ya mosuni mpe ya elimo, tómonisaka'ete tozali kobanga Nzambe mpo bosantu na biso ekóma ya kokoka.” (2 Bakorinti 7:1) Boyá masano nyonso oyo ekoki kolamusa bamposa ya kosangisa nzoto.*

Likambo ya kosakana na binama ya kobotela

Bilenge mosusu basakanaka na binama ya kobotela mpo na kokitisa mposa ya kosangisa nzoto. Kasi momeseno yango ekoki kobimisa makama minene. Biblia elendisi bakristo ete: “Na yango, bóboma binama ya nzoto na bino ya mabele na likambo ya pite, mbindo, mposa ya kosangisa nzoto, mposa oyo eyokisaka mpasi, mpe bilulela.” (Bakolose 3:5) Soki moto azali kosakana na binama ya kobotela, azali ‘koboma mposa ya kosangisa nzoto te.’ Kutu, azali nde kolamusa mpe kobakisa mposa yango!

Kosakana na binama ya kobotela, ekoki kókómisa yo moombo ya

* Eteni 8 ya buku oyo elobeli makambo mingi oyo etali kominanola mpe masano.

Okotika ete bavirisi ekota na ordinatere na yo? Soki ezali bongote, mpo na nini kotika ete makanisi ya mbindo ekotela yo?

“Eloko oyo esalisaka ngai, ezali kolongola makanisi oyo ezali kolamwisa bamposa ya kosangisa nzoto mpe kokanisa makambo mosusu. Naye baka ete nsukansuka bamposa yango ekoleka.” —Serge

bamposa na yo. (Tito 3:3) Moko na makambo ya liboso oyo okoki kosala mpo na kolonga momeseno yango ezali ya *koyebisa moto mosusu* likambo yango. Ndeko moko oyo abunda naki bambula mingi na momeseno ya kosakana na binama ya kobotela alobi boye: “Esengelaki nazala na mpiko mpo naye bisa moto moko likambo yango ntango nazalaki naino elenge! Na boumeli ya bambula mingi, lisosoli na ngai ezalaki se kotungisama; yango ebebisaki mpenza boyokani na ngai ná basusu, mpe na koleka ná Yehova.”

Kasi osengeli koyebisa nani? Mbala mingi, kosolola na tata to mama na bino ekoki kozala malamuni mpenza. Ntango mosusu, kosolola na ndeko moko ya lisangá oyo akomeli, ekoki komema matomba. Okoki kobanda koloba boye: “Nazali na likambo moko oyo ezali kotungisa ngai mingi, mpe nalingi koyebisa yo yango.”

André asololaki na nkulutu moko ya lisangá, mpe azali na esengo na ndenge asalaki yango. Alobi boye: “Ntango nkulutu yango azalaki koyoka ngai, mpisoli ebandaki kobima na miso na ye. Ntango nasilisaki koloba, aye bisaki ngai ete Yehova alingaka ngai mingi. Alobaki ete likambo yango ekómelaka mpe bato mosusu. Alakaki ngai ete akobanda kotala milende oyo nakosala mpe akomemela ngai mikanda mosusu oyo elimbolaka Biblia, oyo elobeli likambo yango. Nsima ya kosolola na ye, nazwaki ekateli ya kokoba

TOLI

Soki okwei lisusu na momeseno ya kosakana na binama ya kobotela, kotika te! Luká koyeba likambo oyo esali ete okwea, mpe salá makasi mpo ozongela yango lisusu te.

kosala makasi mpo na kotika momeseno yango, ata soki na-
kwei lisusu.”

Marc azwaki ekateli ya koyebisa tata na ye, mpe tata ya-
ngo amityaki mpenza na esika na ye. Kutu ayebisaki Marc ete
ye mpe azalaki na momeseno yango ntango azalaki elenge.
Marc alobi boye: “Lokola tata ayebisaki ngai makambo polele,
yango elendisaki ngai mpenza. Namonaki ete soki ye atikaki
momeseno yango, ngai mpe nakoki kotika. Ezaleli oyo tata
amonisaki esimbaki mpenza motema na ngai mpe nakokaki
lisusu te kokanga motema mpe nalelaki.”

Na ndakisa ya André ná Marc, yo mpe okoki kozwa lisalisi
na milende oyo ozali kosala mpo na kotika momeseno ya ko-
sakana na binama ya kobotela. Ata soki okwei lisusu, kole-
mba nzoto te! Yebá ete *okoki* kolonga etumba yango.*

Ndenge ya kobatela makanisi na yo

Ntoma Paulo alobaki boye: “Nazali kobetabeta nzoto na

* Mpo na koyeba makambo mosusu oyo etali momeseno ya kosakana na binama
ya kobotela, talá na Volimi 1, mokapo 25 mpe 26.

makambo oyo nakosala

Mpo nabengana makanisi mabe ya basi to mibali, nako . . .

*Soki lisolo ná baninga ya kelasi ebandi kokende na
makambo ya mabe to ya nsóni, nako . . .*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

“Soki ezaleli moko ya malamu ezali mpe soki eloko moko oyo ebongi kokumisama ezali, bókoba kokanisa makambo wana.”—Bafilipi 4:8.

• • • • •

ngai mpe kokómisa yango lokola moombo.” (1 Bakorinti 9:27) Ndenge moko mpe, mbala mosusu ekosenga ete omityela mpenza mibeko ntango makanisi ya mbindo na oyo etali basi mpe mibali ebandi kokotela yo. Soki makanisi yango ezokima kaka te, meká kosala mwa ngalasisi. Biblia elobi ete: “Ngalasisi ya nzoto ezali na litomba na mwa makambo moke.” (1 Timote 4:8) Mbala mosusu kotambola mwa mba-ngu to kosala ngalasisi mwa miniti moke ekoki kosalisa yo obengana makanisi wana ya mabe.

Likambo ya ntina koleka, luká lisalisi epai ya Tata na yo ya likoló. Ndeko moko alobi boye: “Soki mposa ya kosangisa nzoto ebandi koyela ngai, nasalaka makasi nabondela.” Ya solo, Nzambe akolongola mposa ya kosangisa nzoto te. Kasi na lisalisi na ye, okoki komona ete ezali na makambo mosusu mingi oyo okoki kokanisa na yango.

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini tosengeli te komona ete bamposa ya kosangisa nzoto ezalaka “kaka mabe”?**
- **Mpo na nini osengeli kopekisa bamposa na yo ya kosangisa nzoto?**
- **Masano nini ekoki kotinda yo okóma kokanisa makambo ya basi mpe mibali?**
- **Mpo na nini ezali na ntina obenda nzoto soki lisolo ebandi kolobela makambo ya mabe to ya nsóni?**

makambo oyo nakosalela

Na makambo oyo etungisaka yo, wapi oyo omonaka ete ezalaka mpasi mingi mpe esalaka yo nini?

Ndenge nini okoki kosalela makambo oyo ezali na eteni oyo mpo na kolonga likambo yango na mikolo ekoya?

KOMINANOLA

8

***Mbala boni ominanolaka
na makambo lokola masano,
miziki, bafilme, televizio to
masano ya video?***

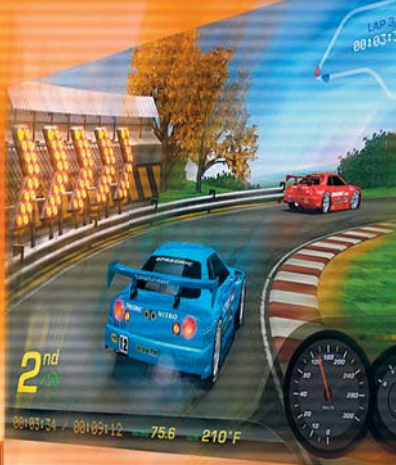

- ☐ Mpenzampenza te
- ☐ Mbala moko na mokolo
- ☐ Mbala mingi na mokolo

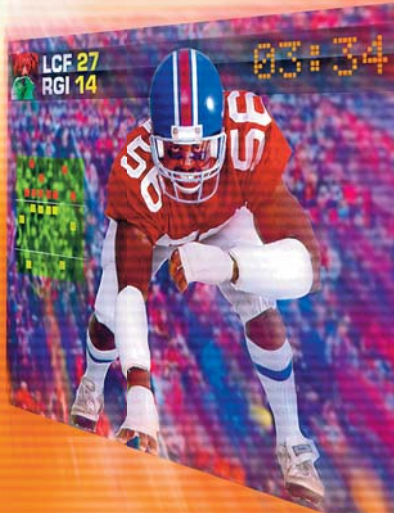
***Nani to nini etindaka yo
mingimingi opona lolenge
boye to boye ya kominanola?***

- ☐ Banninga na yo
- ☐ Baboti na yo
- ☐ Piblisite

Na ntembe te yo ná baninga na yo bozali na balolenge mingi ya kominanola koleka ndenge ezalaki kala. Kasi bozali kaka na ngonga moke na mokolo. Mpe lolenge ya kominanola oyo okopona ekoki kobongisa to kobebisa makanisi mpe bizaleli na yo. Na yango, ebongi kolekisa ntango boni na kominanola? Ndenge nini okoki koyeba lolenge ya kominanola oyo osengeli kopona? **Mikapo 30-33** ekosalisa yo otalela malamu bikateli na yo na oyo etali kominanola.

Nasengeli kobeta
masano ya video?

MWANA mobali moko na nkombo Giscard alobi boye: “Masano ya ordinate e zalaka kitoko mpe esepelisaka mingi mpenza. Na masano yango, okoki kosala makambo mosusu oyo okoki mpenza te kosala na bomoi na yo kozanga ete ozwa likama.” Debora mpe alobi ete alingaka kobeta masano ya ordinate. Kasi apesi likebisi oyo: “Masano yango ekoki kolya yo ntango mingi mpe ekoki kokómisa yo moombo.”

Na ntembe te, masano ya ordinate ezali kaka masano mpamba te. Ya solo, masano yango ekoki kosalisa yo omeka mayele to makoki na yo mpe ekoki kosalisa yo olekisa ntango. Kasi esukaka kaka wana te. Masano ya video ekoki mpe kosalisa yo oyeba kosala makambo mbala moko. Masano yango mosusu ekoki mpe kosalisa yo oyeba matematiki mpe kotángá málamu koleka. Longola yango, mbala mingi bana-kelasi babetaka masolo ya masano ya ordinate oyo ebimi sika. Soki obetá lisano yango, okozala na lisolo ya kobetela baninga na yo.

Na ntembe te, soki oponi malamumalamu, okoki kozwa lisano oyo ekosepelisa yo mpe oyo ebongi mpo na bakristo. Kasi mpo na nini osengeli kozala na bokengi?

Mabe ya masano yango

Toboyi te, masano ya video nyonso te nde ezalaka mabe. Kasi, masano mingi ya video ya mikolo oyo etindaka bato básalá makambo oyo Biblia ebengi “misala ya nzoto,” elingi koloba, misala ya mbindo oyo Nzambe apekisi. —Bagalatia 5:19-21.

Adrien, elenge moko oyo azali na mbula 18, alobaki ete lisano moko oyo etekamaki mingi elakisaki “bitumba ya bato ya mobulu, bato bazali komela bangi, kosangisa nzoto, koloba maloba ya nsóni, kobomana na ndenge ya nsómó, kotangisa makila mpe kozokisana bampota minene.” Masano mosusu ekumisaka misala ya bilimo mabe. Mpe soki babimisi lisano moko ya sika, oyo ya kala emonanaka lokola esili ngala. Longola yango, moto akoki kobeta masano yango mingi ya mobulu

OYEBAKI YANGO ...

Lopitalo ya liboso ya mokili mobimba, esalemaki na 2006 na Amsterdam, na ekólo Pays-Bas, mpo na kosalisa bato bálongwa na boombo ya masano ya video.

ná bato mosusu na Internet. Yango esali ete bato bákóma kosepela na masano yango mingi koleka. James, elenge mobali moko ya mbula 19, alobi boye: “Okoki kofanda liboso ya ordinatere na yo mpe kobeta lisano moko ná bato ya mikili mosusu oyo ezali mosika mpenza.”

Lisusu, masano ya Internet oyo moto akoki kozwa esika ya elombe moko oyo azali na kati ya lisano epalangani mpenza. Na masano yango, bato oyo bazali kobeta bakoki kosala bilombe na bango ya masano (avatar)—ekoki kozala moto, nyama, to eloko moko oyo ezali ndambo moto ndambo nyama—oyo efandaka na mokili moko ya elilingi oyo basali na ordinatere, mpe oyo ebele ya basani mosusu babetaka. Mokili yango ezalaka na bamagazini, mituka, bandako, banganda, bandako ya bandumba, kaka ndenge ezalaka na mokili ya solo. Bato oyo bazali kobeta masano yango bakoki kotindelana bamesaje ntango bato to biloko mosusu oyo bazali kosakanisa na ordinatere ebimi mpe ekómi kosakana.

Mokili yango ya elilingi ezalaka na bato mabe mpenza, na ndakisa bato ya mafia, bankolo ya bandako ya bandumba, basi ya ndumba, babotoli, bato oyo basalaka biloko ya monyato mpe babomi. Bato oyo bazali kobeta masano yango bakoki komipesa na makambo oyo bakoki ata komeka kosala te na ndenge ya solo. Esengaka babeti báfina kaka mwa babuto ya ordinatere mpo na kotinda bilombe (avatar) na bango básangisa nzoto, mpe na ntango yango, babeti bakoki kosolola makambo ya kosangisa nzoto na nzela ya bamesaje oyo bazali kotindelana. Na masano mosusu, mobeti akoki kotinda elombe (avatar) na ye asangisa nzoto na bilombe mosusu oyo bazali bana mike. Tokoki kokamwa te ete bato oyo balandelaka momese no yango bazali komitungisa na ndenge bato bazali kosala masano na makambo ya mabe ndenge wana.

“Masano mingi etindaka moto amona lisusu mabe te makambo lokola mobulu, maloba ya mbindo, makambo ya nsuni, mpe ekoki kotinda moto azala lisusu na bokengi te na makambo mosusu ya bomoi na ye. Yango wana osengeli kokeba mpenza na masano oyo ozali kopona mpo na kobeta.”
—Amy

Mpo na nini osengeli kopona malamumu?

Bato oyo babetaka masano yango ya mobulu to oyo emonisaka polele makambo ya kosangisa nzoto bakoki koloba boye: “Mabe ezali wapi? Ezali makambo ya solo te. Ezali na yango kaka lisano.” Kasi komikosa te na makanisi wana ya lokuta!

Biblia elobi ete: “Ata na misala na ye mwana mobali asalaka ete bato báyebe ye, soki mosala na ye ezali peto mpe elongobani.” (Masese 20:11) Soki obetaka masano ya mobulu to ya makambo ya mbindo, bato mosusu bakomona yo lokola moto ya peto mpe ya kolongobana? Mbala mingi, bato mosusu oyo bayekoli likambo yango bamoni ete bato oyo batalaka mbala na mbala masano ya mobulu bákómaka mpe mobulu mingi. Kutu, bato mosusu ya mayele balobi ete, lokola na masano ya ordinatere moto akoki kobeta to kosolola ná bato mosusu, masano yango ekoki kozala na nguya mingi na bomoi ya moto koleka televizio.

Soki moto aponi kobeta masano ya ordinatere ya mobulu to ya makambo mosusu ya mbindo, ezali lokola aponi kosakana na biloko oyo ezali na pwazo. Mbala mosusu mabe oyo biloko yango esalaka na nzoto emonanaka mbala moko te kasi nsukansuka ebebisaka nzoto. Na ndenge nini? Soki moto asakani mingi na biloko ya ndenge wana, akoki kozwa maladi. Ndenge moko mpe, soki ozali na momeseno ya

TOLI

Komá na mokuse makambo oyo ezalaka na lisano moko moko oyo okolinga kobeta, limbolá ntina ya lisano yango mpe mayele oyo bapesi mpo na kolonga na lisano yango. Kokanisá makambo oyo okomi ná toli ya Biblia oyo tolobeli na mokapo oyo, mpe na nsima talá soki lisano yango ezali malamumu.

“Bino baoyo bolingaka Yehova, bóyina oyo ezali mabe.” —Nzembo 97:10.

kobeta masano oyo elakisaka polele makambo ya kosangisa nzoto to mobulu ya nsomo, yango ekoki kobebisa ‘bizaleli ya malamu’ oyo ozalaki na yango mpe kosala ete bamposa ya nzoto ekotela yo mpe etambwisa makanisi mpe misala na yo. —Bae-fese 4:19; Bagalatia 6:7, 8.

Nasengeli kopona masano ya ndenge nini?

Soki baboti na yo bapesi yo nzela obeta masano ya video, ndenge nini okoki koyeba masano oyo osengeli kopona mpe ntango boni osengeli kolekisa na kobeta yango? Okoki komitu-na mituna oyo:

Lisano oyo naponi kobeta ekosala ete Yehova atalela ngai ndenge nini? Nzembo 11:5 elobi ete: “Ye-hova ye moko atalatalaka moyengebene ná moto mabe, mpe molimo na ye eyinaka mpenza moto oyo alingaka mobulu.” Mpo na bato oyo bamipesaka na misala ya bili-mo mabe, Liloba ya Nzambe elobi ete: “Moto nyonso oyo azali kosala makambo yango azali eloko moko oyo Yehova ayiná.” (Kolimbola Mibe-ko 18:10-12) Soki olingi ko-

Kobeta masano ya mobulu to ya makambo ya mbindo ezali lokola kosakana na biloko oyo ezali na pwazo —mabe na yango ekoki komonana mbala moko te, kasi nsukansuka ebebisaka nzoto

zala moninga ya Nzambe, osengeli kolanda toli oyo ezali na Nzembo 97:10, oyo elobi ete: “Bóyina oyo ezali mabe.”

Lisano yango ekobebisa makanisi na ngai to te? Omituna boye: “Soki nabeti lisano oyo, ekozala petee ‘nakima pite’ to ekozala nde mpasi?” (1 Bakorinti 6:18) Masano oyo ezali na bililingi to masolo oyo elamwisaka mposa ya kosangisa nzoto ekosalisa yo te otyá makanisi na yo na makambo ya boyengebene, ya peto mpe ya malamu.—Bafilipi 4:8.

Nakolekisa ntango boni na kobeta lisano yango? Ata lisano oyo ezali mabe te ekoki mpe kolya yo ntango. Na yango, komáká ngonga boni oyo olekisaka na kobeta masano. Masano yango ezali nde kolya yo ntango oyo osengeli kolekisa na makambo oyo eleki ntina? Kokomaka ntango oyo olekisaka na kobeta masano ekosalisa yo oyeba makambo ya ntina oyo osengeli kotya na esika ya liboso.—Baefese 5:16.

Ya solo, Biblia esengi te ete olekisaka ntango na yo nyonso kaka na koyekola to na misala ya ndako. Kutu, elobi nde ete ezali mpe na “ntango ya koseka . . . mpe ntango ya

makambo oyo nakosala

Soki moninga moko abengi ngai tóbeta lisano moko ya video oyo ezali kolakisa makambo ya mobulu to ya mbindo, nakoloba boye:

*Nakobanda kobeta masano ya video na boumeli ya ngonga
na pɔsɔ mobimba, mpe nakotosa ngonga yango soki*

*Na mokapo oyo nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

kopumbwapumbwa.” (Mosakoli 3:4) Kasi osengeli koyeba ete maloba “kopumbwapumbwa” elimboli kaka te kosakana, kasi mpe kosala ngalasisi. Na yango, mpo na nini te kosalela ntango na yo ya bopemi na makambo lokola kosala ngalasisi, na esika olekisa yango kaka na masano ya video?

Yebá kopona malamumu

Na ntembe te, kobeta masano ya video ekoki kosepelisa mpenza, mingimingi soki oyebi kobeta yango malamumu. Yango emonisi ete ezali mpenza na ntina ete oyeba kopona malamumu masano oyo okobeta. Omituna boye: ‘Nazalaka makasi na mateya nini na kelasi?’ Ezali nde mateya oyo osepelaka na yango mingi? Kutu, mbala mingi soki osepelaka mpenza na mateya moko boye, ekokotela yo mpenza na makanisi. Sikoyo omituna boye: ‘Lisano nini nalingaka mingi koleka? Makambo nini lisano yango ezali koteya ngai?’

Na esika ete obetaka lisano moko boye kaka mpo baninga na yo basepelaka na yango, zalá na ekateli ya kopona yo moko lisano oyo okobeta nsima ya koyeba makambo oyo ezali na kati. Kasi likambo ya ntina koleka, osengeli kolanda toli oyo ya Biblia ete: “Bókoba koluka koyeba malamumu mpenza eloko oyo ekoki kondimama na Nkolo.”—Baefese 5:10.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Olingaka miziki, mpe yango ezali mabe te. Kasi ozali moombo na yango?*

OKANISI NINI?

- **Masano ya video ekoki kosala nini na makanisi mpe motema ya moto?**
- **Mpo na nini ezali na ntina otalela toli ya Yehova oyo etali kozala na bizaleli malamumu ntango ozali kopona lisano?**
- **Ndenge nini okoki kosalisa leki na yo oyo akómá moombo ya lisano moko oyo oyebi ete ezali mabe?**

Nakoki kosala nini mpo nakóma te moombo ya miziki?

***Otalelaka miziki
ndenge nini?***

☐ Ekosala ngai eloko te soki ezangi.

☐ Nakoki kokufa soki ezangi.

Oyokaka miziki ntango nini?

☐ Nzelandzela

☐ Ntango nazali koyekola

☐ Banda ntango tii mpokwa

***Miziki ya ndenge nini
olingaka mingi koleka,
mpe mpo na nini?***

.....

.....

EMONANI ete biso nyonso tobotamá na likoki ya kosepela na mindule mpe miziki ya kitoko. Mpe mpo na bilenge mingi, miziki ezali eloko oyo moto asengeli kozanga te. Elenge mwasi moko na nkombo Amber, oyo azali na mbula 21, alobi boye: “Soki nayoki miziki te, nakoki kokufa. Nayokaka miziki na ngai ntango nyonso—ezala ntango nazali kosala misala ya ndako, kolamba, koyekola, to ntango nakei kosomba biloko.”

Miziki elandaka banoti, kasi esukaka kaka wana te; esimbaka mpenza motema. Kaka ndenge ‘liloba oyo elobami na ntango na yango mpenza ezalaka malamuni mingi,’ koyoka miziki na ntango oyo ozali na mposa na yango mpenza, ekoki kopesa moto makasi! (Masese 15:23) Jessica, oyo azali na mbula 16, alobi boye: “Na ntango mosusu, okoki komona lokola ete moto moko te azali komitya na esika na yo. Kasi ntango nayokaka miziki oyo nalingaka mingi, namonaka ete ezali kaka ngai moko te nde nanyokwamaka na makanisi.”

Eyokanisaka to eswanisaka yo ná baboti na yo?

Ata soki olingaka miziki moko boye, ntango mosusu baboti na yo basepelaka na yango te. Elenge mobali moko alobi boye: “Papa ayebisaka ngai boye, ‘Katá miziki wana! Ezali kosala ngai matoi mpasi!’” Mbala mosusu olembi baboti na yo mpe ozali komona lokola bazali koluka makamambo esika ezali te. Elenge mwasi mosusu atuni boye: “Bongo ntango *bango moko* bazalaki bilenge? Baboti na bango bakanisaki te ete miziki *na bango* ezali mabe?” Ingrid, oyo azali na mbula 16, alobi boye: “Mikóló bakangamaka kaka na makamambo ya kala. Matata ekozala mingi te soki bayebi ete miziki ya ntango na biso ezali kosepelisa biso, ndenge oyo ya bango ezalaki mpe kosepelisa bango!”

Ingrid alobi likambo moko ya ntina. Na ntembe te yo mpe oyebi ete banda kala, mikóló mpe bilenge bawelanaka na makamambo oyo esepelisaka moto na moto. Kasi yango elingi koloba te ete likambo ya miziki esenge-

OYEBAKI YANGO . . .

Soki ozali kolinga te ete baboti na yo báyoka miziki oyo olingaka mingi, yango ekoki komonisa ete eloko moko ya mabe ezali na miziki oyo oyokaka.

Miziki ezali lokola bilei. Soki ezali ya malamumu mpe eleki ndelo te, ekozala malamumu mpo na yo; kasi soki ezali ya mabe, ezala mingi to te, ekosala yo mabe

li ntango nyonso kobimisa mata-ta. Mpo matata wana ebima te, osengeli kopona miziki oyo eko-sepelisa ná yo ná baboti na yo. Yango ekozala mpasi te soki baboti na yo batosaka mateya ya Biblia. Mpo na nini? Mpa-mba te Liloba ya Nzambe ekoki kosalisa yo ná babo-ti na yo bóyeba miziki oyo ebongi te mpo na bakristo mpe esika nini esengeli kotikela moto na moto apona oyo alingi. Mpo na yango, osengeli kota-lela makambo mibale ya ntina: (1) makambo oyo miziki oyo oyokaka elobeli mpe (2) nzembo boni oyokaka. Libosoliboso, tótalela motuna oyo . . .

Miziki oyo nayokaka elobeli makambo nini?

Miziki ezali lokola bilei. Soki ezali ya malamumu mpe eleki ndelo te, ekozala malamumu mpo na yo; kasi soki ezali ya mabe, ezala mingi to te, ekosala yo mabe. Kasi likambo ya mawa, miziki ya mabe nde esepelisaka bato mingi koleka. Elenge moko na nkombo Steve amileli boye: “Mpo na nini nzembo nyonso ya kitoko ezalaka na maloba ya mabe mpenza?”

Soki osepeleli na lokito ya nzembo moko boye, ezali na ntina okipe maloba na yango? Mpo na kosalisa yo ozwa eyano na motuna yango, omituna boye: ‘Soki moto alingi komelisa ngai pwazo, mayele nini akoki kosalela mpo namela yango? Akokómisa yango ngayi to sukali?’ Yobo, moto ya sembo, atunaki boye: “Litoi emekaka nde maloba te ndenge monoko emekaka bilei?” (Yobo 12:11) Na yango, na esika oyoka loyembo moko

“Litoi emekaka nde maloba te ndenge monoko emekaka bilei?”—Yobo 12:11.

kaka mpo osepeli na ndenge bazali kobeta yango, oyo ezali lo-kola eloko ya sukali oyo bakómisi ngayi, ekozala malamú ‘ome-ka naino maloba na yango,’ elingi koloba otalela naino titre mpe maloba ya loyembo yango. Mpo na nini? Mpamba te ma-loba oyo baktisi na miziki yango ekoki kobongola makanisi mpe bizaleli na yo.

Kasi likambo ya mawa, miziki mingi lelo oyo ezali na malo-ba oyo etindaka bato na kosangisa nzoto, mobulu, mpe komela bangi. Soki okanisi ete koyoka miziki ya ndenge wana ekosala yo mabe moko te, boye miziki yango ebandi kobebisa yo.

Yo moko zwá ekateli

Bananga na yo bakoki kotya yo mbamba mpo oyokaka mi-ziki ya mabe. Mbamba eutaka mpe na bato oyo basalaka mo-mbongo ya koteka miziki. Na nzela ya radio, Internet, mpe te-levizyo, miziki ekómi mombongo moko ya makasi, oyo ezali kokótisa bamiliare ya badolare. Bafutaka bato oyo bayebi kosa-la piblisite ya miziki malamú mpenza mpo na kotinda yo okóma kosepela na miziki oyo bazali koteka.

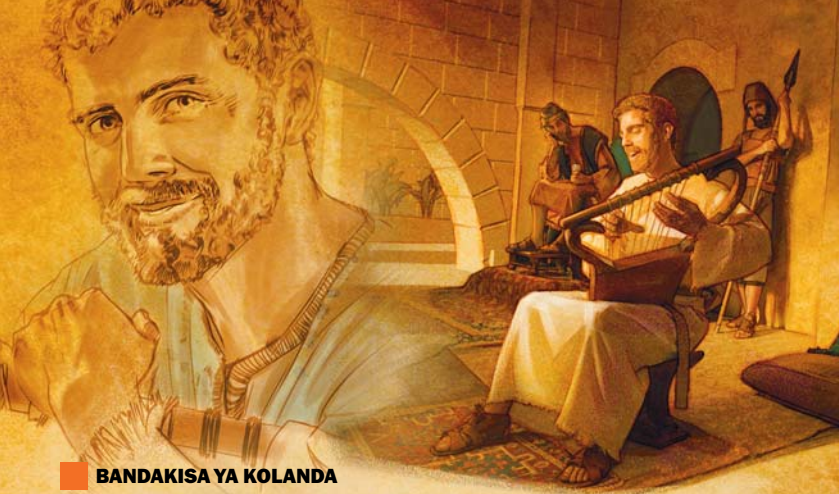
Kasi soki otiki ete bananga na yo, radio to televizyo bápone-la yo miziki oyo osengeli koyoka, yango ekomonisa ete ozali li-susu te na bonsomi ya kozwa bikateli yo moko. Okokóma mpe-

nza nsuka ya moombo. (Baroma 6:16) Biblia epesi biso toli ete tó-temela makanisi mabe ya mokili na makambo ya ndenge wana. (Baroma 12:2) Yango wana, ekozala malamú osalelaka ‘ma-koki na yo ya kosolola mpo na kokesenisa ná mabe ná mala-mu.’ (Baebre 5:14) Ndenge nini

TOLI

Soki olingi baboti na yo báyebe ntina oyo olingaka miziki moko to *orchestre* moko boye, banda naino kosepela na miziki moko oyo *bango* balingaka.

BANDAKISA YA KOLANDA

Davidi

Davidi azalaki kolinga miziki. Azalaki **mobeti-miziki mo-nene** mpe mokomi ya nzembo. Asalaki kutu bibeteli na ye ya miziki. (2 Ntango 7:6) Lokola Davidi ayebaki kobeta miziki malamu, mokonzi ya Yisraele abengaki ye aya **kobetaka miziki na ndako ya mokonzi**. (1 Samwele 16:15-23) Davidi andimaki. Kasi **akómaki lolendo te** mpe atikaki te ete miziki ekómisa ye moombo. Nzokande, asalelaki makoki na ye mpo na kokumisa Yehova.

Olingaka miziki? Mbala mosusu okozala moyembi mo-nene te, kasi okoki mpe **kolanda ndakisa ya Davidi**. Na ndenge nini? Soki otiki te ete miziki ekómisa yo moombo to etinda yo okanisa mpe osala makambo oyo ekokumisa Nzambe te. Kasi, kosalela miziki ekosala ete **osepela lisusu mingi** na bomoi. Likoki ya kobeta mpe kosepela na miziki ezali **likabo ya Nzambe**. (Yakobo 1:17) Davidi asalelaki likabo yango na ndenge oyo esepelisaki Yehova. Yo mpe okosala ndenge wana?

kokangama kaka na miziki moko te

Osepelaka kolya biloko ya ndenge na ndenge koleka ntango ozalaki na mbula mitano? Soki ezali bongo, ezali mpo okómá kosepela na biloko mosusu. Ezali ndenge moko na miziki. Kokangama kaka na lolenge moko ya miziki te. Meká mpe miziki mosusu.

Lolenge moko oyo okoki kosala yango ezali koyekola kobeta ebeteli miziki moko. Atako ekoki kozala mpasi mpe ekoki kopesa esengo, kasi ekoki mpe kopesa yo libaku ya komesana na lolenge mosusu ya miziki longola oyo esilá kobima. Ndenge nini okoki kozwa ntango ya koyekola? Okoki kozwa ntango oyo olekisaka na kotala televizio to kobeta masano ya video. Yoká ndenge bilenge oyo balobi.

“Kobeta ebeteli ya miziki moko esepelisaka mpenza mpe ekoki kozala lolenge malamu ya komonisa lolenge oyo ozali komiyoka. Koyekola kobeta nzembo ya sika esalisá ngai nakóma kosepela na lolenge mingi ya miziki.”—Brian, mbula 18, abetaka gitare, mbonda, mpe piano.

“Osengeli kobetaka mbala na mbala ebeteli ya miziki moko soki olingi oyeba kobeta yango malamu. Kosala yango ezalaka ntango nyonso petee te. Kasi, koyeba kobeta miziki moko malamu esalaka ete omiyoka malamu mpe esengo.”—Jade, mbula 13, abetaka viola.

“Soki nalekisi mokolo mabe to soki nalembi na makanisi, nayokaka malamu soki nazali kobeta gitare na ngai. Kobeta miziki moko ya malamu mpe oyo ekitisaka motema, esalaka ete moto ayoka elengi.”—Vanessa, mbula 20, abetaka gitare, piano, mpe clarinette.

“Nazalaki kokanisa ete: ‘Nakokoka te kobeta malamu lokola moto boye to boye.’ Kasi nakobaki koyekola, mpe sikoyo nazali koyoka esengo mingi ntango nazali kobeta miziki malamu. Nakómá mpe kokumisa bato mosusu oyo babetaka miziki malamu.—Jacob, mbula 20, abetaka gitare.

“**Ntango mosusu nasutukaka nazolanda nzembo moko ya mabe. Nakataka yango mbala moko. Soki nasali yango te, nalukaka komilongisa mpo kaka nakoba koyoka yango.**” —Cameron

okoki kosalela makoki na yo ya kokanisa ntango ozali kopona miziki? Talelá toli oyo:

Talá ezipeli na yango malamu. Mbala mingi soki kaka otali ezipeli ya kaseti to piblisite oyo bazali kosalela miziki moko boye, okoki koyeba soki miziki yango ezali ya ndenge nini. Soki ezali na maloba to bililingi ya makambo ya mobulu, ya kosangisa nzoto, to ya misala ya bilimo mabe, wana osengeli kokeba. Ekoki kozala ete miziki oyo ezali na kati ezali mpe mabe.

Talelá maloba na yango malamu-malamu. Miziki yango ezali kolobela nini? Okosepela mpenza koyoka maloba yango to kozongela yango mbala na mbala? Makanisi oyo ezali na kati ya maloba yango eyokani na makambo oyo ondimaka mpe oyo Biblia eteyaka? Soki nzembo ezali na monoko ya bapaya, salá mpenza makasi oyeba soki maloba oyo ezali na kati ebongi na mokristo.—Baefese 5:3-5.

Luká koyeba ndenge oyo ezali kosala. Elenge moko na nkombo Philip alobi boye: “Nazalaki komona ete miziki mingi oyo nazalaki koyoka mpe maloba na yango ezalaki kosala ete namiyoka mawamawa.” Ya solo, bato nyonso bamiyokaka ndenge moko te nsima ya koyoka miziki moko boye. Kasi miziki oyo oyokaka esalaka yo ndenge nini? Omituna boye: ‘Nakómaka na

makanisi ya mabe nsima ya koyoka miziki yango to maloba na yango? Nakómi nde kosalela elobeli ya balabala oyo ezali na miziki yango?”—1 Bakorinti 15:33.

Talelá mpe ndenge basusu bakoyoka. Ndenge nini baboti na yo batalelaka miziki oyo oyokaka? Tuná bango bápesa makanisi na bango. Kanisá mpe ndenge oyo bandeko mosusu ya lisangá bakoki kotalela miziki yango. Yango ekoki nde kobetisa basusu libaku? Kobongola ezaleli na yo mosusu mpo obetisa basusu libaku te, ekomonisa ete okómeli.—Baroma 15:1, 2.

Komituna mituna wana, ekosalisa yo oyeba kopona miziki oyo ekosepelisa motema na yo mpe oyo ekobebisa te boyokani na yo na Yehova. Kasi ezali na likambo mosusu oyo osenge-li kotalela.

Ndenge nini okoyeba ete olekisi ndelo?

Ndenge kaka bilei ya malamumu etongaka nzoto, miziki ya kitoko ekoki mpe kosala ete moto amiyoka malamumu. Kasi lisese moko ya Biblia ekebisi ete: “Ozwi nde mafuta ya nzoi? Lyá oyo ekoki na yo, noki olya yango mingi koleka mpe osanza yango.” (Masese 25:16) Eyebani ete mafuta ya nzoi ebikisaka bamaladi mosusu. Kasi ata eloko ya *malamumu* ekoki kosala yo mabe soki olekisi ndelo. Yango eteyi biso nini? Tosengeli kosalela biloko nyonso ya kitoko na ndenge ebongi.

Kasi bilenge mosusu batikaka miziki ekómisa bango baombo. Na ndakisa, Jessica, oyo tolobelaki liboso, alobi ete: “Nayokaka miziki ntango nyonso—ata ntango nazali koyekola Biblia. Nayebisaka baboti na ngai ete esalisaka ngai natya makanisi na makambo oyo nazali koyekola, kasi bandimelaka ngai te.” Yo mpe okanisaka lokola Jessica?

Ndenge nini okoki koyeba soki ntango oyo olekisaka na koyoka miziki ezali mingi to te? Omituna mituna oyo:

Nalekisaka ngonga boni na koyoka miziki mokolo na mokolo? ✍️

Nabimisaka mbongo boni sanza nyonso mpo na miziki?

.....

Miziki oyo nayokaka ebebisaka boyokani na ngai ná bato mosusu ya libota? Soki ezali bongo, komá awa na nse ndenge oyo okoki kobongisa likambo yango.

.....

.....

Bongisá lolenge na yo ya koyoka miziki

Soki miziki ezali kolya yo ntango mingi, ekozala malamu omityela bandelo mpe obongisa lisusu lolenge na yo ya koyoka miziki. Na ndakisa, mbala mosusu ekosenga otika momeseno ya kotya *écouteur* na matoi mokolo mobimba to kotya miziki ntango kaka okómi na ndako.

Mpo na nini kutu te kolekisa bangonga mosusu kozanga koyoka miziki? Yango ekoki kosalisa yo ntango ozali koyekola. Steve, oyo tolobelaki liboso, alobi boye: “Okozwa matomba mingi koleka na boyekoli na yo soki okangi miziki.” Soki oyekoli *kozanga* kotya miziki, okomona ndenge okokanga makambo mingi.

Ekozala mpe malamu ozala na programe ya kotánga mpe koyekola Biblia ná mikanda oyo elimbolaka Biblia. Na ntango

makambo oyo nakosala

Mpo nakóma te moombo ya miziki, nako . . .

Soki baninga na ngai batye ngai mbamba mpo nayoka miziki ya mabe, nakoloba boye:

.....

.....

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

.....

.....

mosusu, Yesu Kristo azalaki kokende na esika moko ya kimya mpo na kobondela mpe kokanisa na mozindo. (Marko 1:35) Esika oyo oyekolaka ezalaka kimya mpe ezangi makelele? Soki bongo te, boyokani na yo ná Nzambe ekozala makasi te.

Ponáká miziki ya malamú

Miziki ezali mpenza likabo oyo euti epai ya Nzambe, kasi osengeli kokeba ete osalela yango na ndenge ya mabe te. Kozala te lokola elenge mwasi moko na nkombo Marlene, oyo alobi ete: “Nazali na miziki mosusu oyo nayebe ete esengeli nabwaka, kasi nasepelaka na ndenge ebetaka.” Kanisá naino ndenge miziki ya mabe oyo elenge yango azali koyoka ezali kobebisa makanisi mpe motema na ye! Kebá na motambo yango. Kotika te ete miziki ebebisa yo to ekómisa yo moombo. Landáká oyo Biblia ezali kosenga bakristo ntango ozali kopona miziki. Bondeláká Nzambe mpo atambwisa mpe asalisa yo. Lukáká baninga oyo bandimaka mateya ya Biblia oyo yo ondimaka.

Miziki ekoki kokitisa yo motema. Ekoki kosalisa yo omiyo-ka yo moko te. Kasi soki miziki ekómi na nsuka, mikakatano na yo ezali kaka. Mpe nzembo ekoki te kozwa esika ya baninga ya solo. Na yango, kokómisa miziki te likambo ya ntina mingi na bomoi na yo. Sepelá na yango, kasi kokómisa yango te eloko ya ntina mingi na bomoi.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Ozalaka na mposa ya komisepelisa na ntango mosusu. Ndenge nini toli ya Biblia ekoki kosalisa yo omisepelisa na ndenge ya malamú?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini koyeba kopona miziki ezali mpenza na ntina?**
- **Ndenge nini okoki koyeba soki miziki boye to boye ezali malamú to te?**
- **Okoki kosala nini mpo ókangama kaka na miziki moko te?**

32

Ndenge nini nakoki komisepelisa mwa moke?

Tyá elembo soki maloba oyo elandi ezali solo to lokuta.

Biblia elobi ete . . .

***kobeta masano ezalaka ntango
nyonso mabe.***

☐ Solo

☐ Lokuta

***Bafilme ná baemisyo nyonso
oyo balakisaka na televizio
ezalaka kaka mabe.***

☐ Solo

☐ Lokuta

Mabina nyonso epekisami.

☐ Solo

☐ Lokuta

OSALI mosala makasi poso mobimba. Bokómi mokolo oyo botángaka te na poso. Osilisi misala na yo nyonso ya ndako. Kasi ozali naino na makasi, mpe yango ezali likabo moko ya kitoko oyo bilenge bazalaka na yango. (Masese 20:29) Sikoyo bino nyonso bozali na mposa ya komisepepela.

Ntango mosusu baninga na yo bakanisaka ete Biblia eteyaka ete moto *asengeli te* komisepepela. Kasi likambo yango ezali solo? Tiká tótalela maloba ya solo to ya lokuta oyo ezali na lokasa oyo eleki mpe tómona oyo mpenza Biblia elobi na likambo etali komisepepela.

● **Kobeta masano ezalaka ntango nyonso mabe.**

Lokuta. Biblia elobi ete “ngalasisi ya nzoto ezali na litomba na mwa makambo moke.” (1 Timote 4:8) Lelo oyo masano ya malamumu mpe oyo esepelisaka ezali ebele, na ndakisa kotambwisa velo, kokima mbangu, kobeta bale, tenisi, *volleyball*.

Yango elingi nde koloba ete esengeli te kokeba? Tótalela ntina oyo Ntoma Paulo alobelaki maloba oyo ezali na verse oyo touti kotángá. Akomelaki elenge Timote ete: “Ngalasisi ya nzoto ezali na litomba na mwa makambo moke; kasi ezaleli ya kokangama na Nzambe ezali na litomba na makambo nyonso, mpo yango ezali na elaka ya bomoi ya lelo mpe ya bomoi ya mikolo oyo ezali koya.” Maloba wana ya Ntoma Paulo esalisi biso tóbosana te ete kosepelisa Nzambe esengeli kozala ntango nyonso likambo ya liboso na bomoi na biso. Mpo koyeba mpenza ete kosepelisa Nzambe esengeli kozala likambo ya liboso na bomoi na yo, ata ntango ozali kopona lisano oyo okobeta, osengeli komituna mituna misato oyo elandi:

1. Makama ebimaka mingi na lisano yango to te? Kotalela kaka te makambo oyo bato balobaka mpo na lisano yango to ndenge oyo bilenge mosusu bakumisaka yango. Luká koyeba malamumu lisano yango. Na ndakisa, luká koyeba makambo oyo elandi: Bato boni bazwaka makama na lisano oyo? Bibongiseli nini ezwamá mpo na kobatela bato oyo bazali kobeta lisano yango? Moto asengeli kozwa formasyo nini mpe bisaleli nini asengeli kozala na yango mpo azwa likama te? Atako likama ekoki

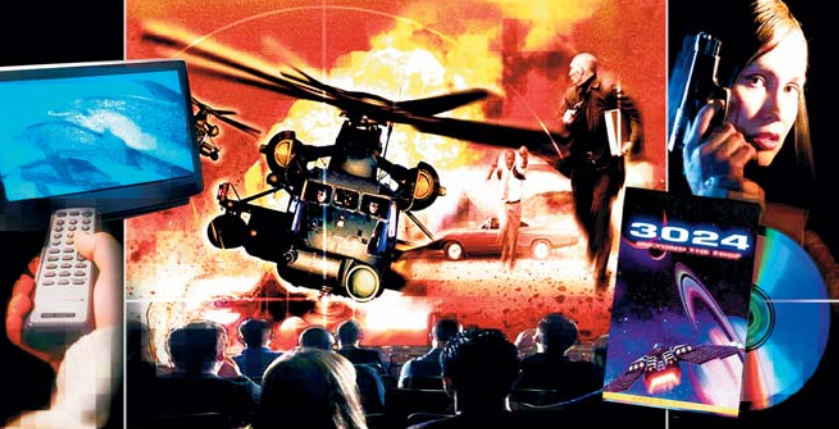

kobima na likambo nyonso moto azali kosala, ntina ya libosoliboso ya lisano yango ezali nde kotinda bato bándima ata kotya bomoi na bango na likama?

Bomoi ezali likabo ya Nzambe, mpe na Mobeko oyo Nzambe apesaki Bayisraele moto asengelaki kozwa bitumbu makasi soki abomi moto mosusu kozanga ete akana yango. (Kobima 21:29; Mitángo 35:22-25) Na yango, Mobeko ezalaki kolendisa libota ya Nzambe bázwaka bibongiseli mpo na komibatela. (Kolimbola Mibeko 22:8) Lelo oyo mpe, bakristo basengeli komonisa limemya mpo na bomoi.

2. Lisano yango ekosala ete nazala ná bato ya malamumu?
Soki ozali makasi na lisano moko, baninga ná balakisi bakoki kotya yo mbamba mpo okota na ekipi moko ya eteyelo na bino. Mbala mosusu okoki koyoka mposa makasi ya kondima kobeta na ekipi yango. Elenge mokristo moko na nkombo Marc alobi ete: “Nayebaka te mpo na nini baboti na ngai balingaka te nabeta na ekipi ya eteyelo na biso.” Kasi na esika oluka kondimisa baboti na yo makanisi na yo, talelá naino makambo oyo: Mbala mingi masano mpe baantrenema oyo basalaka mpo na masano yango, ezalaka nsima ya bangonga ya kelasi. Soki obetaka malamumu mpenza, bakosenga yo olekisaka ntango mingi mpo na lisano yango. Kasi soki obetaka malamumu te, bakotya yo mbamba mpo olekisa ntango mingi koleka na kosala antrenema mpo oyeba lisano yango malamumu. Longola yango, mingimingi bato

ya ekipi moko bakómaka baninga makasi mpo basepelaka elongo soki bazwi *coupe* mpe bakabolaka mpasi soki bapoli.

Sikoyo omituna boye: ‘Kolekisa ntango na likambo moko oyo ekoki kosala ete nakóma na boninga makasi ná bilenge mosusu oyo bandimaka te mateya ya Biblia oyo ngai nandimaka, yango ekobebisa bizaleli na ngai to te?’ (1 Bakorinti 15:33) ‘Makambo nini nakondima komipimela kaka mpo nabeta na ekipi moko boye?’

3. Lisano yango ekosenga ngai ntango mpe mbongo boni? Biblia epesi biso toli ete ‘tóluka koyeba mpenza makambo oyo eleki ntina.’ (Bafilipi 1:10) Mpo na kosalisa yo olanda toli yango, omituna boye: ‘Kobeta lisano oyo ekolya ngai ntango oyo nabongisá mpo na kosala badevuare to makambo etali kosalela Nzambe? Nakobebisa mbongo boni mpo na lisano yango? Mbongo oyo nazali na yango, ekokoka mpo na lisano yango?’ koyanola na mituna oyo ekosalisa yo oyeba kotya makambo oyo eleki nti na na esika ya liboso.

● ***Bafilme ná baemisyo nyonso oyo balakisaka na televizyo ezalaka kaka mabe.***

Lokuta. Biblia epesi bakristo etinda ete ‘bákangama makasi na oyo ezali malamu’ mpe ‘báboya mabe ya ndenge nyonso.’

“Elenge, sepelá na bolenge na yo, . . . mpe tambolá na banzela ya motema na yo mpe na makambo oyo miso na yo emoni. Kasi yebá ete mpo na oyo wana nyonso, Nzambe ya solo akosambisa yo.”—Mosakoli 11:9.

• • • • •

(1 Batesaloniki 5:21, 22) Bafilme mpe baemisyo ya televizyo nyonso te nde ebukaka toli oyo ya Biblia.*

Ya solo, kokende na sinema ekoki kopesa yo libaku malamu ya kolekisa ntango ná baninga. Elenge mwasi moko ya Afrika ya Sudi na nkombo Irène alobi ete: “Soki nazali na mposa ya kotala filme moko boye, nabengaka moninga moko na telefone, mpe na nsima tóyebisaka baninga mosusu.” Mingimingi, bilenge yango bakendaka kotala filme yango soki mpokwa ebandi. Na nsima, baboti na bango bayaka kozwa bango, mpe bakendeke kolya na restora.

Atako bafilme mpe televizyo ezali makambo ya mikolo oyo, ezali na yango kaka kolakisa makambo oyo ezalaki kosalema kala, elingi koloba kobeta masolo. Masolo ya Yesu ezalaki mpenza kosimba mitema ya bato. Na ndakisa, lisolo ya Mosamaria malamu etindaka moto ayokelaka bato mosusu mawa mpe eteyaka ndenge ya kozala na bizaleli mosusu ya malamu.—Luka 10:29-37.

Lelo oyo mpe, bato oyo babimisaka bafilme balukaka kote ya bato makambo oyo ekoki kobongola lolenge na bango ya kotalela makambo etali bizaleli ya malamu. Balukaka kotinda bato oyo bazali kotala filme bákóma lokola bato oyo balobelami na filme, ata soki bato yango bazali basali mabe to balingaka konyokola bato mpe balingaka kokonza basusu. Soki okebi te, okoki kobanda kokotela moto mabe oyo bazali kolakisa na filme mpe kolinga ete moto yango alonga, kobanda kosepela na misala na ye ya mbindo mpe ya mobulu! Ndenge nini okoki kokima motambo yango?

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá Volimi 1, mokapo 36.

Tuná baboti na yo soki bakolinga kopona bantango nini sanza na sanza, oyo bokobanda kofungola televizyo te, mpo bozala na ntango ya kosepela libota mobimba.

Ntango ozali kopona filme to emisyo ya televizio oyo olingi kotala, omituna boye: ‘Yango ekosalisa ngai nayokelaka mpenza basusu mawa?’ (Baefese 4:32) ‘To ekotinda ngai nasepelaka ntango likama ekómeli basusu?’ (Masese 17:5) “Yango ekosalisa ngai ‘nayina oyo ezali mabe?’” (Nzembo 97:10) ‘Ekosala nde

ete nakóma kokotela “basali-mabe?”’—Nzembo 26:4, 5.

Maloba mokuse oyo balobaka liboso filme ebanda mpe bapiblisite oyo basalaka, ekoki kosalisa yo oyeba soki filme yango ezali ndenge nini. Kasi ‘kondima liloba nyonso’ kaka bindimela te. (Masese 14:15) Mpo na nini? Maloba mokuse oyo balobaka na ebandeli ya filme emonisaka kaka makanisi ya moto mosusu. Lisusu, piblisite ekoki kobomba makambo ya mabe oyo ezali na kati ya filme yango. Elenge moko na nkombo Corinne alobi boye: “Namonaka ete koyeba liboso bato oyo filme moko elakisi mingi ekoki kopesa moto mwa likanisi mpo na koyeba soki filme yango ekozala ndenge nini.”

Bananga na yo oyo batosaka toli ya Biblia lokola yo bakoki koyeba soki

Soda akoki kozala na likama makasi ntango atiki kokengela. Ndenge moko mpe, soki ozali ekenge te ntango ozali kozwa mopepe, okoki kosala makambo oyo ebongi te na mokristo

“**Nalingaka kobina mingi, kasi namoni ntina ya koyokelaka baboti na ngai. Natikaka te kobina ezala na ntina mingi na bomoi na ngai.**”
—Tina

filme moko ezali malamu to te. Kasi kobosana te ete mbala mingi bato balobelaka kaka makambo oyo esepelisaki bango na filme moko. Mpo na nini te kotuna bango: bongo makambo nini ya mabe ezali na filme yango? Tuná mpenza mituna oyo esengeli. Na ndakisa, luká koyeba soki filme yango ezali na makambo ya mobulu, ya kosangisa nzoto, to ya bademo. Okoki mpe kozwa toli ya malamu epai ya baboti na yo. Elenge moko na nkombo Vanessa alobi ete: “Natunaka baboti na ngai. Soki balobi ete filme moko ebongi mpo natala, nakendaka kotala yango.”

Kozwa na liséki te likambo ya kopona filme to emisyo ya televizyo oyo olingi kotala. Mpo na nini? Mpamba te makambo oyo oponaka mpo na komisepelisa, emonisaka ndenge motema na yo ezali, mpe emonisaka makambo nini ozwaka na motuya mingi. (Luka 6:45) Makambo oyo oponaka emonisaka lolenge ya bato oyo olingaka kozala ná bango, elobeli olingaka, mpe makambo nini oyo etali kosangisa nzoto omonaka mabe te. Na yango, yebá kopona!

● **Mabina nyonso epekisami.**

Lokuta. Ntango Bayisraele bakatisaki Mai Motane mpe babikaki na maboko ya mampinga ya Baezipito, Miriame ná basi mosusu babinaki. (Kobima 15:20) Longola yango, ntango mwana ya mobulu oyo Yesu alobelaki na lisese na ye azongaki, bato ‘babetaki miziki mpe babinaki’ mpo na komonisa esengo oyo bayokaki.—Luka 15:25.

Ezali mpe bongo lelo oyo. Na mikili mingi, soki mabota to

OYEBAKI YANGO ...

**Kobina mpe koyemba ezalaki na ntina mingi na losambo ya solo epai ya bana ya Yisraele.
—Nzembo 150:4.**

baninga bakutani, mikóló ná bilenge babinaka. Atako bongo, to-sengeli kokeba. Biblia epekisi te kokutana ná baninga mpo na komisepelisa, kasi ekebisi mpo na “bafeti ya lokoso.” (Bagalatia 5:19-21) Mosakoli Yisaya akomaki boye: “Mawa na baoyo bazali kolamuka ntóngontóngo mpo na koluka masanga oyo elangwisaka, baoyo bazali kouvemela tii na molili ya mpokwa, bongo vinyo ekómi kopela lokola mto na kati na bango! Mpe nzenze, ebetelo ya nsinga, mbonda moke ná piololo, ná vinyo ezali ntango nyonso na bafeti na bango; kasi bazali kotala mosala ya Yehova te.” —Yisaya 5:11, 12.

Na bafeti ya ndenge wana, bato bazalaki komela “masanga oyo elangwisaka” mpe bazalaki kobeta miziki ya mabe mpenza. Bazalaki kobanda na mpokwa mpe kokende tii ntongo saa. Talá mpe ezaleli ya bato oyo bazalaki na bafeti yango: bazalaki kosala lokola Nzambe azali te! Na yango, tokoki kokamwa te ete Nzambe asepelaki te na bafeti yango.

Soki babengisi yo na feti moko oyo mabina ekozala, omituna mituna lokola oyo: ‘Banani bakoza kuna? Bayebani lokola

makambo oyo nakosala

Soki babengisi ngai nakota na ekipi moko ya lisano nsima ya kelasi, nakoloba boye:

Soki filme oyo nazali kotala ná baninga na ngai ezali malamu te, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

bato ya lolenge nini? Nani akotambwisa makambo na feti yango? Ekotambwisama ndenge nini? Baboti na ngai bandimi nankende na feti yango? Ekozala na mabina ya ndenge nini? Mabina mingi ezali kobongisama kaka mpo na kolamwisa bamposa ya nzoto. Okanisi ete kobina to kaka kotala mabina ya ndenge wana ekosalisa yo ‘okima pite?’—1 Bakorinti 6:18.

Okosala nini soki babengisi yo okende kobina na nganda oyo bato bakendaka na butu makasi mpo na komela mpe kobina (*boîte de nuit*)? Tótalela maloba ya elenge moko na nkombo Patrick, oyo azalaki kokende mingi na banganda yango liboso akóma mokristo. Alobi boye: “Bisika yango ezalaka na miziki ya nsóni, mabina ya mbindo mpenza, mpe bato mingi bakendaka kuna bazalaka kaka na mokano moko.” Mokano yango ezali ke soki okei kuna, okoki kobima mpamba te, esengeli kaka osangisa nzoto. Kasi, ntango Batatoli ya Yehova bayekolaki na ye Biblia, Patrick abongolaki makanisi na ye. Sikoyo likanisi na ye ezali ete, “Banganda wana ezali bisika ya malamute mpo na bakristo.”

Mpo na nini osengeli kozalaka ekenge?

Okanisi ete ntango nini soda akoki kokóma na likama makasi, na ntango ya etumba to ntango azali kozwa mopepe ná

baninga na ye? Na ntembe te, ezali ntango azali kozwa mopepe, nde azalaka na makasi mingi te mpo na kobunda mpe bakoki koboma ye. Ndenge moko mpe, ntango ozali na eteyelo to na mosala, okebaka mingi na makambo oyo ekoki kobebisa boyokani na yo ná Yehova, mpe ozalaka mpenza ekenge. Ezali ntango ozali kozwa mopepe ná baninga, nde ozali na likama ya kosala makambo oyo Yehova aboyaka.

Bananga na yo mosusu bakoki koseka yo mpo olandaka oyo Biblia elobi na likambo etali komisepelisa. Ntango mosusu ata bilenge oyo baboti na bango bazali Batatoli ya Yehova bakoki kotya yo mosukusuku. Lisosoli ya bilenge ya ndenge wana eziká. (1 Timote 4:2) Mbala mosusu bakoloba na yo ete omimonaka lokola mosantu. Na esika olanda makanisi mabe ya baninga, batelá nde “lisosoli ya malamumu.”—1 Petro 3:16.

Likambo eleki ntina ezali nde ndenge oyo Yehova atalélaka yo, kasi te ndenge oyo baninga na yo batalelaka yo! Soki baninga na yo bakómi kotya yo mpanzi likoló mpo ozali kolanda makambo oyo lisosoli na yo ezali kotinda yo, luká baninga ya malamumu. (Masese 13:20) Kobosana te ete kaka yo moko nde osengeli komibatela mpo osala te makambo oyo Yehova aboyi ata ntango ozali komisepelisa.—Masese 4:23.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Pornografi epalangani mingi lelo oyo mpe ezali mpasi te mpo na komona yango. Ndenge nini okoki kokima motambo yango?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini bakristo basengeli koboya masano oyo etyaka bomoi na likama?**
- **Ndenge nini okoki koyeba soki filme boye to boye ezali malamumu?**
- **Nini ekosalisa yo oyeba soki mabina boye to boye ebongi?**

33

Mpo na nini koboya pornografi?

***Mbala boni ekómelaka yo
omona bililingi ya pornografi
kozanga ete okana yango?***

- ☐ Ata mbala moko te
- ☐ Mbala mingi te
- ☐ Mbala mingi

***Ekómelaka yo mbala
mingi wapi?***

- ☐ Na internet
- ☐ Na kelasi
- ☐ Na televizyo
- ☐ Na bisika mosusu

***Osalaka
nini?***

- ☐ Nalongolaka miso mbala moko.
- ☐ Mposa ya koyeba etindaka ngai nabwaka liso mwa moke.
- ☐ Natalaka yango mpe nalukaka kutu bililingi mosusu.

NTANGO baboti na yo bazalaki bilenge, bato oyo bazalaki kolinga kotala pornografi basengelaki koluka yango koluka. Lelo oyo, emonani ete pornografi ekómi nde koluka yo. Ele-nge mwasi moko ya mbula 19 alobi boye: “Ntango nasalelaka Internet mpo na kosala bolukiluki, kosomba biloko, to kotala mbongo oyo natikali na yango na banki, mbala mosusu esale-maka ete bililingi ya pornografi ebimela ngai na mbalakaka!” Likambo yango esalemaka mingi. Na ankete moko oyo esale-maki, bilenge mingi (90 %) ya mbula kobanda 8 tii 16 balobaki ete ekómelaki bango bámona bililingi ya pornografi na Inter-net kozanga ete báluka yango, mbala mingi ntango bazalaki kobongisa badevuare ya kelas!

Lokola pornografi epalanganá mingi boye, mbala mosu-su okomituna boye: ‘Ezali mpenza mabe?’ Éé, ezali mpenza mabe! Pornografi ekitisaka valere ya moto oyo azali kosala ya-ngo mpe ya moto oyo azali kotala yango; mpe mbala mingi etindaka moto akwea na masumu lokola pite to ekobo. Kasi esuki kaka wana te.

Soki moto akómi na momeseno ya kotala pornografi, ya-ngo ekoki kobimisela ye makama oyo ekoumela ntango mo-lai. Na ndakisa, talá maloba ya mobali moko na nkombo Jeff oyo atiká kotala bililingi ya pornografi esili koleka mbula 14; alobi boye: “Ezali etumba ya mokolo na mokolo. Atako mpo-sa ya kotala yango ezali lisusu makasi te, kasi ezalaka kaka. Nayokaka kaka mposa ya kotala yango. Bililingi oyo namo-ná ezali naino na makanisi na ngai. Nakosepela ata moke te kozongela ezaleli wana. Na ebandeli, nakanisaki ete ekosala ngai mabe te. Sikoyo, nayebi ete esalaka mpenza mabe. Po-

rnografi ezali mabe mpenza, ebe-bisaka bomoi ya moto mpe esili-saka valere ya moto, ezala moto oyo asali yango to oyo atali ya-ngo. Ata soki bato oyo bakumisa-ka pornografi balobi nini, porno-grafi ezali ata na eloko moko te ya malamú.”

OYEBAKI YANGO ...

Komipesa na pornografi ekeseni te na mposa mabe ya kosangisa nzoto oyo bilimo mabe bazalaki na yango na mikolo ya Noa.—Ebandeli 6:2.

**“Bóboma binama ya nzoto na bino ya mabele
na likambo ya pite, mbindo, mposa ya
kosangisa nzoto, mposa oyo eyokisaka mpasi,
mpe bilulela, oyo ezali losambo ya bikeko.”**

—Bakolose 3:5.

Luká koyeba ntina oyo bililingi ya pornografi ebimelaka yo

Makambo nini okoki kosala mpo okutana te na bililingi ya pornografi na mbalakaka? Libosoliboso, luká koyeba ntina. Ezali nde na makambo oyo mbala mingi esalaka okutana na bililingi ya pornografi? Tótalela bandakisa oyo:

Bananga mosusu ya kelasi batindelaka yo bililingi ya pornografi na Internet to na telefone? Soki ezali bongo, ekozala malamumu oboma bamesaje yango kozanga ete ofungola yango.

Ntango ozali kosalela Internet mpe okótisi liloba moko mpo na kosala bolukiluki, omonaka mbala moko bililingi to maloba oyo esengi yo ofungola esika mosusu ya Internet? Soki ezali bongo, ekozala malamumu oyebaka maloba nini okoki kokótisa ntango ozali kosala bolukiluki na Internet.

Komá awa na nse makambo oyo esalaki ete okutana na bililingi ya pornografi.

.....

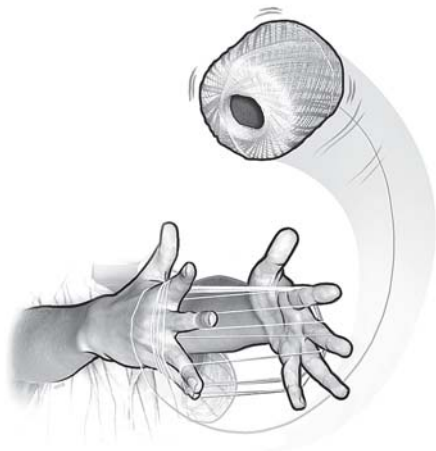
Ezali nde na makambo oyo okoki kosala mpo okutanaka mbala mingi te to ata moke te na bililingi ya pornografi? Soki ezali bongo, komá awa na nse makambo oyo okani kosala.

.....

.....

Okosala nini soki okómá moombo na yango

Kokutana na bililingi ya pornografi na mbalakaka ekeseni na kondima kotalatala yango. Kasi okosala nini soki okómi na

***Makama ya
pornografi
ebakisamaka
mokemoke ntango
nyonso oyo moto azali
kotala yango—soki
ozali kotala yango
mingi, ekozala mpe
mpasi otika yango***

momeseno ya kotala bililingi yango? Yebá ete ezalaka petee kotala momeseno yango. Tózwa ndakisa: Kanisá ete balíngi yo maboko na mwa nsinga moko ya petee. Okoki mbala mosusu kokata yango kaka soki opanzi maboko na yo. Kasi ekozala boni soki balíngi maboko na yo na nsinga yango mbala mingi? Kokata yango ekokóma mpasi koleka. Ezali mpe bongo mpo na bato oyo bazali na momeseno ya kotala pornografi. Lokola batalaka yango mbala na mbala, ekómaka mpasi koleka mpo bábima na motambo yango. Soki yango nde ekómeli yo, ndenge nini okoki kokata nsinga ya motambo yango?

Yebá ete pornografi ezali mpenza mabe. Pornografi ezali mayele mabe oyo Satana asalelaka mpo na kosilisa va-

lere ya eloko moko oyo Yehova alingi ete ezala na lokumu. Soki ozali kotalela pornografi ndenge wana, ekosalisa yo ‘oyi-na oyo ezali mabe.’—Nzembo 97:10.

Kanisá makama na yango. Pornografi ebebisaka mabala. Esalaka ete bato bázala na

 TOLI

Salá nyonso mpo ordinatere na yo ezala na programe oyo ekopekisa yo okota na basite ya pornografi. Lisusu kofungolaka te bamesaje oyo ezali kotinda yo na basite ya mabe.

limemya te epai ya bato oyo balakisaka na bililingi yango. Esilisaka mpe valere ya moto oyo azali kotala yango. Yango wana, Biblia elobi ete: “Moto ya ekenge nde moto oyo amoni likama mpe amibombi.” (Masese 22:3) Komá awa na nse likama oyo ekoki kokómela yo soki okómi na momeseno ya kotala pornografi.

Mityelá mibeko. Yobo, moto moko ya sembo, alobaki boye: “Napesaki miso na ngai mobeko oyo: natala elenge mwasi na miso ya boluli te.” (Yobo 31:1, *Liloba Iya Nzambe*) Talá mwa ‘mibeko’ oyo okoki komityela:

Nakosalela Internet te soki nazali kaka ngai moko.

Nakokanga mbala moko mesaje to esika nyonso na Internet oyo elobeli makambo ya kosangisa nzoto.

Soki nakwei lisusu na likambo yango, nakoyebisa moninga moko oyo akomeli.

Okoki kokanisa mobeko mosusu moko to mibale oyo okoki komityela mpo olonga momeseno ya kotala pornografi? Soki ezali, komá yango awa na nse.

.....

makambo oyo nakosala

Mpo na kotala pornografi te, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

.....

“Liboso nabanda koyekola Biblia, nazalaki komela bangi ya ndenge na ndenge oyo eyebani mingi, kasi na biloko nyonso oyo nazalaki moombo na yango, kotika momeseno ya kotala pornografi ezalaki mpenza mpasi. Kaka na lialisi ya Yehova nde natikaki momeseno yango.” —Jeff

Bondelá mpo na likambo yango. Mokomi ya nzembo abondelaki Yehova ete: “Salá ete miso na ngai eleka koza-nga kotala eloko oyo ezangi ntina.” (Nzembo 119:37) Yehova Nzambe alingi ete olonga etumba yango mpe akoki kopesa yo nguya mpo osala oyo ezali sembo! —Bafilipi 4:13.

Sololá na moto moko. Kozala na moto moko ya motema oyo okoki koyebisa ye likambo yango ekosalisa yo otika momeseno yango. (Masese 17:17) Komá awa na nse nkombo ya moto moko oyo akomeli, oyo okobanga te koyebisa likambo yango.

Yebá ete okoki kolonga etumba ya koboya kotala pornografi. Mbala nyonso oyo oboyi kotala yango, olongi etumba. Yebisá Yehova ndenge olongi mpe pesá ye matondi na ndenge apesaki yo makasi. Yebá ntango nyonso ete soki oboyi pornografi, mpo ebimisaka makama mingi, ozali kosepelisa motema ya Yehova! —Masese 27:11.

OKANISI NINI?

- **Ndenge nini pornografi ekitisaka valere ya eloko moko ya lokumu?**
- **Ndenge nini okoki kosalisa ndeko na yo oyo azali kokoka te kotika pornografi?**

8 KOMINANOLA

makambo oyo nakosalela

Lobelá lolenge ya kominanola oyo osepelaka na yango mingi mpe monisá ntina oyo olingaka yango mingi.

Soki osengeli koyebisa leki na yo ya mobali to ya mwasi ntina oyo esengeli te ete kominanola ezala na ntina mingi na bomoi na yo. Okoloba nini?

KOLISÁ BOYOKANI NA YO NÁ NZAMBE 9

Na makambo oyo elandi, wapi oyo omonaka mpasi koleka?

- ☐ Koyekola Biblia
- ☐ Kobondela Yehova Nzambe mbala na mbala
- ☐ Koyebisa basusu (mingimingi baninga na ngai) mateya ya Biblia oyo nandimaka
- ☐ Komona mpo na nini kotosa mitinda ya Biblia ezali likambo ya bwanya

Komá na mokolo oyo ezali awa na nse, mokano oyo olingi kokokisa na oyo etali likambo oyo omonaka ete ezali mpasi.

.....

Mikapo 34-38 ekosalisa yo oyeba makambo oyo okoki kosala mpo boyokani na yo ná Nzambe ekóma makasi, mpo otosa mitinda ya Biblia, mpe omityela mikano oyo ekotambwisa bomoi na yo malamumu mpe ekosala ete bomoi na yo ezala na ntina.

Mpo na nini kolanda makambo oyo Biblia elobaka?

Kanisá ete yo ná baninga na yo mibale ya basi bozali kolya na restora ya eteyelo, mpe elenge mobali moko oyo ayei sika na eteyelo akoti na restora.

Mwana mwasi ya liboso alobi boye: “Oyebi, Matthieu alelá yo mpenza! Nayebi yango na ndenge atalaka yo. Miso na ye ezalaka kaka epai na yo!”

Mwana mwasi ya mibale ayeibisi yo na litoi boye: “Oyebi, azali na ye na mwa moto te!”

Yo moko mpe oyebi ete ezali makambo ya solo. Mokolo moko kutu Matthieu abengisaki yo na feti na bango. Ya solo, oboyaki mpo ozalaki komituna soki feti yango ekozala ndenge nini.

Moninga oyo alobaki liboso akati yo maloba mpe abakisi boye:

“Mpo kaka nazali na mwa moto na ngai, soki te nalingaki nalinga Matthieu!”

Na nsima atali yo mpe akamwe. Oyebi motuna nini alingi atuna yo.

Moninga yango atuni yo: “Mpo na nini ozalaka na mwa moto te?”

Osepelaka te na motuna wana. Na ntembe te olingaka kozala na mwa moto na yo. Kasi bayebisá yo ke ezali malamu ozela tii ntango okokoka mpo na kobala mpo obanda kolinga mwana mobali. Soki ezalaka te mpo na . . .

Mwana mwasi ya mibale atuni boye: “Oz’oboya nde mpo na lingomba na bino?”

Olobi boye, ‘wana mpenza ndenge nazalaki kokanisa!’

Mwana mwasi ya liboso alobi na yo na lityo: “Yo likambo nyonso kaka Bible, Bible, Bible. Mpo na nini te na ntango mosusu komisepelisa ata mwa moke?”

ESALEMÁ ete báseka yo mpo osalaka makasi olanda makambo oyo Biblia elobaka? Soki ezali bongo, mbala mosusu omitungisaka soki kolanda makambo oyo Biblia elobaka ezangisaka yo mabaku ya komisepelisa. Elenge mwasi moko na nkombo Deborah, amiyo-kaki mpe ndenge wana. Alobi boye: “Namonaka ke kosalela makambo oyo Biblia elobaka, ezali lokola moto azali na kasho. Banninga na ngai ya kelasí bazalaki kosala nyonso oyo balingi, mpe nakóma-ki kolula bango.”

Ndenge oyo okoki kobongola makanisi na yo

Esengi kaka te okutana na likambo moko boye mpo ozwa mapele. Kasi, ndenge Biblia emonisi yango, kozwa liteya na mabunga ya basusu ezali likambo ya bwanya; Asafe moko ya bakomi ya nze-mbo amonaki likambo yango. Na ntango moko boye, amonaki lokola ete kolanda makambo oyo Biblia elobaka ezali lokola moto azali na kasho. Kasi kotalela ezaleli ya bato oyo batikaki Nzambe

bakómaki na yango, esalisaki ye abongola makanisi na ye. Na nsi-ma, Asafe amonaki ete bato yango bazali likoló ya “mabele ya moselu.”—Nzembo 73:18.

Mpo na kokwea te na mabunga oyo basusu bakweaki, tótelela makambo bilenge mosusu oyo, na ntango moko boye, batikaki kolland makambo oyo Biblia elobaka mpe bakómaki kosala pite.

● **Makambo nini ebebisaki makanisi mpe bizaleli na yo?**

Deborah: “Ntango nazalaki kokende na kelasi, nazalaki komona elenge mokomoko azali na mwa moto na ye mpe ezalaki komonana lokola bazali na esengo. Ntango nakómaki kolekisa ntango ná bango, nazalaki komona ndenge bazali koyambana mpe kopesa-na babizi; nazalaki kolula bango mpe nazalaki komiyoka ete nazali

kaka ngai moko. Mbala mingi, nazalaki kolekisa bangonga na kokanisa-kanisa mwana mobali moko oyo nazalaki kosepela na ye. Yango ezalaki kotinda ngai nazalaka ná ye.”

Mickaël: “Nazalaki kotánga mikanda mpe kotala bafilme oyo elobelaka mingi makambo ya kosangisa nzoto. Kobeta masolo ya makambo ya kosangisa nzoto ná bani-

nga na ngai, etindaki ngai nakóma koluka koyeba soki kosangisa nzoto ezalaka ndenge nini. Yango wana, ntango nabandaki kozala ná mwana mwasi, nazalaki kokanisa ete tokoki kosimbanasimbana kozanga ete tósangisa nzoto, mpe nazalaki kokanisa ete nakokoka komipekisa liboso ete tókende mosika.”

André: “Nazalaki kotala pornografi na internet. Nakómaki komela masanga mingi. Mpe nakómaki kokende bafeti ná bilenge oyo bazalaki kotosa te makambo oyo Biblia elobaka.”

Tressi: “Nayebaki ete kosangisa nzoto liboso ya kobala ezali mabe, kasi nazalaki koyina yango te. Nalingaki te kosangisa nzoto liboso ya kobala, kasi bamposa ya nzoto ekweisaki ngai. Na ebaneli, lisosoli na ngai ezalaki kotungisama te.”

● **Bomoi oyo ozalaki na yango epesaki yo esengo?**

Deborah: “Na ebaneli, namonaki lokola ete nakómi mpenza na bonsomi mpe nazalaki na esengo mpo baninga na ngai bakóma-

OYEBAKI YANGO ...

Esengaka kaka mwa ntango moke mpo na kobebisa boyokani na yo ná Yehova, kasi esengaka bambula mpo na kobongisa yango.

“Kozwa disiplini mpo na mabe oyo osali, esalaka mwa mpasi, kasi koluka kobomba mabe oyo osali, esalaka mpasi mingi koleka.” —Donna

ki kosepela na ngai. Kasi, esengo yango eumelaki te. Nakómaki komimona mbindo, namonaki ete namemi ngambo mpe bomoi na ngai ezali na ntina te. Nayokaki mawa mingi ndenge nabebisaki nzoto na ngai liboso nabala.”

André: “Nazalaki lisusu na nsomo te ya kosala makambo ya mabe. Kasi na kati ya motema, nazalaki koyoka lokola namemi ngambo mpe nazalaki lisusu na esengo te.”

Tressi: “Etamboli ya mbindo esalá ete nabebisa bolenge na ngai. Nakanisaki ete ngai ná mwana mobali wana tokosepelisana mpenza. Kasi, ezalaki bongo te. Esukelaki biso mabe, toyokisanaki mpasi mpe mawa, mpe totikelaná basuvenire ya mabe. Nazalaki kolela butu nyonso na mbeto na ngai, mpe koloba ete ebongaki mpenza nalanda nzela ya Yehova.”

Mickaël: “Nakómaki komiyoka lokola eteni moko ya nzoto na ngai ekufi. Nazalaki kosala makasi nakanisa te mpasi oyo ezaleli na ngai ezalaki kopesa basusu, kasi nazalaki kokoka te. Nayokaki mawa ntango namonaki ete napesaki basusu mpasi na ndenge nalukaki kaka bolamu na ngai moko.”

● Toli nini okoki kopesa bilenge mosusu oyo bamonaka ete kolanda makambo oyo Biblia elobaka, ezali lokola moto azali na kasho?

Tressi: “Tosá makambo oyo Yehova alobaka, mpe zalá na banyanga oyo batosaka makambo yango. Yango ekopesa yo esengo mingi.”

Deborah: “Yebá ete makambo oyo okosala etali kaka yo moko te. Bizaleli na yo ekoki mpe koyokisa basusu mpasi. Mpe soki oboyi kolanda toli ya Nzambe, okobebisa bomoi na yo.”

TOLI

Kanisá ndenge oyo okoki komonisa leki na yo ete makambo oyo Biblia elobaka ezali malamu. Koyebisa basusu mateya ya Biblia oyo ondimaka, ezali lolenge malamu ya kofandisa yango na motema na yo.

**“Ngai Yehova nazali Nzambe na yo,
Moto oyo azali koteya yo mpo na
litomba na yo moko.”—Yisaya 48:17.**

André: “Soki okomeli naino te, okokanisa ete baninga na yo bazali na bomoi ya esengo mpenza. Mokemoke, okoki kobanda kola-nda bizaleli na bango. Yango wana, yebá kopona baninga. Tyelá Yehova motema, mpe makambo oyo eyokisaka mpasi na motema ekoyela yo te.”

Mickaël: “Na kati ya biloko ya motuya mpenza oyo Yehova apeesá yo, tokoki mpe kotánga kobatela lokumu na yo mpe kobatela nzoto na yo tii mokolo okobala. Kobebisa yango kaka mpo na kozanga komipekisa, ezali mpenza komisambwisa. Yebisáká baboti na yo to mikóló mosusu makambo oyo ezali kotungisa yo. Soki osali likambo ya mabe, yebisá yango polele mpe luká kobongisa yango. Soki osali makambo ndenge Yehova alingaka, okozala na kimya ya solosolo.”

makambo oyo nakosala

*Mpo nayebe ete kosalela mateya ya Biblia,
ezali malamu mingi, nako . . .*

*Soki nabandi kolula bato oyo balandaka makambo
ya mokili, nako . . .*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

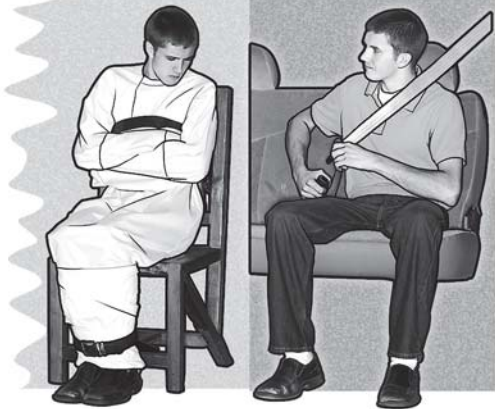

BANDAKISA YA KOLANDA

Asafe

Asafe azalaki na **eleko moko ya mpasi** na bomoi na ye. Azalaki komona bato ya eleko na ye bazali kobuka mibeko ya Nzambe mpe ezalaki komonana ete bazalaki kozwa etumbu te! Mpo na yango, Asafe azalaki komituna soki ezalaki na ntina aboma nzoto mpo na kosepelisa Nzambe. Alobaki boye: “Ya solo mpenza, napetoli motema na ngai kaka mpamba mpe nasukoli maboko na ngai kaka mpamba mpo na komonisa ete nazali na ngambo te.” Kasi nsima ya **kokanisa malamumalamu** likambo yango, Asafe abongolaki makanisi na ye. Amonaki ete bisengo oyo bato mabe bazali na yango ezali **ya ntango mokuse**. Mpo na kosukisa, Asafe ayebisi Yehova na loyembo ete: “Longola yo, nazali na esengo mosusu te na mabele.”—Nzembo 73:3, 13, 16, 25, 27.

Mbala mosusu esilá mpe kokómela yo omituna soki kolanda mateya ya Biblia ezali mpenza na ntina. Kasi na ndakisa ya Asafe, **taláká mosika**. Talá bomoi ya bato oyo baboyaki kotosa mibeko ya Yehova. Bazali **mpenza** na kimya? Bayebi nde sekele ya kozala na bomoi ya esengo, oyo bato oyo bazali sembo epai ya Nzambe bayebi te? Soki okanisi malamumalamu, na ntembe te yo mpe okomona ete maloba oyo ya Asafe ezali mpenza solo: “Mpo na ngai, **kobeleva na Nzambe** ezali malamu.”—Nzembo 73:28.

***Mateya ya
Biblia etyaka yo
nkaka te, kasi
ebatelaka
nde yo***

Mateya ya Biblia, etyaka biso nkaka to ebatelaka biso?

Yehova azali “Nzambe ya esengo,” mpe alingi ete yo mpe ozala na esengo. (1 Timote 1:11; Mosakoli 11:9) Makambo oyo Biblia elobaka ezali mpo na bolamu na yo. Ya solo, okoki komona yango lokola batye yo nsinga na nkingo. Kasi, mateya ya Biblia ezali nde mpo na kobatela yo na likama.

Ya solo, okoki kotyela Biblia motema. Soki ondimi kotosa makambo oyo yango elobaka, okosepelisa Yehova mpe okozwa matomba mingi. — Yisaya 48:17.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Okomona ndenge okoki kokóma moninga ya Nzambe.*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini esengi kaka te okutana na likama moko boye liboso omona ete koboya kotosa mibeko ya Nzambe ememaka makama?**
- **Makambo oyo Deborah, Mickaël, André mpe Tressi balobi, eteyi yo nini?**
- **Mpo na nini bato mosusu bamonaka ete mateya ya Biblia etyaka bango nsinga na nkingo, kasi mpo na nini makanisi ya bongo emonisi ete batalaka mosika te?**

Ndenge nini nakoki kokóma moninga ya Nzambe?

Nsima ya kokutana na likama, Jérémie amonaki nti-na ya kozala moninga ya Nzambe. Alobi boye: “Ntango nazalaki na mbula 12, tata asundolaki biso. Mokolo moko na butu, nazalaki kobondela na mbeto, nazalaki kosenga Yehova asalisa tata azonga ndako.”

Lokola azalaki na elikya lisusu te, Jérémie azwaki Biblia na ye mpe abandaki kotánga. Ntango akómaki na Nzembo 10:14, akanisaki mingi. Verse yango elobi boye: “Epai na yo moto ya mawa, mwana mobali oyo tata akufá, azali komitika. Yo moko okómi mosungi na ye.” Jérémie alobi boye: “Nayokaki lokola nde Yehova azali koloba na ngai mpe koyebisa ngai ete azali mosungi na ngai mpe tata na ngai. Tata nani ya mala-mu koleka ye nakoki kozwa lisusu?”

EZALA okutani na mokakatano lokola oyo ya Jérémie to te, Biblia emonisi ete Yehova *alingi* ozala moninga na ye. Kutu, Biblia elobi ete: “Bópusana penepene na Nzambe, mpe ye akopusana penepene na bino.” (Yakobo 4:8) Kanisá naino na ndimbola ya maloba yango: Atako okoki komona Yehova te mpe ete azali na nivo na yo ata moke te, asengi yo ozala moninga na ye!

OYEBAKI YANGO ...

Lokola ozali kotánga buku oyo mpe ozali kolanda toli na yango oyo euti na Biblia, yango emonisi ete Yehova atyelaka yo likebi. —Yoane 6:44.

Kasi kozala moninga ya Nzambe esengaka kosala milende. Tózwa ndakisa: Soki ozali na fololo na kati ya ndako, oyebi malamu ete ekolaka kaka yango moko boye te. Mpo ekola malamu, esengeli kobwakela yango mai mpe kotya yango na esika ya malamu. Ezali mpe bongo

mpe na kozala moninga ya Nzambe. Makambo nini osengeli kosala mpe boninga yango ezalaka kaka makasi?

Koyekolaka Biblia ezali na ntina

Mpo na kozala moninga ya solosolo, esengeli kokokisa makamambo mibale ntango bozali kosolola: koyoka mpe koloba. Ezali mpe bongo mpo na kozala moninga ya solosolo ya Nzambe. Kotánga mpe koyekola Biblia ezali lolenge oyo toyokaka makamambo oyo Nzambe alingi koyebisa biso. —Nzembo 1:2, 3.

Lokola esengaka kosopelaka fololo mai, ndenge moko, mpo na kobatela boninga ná Nzambe, esengeli kobongisaka yango

“Ntango nazalaki mwana moke, nazalaki kozongela kaka makambo moko na mabondeli na ngai. Kasi sikoyo nasalaka makasi nalobela makambo malamumu mpe mabe oyo nakutanaka na yango mokolo na mokolo. Lokola makambo oyo tokutanaka na yango mokolo na mokolo ezalaka ndenge moko te, yango esalisaka ngai nazongelaka te likambo moko mbala na mbala.” —Eve

Mbala mosusu koyekola esepelisaka yo te. Na esika ya koyekola, bilenge mingi balingaka kotala televizyo, kosakana, to kolekisa ntango ná baninga. Kasi soki olingi kozala moninga ya Nzambe, osengeli kokokisa masengami. Osengeli koyekolaka Liloba ya Nzambe, mpo na *koyoka* ye.

Kasi kobanga te. Koyekola Biblia esengeli te kozala lokola mokumba ya kilo. Okoki kokóma *kosepela* na yango ata soki omonaka ete ozalaka makasi na koyekola te. Likambo ya liboso ya kosala ezali, *kobomba ntango* mpo na koyekola Biblia. Elenge mwasi moko na nkombo Lais alobi ete: “Nazalaka na programe na ngai. Eloko ya liboso oyo nasalaka soki nalamuki na ntango, ezali kotánga mokapo moko ya Biblia.” Maria, oyo azali na mbula 15, azali mpe na programe na ye. Alobi boye: “Natángaka Biblia mwa moke na butu, liboso nalala.”

Mpo na kosalisa yo ozala na programe ya koyekola, talá etanda oyo ezali na lokasa 292. Na nsima, komá awa na nse ntango nini okoki kolekisa ata miniti 30 mpo na koyekola Liloba ya Nzambe.

TOLI

Soki ozali kotánga nkasa mitano ya Biblia mokolo na mokolo, okosilisa kotánga yango nsima ya mbula moko.

Kosala programe ezali finale ya makambo te. Ntango obandi mpenza koyekola Biblia, mbala mosusu okomona ete

luká koyeba Biblia na yo malamumalamu

1. Poná lisolo moko ya Biblia oyo olingi kotánga. Sengá bwanya mpo okanga ntina ya lisolo yango.

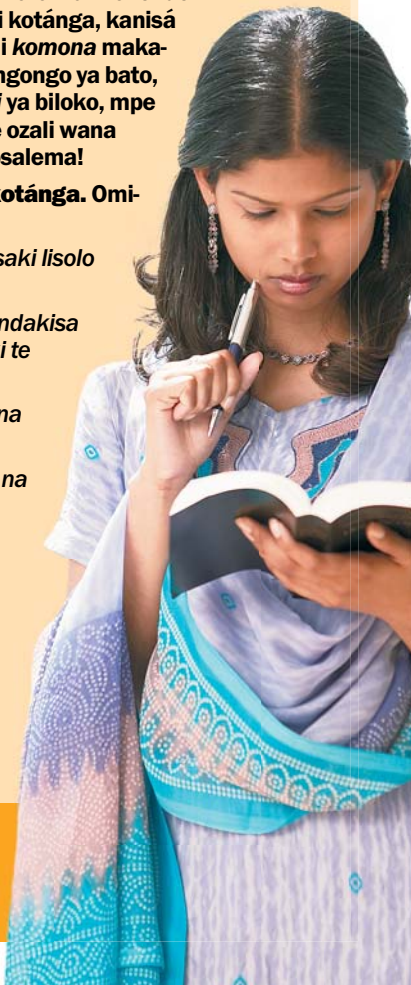
2. Tángá lisolo yango malamumalamu. Kokende mbangumbangu te. Ntango ozali kotánga, kanisá na mozindo. Salá lokola nde ozali *komona* makambo yango mpe ozali *koyoka* mingongo ya bato, *kolumbuta* nsolo, *komeka elengi* ya biloko, mpe bongo na bongo. Salá lokola nde ozali wana ntango makambo yango ezali kosalema!

3. Kanisá makambo oyo outi kotánga. Omituna mituna lokola:

- Mpo na nini Yehova akomisaki lisolo oyo na Liloba na ye?
- Banani nasengeli kolanda ndakisa na bango, mpe banani nakoki te kolanda ndakisa na bango?
- Mateya nini nakoki kozwa na lisolo oyo nauti kotánga?
- Lisolo yango eteyi ngai nini na ntina na Yehova mpe ndenge oyo asalaka makambo?

4. Salá libondeli ya mokuse. Yebisá Yehova mateya oyo ozwi na boyekoli na yo ya Biblia mpe ndenge oyo okani kosalela yango na bomoi na yo. Pesáká matondi ntango nyonso mpo na likabo oyo apesi yo, elingi koloba Liloba na ye, Biblia Mosantu!

“Liloba na yo ezali mwinda na lokolo na ngai, mpe pole na nzela na ngai.”
— Nzembo 119:105.

“Esengo na baoyo bayebi bobola na bango ya elimo.”—Matai 5:3.

• • • • •

koyekola Biblia ezalaka ntango nyonso petee te. Mbala mosusu yo mpe okondima makanisi ya Girès, oyo alobi polele ete: “Biteni mosusu ya Biblia ezalaka makasi, mpe esepelisaka mpenza te.” Soki yo mpe omonaka bongo, kolemba te. Taleláká boyekoli ya Biblia lokola libaku oyo ozali na yango ya koyoka Yehova Nzambe, moninga na yo. Nsukansuka, milende na yo ekosala ete boyekoli ya Biblia esepelisa yo mingi mpe ememela yo matomba!

Kobondela ezali na ntina

Libondeli ezali nzela oyo tósololaka na Nzambe. Libondeli ezali likabo moko kitoko mpenza! Okoki kosolola na Yehova ntango nyonso oyo olingi, ezala na butu to na moi. Mpe *ntango nyonso* akoyoka yo. Longola yango, *azalaka na mposa* ya koyoka makambo oyo olingi koyebisa ye. Yango wana Biblia elendisi yo ete: “Na *makambo nyonso* na libondeli mpe na libombo ná matondi, kosenga na [yo] eyebana epai ya Nzambe.”—Bafilipi 4:6.

Ndenge verse oyo emonisi, ezali na makambo mingi oyo okoki koyebisa Yehova. Ekoki kozala mikakatano mpe mitungisi oyo ozali na yango. Okoki mpe kobondela mpo na kopesa ye matondi. Opesaka baninga na yo matondi te mpo na makambo malamuni oyo basalelá yo? Okoki mpe kosala bongo epai ya Yehova, mpamba te asalelá yo makambo mingi koleka baninga na yo nyonso.—Nzembo 106:1.

Komá awa na nse mwa makambo oyo etindaka yo ozala na botondi epai ya Yehova. ✍️

.....

tyáká makambo oyo eleki ntina na esika ya liboso

***Omonaka ete ozali na
ntango te mpo na
kobondela to koyekola
Biblia? Mbala mingi,
yango ezali kotalela
makambo oyo otyaka na esika ya liboso.***

Meká kosala boye: Zwá katini moko mpe tyá mabanga ya minene na kati. Na nsima, sopá zélo na katini yango tii etonda. Okomona ete katini yango etondi na mabanga ná zélo.

Sikoyo, bimisá mabanga ná zélo yango mpe tyá yango pembeni. Na mbala oyo, tondisá liboso zélo na katini, mpe na nsima meká kotya mabanga na kati. Omoni ete esika ya kotya mabanga mingi ezali te? Ezali mpo na mbala oyo, otyaki zélo liboso.

Yango eteyi yo nini? Biblia elobi ete: “Bóluka koyeba mpenza makambo oyo eleki ntina.” (Bafilipi 1:10) Soki otye makambo lokola kominanola na esika ya liboso, okomona ete ozali lisusu na ntango te mpo na makambo oyo eleki ntina na bomoi, elingi koloba makambo oyo etali boyokani na yo ná Yehova. Kasi soki olandi toli oyo ya Biblia, okomona ete ozali na ntango, ezala mpo na makambo ya Nzambe, mpe mwa ntango mpo na kominanola. Nyonso ekotalela eloko oyo okotya liboso na katini na yo!

Na ntembe te, na ntango mosusu okutanaka na makambo oyo ebangisaka yo mpe etungisaka yo mingi. Nzembo 55:22 elobi ete: “Bwakelá Yehova ye moko mokumba na yo ya kilo, mpe ye moko akosunga yo. Akopesa nzela ata moke te ete moyengebene atengatenga.”

Komá na mikoloto oyo ezali awa na nse mwa makambo oyo etungisaka yo, oyo okosepela kolobela na mabondeli na yo.

Makambo oyo Yehova asalá mpo na yo

Mpo na kozala moninga ya Nzambe, ezali mpe na likambo mosusu oyo osengeli kobosana te. Davidi, moko ya bakomi ya nzembo akomaki ete: “Bómeka mpe bómona ete Yehova azali malamu.” (Nzembo 34:8) Davidi akomaki Nzembo ya 34 ntango autaki kokutana na likambo moko ya nsomo. Azalaki kokima Mokonzi Saulo oyo azalaki koluka koboma ye, mpe yango ezalaki mpenza likambo oyo etungisaki Davidi. Lisusu, esengelaki akende komibomba epai ya banguna na ye Bafilistia. Kuna, akutanaki na likama moko oyo ekokaki komema ye na liwa, kasi akosanaki ligboma mpe yango esalisaki ye akima.—1 Samwele 21:10-15.

Davidi alobaki te ete mayele na ye moko nde ebikisaki ye; kasi apesaki lokumu nyonso epai ya Yehova. Mwa liboso, na nzembo oyo tolobelaki; akomaki ete: “Natunaki Yehova, mpe ayanolaki ngai, mpe abikisaki ngai na makambo nyonso

makambo oyo nakosala

Mpo nazwa matomba mingi koleka na boyekoli na ngai ya Biblia, nako . . .

Mpo nakóma na momeseno ya kobondela, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

oyo ezalaki kopesa ngai nsomo.” (Nzembo 34:4) Na yango, makambo oyo Yehova asalaki mpo na Davidi, etindaki ye alendis basusu ete ‘bámeka mpe bámona ete Yehova azali malamu.’*

Oyebi lisusu likambo moko oyo ekómelaki yo, oyo emonisi ete Yehova amibanzabanzaka mpo na yo? Soki ezali bongo, komá yango awa na nse. Ekosenga te ete ezala kaka likambo moko ya monene. Meká kokanisa ata na mwa mapamboli ya mikemike oyo ozwaka mokolo na mokolo, oyo mbala mosusu ekoki komonana lokola ezali mpenza na ntina te.

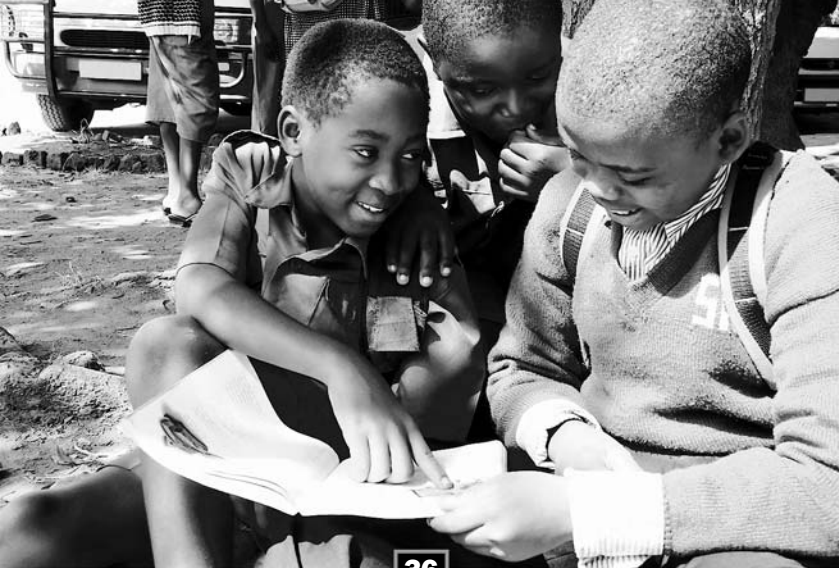
Mbala mosusu baboti na yo nde bateyá yo Biblia. Soki ezali bongo, ezali mpenza lipamboli. Kasi, ata bongo, osenge-li yo moko koluka kokóma moninga ya Nzambe. Soki osali yango naino te, okoki kosalela makambo oyo ezali na moko oyo mpo obanda. Yehova akopambola milende na yo. Biblia elobi ete: “Bókoba kosenga, mpe bakopesa bino; bókoba koluka, mpe bokomona.”—Matai 7:7.

* Biblia moko ebongoli maloba “bómeka mpe bómona” na ‘bómeka mpe bóyoka esengo na yango.’—*Bible na lingala ya lelo oyo.*

NA MOKAPO OYO ELANDI *Omonaka ete ezali mpasi koyebisa basusu makambo ya Nzambe? Okomona ndenge oyo okoki kolobela mateya ya Biblia oyo ondimaka.*

OKANISI NINI?

- **Makambo nini okoki kosala mpo osepela mingi koleka na boyekoli na yo ya Biblia?**
- **Mpo na nini Yehova alingaka koyoka mabondeli ya bato ya kozanga kokoka?**
- **Ndenge nini okoki kobongisa lisusu mabondeli na yo?**

36

Ndenge ya kolimbwela basusu ete Nzambe azali

Likambo nini epekisaka yo mbala mingi mpo oyebisa te baninga na yo ya kelasi makambo ya Nzambe oyo ondimaka?

- ☐ Ozali na boyebi ya Biblia mingi te
- ☐ Obangaka ete bāseka yo
- ☐ Oyebaka te ndenge ya kobanda lisolo

Mayele nini okomona ete ezali petee mpo oyebisa basusu makambo ya Nzambe oyo ondimaka?

- ☐ Kosolola na mwana-kelasi mokomoko
- ☐ Koloba liboso ya bana-kelasi nyonso
- ☐ Kolobela mateya ya Biblia oyo nandimaka soki bapesi devuare na kelasi

Komá nkombo ya mwana-kelasi moko oyo okanisi ete akondima masolo ya Biblia mpe komá soki oyebi ndenge ya kobanda lisolo.

.....

EKOKI kozala ete, bana-kelasi na bino balobelaka te makambo ya Nzambe. Soki olobeli makambo mosusu lokola masano, bila-mba to basi mpe mibali, bakoyamba mbala moko lisolo. Kasi soki kaka obandi kolobela makambo etali Nzambe, okomona ndenge bakofanda nyee.

Yango elingi koloba te ete baninga na yo bandimelaka Nzambe te; mpo mingi bandimaka ete Nzambe azali. Kasi bilenge mosusu bayokaka nsoni kolobela makambo ya Nzambe. Mbala mosusu bamonaka ete makambo yango etali bango te.

Makanisi na yo ezalaka nini?

Soki okakatanaka mpo na koyebisa bana-kelasi na bino makambo ya Nzambe, yebá ete yango ekómelaka mpe bato mosusu. Moto moko te alingaka ete báboya ye mpe esalaka mpasi koleka soki bazali koseka yo! Okanisi ete yango nde ekokómela yo soki oyebisi basusu makambo ya Nzambe oyo ondimaka? Ekoki kosalema bongo. Kasi mbala mosusu okokamwa ete baninga na yo bazali koluka biyano na mituna ya ntina mpenza. Mingi kati na bango bazali balukaka biyano na mituna lokola: Mokili oyo ezali

kokende wapi? Mpo na nini eto-ndi na mobulu? Na ntembe te, bilenge mingi bakolinga kosolola makambo yango na moto ya mbula na bango, na esika ya kosolola ná mokóló.

Atako bongo, koyebisa bile-nge mosusu makambo ya *lingomba* ekoki koza-la mpasi mpo na yo. Kasi kokanisa te ete baninga na yo bakomona ete ondimelaka lingomba na yo kaka bindimela; osengeli mpe kobanga te ete okokoka te kolimbola ma-

Koyebisa basusu mateya ya Biblia ezali lokola kobeta miziki; soki ozali komekameka mbala na mbala, okokóma na makoki

**“Natalelaka eteyelo lokola teritware oyo
kaka biso bana-kelasi nde tokoki
kosakola.” —Iraida**

kambo na ndenge esengeli mpenza. Kolobela makamambo ya Nzambe ezali lokola koyekola kobeta miziki. Mbala mosusu na ebandedeli ekozala mpasi. Kasi soki ozali komekameka mbala na mbala, ekozala lisusu mpasi te, mpe milende na yo ekobota mbu-ma. Kasi ndenge nini okoki kobanda lisolo?

Mingimingi, ekozala malamumu obanda naino na kolobela lisolo moko ya petee. Na ndakisa, na eteyelo, soki bazali kolobela likambo moko oyo euti kosalema, okoki kopesa likanisi ya Biblia oyo oyebi mpo na likambo yango. To okoki komeka kosolola naino kaka na mwana-kelasi moko. Bilenge bakristo mosusu bamonaka malamumu kotya mokanda moko oyo elimbolaka Biblia likoló ya *banc* mpo na kotala soki ekoki kobenda likebi ya bana-kelasi. Mbala mingi, mayele yango efutaka mpe lisolo ebandaka!

Na kati ya mayele oyo touti kolobela, okoki komeka oyo wapi?

Omoni mayele mosusu oyo okoki kosalela mpo na kosolola na moninga na yo moko ya kelasi makamambo ya Nzambe? Soki ezali, komá yango awa na nse.

.....
.....
.....

Na ntango mosusu, devuare moko oyo bapesi na kelasi ekoki kopesa yo libaku ya kopesa litatoli mpo na makamambo ya Nzambe. Na ndakisa, okosala nini soki bandi kolobela liteya ya evolisyona na kelasi? Ndenge nini okoki kolimbola ntina oyo ondimaka ete bato mpe biloko bazalisamá?

TOLI

Kanisá ndenge oyo ozali komonana na miso ya bato ntango ozali koyebisa bangó mateya ya Biblia oyo ondimaka. Soki ozali komonana lokola ozali nsóninsóni, mbala mosusu yango ekotinda bilenge mosusu báseka yo. Kasi soki ozali koloba kozanga kokakatana, kaka ndenge bana-kelasi na bino babimisaka makanisi na bangó, na ntembe te bakopesa yo limemya.

“Nayokelaka nsango malamumu nsani te; kutu, yango nde nguya oyo Nzambe azali kosalela mpo moto nyonso oyo azali na kondima abika.”—Baroma 1:16.

• • • • •

Ndenge oyo okoki komonisa ete biloko nyonso ezalisamá

Elenge mobali moko na nkombo Ryan alobi boye: “Ntango balobelaki liteya ya evolisyó na kelasi, namonaki ete ekeseni mingi na makambo oyo bateyá ngai. Balobelaki yango lokola likambo ya solo mpenza, mpe yango ebangisaki ngai.” Mwana mwasi mosusu na nkombo Raquel amiyokaki mpe ndenge wana; alobi ete: “Nabangaki mingi ntango profesere na biso ya *sciences*

sociales ayebisaki biso ete mbala ya nsima tokomona liteya ya evolisyó. Nayebaki ete ekosenga nali-mbwela bana-kelasi mateya ya Biblia oyo nayebi na ntina etali liteya wana ya bongolabongola.”

Omiyokaka ndenge nini soki balobeli liteya ya evolisyó na kelasi? Ya solo, ondimaka ete Nzambe ‘azalisaki biloko nyonso.’ (Emoni-seli 4:11) Lisusu, biloko mingi oyo ezali zingazinga na yo endimisaka yo ete moto moko ya mayele nde

akelaki yango. Kasi babuku oyo bosalelaka na kelasi eteyaka ete bomoi ebimaki kaka pwasa; baprosesere na bino bateyaka mpe bongo. Na yango, mbala mosusu omitunaka soki okokoka koweisa “bato ya mayele” ya liteya ya evolisyó.

Kasi yebá ete ezali mpe na bato mosusu oyo bandimaka liteya ya evolisyó te. Kutu, ata bato mosusu ya siansi, ezala baprosesere mpe bana-kelasi mingi bandimaka liteya yango te.

Ata bongo, mpo na komonisa ntina oyo ondimaka ete biloko nyonso ezalisamá, osengeli koyeba mpenza oyo Biblia eteyaka na likambo etali Bozalisi. Ezali na ntina te olobela mingi makambo oyo Biblia elobeli polele te. Talelá mwa bandakisa oyo:

OYEBAKI YANGO ...

Ntango mosusu soki batuni balakisi mosusu bámonisa ntina oyo bandimaka liteya ya evolisyó, bamonaka ete bakokaka te kosala yango mpe bayaka komona ete bandimaka liteya yango kaka mpo bateyá bango bongo.

**Okoki kolongola
bobangi ya
koyebisa basusu
mateya ya Biblia**

Buku ya siansi oyo tosalelaka na kelasi elobi ete mabele mpe baplaneti mosusu oyo ezali zingazinga na yango eumeli bamiliare ya bambula. Biblia elobi ete mabele mpe baplaneti mosusu nyonso ezalisamaki liboso ete mokolo ya liboso ya Boza-lisi ebanda. Na yango, ekoki kozala ete mabele, moi ná baplaneti mosusu oyo ebalukaka zingazinga na yango, eumeli bamiliare ya bambula.—Ebandeli 1:1.

Profesere na biso alobaka ete mabele ekokaki te kozalisama na boumeli ya mikolo motoba mpamba. Biblia elobi te ete mikolo motoba ya bozalisi ezali mikolo ya ngonga 24.

Na kelasi na biso, balobelaki banyama mpe bato ndenge na ndenge oyo babongwanaki na boumeli ya ntango. Biblia elobi ete Nzambe azalisaki bikelamu nyonso ya bomoi “na motindo na yango.” (Ebandeli 1:20, 21) Biblia eteyi te ete bomoi eutá na biloko oyo ezangi bomoi; eteyi mpe te ete Nzambe nde abandisaki evolisyó na nzela ya selile moko kaka. Ata bongo, “motindo” mokomoko ya nyama to nzete, ezali na likoki ya kobimisa mitindo ndenge na ndenge. Na yango, Biblia endimi ete mbongwana ekoki kosalema na kati ya “motindo” mokomoko ya nze-te to nyama.

Na kotalela makambo nyonso oyo tolobeli na mokapo oyo, okopesa eyano nini soki profesere to mwana-kelasi moko alobi ete:

“Siansi emonisi ete toutá na evolisyó.”

“Nandimaka te ete Nzambe azali mpo namonaka ye te.”

Omindimisa ete mateya ya Biblia ezali solo!

Soki baboti na yo bazali bakristo, mbala mosusu ondimaka ete biloko nyonso ezalisamá kaka mpo bateyá yo bongo. Kasi, si-koyo lokola ozali kokola, osengeli kosalela ‘makoki na yo ya kankanisa’ mpo na kosambela Nzambe, ekosalisa yo ofandisa makambo oyo bateyá yo. (Baroma 12:1) Na yango, omituna boye: ‘Nini endimisaka ngai ete Mozalisi azali?’ Nsima ya kotala malamumalamu ndenge nzoto ya moto ezali, elenge mobali moko na nkombo Sam alobi ete: “Nzoto ya moto ezali na biteni ebele mpe biloko ndenge na ndenge, mpe yango nyonso esalaka mpenza na boyokani. Yango emonisi ete nzoto ya moto ebimaki kaka yango moko te!” Elenge mwasi mosusu na nkombo Holly oyo azali na mbula 16, andimi mpe likanisi wana; alobi boye: “Banda minga-

makambo oyo nakosala

*Mpo nabanda lisolo ya Biblia ná
mwana-kelasi moko, nako . . .*

*Soki batuni ngai mpo na nini nandimaka ete
Mozalisi azali, nakoloba*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) boye:*

nga bamoná ete nazali na maladi ya diabete, nayekoli makambo mingi oyo esalisi ngai nayeba ndenge nzoto ya moto esalaka. Na ndakisa, ndenge oyo nsongi (pancréas), mwa enama oyo ezalaka nsima ya estoma, esalaka mosala monene mpo makila mpe bina-ma mosusu ya nzoto ekoba kosala malamumu, mpe likambo yango ekamwisaka ngai mpenza.”

Komá awa na nse makambo misato oyo endimisaka yo ete Mozalisi azali.

1.
2.
3.

Ezali na ntina te obanga to oyoka nsóni mpo ondímaka ete Nzambe azali mpe ete biloko nyonso ezalisamá. Soki otaleli makambo nyonso, okomona ete ebongi mpenza kondima ete ezali na moto moko ya mayele oyo asalá biso bato.

Nsima ya kotalela makambo nyonso oyo, tomoni ete kondima liteya ya evolisyó nde ezali mpasi koleka, mpamba te yango esengaka moto andima ete makamwisi esalemaki kasi aboya kondima ete ezali na moto oyo asalaki likamwisi yango! Soki osaleli makoki na yo ya kokanisa mpo na kotalela likambo yango malamumalamumu, okobanga lisusu te mpo na kolimbwela basusu ntina oyo ondímaka ete Nzambe azali.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Okomona ete bato ya mbula na yo bazali kozwa batisimo. Yo mpe omibongisi mpo na kozwa batisimo?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ezali na ntina oyebisa basusu makambo ya Nzambe?**
- **Mayele nini mosusu okoki kosalela mpo na kolimbola na eteyelo ntina oyo ondímaka ete biloko nyonso ezalisamá?**
- **Ndenge nini okoki komonisa botóndi epai ya Mozalisi ya biloko nyonso?—Misala 17:26, 27.**

Nasengeli kozwa batisimo?

Tyá elembo soki makambo oyo elandi ezali solo to lokuta:

Batisimo ezali likambo oyo esengami mpo na bakristo.

- ☐ Solo
☐ Lokuta

Ntina mpenza ya batisimo ezali mpo na kobatela yo osalaka masumu te.

- ☐ Solo
☐ Lokuta

Batisimo ekoki kosalisa yo obika.

- ☐ Solo
☐ Lokuta

Soki ozwi naino batisimo te, Nzambe akokipe te makambo oyo osalaka.

- ☐ Solo
☐ Lokuta

Soki baninga na yo bazali kozwa batisimo, yango elakisi ete yo mpe okoki mpo na kobatisama.

- ☐ Solo
☐ Lokuta

SOKI otosaka makambo oyo Nzambe alobaka, obatelaka boninga ná ye, mpe oyebisaka basusu mateya ya Biblia,

mabe ezali te okanisa kozwa batisimo. Kasi, ndenge nini okoyeba soki obongi mpo na kozwa batisimo? Mpo na kozwa eyano na motuna yango, tótalela naino makambo oyo touti kolo-bela.

OYEBAKI YANGO ...

Batisimo ezali likambo ya ntina mingi oyo ekomonisa ete ozwi “elembo” mpo na kobika. —Ezekiele 9:4-6.

“Bókaba nzoto na bino mbeka ya bomoi, ya bosantu, oyo Nzambe akoki kondima: mosala mosantu oyo bozali kosala na makoki na bino ya kokanisa.”—Baroma 12:1.

• • • • •

● ***Batisimo ezali likambo oyo esengami mpo na bakristo.***

Solo. Yesu apesaki etinda ete bayekoli na ye basengeli kozwa batisimo. (Matai 28:19, 20) Kutu, Yesu ye moko mpe azwaki batisimo. Mpo na kolanda ndakisa ya Kristo, osenge-li kozwa batisimo soki okomeli mpenza mpe ozali na mposa na yango.

● ***Ntina mpenza ya batisimo ezali mpo na kobatela yo osalaka masumu te.***

Lokuta. Batisimo emonisaka na miso ya bato ete omipesi epai ya Yehova. Batisimo ezali te kontra moko boye, oyo ekopekisa yo kosala makambo mosusu ya mabe oyo okokaki kosala na kobatama. Kasi, ezali nde komipesa epai ya Yehova mpo *olingi* kotosa makambo oyo alobaka.

● ***Batisimo ekoki kosalisa yo obika.***

Solo. Biblia elobi ete batisimo ezali likambo ya ntina oyo moto asengeli kosala mpo abika. (1 Petro 3:21) Kasi, yango elingi koloba te ete batisimo ezali lokola mokanda ya asiranse oyo moto akoki koso- mba mpo ebatela ye soki likama ebimi. Osengeli kozwa batisimo mpo olingi Yehova mpe olingi kosalela ye libela na libela na motema na yo mobimba. —Marko 12:29, 30.

TOLI

**Na lisalisi ya baboti na yo, luká ndeko moko na lisangá oyo akoki kosalisa yo okola tii ozwa batisimo.
—Misala 16:1-3.**

“**Koyeba ete nazwá batisimo, esalisaki ngai nazwa bikateli ya malamú mpe epekisaki ngai nalanda nzela ya mabe oyo ekokaki komemela ngai makama.**” —Holly

● **Soki ozwi naino batisimo te, Nzambe akokipe te makambo oyo osalaka.**

Lokuta. Mokanda ya Yakobo 4:17 elobi ete: “Soki moto ayebi kosala oyo ezali malamú kasi azali kosala yango te, ezali lisumu.” Makambo oyo verse oyo elobi, etali baoyo bazwá batisimo to te. Na yango soki oyebi oyo ezali malamú oyo osengeli kosala mpe okómeli mpenza mpo otalela bomoi na yo malamumalamu, mbala mosusu ntango ekoki mpo osolola likambo yango ná moboti na yo moko to ná Motatoli ya Yehova mosusu oyo akómeli. Yango ekosalisa yo oyeba makambo mosusu oyo osengeli kosala mpo ozwa batisimo.

● **Soki baninga na yo bazali kozwa batisimo, yango elakisi ete yo mpe okoki mpo na kobatisama.**

Lokuta. Ekateli ya kozwa batisimo esengeli mpenza kou-ta na motema na yo moko. (Nzembo 110:3) Osengeli kozwa batisimo kaka ntango oyebi malamumalamu soki kozala

(Ekobi na lokasa 310)

makambo oyo nakosala

Mpo nakola tii kozwa batisimo, nakobakisa boyebi na ngai na mateya oyo ya Biblia:

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) boye:

mituna oyo bato batunaka mingi na oyo etali batisimo

Batisimo emonisaka nini? Kozindisama mobimba na mai mpe kobimisama elimboli ete okufi na bomoi oyo ozalaki na yango ya koluka kaka matomba na yo moko, mpe ozongi na bomoi mpo na kosala mokano ya Nzambe.

Kopesa bomoi na yo epai ya Yehova elimboli nini? Yango elimboli ete olingi lisusu te komitambwisa yo moko, mpe olaki ete kosala mokano ya Nzambe esengeli kozala eloko ya liboso na bomoi na yo. (Matai 16:24) Ebongi mpenza omipesa epai ya Yehova na libondeli, mwa mikolo liboso ete ozwa batisimo.

Makambo nini osengeli kosala na bomoi na yo liboso ya kozwa batisimo? Osengeli kozala na etamboli oyo eyokani na makambo oyo Liloba ya Nzambe elobaka mpe oyebisa basusu makambo ya Nzambe. Osengeli mpe kokolisa boninga na yo ná Nzambe na nzela ya libondeli mpe boyekoli ya Liloba na ye. Osengeli kosalela Yehova na bolingo na yo moko, kasi te mpo bato mosusu bazali kotya yo mbamba.

Na mbula nini moto asengeli kozwa batisimo? Mbula ezali te likambo ya ntina mingi. Ata bongo, ekozala malamuni okola naino mpe okomela na makanisi mpo okanga ntina ya komipesa epai ya Nzambe.

Okosala nini soki ozali na mposa ya kozwa batisimo kasi baboti na yo bayebisi yo ozela naino? Ekoki kozala ete

balingaka omesana naino na makambo oyo esengami mpo na bakristo. Yokelá bango mpe salelá ntango wana oyo ozali kozela, mpo na kokolisa boninga na yo ná Yehova.
—1 Samwele 2:26.

okanisaka kozwa batisimo?

Salelá mituna mpe biyano oyo elandi mpo na koyeba soki ozali kokokisa masengami mpo na kozwa batisimo. Ekozala malamú otánga naino baverse oyo bapesi liboso okoma biyano na yo.

Makambo nini ozali kosala mpo na komonisa ete otyelaka Yehova motema?—Nzembo 71:5.

Ndenge nini omonisi ete osalelaka makoki na yo ya kososola mpo na kokesenisa malamú ná mabe?

—Baebre 5:14.

Obondelaka mbala boni?

Mabondeli na yo ezalaka ya sikisiki? Emonisaka mpenza ete olingaka Yehova?—Nzembo 17:6.

Komá awa na nse mikano oyo olingi komityela mpo na oyo etali mabondeli na yo.

Oyekolaka Biblia yo moko mbala na mbala?—Yosua 1:8.

Na boyekoli na yo moko, otalelaka makambo nini?

Komá awa na nse mikano oyo olingi komityela na oyo etali boyekoli na yo.

.....

Mosala na yo ya kosakola ebotaka mpenza mbuma? (Na ndakisa, okoki kolimbwela basusu mateya ya ebandeli ya Biblia? Ozongelaka bato oyo basepelaki na nsango malamumu? Ozali kosala makasi ozwa moto oyo okoki koyekola na ye Biblia?) ☐ Éé ☐ Te

Obimaka na mosala ya kosakola ata soki baboti na yo babimi te?—Misala 5:42. ☐ Éé ☐ Te

Komá awa na nse mikano oyo olingi komityela na oyo etali mosala ya kosakola.—2 Timote 2:15.

.....

Oyanganaka na makita mbala na mbala to te?

—Baebre 10:25.

.....

Opesaka biyano na makita?

.....

Okendaka na makita ata soki baboti na yo bakei te (Soki bapesi yo nzela)? ☐ Éé ☐ Te

Okoki koloba ete osepelaka mpenza kosala mokano ya Nzambe?—Nzembo 40:8. ☐ Éé ☐ Te

Okoki kotángá mabaku mosusu oyo oboyaki kolanda baninga?—Baroma 12:2.

.....

Makambo nini okani kosala mpo bolingo na yo epai ya Yehova ezala ntango nyonso makasi?—Yuda 20, 21.

.....

Okokoba kosalela Yehova ata soki baboti to baninga na yo batiki?—Matai 10:36, 37. ☐ Éé ☐ Te

**Batisimo ezali lokola libala,
ebongolaka bomoi ya moto, mpe
ezali likambo ya kozwa na liséki te**

(Euti na lokasa 306)

Motatoli ya Yehova esengi nini mpe ntango omoni ete okoki mpenza mpo na kokokisa mokumba yango.—Mosa-koli 5:4, 5.

Batisimo ebongolaka bomoi ya moto

Batisimo ebongolaka bomoi ya moto mpe ememaka mapamboli mingi. Kasi batisimo esengaka mpe likambo moko ya nti-na mingi: osengeli kosala makambo oyo eyokani na komipesa na yo epai ya Yehova.

Okómi pene ya komipesa epai ya Nzambe? Soki ezali bongo, ezali mpenza na ntina ozala na esengo. Libaku oyo eleki nyonso ezali liboso na yo, elingi koloba kosalela Yehova na motema mobimba mpe kozala ntango nyonso na bomoi oyo ekononisa ete omipesi mpenza epai na ye.—Matai 22:36, 37.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Yebá komityela mikano oyo ekosalisa yo otambwisa bomoi na yo malamú.*

OKANISI NINI?

- Mpo na nini batisimo ezali likambo ya kozwa na liséki te?
- Nini ekoki kotinda elenge azwa batisimo liboso ete akómela?
- Makambo nini ekoki kosala ete elenge moko akakatana mpo na komipesa epai ya Nzambe mpe kozwa batisimo?

Nakosala nini na bomoi na ngai?

“Liboso, nazalaki komitungisa te mpo na avenire na ngai. Kasi, ntingo nakómaki pene ya kosilisa kelasi, namonaki ete etikali moke nabanda bomoi na ngai moko, oyo ekosenga ete ngai moko nakóma komilukela.”—Alex.

KANISÁ ete olingi koke-nde na mboka moko ya mosika. Na ntembe te, okotala liboso na karte mpo oyeba nzela ya malamumu. Ezali mpe bongo ntango ozali kokanisa makambo oyo okosala na bomoi na yo. Michael, elenge mobali moko oyo azali kosala na biro ya filiale moko ya Batatoli ya Yehova, alobi boye: “Makambo ya kopona ezalaka ebele.” Lokola makambo ya kopona ezalaka ebele, ndenge nini okoyeba kopona oyo ya malamumu? Michael abakisi boye: “Mikano oyo omityeli nde ekosalisa yo opona malamumu.”

Talelá mokano na yo lokola mboka oyo olingi kokende. Okokóma na mboka yango te soki obandi kaka koyengayenga. Ekozala malamumu otala naino na karte mpo oyeba nzela nini ekomema yo na mboka yango. Soki osali bongo, okolanda mpenza toli ya Masese 4:26, oyo elobi ete: “Yeisá patatalu nzela ya lokolo na yo.” *Bible na lingala ya lelo* oyo ebongoli maloba ya verse yango boye: “Kanisáká malamumu po na nzela oyo olingi kolanda.”

Na mikolo ezali koya, ekosenga ozwa bikateli na makambo mingi ya ntina lokola losambo, mosala, libala, kobota mpe makambo mosusu. Ekozala mpasi te oyeba kopona malamumu soki

**Komityela mikano ekosalisa
yo oboma nzoto te kaka
mpamba, mpe okobaluka te
kaka esika moko**

oyebi liboso epai wapi olingi kokende. Mpe ntango ozali kopona oyo okosala na bomoi na yo, ezali na likambo moko oyo osengeli kobosana te.

“Kanisá Mozalisi na yo”

Mpo na kozala mpenza na esengo, osengeli kolananda maloba oyo ya Mokonzi Salomo: “Kanisá mozalisi wa yo ntango ozali naino elenge.” (Mosakoli 12:1, *Liloba lya Nzambe*) Na maloba mosusu, makambo nyonso oyo ozali kopona kosala na bomoi na yo, esengeli komonisa ete ozali na mposa ya kosepelisa Nzambe.

OYEBAKI YANGO ...

Kura esalaka ete aparɛyi esala. Ndenge moko mpe, elimo santu ya Nzambe ekoki kotinda yo osala makambo mingi na mosala ya Nzambe. —Misala 1:8.

Mpo na nini kotya likambo yango na esika ya liboso ezali na ntina mingi? Biblia elobi na Emoniseli 4:11 ete: “Yehova, ɛ Nzambe na biso, obongi kozwa nkembo mpe lokumu mpe nguya, mpo yo ozalisaki biloko nyonso, mpe mpo na mokano na yo yango ezalaki mpe ezalisamaki.” Bikelamu nyonso, oyo ezali na li-

koló mpe awa na mabele esengeli kotanda Mozalisi. Opesaka ye matondi na ndenge apesá yo “bomoi mpe mpema mpe biloko nyonso”? (Misala 17:25) Omonaka te ete osengeli kosala mwa likambo moko mpo na kopesa Yehova matondi mpo na nyonso oyo apesá yo?

“**Nazalaka na limemya makasi mpo na baboti na ngai. Molende na bango na mosala ya kosakola, ndenge bayikaki mpiko na mikakatano ya mbongo, mpe batoli oyo bazalaki kopesa ngai mpo nakóma mobongisi-nzela, esalisaki ngai mingi.**” —Joël

Mpo na kokanisa Mozalisi na bango, bilenge mingi ya Batatoli bákota na mosala ya ntango nyonso. Tótalela mwa mabaku ndenge na ndenge ya mosala oyo ezali liboso na yo.

Mosala ya mobongisi-nzela. Babongisi-nzela ya sanza na sanza balekisaka bangonga mingi na mosala ya kosakola. Formasyo oyo bazwaka mpe makambo oyo bakutanaka na yango na mosala ya kosakola esalisaka bango bákóma mpenza koteya Biblia malamumu.

Kokende kosakola epai mposa ya basakoli ezali makasi. Babongisi-nzela mosusu bakendaka kosala epai basakoli ya Bokonzi bazali mingi te. Basusu bayekolaka minoko mosusu mpo na kopesa maboko na lisangá moko ya monoko ya bapaya oyo ezali mosika te na bango to mpe bakendaka na mokili mosusu.*

Mosala ya misionere. Babongisi-nzela ya makoki, oyo bazali nzoto kolongono mpe makasi, bazwaka formasyo mpo na kokende kosakola na mikili mosusu. Mosala ya misionere ezali mosala moko oyo esalisaka moto azala na bomoi ya malamumu mpe ya esengo.

Mosala ya Betele. Banderko ya Betele basalaka na babiro ya filiale ya Batatoli ya Yehova. Na mikili mosusu, mosala na bango esengaka kobimisa mikanda mpe kotinda yango.

* Talá etanda na lokasa 164.

TOLI

Sololá na bandeko mosusu oyo baumeli mingi na mosala ya ntango nyonso. Luká koyeba mpo na nini baponaki mosala yango mpe mapamboli oyo bazwá.

mikano na ngai

Tyá elembo na mikano oyo olingi komityela mpe na bisika oyo etikali polele, komá mikano mosusu oyo balobeli awa te mpe yokanisá yango na ndenge oyo olingaka.

Mikano oyo etali mosala ya kosakola

- ☐ Nakobakisa bangonga na mosala ya kosakola mpe nakobanda kosakola ngonga sanza na sanza
- ☐ Nakokabola mikanda sanza na sanza
- ☐ Nakosalela Biblia ntango nazali koteya bato
- ☐ Nakozongela bato mbala sanza na sanza
- ☐ Nakobanda koyekola na moto Biblia

Mikano mosusu:
.....

Mikano na oyo etali boyekoli na ngai moko

- ☐ Nakotángá Biblia miniti mikolo nyonso
- ☐ Nakobongisa makita ya pɔsɔ
- ☐ Nakosala bolukiluki na masolo ya Biblia oyo:

.....
.....

Mikano na oyo etali makambo ya lisangá

- ☐ Nakopesa ata eyano moko na likita nyonso
- ☐ Nakobanda lisolo na ndeko moko ya mokóló oyo nalingi koyeba malamu mpenza
- ☐ Nakokende kotala ndeko moko ya lisangá oyo azali maladi to ebɔsɔnɔ

Mikano mosusu:

Komá dati ya lelo

Nsima ya sanza motoba, zongelá liste oyo mpe talá mikano nini okokisi. Okoki kobongola yango lisusu to kobakisa mikano mosusu soki esengeli.

“‘Bómeke ngai . . .,’ Yehova ya mampinga alobi bongo, ‘bómona soki nakofungwela bino baporte ya mai ya likoló te mpe soki nakosopela bino lipamboli te kino bosenga ekozala lisusu te.’”—Malaki 3:10.

Mosala ya botongi. Bandeko mosusu bakendaka na miki-li mosusu mpo na kotonga Bandako ya Bokonzi, Bandako ya mayangani, mpe babiro ya filiale.

Eteyelo ya Biblia mpo na bandeko mibali minzamba. Bankulutu mpe basaleli na misala ya makoki, oyo bazali minzamba, bazwaka formasyo mpo na koyeba kotambwisa masangá mpe koloba liboso ya bato. Bandeko mosusu oyo bakotaka eteyelo yango batindamaka na mikili mosusu.

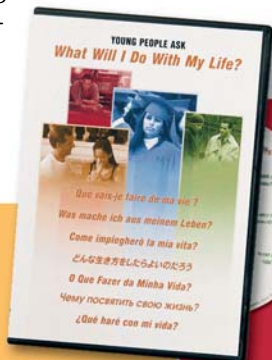
Bongisá makambo liboso

Mosala ya mobongisi-nzela ezali mokano moko malamumu oyo okoki komityela mpe mosala yango epesaka matomba ebele. Kasi esengaka kokanisa malamumu mpe kobongisa makambo liboso. Na ndakisa, okoki komituna boye: ‘Makoki nini nazali na yango mpe mosala nini nayebi kosala oyo ekosunga ngai?’

Elenge mwasi moko na nkombo Kelly azalaki na mposa mpenza ya kokóma mobongisi-nzela; yango wana akanisaki malamumu liboso mpo na mosala oyo akoki kosala. Alobi boye: “Nasengela ki kopona mosala oyo ekobanda kosunga ngai na mosala ya mobongisi-nzela.”

Ntango azalaki naino na eteyelo ya ntei, Kelly ayekolaki mosala moko.

**Mpo na koyeba makambo mosusu,
talá DVD “Les jeunes s’interrogent...
Que vais-je faire de ma vie?”
Ebimá na minzoko koleka 30**

Yango esalisaki ye akokisa mokano oyo amityelaki. Alobi boye: “Kokóma mobongisi-nzela ezalaki mokano na ngai ya li-bosoliboso. Makambo mosusu nyonso ezalaki na nsima.” Kelly asepelaka mingi na ekateli oyo azwá; alobi boye: “Namonaka ete nazwaki ekateli ya malamú koleka.”

Sengáká básalisa yo

Soki ozali kokende na mboka moko oyo okómá naino te, na ntembe te ekokóma na ntango mosusu, oyo ekosenga otuna mpo bálakisa yo nzela. Okoki kosala mpe bongo ntango ozali kobongisa makambo oyo okosala na mikolo ezali koya. Tuná makanisi ya bato mosusu. Na Masese 20:18, tozali kotángá boye: “Myango epikamaka makasi na toli.”

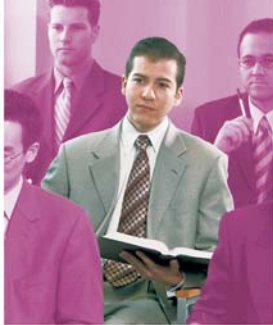
Baboti na yo bakoki mpenza kosalisa yo. Kasi okoki mpe koluka toli epai ya bakristo mosusu oyo bakómelá, elingi kolo-

makambo oyo nakosala

Mpo nazwa esengo mingi na mosala ya kosakola, nakosolola na

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

ba oyo balandaka toli ya Nzambe banda kala. Roberto, elenge mobali ya mbula 27 oyo asalaka na Betele, alobi ete: “Sololá na mikóló oyo bazali ndakisa malamumu na lisangá na bino to na masangá mosusu ya zingazinga.”

Koleka bato nyonso, Yehova Nzambe azali na mposa ya kosalisa yo ozwa bikateli oyo ekopesa yo esengo mingi. Na yango, sengá ye asalisa yo ‘okoba kososola soki mokano na ye ezali nini’ mpo na bomoi na yo. (Baefese 5:17) Na makambo nyonso okosala na bomoi na yo, landá toli oyo ezali na Masese 3:5, 6, oyo elobi ete: “Tyelá Yehova motema na yo mobimba mpe kondimela mayele na yo moko te. Na banzela na yo nyonso, kanisá ye, mpe ye akosembola banzela na yo.”

OKANISI NINI?

- **Mosala nini oyebi malamumu?**
- **Ndenge nini okoki kosalela makoki na yo mpo na kokumisa Yehova?**
- **Lolenge nini ya mosala ya ntango nyonso oyo balobeli na mokapo oyo esepelisi yo mingi?**

makambo oyo nakosalela

*Makambo nini ekoki kopekisa yo okokisa mikano
na yo na mosala ya Yehova?*

*Makambo nini okoki kosala mpo olonga
mikakatano yango?*

bitanda

ya batoli oyo nakozongela

TITRE

LOKASA

Akozala mobali ya malamu mpo na ngai? **39**

Akozala mwasi ya malamu mpo na ngai? **40**

Nini *mpenza* esalemaka na nsima? **49**

Ndenge ya komibongisa liboso **132-133**

Ndenge nakosalela mbongo na sanza **163**

Nasengeli kokende na mboka mopaya? **164**

Sololá na baboti na yo! **189**

Pekisá nkanda na yo **221**

Okanisaka kozwa batisimo? **308-309**

Mikano na ngai **314**

***Mpo na koyeba makambo mosusu
Kende na site: www.jw.org***

Olingi koyeba makambo mosusu?

Talá Site Internet ya Batatoli ya Yehova: **www.jw.org**.